

1
E

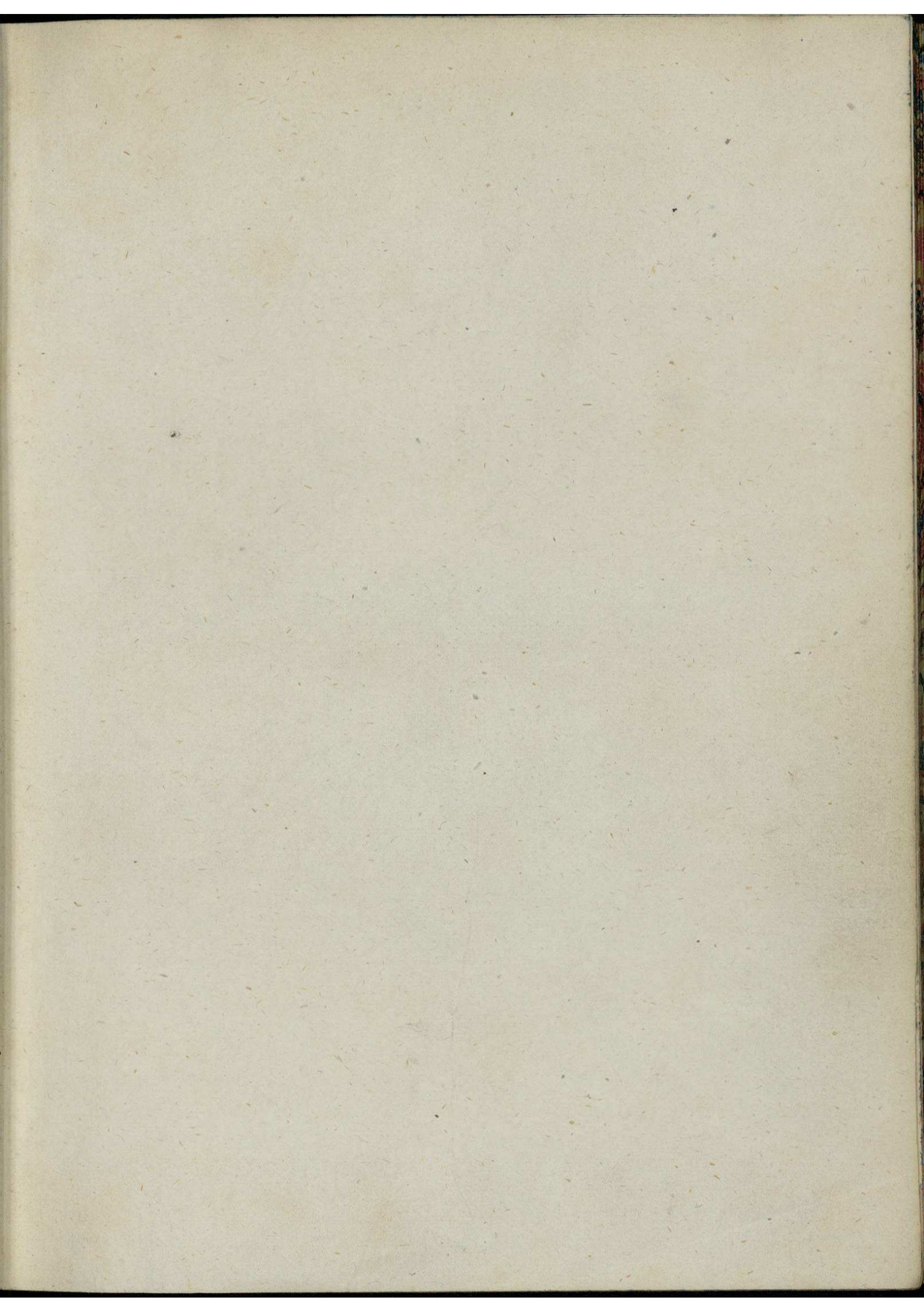

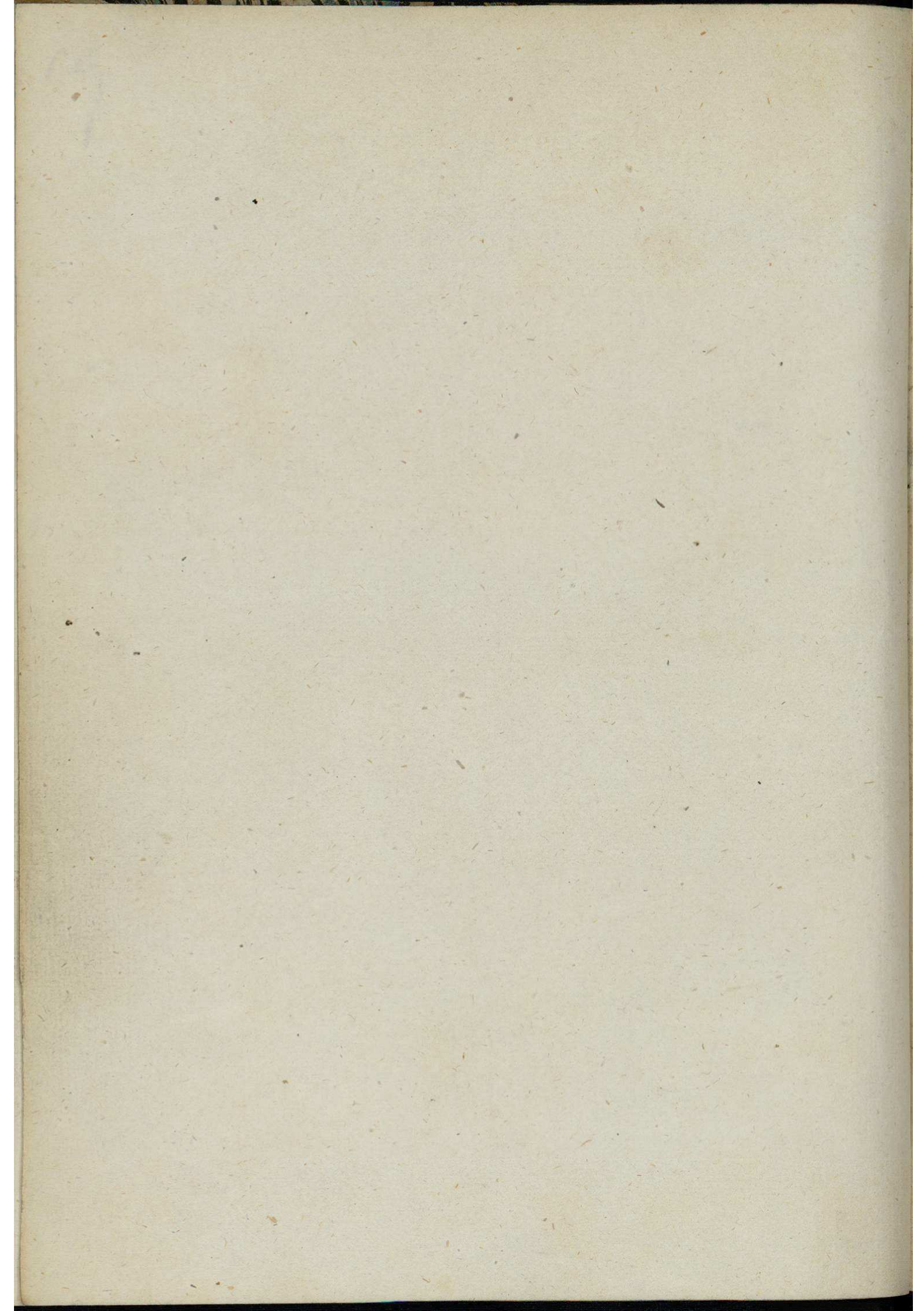

Chy

ii
S. Gramer 75

P.

VCS 8 = 18171

Introducción

Mozale Hieronymi ab Hangelsto phi-
losophi & theologie professoris.

18.171

Veneunt in edibus Joānis Gor-
mōti Ad insigne geminarū Cipparū.

Cū priuilegio regis

BIBLIOTHÈQUE
DE
M^{RE} COUSIN

P 47

¶ Dicit Hieronymus ad Paulinū presbiterū. Discamus in terris quorum sciētia nobis perseueret in celo.

Reuerendo in Christo pa-
tri: domino Joanni Goz-
thon de zelesthe superiore in
Pannonia: ecclesie Laurien-
sis Episcopo dignissimo: e-
iusdem loci comiti perpetuo
Hieronymus ab Hangelsto.:

S. D.

Pythagoram Philosophie
specimē cum primis sanciuisse legi-
mus deū esse religione colendum:
aīam autē disciplinis excolēdum spe-
ctabilis Antistes, cuius egregiū tu
secutus dogma cumulatissime vir-
tutū tue luculentā copulasti doctri-
nam: quippe qui vt illa precellis: sic ista p̄pelles: alti-
lis genius tuus gemino hoc saginatur condimento:
odora hec esca/hoc adipatū edulium ingenuam men-
tem peralunt: cōsertum quidē splendet in te virtutū
pastoralium agmen/ouiumq; regendarum ingēs col-
lucet p̄tia: itaq; duas has comites indiuiduas arctissimo
quoq; federe in te sociasti: animaduertens sane nō na-
taliū claritudinē vel opes: sed litteris copulatos mo-
res primatu dignum, efficere virū. Nō hoc prohdos

A ij

lor inspectant presulum cōpluscūli (solī speciātī hīc
taxātur erronee solīq; perperi) quibus preter habitū
& nomen cernis nihil: curiose domos exornāt: in qb⁹
preter dominos coruscātia visūtur omnia: ipsi autē
viciis deuenustati sordent: & ignauia cecutiūt tenebri
cosi: presulatum auro micante crebro sibi vendicant
& buxanti liuescunt pallore: domui Israel speculato
res salutis ouium causa proficiuntur: & lanam/cutēq;
& carnem (vt pote redditus/munera/uectīgalia) spe
culātur: explorāt: sitiunt. o infelicia tempora/o cruen
ta exitia: quibus inter ecclesie summates hec tanta res
gnet ignauia: morumq; pestis sic late grassetur Hanc
enim contagionē excussurus natale egressus solum/
gallias/Italiam/ceterasq; bonarum artium altrices pro
uincias laboriosissime perlustrasti: extimo non parcēs
homini quatenus intimū preclaro virtutis & doctri
ne cōnubio exornares excoleres venustares: hisue eū
depingeres coloribus quos nec violētia cōuellit nec
vlla obliterat senēta. Sic diu⁹ ille Hieronymus neēta
reus sacri eloquiū torrente testatur ardētī literarum cu
pidine Pythagoram memphiticos vates: Platonem
Aegyptum/& Architam tarentinum/eādēq; oram Ita
lie que quondā magna Græcia dicebatur laboriosissi
me peragrasse: Apollonium pariter intrasse Persas:
pertrāsuisse caucasum Albanos/Scythas/massagetis/
opulentissima Indie regna compluresq; orbis partes

penetrasse & inuenit (inquit) vbiq; quod disceret: & semp proficiēs semper semelior fieret (in quorū albo non omittendus es pontificale iubar: quem (mariter raq; perlustratis) deniq; in eius gremio non absq; iubilō recepit Parisiā academia vbi omnigenarum disciplinarū hauriūtur fluēta: vbiue (me tibi iterp̄te) musarum crateras ebibisti multipharias dialectice / philosophie / theologie: aliasue complusculas non futili percoluisti labore. Quo factum est vt posteaq; Parisino nostro emporio in Hungariā remeasses: & creberrimis literis (pingui admodū oblato stipendio) vltroneus me vocasses: pro beneuolo tuo erga me affectu nil tibi gratius iucūdiusue repēdendum iudicauī: q̄ literariū aliquod munus offerre. Itaq; saltem munusculum hoc tibi offero dico / dedico Antistitum dec⁹ & literarum columen. Vale.

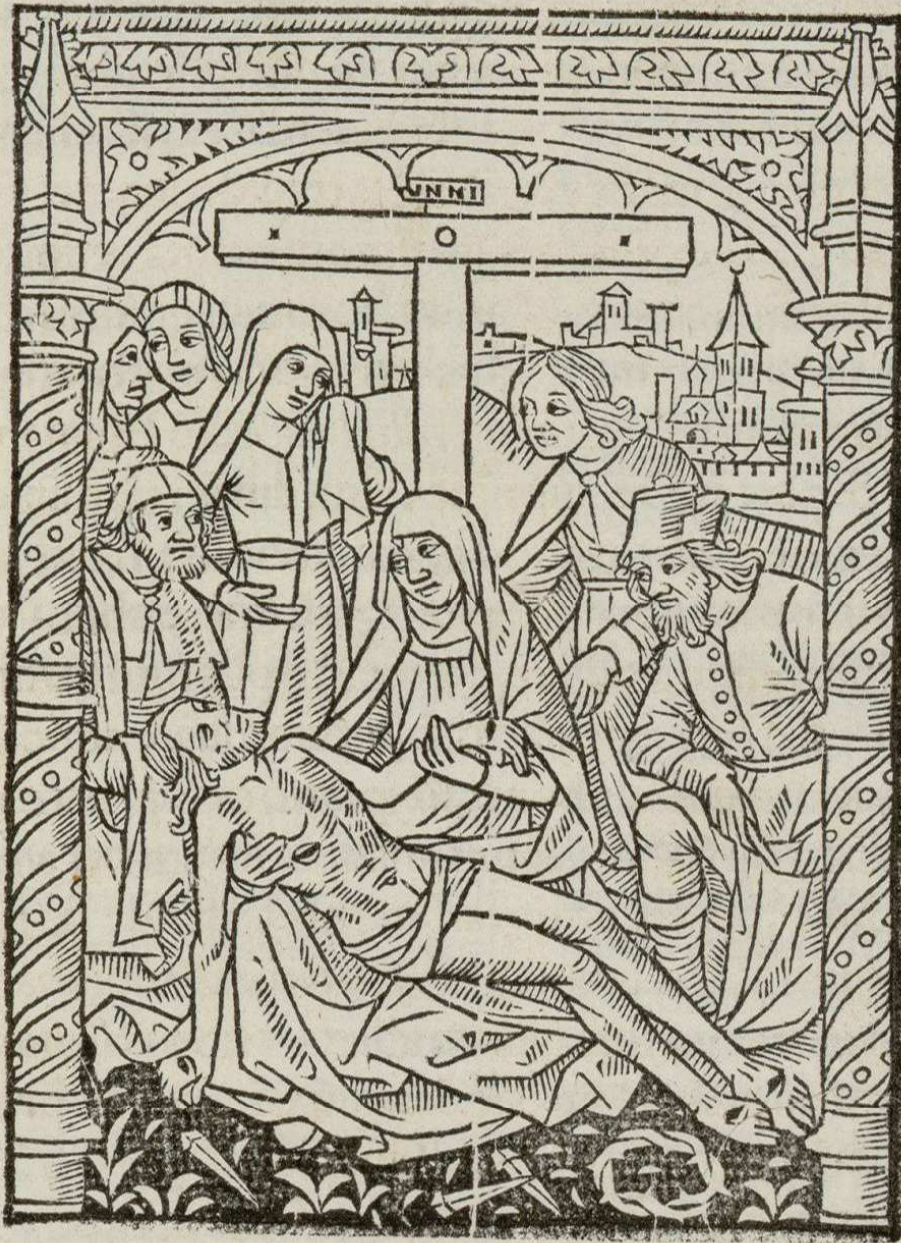
Ad fidos bonarum artium cultores Hieronymus de Hangelst.

Vm instituendorum adulescētum (quibus lacte nō solido cibo op⁹ est) prouinciā pro virili exercere: eis consulto vt paruulis loquens que paruulorū erant moliebar tyrocinia: ipsis vero viris factis locuturus (e cunis videlicet in lucem

prodeunte scripto) quod paruulorum erat euacuare de reuerentia:
lucubratiunculasque meas fragmentatim (veluti sub lecto-
ribus solent) congestas altiori scrutinio auctiores: or-
dinationesque sensim reddere institueram: Est enim alia do-
cendi: alia scribendi habenda ratio. Hanc ob rem vos ob-
nix exoratos velim fidei bonarum artium cultores: ne
meas illas opellas in quo uis etiam disciplinarum ge-
nere a tyrunculis sic diloricati coaceruatas: nec alieno
quodam: nec meo nomine excudendas tradideritis: nec ex-
cusas tanquam fida opinionis mee monumenta recipite.
Magister Guillelmus Manderston mihi quidem cha-
rissimus, uirque apprime doctus retroacto circiter anno
Morale meum opusculum: cuius exordium Humanum
genus &c. me incito imprimendum duxit: titulumque
suo nomine confecit: quod egre admodum ferenti mi-
hi aiebat se pio ingenioque instigatum fine: publica ut
pote studentium utilitate, nec me id opus inuulgaturum
sperabat sed pro derelicto habiturum: quare equo iu-
re (ut quod in nullius bonis est) primo occupanti con-
cedendum coniecitabat: leniuit animum meum hec amici
responsio: cepitque repigrari mox bilis flaua: & his
qui in eum tanquam caluum comatum precoces vibrabant
linguas: claramque eius famam allatrare non cessabant
patulas desili prebere aures: Maximum enim virtutis pro-
pugnaculum est innocetia mi Guillelme: que et si sen-
ticoloso lingue fulminantis ictu sepiuscule concuti va-

leat; extingui tamē minime. huiusmodi itaq; Biparti-
tum introductorium ipse crebriter efflagitatus aucti-
ordinatiusq; instauravi; instauratū autē calchographis
commisi procedendum: proculsum igitur saltem ini-
tiandis accommodum suscipite. Valet felices.

Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

Maximū ge-
 nū duo-
 bus re-
 gitur
 natu-
 rali vi-
 delicz
 iure &
 morib⁹ disti. prima. ca. Huma-
 num genus Et teste quidem
 Aristotele primi Politicorum
 capite secūdo: vt perfectione
 suscepta optimum cunctorum
 animalium est homo: ita si alie-
 nus fiat a lege & a iudicijs pes-
 simum est omnium animalium
 Seuissima (inqt) est iusticia te-
 nens arma. hō vero arma te-
 net per innatam prudentiam
 atq; virtutem quibus pluri-
 mum valet in contrarium vti.
 Itaq; impijssimum & imma-
 nissimum est sine virtute ad li-
 bidinem cibationēq; deterri-
 mū hec ille. ¶ Op⁹ igitur fuit
 vt eruditiōe imbut⁹: & legib⁹
 subditus viueret hō: ¶ Erudi-
 tione quidem. nam (vt inquit
 Seneca de naturalib⁹ questiōi-
 bus) cito nequitia surrepit: dif-
 ficile virtus iniuenta est ducem

rectorēq; desyderat. Vicia autē
 sine magistro discuntur ¶ Le-
 gib⁹ pariter necessariū: disti.
 iiii. ca. facte. Facte sunt leges
 vt earum metu humana coer-
 ceatur audacia. tutaq; sit inter
 improbos innocentia: & in ip-
 sis improbis formidato sup-
 plicio refrenetur audacia & no-
 cendi facultas. Idē in antiquo-
 rū phemio rex pacificus pia
 mīleratione disponit sibi iud-
 ditos fore pudicos / pacificos /
 & modestos: sed effrenata cu-
 piditas sui pdiga / pacis emu-
 la / mater litium / materia iur-
 giorum tot quotidie noua liti-
 gia generat: vt nisi iustitia co-
 natus ei⁹ sua virtute reprime-
 ret & questiones ipsi⁹ implici-
 tas explicaret: ius humani fœ-
 deris litigatorum abusus ex-
 tingueret: & dato libello repu-
 dij concordia extra mundi ter-
 minos exularet. Ideoq; lex p-
 ditur vt appetitus noxius iur-
 ris regula limitetur: per quam
 genus humanū (vt honeste vi-
 uat / alterum nō ledat / ius suū
 vnicuiq; tribuat) informatur.
 ¶ Moralis itaq; philosophia
 passiones petulātes docet mo-

De virtutis atq; vicii subiecto.

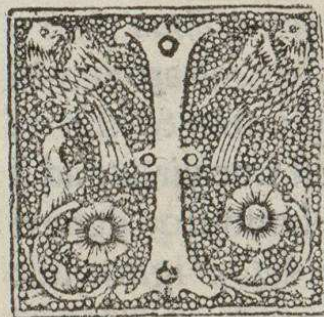
derare: quid iustum & quid iniustum agnoscere: & inter defectum & superabundantiam mediū tenendo bene beateq; vivere. ¶ Hec est legum genitrix cui iuris subalternatur scientia: cuius ut musico cantor: & physico medicus: sic in reddendis agendorum causis credere debet iuris peritus. Dat enim scire propter quid omnium generum sciendi perfectissimum: & in quaruncumq; disciplinarum anfractibus tutissimum presidium. ¶ Legibus igitur (quarum anima ratio) utiq; vitam prestat. ¶ Solus ergo ille a philosophia Moralis peritia se subtrahat: qui pro rationes & causas vera legum notione vult carere: Hanc autem amplectatur qui animatas leges: qui compositos mores: qui deniq; omnem humane vite atq; superhumane pulchritudinem desiderat. ¶ Iuxta enim quadrimembrem eius sectionē in Ethicā / Politicā / Economicam / & Monasticā quadruplices ex ea deriuantur leges. Ex Ethica / ius gentium omnibus scilicet hominib; cō-

mune. Ex Politica / ius ciuitati proprium. Ex Economica / leges familie domus contracte. Et ex Monastica / Leges vni⁹ hominis ad seipsum directiue. ¶ Hinc promptum est priscos illos legum latores in sui pectoris scrinio Morales disciplinas habuisse.

¶ **Quob; libris** absoluetur hoc Introductorium: Primo in generali de Morali bonitate atq; malicia: Secundo de eis speciatim Tractantibus.

¶ **Primi libri capitulum primum.** De virtutis atq; vicii subiecto.

¶ Primum documentum:

N solo appetitu non quolibet: sed libero sunt primario virtutes aut vicia: secundo autem in reliquis potentiis quibus ipse dominando imperat. ¶ Prima pars patet: solius potētie appetitiue sunt prosequutio & fu-

ga: precise autē in hijs aut eorum omissionibus reperitur ratio vituperio aut laude primario digna. Secundam probopartem: potissima boni aut mali ratio est libertas. Tertiā partem ostendo. operationes imperate contrahunt ab actibus libere imperantibus bonitatem vel maliciā. ¶ Sequuntur corollaria. Primum. Nullū agēs non cognitium / nullum pariter brutum / nullaue hominis potentia que nō est libera nec libero arbitrio subiecta est virtutis aut vicij capax. Secundū corollarium. absq; vsu intellectus non est p tunc virtutis aut vicij operatio. patet non est p tunc liberi arbitrij vsus cū voluntas sit ceca. ¶ Tertium corollarium pro discordantium concordia: bifariam esse cōtingit ebrium / dementem aut dormientem. vno quidem modo omnino sit rationis priuatio: & dico non esse p tunc operis bonitatem aut maliciam. Alio modo remanente aliquo rationis seu intellectus vsu & sic reperitur: maior quidē vel minor secundum luminis ra-

tiōis portionē. ¶ Tertium corollarium itellectū dormiētis deo illuminante aut per naturam (non pleno somno) aliqua rationis scitilla lucente tūc mereri atq; demereri potest dormiens: alias secus: hec compendiosa annotare non omittas.

¶ **Secundam documentum.**

Triplex est appetitus. naturalis / sensitivus / & rationalis. ¶ Primus est ens cui aliqua inest inclinatio ad aliqd nullam cognitionem presupponens & cui libet conuenit: quoniam cuiuscumq; naturalis est inclinatio ad suā perfectionē. Tali enim appetitu omnia bonum: videlicet suam perfectionem appetūt: eo omne viuens sic nutrimentum appetit. Quo fit vt radix a terra. a radice truncus. a trunco rami: prout a stomacho epar. ab epate vene: a venis singula membra nutrimentum trahant: quo in suo esse permaneant & suas perficiant operationes. ¶ Appetitus sensitivus est ipse sensus naturalis p se q; aut fugere obiectū

Li. i. De liberi arbitrii obiecto.

*Con quilibz appetit
 a fine potentie
 in cognoscendo
 ad hunc sit quilibz
 aut salu cogit
 motus cognoscendo
 potentie ut nunc
 in fine in hunc
 os non hunc
 fit ut ut appetit
 motus cognoscendo
 ad hunc sit ut nunc
 motus cognoscendo
 ad hunc sit ut nunc
 motus cognoscendo
 ad hunc sit ut nunc*

secundum quod ei conueniens
 aut disconueniens Quare quin
 q sunt appetitus sensitui ex-
 teriores & vnus interior dictus
 fantasia. ¶ Appetitus vero ra-
 tionalis est ipsa voluntas na-
 ta libere prosequi aut fugere
 obiectum.

¶ Tertium documētum.

Appetitus sensi-
 tius & rationalis cōueniūt in ali-
 qb⁹ & in alijs differūt. ¶ Cōue-
 niunt qdē: nā vterq; obiecti co-
 gnitiōne requirit: nichilq; vo-
 litum nisi precognitum: quē-
 admodū enim appetitus sensi-
 titius suum nequit elicere a-
 ctum absq; obiecti cognitiōe:
 sic neq; rationalis qui dicitur
 voluntas: hinc dicta est in suis
 operationibus ceca Nullū em̄
 prosequitur aut refugit obie-
 ctum nisi ab intellectu ei ostē-
 sum prosequendum aut refu-
 giendum. Intellectum autem
 ei ostēdere obiectum aliquod
 prosequendum vel fugiendum
 est iudicare illud prosequendū
 vel fugiendum vel saltem ap-
 prehēdere. ¶ Differūt autem:
 quoniam appetitus sensituius

*Secundū dicitur
 in fine ad hunc
 hunc motus appetit
 in fine hunc ut nunc
 hunc motus hunc hunc
 hunc ut ab hunc hunc hunc
 hunc hunc hunc hunc hunc*

pure naturaliter suum elicit a-
 ctum. id est posita obiecti cō-
 uenientis nature eius noticia
 non est in eius potestate quin
 illud prosequatur & in ipso de-
 lectetur Posita pariter obiecti
 sue nature disconuenientis co-
 gnitione non est in sua facul-
 tate quin refugiat illud & ibi
 causetur dolor. Volūtas autē
 siue appetit⁹ rationalis suum
 elicit actū pure libere: hoc est
 in intellectu posita obiecti qua-
 licunq; noticia manet volun-
 tas libera volitionem elicere
 aut nolitionem aut neutram.

¶ Scđz ca. de libe- ri arbitrij obiecto.

¶ Primum documentum.

Regulare
 volun-
 tatis
 obie-
 ctum
 est bo-
 nū vel

malum videlicet verū vel ap-
 parens. ¶ Triplex quidem po-
 nitur bonum scilicet honestū/
 vtile/ & delectabile/ & ita tri-
 plex voluntatis obiectum dicitur
 quod p voluntate repi-
 tatur vel hinc hinc

est iudicare illud prosequendū
 vel fugiendum vel saltem ap-
 prehēdere. ¶ Differūt autem:
 quoniam appetitus sensituius

*quod p voluntate repi-
 tatur vel hinc hinc*

*no ut possim reperire in m
de quibus hie malis eam off
m de ratione sua
voluntas hie de
prava ratione
indino hie de
mice hie de*

plex malum: inhonestum / nocium & tristabile. Non enim regulariter voluntas actū elicit nisi bonum vel malum appareat obiectum: bonum quidem est prosecutiōis obiectū: malum autē fuge. ¶ Contingit idem vno modo apparere bonum: & alio modo malum: qui enim desperans se necat cupiens ab aliquo ei displicente liberari & si mors mala i se appareat: apprehenditur nichilomin⁹ propter quid bona videlzvt ab alio malo liberatiua.

¶ Secundum documētum.

Communissimū

liberi arbitrij obiectū ēens: ita igitur q̄ voluntas libertate ei⁹ absoluta ē bōi mali & neutraliter ostensi. ¶ Est enim idem cognitiue & sue appetitiue obiectum: ipsius autē intellectus commune obiectum est ens: igitur & voluntatis. Tum etiā voluntas potest absq; noticia boni vel mali cōnotatiua actū elicere videlicet velle sortem esse hominem non alijs positis noticijs: quiymmo dico potense est velle malum ostēsum

*Spēctat hinc quicquid et
rationalis sunt cogni
tibus quales iudicā
rationalis p̄nt conpō
nuntia ratiō p̄nt
actū p̄pōtionē hie
no p̄nt hie quā
to postremo de p̄da
cia*

duntaxat malum & nolle bonum ostensum duntaxat bonū: hoc enim nihil libertati repugnans includit. Preterea solum boni agendi noticiam habens potest contra conscientiam agere nolendo illud: potest igitur nolle bonum ostensum duntaxat bonum. ¶ Contrarie auctoritates intelligende sunt de regulari voluntatis obiecto: secus autem absoluta eius facultate. ¶ Correlarium. Cognitio ad volitionem sufficiens iufficit ad nolitionē & econuerso.

¶ Tertium documentum.

Volūtas est pos

sibilem atq; impossibilem & neutraliter ostēsoz: & quolibz illorum modorum tam volitiue q̄ nolitiue. ¶ De neutralitate nemo dubitat: dico pariter posse eam velle impossibile precise ostensum tale: & nolle taliter necessariū: patet: potest nolle deum esse omnipotentem & velle se talem: tum etiam impossibilitatis noticia ad nolitionē sufficit: igitur ad volitionem: cum iudicto ratio

*Ante hunc vo
luntati malu
velli no possi
p̄nt infuanti hie
p̄nt agere ad m
li hie p̄nt no
org a hie p̄nt
pravit ignorat
hie p̄nt p̄nt
hie m̄nt p̄nt
p̄nt diligenti
m̄nt p̄nt
hie p̄nt p̄nt
hie p̄nt p̄nt
hie p̄nt*

*hinc dicitur p̄nt
hinc dicitur ostensū
m̄nt hie p̄nt
hie p̄nt p̄nt
hie p̄nt*

*Voluntati vero
obiectū quales
m̄nt ostensū
m̄nt hie p̄nt
hinc p̄nt hie
hinc p̄nt hie
hinc p̄nt hie
hinc p̄nt hie
hinc p̄nt hie
hinc p̄nt hie
hinc p̄nt hie
hinc p̄nt hie
hinc p̄nt hie*

Li. i. De libert arbitrii actibus:

nis se difformare valeat, ^{vultus}

¶ Quartum documētum.
Hec propositio vo-
 lūtas est impossibiliū (reiecto
 Logices rigore) ē i sēsu Mora-
 li sic intelligēda: videlicet ē ali-
 quorū aliq̄liter se habere qua-
 liter nequeūt: seu vult aliquid
 vel aliqua se habere qualiter
 impossibile est. ¶ Talia enim
 sunt vere entia possibiliā: sed
 aliq̄liter se habere volita qua-
 liter nequeūt (gratia exempli)
 creatura volente se esse deum
 huiusmodi volitio est dunta-
 xat sui & dei: est tamen eorum
 qualiter nequeunt se habere:
 hinc dicta est impossibilium.

Tertium cap. de liberi arbitrij actibus.

¶ Primum documentum:

Volūtatē act⁹
 sunt volitio
 nolitio & a-
 ctus mixtus:
 mixt⁹ quidē
 id est qui si-

mul est volitio & nolitio: cuius
 modi actus tertius finis & me-
 dij ad finem: quorum vnū est
 volitū & alter nolitū. ¶ Pres-

ter enim duos extremorū act⁹
 est elicibilis vn⁹ tertius qui est
 amborum & vnus propter al-
 terum: patet vnus totius cau-
 salis aut alteri⁹ hypothetice af-
 sensum vnū habere potest in-
 tellectus: igitur & volūtas actū
 vnū: Exempli gratia cum di-
 ligitur proximus propter deū
 preter hos duos act⁹ elicibilis
 est amborum obiectorum vn⁹
 tertius: iste em̄ ē dei fruitio &
 vsus creature: nam hoc actu di-
 ligitur deus propter se & pro-
 ximus propter deum. ¶ Fruitio
 actus est quo aliquid ppter
 se amatur: vsus vero propter
 aliud: est igitur deo fruēdum:
 & vtendum creaturis. ¶ Dico
 pariter actum eūdem esse amo-
 rem & odium / volitionem &
 nolitionem. cum enim aliquid
 diligis propter vitandum pec-
 catum odium: preter duos ex-
 tremorū actus est tertius qui
 est illi⁹ volitio atq; amor & est
 peccati nolitio atq; odiū: imo
 eiusdem rei diuersis concepti-
 bus apprehense: pecuniā enim
 quam pro fratre seruabā ipse
 (me de eo ignorante) furetur
 act⁹ quo odio fur ē propter fra-

Handwritten marginal note in Latin, discussing philosophical concepts related to volition and action.

Handwritten marginal note in Latin, continuing the philosophical discussion.

Ostensa voluntas voluntatis quod si in se habet actum suum
multiplicitate in se habet unum in se habet unum in se habet unum
voluntas in se habet unum in se habet unum in se habet unum
ut ostenditur in se habet unum in se habet unum in se habet unum
in se habet unum in se habet unum in se habet unum in se habet unum
est rem est fratris amor & odium.
Secundum documentum.

Caput tertium. Fol. iii.

Separabiles sunt
contradictoriae voluntas & no
litis: non enim unus eorum vo
litis est nolitis alteri, proba.
pot voluntati ostendi affirmatio
non pro tunc ei ostensa negatio aut
contra: igitur actus in affirmatio
ne latum elicere pot non latum in ne
gatione: aut contra: duo sunt
enim actus diversive. Sortem
non currere nolle eum currere:
Primus obiective est affirmatio
tionis & secundus negationis:
nec necessario sese comitan
tur non igitur sequitur volo for
tem non currere ergo nolo eum
currere. nec e converso. Hijs
superaddo differre non volo
& nolo. nam primum negatio
nem actus dicit, secundum au
tem positionem: non enim se
quitur non volo sortem curre
re ergo nolo eum currere: nam
voluntate nullum actum habete aut
est verum & consequens falsum.

Tertium documentum.

Quamvis volun
tatis actus sit qualitas simplex
est tamen penes modum immu

tadi plurificabilis qualiter az
ctus intellectus. Videlicet quod
immutative incomplexus quod
complexus. Quidam categoricalis
quodam hypotheticus. Sic quidam
compositus/quodam singularis quidam spe
cificus/quodam genericus. Nec
dicitur genericus quin in cer
ta specie specialissima tam na
ture quam moris constituatur: sed
quia secundum rationem quam
dum genericam fertur in obiectum.
Quartum documentum.

Ab obiecti noti
cia & voluntate causatur eius
actus non coagente efficiet
obiecto. Prima pars est no
ta Et secundam ostendo: non
requiritur obiecti presentia. Di
co in super non de necessitate requi
tur omnimode proportionata noti
cia: nam probabilis opinio potens est
voluntas componere aut dividere
intellectu non componente aut di
vidente: id est potens est ex so
lis simplicibus apprehensionibus
elicere actum immutative comple
xum affirmativum aut negativum.

Quintum documentum.

Sunt per naturam inco
possibiles eiusdemque obiecti

ut ostenditur in se habet unum in se habet unum in se habet unum
in se habet unum in se habet unum in se habet unum in se habet unum
est rem est fratris amor & odium.
Secundum documentum.
Tertium documentum.
Quintum documentum.

Quia per se habet unum in se habet unum in se habet unum
in se habet unum in se habet unum in se habet unum in se habet unum
est rem est fratris amor & odium.
Secundum documentum.
Tertium documentum.
Quintum documentum.

est rem est fratris amor & odium.
Secundum documentum.
Tertium documentum.
Quintum documentum.

De Passionibus.

sub eadem ratione volitio & nolitio: forte nisi vna libera & altera naturalis foret: diuersorum autem obiectorum secus. Adem de gaudio & tristitia reliquisue passionibus. Huiusmodi enim actuum aut passionum impossibilitas potissimum ex modis vitaliter immutatis circa idem obiectum con surgit: quare ipsis extra animam positis secus: An autem in anima in certis gradibus supernaturaliter sint compossi biles non est hic decisiois locus.

Quartum ca. de passionibus.

Primum documentum.

Ve (vt pnunc sufficit) sunt ipsius appetitus sensiu passionibus: videlicet delectatio & dolor: & due precipue ipsius voluntatis: gaudium & tristitia. Delectatio enim in sensu a noticia obiecti convenientis natu-

re ipsius / & ab actu prosecuti uo causatur. Dolor autem in sensu a noticia obiecti discon uenientis nature eius & ab actu illius refugitiuo. Gaudium producit a volitione qua quod aliquid vult euenire & cogni tione qua illud euenire cogno scit Tristitia autem ab alicuius nolitione & a cognitione qua illud euenire cognoscitur.

Sequuntur corrolaria Primum sicut passio sensus a duobus gignitur actibus etiam a duobus ipsa voluntatis passio.

Secundum corrolarium pure naturaliter producitur passio sensus: pariter voluntatis: Pure quidem naturaliter: quonia positis illis duobus actibus non est libera nostra potestate quoniam in sensu causetur delectatio aut dolor. & in voluntate gaudium aut tristitia. Tertium corrolarium: differunt voluntatis actus & passio: quoniam eius actus elicitor libere / passio vero pure naturaliter. Quartum corrolarium Tam in sensu quam in superiori potentia tria sunt ordinata se habentia: videlicet obiecti noticia / actus prosecutiuis

passionibus... no a d... no possit...

Volitio in natura... sub eadem ratione... nolitio: forte nisi vna libera & altera naturalis foret: diuersorum autem obiectorum secus. Adem de gaudio & tristitia reliquisue passionibus. Huiusmodi enim actuum aut passionum impossibilitas potissimum ex modis vitaliter immutatis circa idem obiectum con surgit: quare ipsis extra animam positis secus: An autem in anima in certis gradibus supernaturaliter sint compossi biles non est hic decisiois locus.

aut refugitū & passio Et cau-
santur vt dixi.

¶ Secundum documentū.

Resecare aut mo-
derare volens passionem insi-
stere debet actibus: patet ex
eis nascuntur. ¶ Exempli gra-
tia tollenda est tristitia aut ob-
iecti auferēdo cognitionem:
aut ea manēte nolitionem re-
secādo. Et dupliciter quidem
manente obiecti consideratio-
ne potest passio interimī scili-
cet contrarie / & contradicto-
rie: contrarie eliciendo obiecti
volitionem: contradictorie ces-
sando a volitione pure scilicet
negatiue se habendo seu sus-
pendendo voluntatis actum.

¶ Tertium documentum.

Pena aie afflicti-
ua ē dolor vel tristitia. ¶ Vbi
duplex notetur pena scilicet
damni & sensus: Prima est a-
licuius boni pro tunc debiti ef-
se priuatio Pena vero sensus
est aliqua potentie appetitiue
passio afflictiva: cuius modisūt
dolor & tristitia: hic igitur ge-
raliter sensus pro omni poten-
tia appetitiua capitur. ¶ Pec-

cato enim originali pena dā-
ni correspondet scilicet beati-
tudinis eterne priuatio: pecca-
to autem actuali pena sensus
scilicet dolor aut tristitia po-
tentiā torquens appetitiuam:
anima quippe pueri cum pec-
cato originali decedens non
nisi pena damni illic punitur:
non pena sensus: non igitur in
ea nunc est aliquod gaudium
vel tristitia: post pariter resur-
rectionem assumpto corpore
non erit in sensu eius dolor p
ignis actionem In decedente
autem cum actuali peccato est
tristitia afflictiva: & resumpto
corpore simul i sensu erit affli-
ctiuus dolor p ignis actionē:
maior quidem vel minor se-
cū dum actus demeritorij exi-
gentiam & grauitatē. ¶ Obij-
cies positis causis naturalibus
alicui⁹ effectus pōitur & ipse
effectus: sed in demone sunt
gaudij pure naturales cause vi-
delicet volitio qua aliqd vult
euenire & cognitio qua illud
euenire cognoscit: ergo in ipso
est gaudiū ex duob⁹ illis acti-
bus causatum. ¶ Responden-
dum maior illa assumpta intel-

Handwritten marginal notes in a cursive script, likely a commentary or gloss on the main text. The notes are dense and cover the right margin of the page.

Handwritten notes at the bottom of the page, possibly a continuation of the commentary or a separate entry. The text is partially obscured and difficult to read due to the cursive script.

pus in inferno: qua finita cessabit pro peccatis illis afflictio.

¶ Sextum documentum.

In p̄miis vel peni-
nis extra viā non fit adeo meritoꝝ atq; demeritoꝝ refusio: ita q̄ nō p̄pter vicioꝝ deletioꝝ rū multitudinē datur minor p̄ meritū remuneratio: nec p̄pter virtutū excellētiā irrogatur q̄ tum est ex hoc pena minor p̄ delictis. ¶ Vbi ad dei amorē concitās habeatur hec veritas in qua valde relucet dei bōitas & misericordia: non reuiuiscūt peccata per penitentiā delecta: reuiuiscūt autem per penitētiā opera meritoria peccato mortificata. ¶ Ad cuius intelligētiā a impliorem notes opa meritoria (scz opera bona facta i gratia) dicūtur p̄ peccatū mortale adueniēs mortificari: qm̄ decedenti cū eo nullum daretur pro illis actibus bonis premiū eternū: remisso tamē p̄ penitētiā illo peccato oīa meritoria opera que mortificata fuerāt reuiuiscēt: id ē ei in grā moriēti pro omnibus illis bonis operibus premiū dabitur eternū Opera autem mortua: hoc est in peccato mortali fa-

cta: nunq̄ reuiuiscēt seu pro illis nō cōferetur eterna beatitudo. ¶ Nichilomin⁹ nō iualida ^{multis hinc} huiusmodi opera cēsenda sūt: quoniā & si nō sūt vite eterne meritoria sec⁹ de alio premio ¶ Actus enim bonus in peccato mortali est aliorū honorū citra beatitudinē meritorius: gratia exempli: est pene purgatorij relaxatiuus & satisfactorius. secundo est inspirationis bone & aliorum dei beneficiorū reuocantium a lapsu impetratiuus. tertio est meritorius boni tēporalis p̄prij aut p̄xi vcz sciarū s̄aitatis diuitiaꝝ &c.

¶ Septimū documentum.

Non dolore etiā
assūpto corpe cruciari pōt de mō. patet cōi doctorū sētētia ip̄e in tali corpe neq; opatiōes vegetatiuas aut sētitiuas exercere s; p̄cise localiter motiuas seu tale corp⁹ sursum deorsū & ad alias differētias positionū mouere pōt: pariter instrumēta vocalia qb⁹ voces forinātur & dearticulātur. illo igitur corpe flāmis exposito nō causaretur p̄ ignis actionē dolor vll⁹: p̄z non essent illic sensus aliq̄ veri: vt pote vis⁹ / gust⁹ / audit⁹ &c.

*Operatiōib; politis
hic insistentibus*

tu merendi & demerendi. Nō igitur Xps fuit viator: qm̄ licet ī statu merendi fuerit nō tñde merendi scđz leges dei ordīatas: virgo autem Maria pariter & apostoli post eorūz ī gratia cōfirmatiōem viatores māserūt: qm̄ nō legibus ordīatis repugnabat mereri & demereri. Secūdū quemadmodū q̄z anima rationalis post eius separationēz a corpore desinit esse viatrix. Etiam in instāti terminatiuo morule tps angelorū īpi om̄es esse viatores desierunt. Totū em̄ tps a primo ingressu vsqz ad egressum nouissimū vn̄ cuiqz hōi tps ē merendi vel demerēdi: post vero nō: ordinauit em̄ de⁹ oīm legislator post aīe a corpore egressuz nō acceptare anime actus ad gl̄iaz: neqz ad penā de acceptare. ¶ Tertiū nō sunt act⁹ dānatorūz demeritorij neqz beatorū meritorij: p̄z: nō sunt in statu merēdi vel demerēdi. ¶ Obijcias. nō videtur ergo qualiter Xps meruerit: cū a creatōis aīe instāti continue fuerit beatus. ¶ Rñde. erat Xpi aīa in statu merendi a primo creationis ī

stanti vsqz ad egressum aīe a corpore: viatorz aut aīe post separationem a corporibus non manent in tali statu: Non em̄ sibi sed alijs meruit Xps beatitudinez cōi sn̄ia Meruit aut sua passione gn̄is humani recōsiliationez: peccati originalis remissionem: gratiā primam: & oībus sacramentis efficaciam. ¶ Peccati enim remissionem aut gratie infusionem vel gloriā non alius ab eo meretur alteri: reliqua autem bona sic: requiritur enim ad illa pmerenda proprius actus. ¶ Qui igitur pro alio suffragia facit sp̄itualia meretur sibi ipsi gratiam & beatitudinez: alteri autem alia bona: gratia exempli q orationem pro alio fundit vel missam celebrat non illi immediate gratiam & gloriam meretur sed alia bona cuiusmodi sūt diuitie: honor sanitas/diminutio pene purgatorij/ inspiratio diuina qua ad penitentiam moueatur.

¶ Decimum documentū. **Non augetur dānati pena essentialis: acciden-**

Supra dicitur de pena dānati... non augetur dānati pena essentialis: acciden-

De Passionibus.

talís autem sic: patet: illa impu-
tabilibus demeritis commen-
suratur: & nō ista. ¶ Illa enim
ē pena peccatis correspōdens
cū quibus decessit nūq̄ remis-
sis: dico talē nō augeri v̄l mi-
nuí: & hoc dei ordiatiōe ad a-
ctū desiriōe; atq; resecationē
nō coagētis. ¶ Pena vero acci-
dētalis est pena seu tristitia ex
aliquo alio consurgens: Et ta-
lis bñ augetur vel minuitur:
nā frequēter occurrit noua tri-
sticie materia: sēpiternus em̄
horror cū illis & perpetua con-
fusio inhabitat. ¶ Pariter ē du-
plex bitudo. scilicet essentialis & ac-
cidentalis: Prīa q̄ rñdet meri-
tis: cōsistens in clara diuīe es-
sentie visione & dilectione
eius sup̄ omnia: ex q̄bus gau-
diū causatur beatificū. Bitu-
do accidentalís est aliqd̄ gau-
dium aut donū ex alio consur-
gens in beato: ista em̄ potest
augeri vel minui. occurrente
noua gaudij materia: non aut̄
prima. ¶ Sequuntur corrola-
ria. Primum non prosunt ora-
tiones nostre damnatis vel be-
atis quoad premiij augmen-
tum. ¶ Secundum, neq; ad

hoc prosunt existentibus in
purgatorio: ipsis autem valēt
ad aliud v̄z ad liberationem
accelerandā & ad pene miti-
gationem. ¶ Tertium, beatus
aut purgatorii anima perpe-
tuo cum gratia ei qñ decessit
debita p̄manebit sine augmē-
to vel decremento. ¶ Gratia
em̄ est qualitas quedā a deo
infusa: q̄ est signum amicitie
dei cum creatura rationali cū
qua oīs actus bonus est beati-
tudinis meritorius cui morta-
le tam actuale q̄ originale est
incōpossibile scđm legem dei
ordinatā: peccatum aut̄ venia-
le cōpossibile: nō de lege di-
minubilis per vicium: augmē-
tabilis autem per virtutem: q̄
nullus prēter cristum alteri
meruit nec merebitur: qñ igitur
dicunt pleriq; veniale pec-
catum diminuit grē feruorē
nō debet feruor p̄ ip̄a gr̄a in-
fusa accipi: sed p̄ ip̄o carita-
tis actua voluntate elicitō.

Capitulū quin- tum de habitibus. *

¶ Primum docu-
mentum.

de virtute actuali & circumstantiis. Ca. vi. Fol. ix.

De virtute actuali & cir. Ca. vi. Fol. ix.

sue factioem recente; videtur iste adhuc prior ad vicia quorum virtutum oppositae aliquam habet aiefectionem atque inclinationem: & prosequens ad virtutem quae oppositae stataliq; inclinatione: igitur & hituum compossibilitas.

¶ Ca. sextum de virtute actuali & circumstantiis.

¶ Primum documentum.

¶ Cr^o moraliter bonus est operatio libera conformis recte rationi dissonanti de omnibus circumstantiis requisitis. **¶** Actus autem moraliter malus est operatio libera recte rationi dissonans. **¶** Operatio igitur libera est actus libere elicitus a voluntate aut alterius potentie mediante voluntatis imperio effectiue causatus. **¶** Est itaque duplex actus liber scilicet elicitus & impatus. Elicitus est ipsius voluntatis actus. Impatus autem est actus ab illo impatiue productus. verbi gratia volo ambulare. Illa volitio dicitur actus elicitus & ambulare siue

operatio ista exterior actus imperatus nuncupatur. Actum enim elicited supra promisi est triplicem: volitionem; nolitionem & actum mixtum. vide illic.

¶ Documentum secundum.

¶ Quedam est extrinsece virtus: quedam intrinsece.

primam hic voco non habentem circumstantias pro obiecto: alteram autem sic. **¶** Huic adijcio regulam: tam in materia quam in circumstantias potest voluntas suo actu elicito libere fieri: quoniam in plures quam in pauciores secundum eius beneplacitum: gratia exempli: ostendatur materia cum certis circumstantiis liberum est voluntati suo actu elicito ferri in materiam tantum aut in materiam cum unica circumstantia / aut cum duabus tantum / vel cum pluribus.

¶ Aliquid esse voluntatis obiectum est ipsum illo actu esse volitum vel nolitum: quemadmodum aliquid esse obiectum noticie est ipsum per illam noticiam cognosci.

¶ Querere igitur an circumstantie sint interioris obiecta est querere an illo actu sint volite vel nolite. Respondendum est. Alicuius actus interioris circum-

De virtute actuali & circumstantiis.

stātie n̄ sūt obiecta: alic^o aut sic
declaro: n̄ illis circumstantiis con-
sideratis eliciat volūtas istuz a-
ctū volo dare eleosinā. certū ē
illi^o act^o interioris circumstantias n̄
ēē obiecta: p̄ illo actu interiori
circumstantie n̄ sūt volite v̄l noli-
te. Ex alia aut pte cōsideratis
circumstantiis debitis volūtas istū
actū eliciat volo dare elemosī-
nā paupib; oportet / q̄n / q̄r /
ppter deū dico q̄ illi^o actus i-
terioris circumstantie sunt ob-
iecta: patet: illo actu sūt volite

¶ Documentum tertium.

Nō est omissiōis
vel omisiōis bōitas moral' aut
m̄licia absq; libertate: p̄ hoc
dicim^o n̄ ēē i bruto virtutē aut
viciū (teste piter Aristotele) de
his q̄ sūt a natura n̄ laudamur
aut vitupamur. ¶ Libertas ē fa-
cilitas quo agēs pōt positis oī-
b^o causis sufficiētibus ad actū
elicere illū autem actū oppōnāt
n̄ illū. ¶ Tagitur libertas duplex
v̄c; cōtradictōis & cōtrarieta-
tis Prima est qua positis cau-
sis sufficiētib^o ad actum suū
ē potēs n̄ illū eliceē actū siue oēs
suū actuz suspēdere. Et dico q̄
cāe sufficiētes sūt ob̄tī noticia
& ipsa volūtas icluso sp̄ ḡnali

cāe p̄iēcōursu. Nō igr̄ seq̄tur
volūtas oēs actuz suū suspēdit
& vult oēs suuz actuz suspēde-
re imo seq̄ oppōn̄c; n̄ vult oēs
actū suū suspēdē. libertas cō-
trarietatis ē q̄ potēs v̄nū eliceē
actuz pōt. p̄tūc eliceē cōtrariū.

¶ Sequūtur corro. P̄i; i piū ē
volūtatē act^o: cōsulit ei itelle-
ct^o: volūtas aut ipa. ¶ Act^o ei
mediāte ipio volūtatē ip̄z fie-
ri volētis causat^o dicitur ipat^o:
volūtatē vero alicui potētie do-
minādo ipare ē effectiue ad il-
li^o potētie actū cōcurrere (hic i
piū accipiēdo p̄ dominio) nec
t̄n̄ icōuēit eūdē actū elicitū ēē
& ipatū: v̄bi gr̄a volo diligere
deū illa dilectō ē act^o elicit^o v̄t
cōstat / ē ēt act^o ipat^o: q̄n̄ ē opa-
tio volita mediāte ipio volūta-
tis causata. ¶ Quartū docu.

In sola potētia li-
bera aut cui ipa libere dñatur
est virt^o aut viciū: volūtas aut
cui; dñatur potētie & soli illi
ad cui^o act^o p̄ductōez effectiue
pōt cōcurrē. ¶ Sequūtur cor̄lla:
Primū: n̄ dñat^o potētie vegeta-
tiue volūtas: p̄ n̄ liberē coëfficit
potētie vegetatiue actū anōi sūt
nutritio / augm̄tatio / digestio:
applicatis ei causis n̄ ē i libera

hoīs ptāte illas opatōes fieri vlt
 n̄: t̄sigr̄ n̄ sūt liberē & p̄ coñs n̄
 moralr̄ bōevl̄ m̄la. ¶ Scđ̄ cor̄z
 potētie sēsitivē exteriori n̄ d̄na
 tur volūtas: p̄z n̄ libere cōpro
 ducit potētie sēsitivē exteriori
 actū siue cognitivē siue ap
 petitivē: Quā t̄sigr̄ opatio sēl̄
 exterioris n̄ ē libera: & p̄ coñs
 n̄ ē moralr̄ bōa vlt̄ m̄la. ¶ Ter
 tiū cor̄z. Volūtas n̄ directē sē
 sui d̄natur interiori: p̄z rōe p̄cedē
 ti & p̄ coñs n̄ ē ei⁹ opatio libe
 ra: q̄re n̄ ē moralr̄ bōa vlt̄ m̄la.
 ¶ Quartū cor̄z Volūtas q̄tu;
 ad act⁹ quosdā intellectui d̄na
 tur: & q̄tū ad alios n̄. ¶ Est ei
 duplex noticia: apphēsiua vcz
 & iudicatia. iudicatia ē duplex
 evidēs sc̄z & ievidēs: ad noticie
 ei apphēsiue p̄ductionē nō cō
 currit volūtas neq̄ (quorūdā o
 pinioē) ad p̄ductōez allēl̄ evidē
 tis p̄ se noti. Tal̄ igr̄ opatio n̄ ē
 libera: & p̄ coñs n̄ moralr̄ bōa
 vlt̄ mala: pōt aūt p̄tialr̄ ad p̄du
 ctōez allēl̄ ievidētis cōcurrere:
 eūq̄ coëfficare: cmōi sūt allēl̄
 articl̄oz fide: q̄n̄ p̄ei tā debīe
 ē motiū vlt̄ n̄ sufficēt p̄ se allē
 sū tal̄ ppōis ievidētis cāre. s̄z
 ip̄z & volūtatis ipiū ipantis al
 sētiri sufficiūt allēl̄ tū tal̄ ppōis
 ievidētis p̄ducerē Quarta tal̄

sēl̄ siue credere t̄si ppōis ievidē
 ti pōt eē opatio moralr̄ bōavlt̄
 m̄la. ¶ Quintū cor̄z: Volūtas
 potētie localr̄ motivē d̄natur:
 p̄z t̄lez opatōez coëfficit: q̄lr̄ t̄n̄
 volūtas mediāte actu suo ipos
 mēbroz mot⁹ causet n̄ modi
 ca ē difficultas natural̄: videm⁹
 ei crebo volitōe cessāte motū
 cōtinuari: Dicēdū: volūtas me
 diāte actu suo ipans fieri mo
 tū ipetū quēd̄ toti corpi ipmit
 q̄ rēanēs cessāte volitōe totū
 cor p⁹ mouet. Et qdē ordiatū i
 p̄mitur tal̄ iper⁹. Priō cordi &
 spiritib⁹ deinde cerebro/deiñ
 nuce/deide muscul⁹ & lacertis
 & nervis p̄ quorū motū fit q̄
 dāa iaḡ p̄tū corpi cōtractio
 & laxatio p̄ quā fit toti⁹ aial̄
 mot⁹ p̄gressiu⁹. Et notes q̄ il
 le iper⁹ ē qdā qlitas ipi mobili
 ip̄ssa a mouēte priō: plerūq̄
 ēt cessāte liberi arbitrij actu cō
 tinuatur a vi fantastica mot⁹:

¶ Documētum quintum.

Plenior est virtutis
 rō i actu volūtatis q̄ alteri⁹ po
 tēte: p̄z illic ē priario libertas.
 ¶ Dr̄nt act⁹ eliciti & act⁹ ipa
 ti⁹: q̄m̄ act⁹ eliciti siue interior
 ē priario liber. Act⁹ aūt exterior
 ē scđario li. quofit vlt̄ act⁹ interior
 priario sit bon⁹ vel mal⁹. Act⁹

De virtute actuali & circumstantiis.

autem exterior secundario . nō
ei est bonus vel malus nisi p
q̄to actui interiori bono vel
malo: quo mediāte produci-
tur: subordinatur. ¶ Hic potest
difficultas illa cōis solui. An a-
ctus exterior bonitatē vel ma-
liciam actui interiori addat.
Respondendū negatiue verū
tamē propter discordiarū cō-
cordia; Addūt nonnulli du-
pliciter posse intelligi actum
exteriorē bonitatem vel mali-
ciā actui interiori adducere.
Prō mō datis duobus actib⁹
interioribus eiusdem speciei
eque intensis differentibus pe-
nes hoc solū q̄ ad vnū sequitur
operatio exterior & non ad alte-
rū primus melior vel peior sit
q̄ scd̄s & dicendū q̄ nō: imo
idē nūero p̄miū actui interiori
& actui exteriori correspon-
det. Scd̄o mō pōt intelligi: p̄-
pter act⁹ exterioris executiōez
ipse actus interior sit magis i-
tens⁹ q̄ foret sine tali opis ex-
terioris executione & p̄ cōse-
quens melior si bon⁹ & peior
si malus: q̄ esset sine operatiōe
exteriore & in hoc sensu con-
cedendū est q̄nq; actū exteriore

rē actui interiori bonitatē ad-
dere vel maliciā: qm̄ in execu-
tiōe act⁹ exterioris intenditur
actus interior: an aut sit vni-
uersaliter verum infra patebit

¶ Documentum sextum.
Ad virtutē differēt
cōferūt intellect⁹ & volūtas. nā
ille cōsulēdo ista exeq̄ndo: ille
directiue ista ipatiue: illius est
cōsiliū: & isti⁹ ipiū: quo fit p̄spi-
ciū: cur prudentia dicatur vir-
tutum forma. Cui adiungo re-
ctam rōnez in plus se habere q̄
prudentiā illa est iudiciū in
tellectus verū: ista aut verum
practicū. i. dictās aliqd esse fa-
ciendū vel non: cuius modi est
iudiciū p̄pōis in q̄ ponitur ali-
qd̄ p̄ticipiū terminatū in dus at
alia debiti dictio p̄t obligat-
tur tenetur debz Et p̄ oppositū
d̄r̄ speculatiuū. ¶ Ordinatim ei
se hnt̄ p̄pō practica / iudiciū
practicū / habit⁹ practic⁹ / intel-
lect⁹ practic⁹ & ex alia pte p̄-
positio speculatiua / iudiciū spe-
culatiuū / habitus speculatiu⁹ /
intellect⁹ speculatiuus. exem-
plū primi. danda est elemosia
hec p̄pō ē practica Assensus ei⁹

practicus habitus eius practicus: intellectus vero talem habet assensum vel habitum dicitur intellectus practicus. Exemplum secundi hec propositio homo est animal est propositio speculatiua: & ita dices de assensu/habitu & intellectu.

¶ Animaduerte in propōnib⁹ practicis magnā propter gerū dia latere equiuocationem.

¶ Talia enim participia quoddam debitū connotant. & quādoq; debitū obligationis sub peccato aut sub pēa Quādoq; debitum congruentie vel Moralē honestatis Quādoq; debitum aliquarum conditionū ad perfectionem alicuius operis artificialis requisitarum. Primo modo capitur dictio in legibus diuinis / ecclesiasticis & ciuilibus. Secundo modo in propositionibus pure moralibus. ¶ Et tertio modo in propositionibus pure practicis mechanicis. ¶ Conueniunt prudentia & ars: sunt enim dictamina practica. Prudentia est recta ratio rerum a nobis agibiliū. Ars autem est recta ratio rega nobis factibiliū: hoc est pru-

dentia est iudiciū aliquam operationem liberam dictans esse faciendam cum conditionib⁹ requisitis ad bonitatem. Ars autem est iudiciū dictans aliquod opus exterius permanens esse faciendum cum circūstātijs requisitis ad ipsius operis artificialis perfectionē. In proposito enim a quibusdam. Agibile dicitur operatio libera transiens. Factibile autem opus exterius permanens cessante operatiōe: trāseat p̄nūc.

¶ Documētum septimum.

Quā virtutis forma sit prudentia sitq; ipse intellectus voluntatis regula: in ordinate atq; perperam agitq; prudentie aut conscientie contrauenit. ¶ Conscientia enim est iudiciū aliquid dictans agēdū vel non agendum: de qua est hoc cōmune dogma. Oīs agens cōtra cōsciētā edificat ad gehēnā id est peccat & hoc siue recta siue erronea fuerit: verbi gratia iudicio dictāte nō esse leuādam festucam sub pena peccati mortalis peccat leuās eam cum illo iudicio: quo

De virtute actuali & circumstantiis.

ntia ē illi qdē cōtēpt⁹: Quali-
ter aut obliget tal' cōsciētianūc
videbis. ¶ Documētū octauū
Non pp̄secōsciē
tia s; dei lex latade ea obligat: i
quo sensu hec sit regula ¶ Cō
scientia recta de obligationis
debito dictans obligat ad agē
dū secundū eam Erronea aut
nō obligat ad agendū secundū
eā s; ad nō agēdū cōtra. Scda
r̄sa cōsciētia obligat scd; eius
q̄litate quātū ē ex hoc: gr̄a exē
pli Agēs cōtra cōsciētia dictā
tē de mortali peccat mortalit. a
gēs aut cōtra cōsciētia dictātē
de vēiali peccat vēialiter Agēs
cōtra cōsciētia nōdictātē deve
niali nec de mortali: sed de q̄
dā moralis honestatis congru
entia non peccat venialiter:
aut mortaliter: Ista enī voli
tio volo peccare mortaliter ē
mortalis. hec autem volo pec
care venialiter est venialis: di
xi supra q̄tum est ex hoc quo
niam aliunde aggravari poss;
¶ Occurrit dubiū de cōsciētia
dictātē sub cōditōe & de vo
litiōe ei cōformi & difformi:
cuiusmōte ē ista volitio vellē
fornicari si nō eēt a deo phibi
tū. ¶ R̄ndēdū illi⁹ tot i⁹ cōdi
tōal' pure cōditōaliter capte
volitio nō ē mala q̄tū ē ex se:

ymo poti⁹ videretur eē tiorate
cōsciētie: cū q̄ stat nolitio me
ritoria ista nolo fornicari q̄a a
deo phibitū ē Si tñ cōtingeret a
licuitalē actū cōditōatū eē picu
losū q̄a quodāmō i flāmatiūū
eēt resecāda illa cōditōata vo
¶ Documentū nonū (litio.
Non ois contra
mentē agens agit contra con
scientiā: nō ei ois mentiēs a
git cōtra cōscia; patet licet tal'
assertio sit cōtra iudiciū specu
latiuū nō tñ sp̄ pratico cōtra
uēit ymo raro. Iudicet sortes
eē mentiēdū pp̄ certū finē ra
tionabilē & mētiatur sc; asse
rēdo petrū eē virū bonū. Illa
assertio nō ē cōtra sortis cōsci
ētia ymo cōformis consciētie
ei⁹ et rōnee: nō ei ē cōtra mē
tē practicā sed cōtra mētē spe
culatiuā hui⁹ petr⁹ nō ē bon⁹.
¶ Hinc idē taliter subiungo
Oēm daciū eē p̄t̄m nō morta
le: s; mortale at vēiale Pernitio
sū qdē ē mort̄le Officiosū aut
iocosū vēiale q̄tū ē de se: d̄r p̄
nitiosū quo quis intēdit noce
re Officiosū quo quis intendit
prodesse Et iocosū quo audiē
tē delectare itēdit. ¶ Hic q̄ro
an ois cōformiter ad cōsciētia
erroneā agēs peccat. R̄ndeō
nō nisi ipa fuerit diuie legi op

Handwritten notes in a cursive script, likely a marginal gloss or continuation of the text. The text is partially obscured and difficult to read due to the handwriting and fading.

*Capitulum nono sumitur per se... inveniuntur subiecto... per se...
deinde... quoniam...
denominatio...
de se...
Capitulum sextum. Fol. xii. per se subiecto...*

posita vbi gra fortes iudicat er
ronee ee dada elemosina sub
pea peccati mortali qre dat ele
mosina notu e q no peccada

Decimum documentum. (do.

Ad virtutem requiritur
circumstantiarum debita habitu
do quas circumspectit ipsa prudē
tia etiā merito sūt diligēter p
pēdēde nam iuxta earū multi
plicitatē ac variabilitatē sunt
moralia opa de bono in malū
aut cōtra permutabilia. ¶ Cir
cūstātia eī ē hūani act⁹ accidēs
id est extra substantiam act⁹ ex
istens, ¶ Et sūt sex p̄cipales
(ad quas facile reducūtur cete
re) per has dictiones annotate
Quis/cui/qñ/vbi/qūo: cur: p
qs p̄sona/cui materia/qñ tps
vbi loc⁹/qūo mod⁹/cur finis i
telligitur has eī prudētia circū
spicit: nā p̄limū hūani act⁹ pe
nes bonū & malū eis variātur

Documentum vndecimū.

Personae circumstā-
tia efficitur speciali iure/aut cō
modo vel incōmodo sequēte
debita vel indebita ¶ Sit hec
notāda r̄a Istis quattuor mo
dis p̄ter cōmunem diuinorū
mandatorū obligatiōē vnū
vltra alium obligari contigit
vcz rōe voti emissi/ aut officii
suscepti/aut scādali eminetis

aut cōsciētie dictātis: qd eī añ
votū erat cōsiliū ipz post votū
fit p̄cepti idē de suscepto of
ficio nā suscipiens tenetur ea
q̄ officii eius sunt scire & exeq
de cōsciētie vinculo supra dixi
quo aut ad scādalu diffinitur
dictū vel factū min⁹ rectū p̄
bēs alteri occasiōez ruine Est
tñ duplex scādalu. s. datū & ac
ceptū. Datū est qd i se cōditio
nē habz inductiuā alteri⁹ ad
male agendū & illd est pecca
tū. S3 scādalu acceptū est qd n̄
est de se tale s3 alter ex malicia
ppria occasiōez ruie accipit &
istd d̄r scādalum phariseoz.

Documentum duodecimū

Efficitur mate-
ria debita vel indebita scd3 q
sub lege p̄cipiēte/ approbāte/
vel prohibente cadit ¶ Et ex
hoc duplex sumitur pctm scz
ex ḡne & ex circūstātia. Pctm
ex ḡne est cui⁹ materia phita
ēi se. Pctm ex circūstātia tñ ē
cui⁹ materia nō est prohibita
sed occurrit mala circūstātia
vitiās ipz. ¶ Bonum ex ḡne
dicitur cuius materia sub lege
precipiente vel approbante
cadit. Bonū ex circūstātia est
cui⁹ materia est de se indiffe
rens ex circūstātia aut occur
rente redditur actus bonus.

*Prudantia...
had y...
r...
no...
na...
le...
aff...
aff...
at...
p...
aj...
re...
C...
me...
p...
ve...
of...
f...
ha...
gr...
ma...
m...
ho...
na...
o...
gr...
D...
lit...
ag...
D...
G...
p...
ag...
M...
m...
h...
h...
q...
m...
p...
m...
c...
A...*

Cum in materia...
Quantitas...
...

De virtute actuali & circumstantiis:

¶ Documentū decimūtertiū

Loci tēporis aut modi agendi circumstantia operi fit debita aut indebita iure speciali approbante vel reprobante aut voto aut scandalo/ aut alio detrimēto aut eorum contrario eminente aut cōsciētia dictante: quedam enim opera certo loco/ aut tempore/ aut certis modis fieri prohibētur aut precipiuntur: quaedam determinatis loco tēpote modo facta scandalizant aut edificant aut aliud detrimentum vel commodum afferunt: de voto vel conscientia facile exemplificabis.

¶ Documentū decimūquartū

Non sēper ex entis at moris bōitate v̄ malicia redditur finis operi debitus aut indebitus: sed quandoq; sic: quandoq; speciali iure: nō nunq̄ certa eorum habitudinē: pecunie enim adeptio & si sit in se bona non tamen bonus finis ipsi collationi beneficii prestituendus. ¶ Diffinitur enim finis propter quem aliquid fit Et in proposito cau-

salitas cause finalis consistit in actuum potētie appetitiue causalitate effectiua: scz qua amor alicuius a discendi volitionem alicuius efficit conductis ad illud: ita proprie ipse finis non mouet ad operationem cum quandoq; nō sit in rerum natura: sed potius volitio finis mouet. ¶ Et mouente operantem est volitionem eius partialiter volitionē causare q̄ illud ē volitū ppter istā quare non sequitur hoc non ē ergo hoc non causat: sed sequitur non causat in genere cause efficientis. ¶ Paret insuper aliquid causare in genere cause finalis est volitionē eius in genere cause efficiētis producere alterius volitionem Cum ergo dicitur finis est causa mediorum ad finem hoc est volitio finis est causa saltem partialis volitionum ipsorum mediorum ad finē. ¶ Ex his patet huius propositionis veritas finis est primus in intentione & vltimus in executione: hoc est prius insunt cognitio alicuius finis & volitio eius q̄ mediorum ad finem. Prius

tamē fit executio illorum me-
diorū q̄ ipsius finis adeptio:
hec potissime vera sunt in cau-
salitate finis ab appetitu con-
stituti mediante cognitione.

¶ Documētū decimūq̄ntū

Contingit mul-
torum finium finem minus
principalem esse causam sine
qua nō fieret operatio. ¶ Nō
igitur concludas: ab sc̄ hoc fi-
ne non fieret hoc opus ergo ē
finis p̄cipalior. ¶ Vbi notes
nōnunq̄ eiusdem operis mul-
tos eē fines subordinatos quo-
rum subordinatio ex ipsa vo-
luntate oritur siue ex actibus
volūtatis quorum primus cau-
satur a secundo & secundus a
tertio & tertius a quarto & sic
de pluribus: cuiusmodi essēt
celebratio/pecunia/vite sustē-
tatio/beatitudo ac p̄rēda/de⁹:
celebratio propter pecuniam/
pecunia propter vite sustenta-
tionem/vite sustentatio pro-
pter acquirendam beatitudi-
nem/beatitudo eterna propter
ipsum deum. Itaq; celebratio
nis volitio causatur partialiter
a volitione pecunie & hec a vo-

litione sustentationis vite &
ista a volitiōe acquirende bea-
titudinis: ista vero a dilectiōe
ipsius dei. ¶ Dico igitur dupli-
citer aliquis finis acceptatur
a voluntate ita q̄ propter ip-
sum fit aliquid: Vno modo ac-
ceptatur tanq̄ habens aliquā
boni rationem siue referatur
ad aliud siue non. Alio modo
acceptatur tanq̄ finis vltimus:
primo qdē modo potest crea-
tura aliqua tanq̄ finis accepta-
ri: non autem secundo modo:
quare si queratur an peccet ce-
lebrans propter pecuniam: di-
stinguendum est: vel p̄pter di-
cit circumstātia; cāe finalis mo-
uētis in qua apparet aliqua bo-
ni ratio & sic dicendum est q̄
non: aut circumstantiam finis
vltimi acceptati denotat: & sic
dicendum est q̄ sic. ¶ Aliquā
tula tamē emergit difficultas:
Fiat propter aliquem finē crea-
tū operatio ita q̄ eius volitio
partialiter ab illius finis amo-
re causetur nec ille finis actua-
liter in deum referatur neq; ac-
ceptetur tanq̄ vltimus omniū
finis. An talis operatio sit ma-
la: ¶ Videtur q̄ sic quoniam

De virtute actuali & circ.

ille finis creatus est illius operationis finis ultimus Respondē dū est illa operatio nō est mala: Et ad rationem: dicendum nō constitui tanq̄ ultimū finē: estq̄ dē ultim⁹ negativē actualiter.

¶ Documentū decimū sextū.

Hec dictio propter multiplicem dicere potest circumstantiā finis: videlicet aut allicientis aut appreciatiui: ultimi aut subordinati: principalis aut minus principalis.

¶ Sed tritum hic ē dubium de beneficii collatiōe propter temporale seruitium an sit symoniacā Diffinitur enim symoniacā studiosa voluntas emendi aut vendendi spirituale aut ei annexum scilicet ipsum appreciando temporali: aut valorem valori adequando. ¶ Respondendum: potest illa dictio circumstantiam finis mouentis dicere etiam absq̄ quo alterum non fieret qui tamen non constituitur tanq̄ ultimus: non est ex hoc solo peccatum Si autem dicat circumstantiam finis ultimi non tamen vnum alteri appreciando nec valorem valori equando sic est pecca-

tum non tamen symoniacā. Tali vero dictione circumstantiā appreciationis vel adequationis valoris valori importante sic est peccatum atq̄ symoniacā ¶ Perpicuum est igitur contractus varios reputari symoniacos qui non sunt tales. licet sint aliunde mali. ¶ Formale simoniam potissime operatur intentio atq̄ cognitio: presumptam autem conditio materie & personarū: q̄ nōnunq̄ penā formalis simonie meretur.

¶ Documentū decimū septimū

Hoc tritū dogma intentio iudicat omnes vniuersaliter veritatem in malis habet: nō sic in bonis. ¶ Vniuersaliter enim malus finis totum opus reddit malum: non semper autem bonus bonū: in indifferentibus finis bonus reddit opus bonum: in malis autem alleviat peccati gravitatem: quare non sequitur bono fine feci hoc ergo opus est bonum. bonum enim est ex integra causa malum autem ex defectu cōsurgit: p̄ter eī circumstantiam finis sunt alie circumstantie multe ad bonū requisite.

Caput sextum. Fol. xiiii.

¶ Documētū decimū octauū

Plurium finium

principalitas vnius consistit in appreciatione potius q̄ in ipsius affect⁹ feruore, ¶ Vbi notes posse quadrupliciter intelligi magis vnum q̄ alterū diligere. Prīo modo magis id ē naturalius. Secūdo modo magis itēsiue scilicet actu magis intenso. Tertio modo magis app̄ciatiue scilicet potius desistendo ab alterius amore data electione. ¶ Quarto mō magis id est ad maius bonum.

¶ Si ergo queratur quo illorum modorum tenetur homo magis diligere deum q̄ se ipsum. ¶ Respondendum non primo modo: quoniam vnicuiq; magis est inclinatio naturalis ad diligendū se ipsum q̄ aliud a se: pariter non secundo modo. i. actu magis intenso tenetur homo ad illud: quoniam circa determinatam actus intensiōem nullum fuit datum mandatū imo licite in hoc seculo diligitur actu magis intenso pater vel mater vel amicus q̄ deus.

Tertio autē mō vnusquisq; ad illud tenetur ita q̄ electione data potius esset a cuiuslibet alterius amore desistendum quam dei. Quarto pariter modo tenetur homo magis deū q̄ aliquod aliud diligere scilicet ad maius bonum puta volendo ipsum esse deum. ¶ Penes enim tertium modum attenditur charitatis ordo.

Primo tenetur homo diligere deum / deinde seipsum / deinde proximum / deinde corpus proprium / deinde reliqua secundum habitudinem ad se vel ad proximum. Primū occurrit dubium quo nam illorum modorū deus magis vnū hominem q̄ alium diligit.

Respondeo quarto modo, p̄ quo notes in deo dilectionē nō esse q̄litate intē sibile vel remissibile: sed ipsū diligentem. Quare nō nisi respectu volūtati denominatur maior vel minor dilectio quia .s. mai⁹ vult v̄l cōfert vni q̄ alteri bonū: isto ē mō btūs in paradiso vnum beatū magis q̄ alterū diligi .s. ad maius bonū siue ad maiore btitudinē meritis ei⁹ debitā.

D ij

De virtute actuali & cir.

¶ Secundum dubium antene-
tur viator beatum magis di-
ligere illo quarto modo q̄ se-
ipsum. Respondendum est q̄
non de quolibet: quisq̄ enim
adultus maiorez libi q̄ paruo
beato sperat licite beatitudi-
nem. ¶ Dices. quilibet tene-
tur voluntatem suam volunta-
ti diuine cōformare sed deus
magis quemq̄ beatum diligit
q̄ viatorem reprobū ergo &c.
¶ Respondendum est ad illa3
maiores premittēdo duplicē
esse dei voluntatem scilicet si-
gni & beneplaciti. Prima est
qua deus vult nos ad aliquid
obligari. Voluntas autem be-
neplaciti est qua deus aliquid
vult fieri vel non fieri. Et ista
est om̄nium causa effectiua.
Quemadmodum enim nul-
lus p̄ducitur effectus nisi deo
ad illius productionem effecti-
ue concurrente: sic impossibi-
le est aliquid aliquo modo se ha-
bere nisi deo volente illud ta-
liter se habere. Semper itaq̄
adimpletur eius voluntas be-
neplaciti: non autem vniuer-
saliter voluntas signi: saltem
quoad rei precepte executio-

nem. ¶ Dicendum est igitur
ad illam maiorem assum-
ptam: tenetur vnusquisq̄ volū-
tati diuine signi se conforma-
re: non autem semper volun-
tati beneplaciti: immo non-
nūq̄ se difformare obligatur:
exempli gratia: occidatur for-
tes vult deus fortes occidi vo-
luntate beneplaciti: & certū est
nō me teneri huic meam con-
formare voluntatē: immo dif-
formare, scilicet nolle ipsum
occidi.

¶ Documentū decimū nonū.

Bonū ex integra
causa nascitur: malum autem
ex defectu: In integritate itaq̄
circumstantiarum debitarum
in esse cōsistit actus bonus: ma-
lus autem ex vnus circumstan-
tie debite in esse defectu aut
ex positione alicuius male: sic
q̄ dupliciter contingit actum
effici ex circumstantia malum.
Vno modo quia ei aliqua ma-
la inest circumstantia. Secundo
quia ei deest aliqua protunc
debita inesse: Dico protunc de-
bita inesse: quoniam non seq̄-

tur isti a stultalis circumstantia deest ergo ipse est malus oportet enim eam esse debitam prout inesse. Sequitur correlariū difficilius est bene quam male operari. Nam plura ad bene operandum quam male requiruntur: ¶ Veruntamen non est absque advertentia pretereundum dupliciter posse intelligi esse difficilius. Vno modo multitudine requisitorum. Alio modo pronitate & inclinatione ad contrarium: Humana fragilitas ab adolescētia est ad malum quam ad bonum pronior: Cuius sunt aliquae cause: Prima: quoniam plura ad bene agendum quam ad male requiruntur. Secunda nam presens indigentia magis hominem sollicitat quam futura & distans: pro hoc autem statu est istorum temporalium presens indigentia & supernorum futura & distans: quare magis sollicitus redditur homo circa ipsorum temporalium quam supernorum adeptionem. Tertia causa est ipsius voluntatis cum ipso appetitu sensitivo connexio: naturaliter enim voluntas nata est ei

condelectari: immo fere semper condelectatur nisi lex aliqua superior assistit dictans propter meliorem finem non esse appetitui sensitivo se conformandum. Et quia frequentius sine talibus iudicijs est homo: hinc frequentius voluntas appetitui sensitivo obtemperat & applaudit.

¶ Documentum vigesimum.

Quinlibet primum numeratarum circumstantiarum potest esse triplex gradus. Assistens / incitans / informans. ¶ Circumstantia assistens dicitur que inest quando fit actus. Dato etiam quod ipsa non sit cogitata: & ipsa quidem actum viciare potest. ¶ Circumstantia incitans est ex qua oritur operatio ita quod eius volitio est volitionis operationis causa partialis. ¶ Circumstantia autem informans dicitur que est ipsius actus interioris obiectum. Correlarium Circumstantia vane glorie tribus modis potest se habere ad opus (gratia exempli elemosyne) Primo ut assistens tantum: sic ipsa quantum

De virtute habituali.

est ex se non reddit opus ma-
 lum: sed illic duo sunt dis para-
 ta: scilicet vana gloria que ma-
 la est / deinde ipsa elemosyna
 data que bona est. ¶ Secun-
 do potest se habere vt incitās
 & dupliciter. Vno modo vt
 perdurans & consummans o-
 pus Ita q̄ eius volitio volitio-
 nem & cōsummationem ope-
 ris causet. Alio modo vt non
 perdurans vsq̄ ad operis con-
 summationem Ita q̄ priusq̄
 fiat operationis consumma-
 tio reuocatur intentio finis &
 prestituatur alius finis: sic e-
 nim ex illa precedente circun-
 stantia non redditur operis
 consummatio mala. ¶ Tertio
 modo potest se habere vt cir-
 cūstantia informans & sic ip-
 sa totum opus viciat: circūstā-
 tiarum igitur quedam aggra-
 uat / quedā alleuiat & quedā
 indifferēter: dubium nascitur
 an opus bonuz aggrauet quā-
 doq̄ peccatum: & malum alle-
 uet. Respondeo ad vtrumq̄
 istorum affirmatiue: primum
 ostendo: non quandoq̄ opus
 bonum alteri operi non est bo-
 na circūstantia. secundum pa-

riter probo: quandoq̄ condi-
 tionem peccatum aggrauan-
 tem minuit aliud peccatum:
 exempli gratia ignorātia cras-
 sa & supina q̄ culpabilis est licet
 non a toto excuset tamen
 a tanto. Preterea dici solet
 q̄ christianus ceteris alijs pa-
 ribus grauius in eadem pecca-
 ti specie peccat q̄ infidelis: in-
 fidelitas autem est peccatum
 ergo diminuit maliciam pec-
 cati aliud peccatum.

Septimum ca- pitulum de virtu- te habituali.

¶ Primum docu-
 mentum.

Onis-
 tatis
 aut
 malis
 cie de
 nomi-
 natio-
 nez re-
 cipit habitus secundum eius a-
 ctus denominationē qui pro-
 tūc inesset: non autem vniuersa-
 saliter ex actu ex quo genitus

Handwritten marginal notes in a smaller script, likely a commentary or gloss on the main text. The notes are dense and cover the left margin from top to bottom.

est aut ad quem inclinabile.

¶ Ostendo de actu permutabili ex malo in bonum nam contingit tempore elicitionis fuisse bonum & post continuationem viciari aut contra: non igitur esset ratio cur eius habitus potius virtus quam vicium esset nominandus: quare habitum dico denominari secundum actum qui pro tunc inesset hinc sunt iste propositiones concedende ex virtutis actu generabitur vicium & ex vicii actu nascetur virtus. ¶ Virtus itaque actualis est actus bonus: virtus autem habitualis est habitus cuius actus protunc foret bonus.

¶ Secundum documentum.

Virtus actualis libere virtus autem habitualis naturaliter nascitur non tamen absque libero voluntatis concursu ipsa actum gignit. ¶ Posito enim voluntatis actu non est in libera eius potestate quin in ea causetur habitus quare ipsa non libere concurret ad habitus productionem. Ipse tamen habitus in voluntate non

producit actum nisi ipsa libere concurrente atque actum libere coefferente: quare voluntatis actus eam necessitat quoad habitum producendum: habitus autem productus non necessitat ipsam quoad actus elicendum. ¶ Differunt enim specie actus & habitus hinc actus intendere habitum est in rigore falsum: sed debet intelligi intendit effectiue. id est actus frequentatus nouum causat habitum ex quo cum habitu precedente fit vnus habitus. inferior.

¶ Tertium documentum.

Virtus habitualis est ceca pariter & vitium: & idem de habitu intellectiuo. ¶ Ostendo: neutrius harum potentiarum habitus actum producit absque obiecti cognitione actuali: quinymo neque absque ipsius potentie concursu hinc ociosus iacet huiusmodi habitus quodiu abest obiecti noticia: pariter quodiu ei denegatur ipsius potentie concursus atque coefferentia: an autem actus inferioris producat cum inferiori

De virtute habituali.

noticia videtur dicēdū affirmatiue prout de fortiori ipsius potentie cōcur su de quo alibi.

¶ Documentum quartum.

Id cōmune dogma. Omnis virtus habitualis immo vniuersalius dicūt omnis habitus inclinatur prompte & expedite & delectabiliter operari nō est indeficienter verum videlicet quo ad tertiam particulam. ¶ Pro qua sit regula habitus in hoc conditionem actus retinet: habitus penitēdi ad actum penitendi quātrificiā habet: & habitus gaudenti ad actum huiusmodi inclinatur: quidā autem est neuter cuiusmodi habitus intellectiuis qui in se nec delectabiliter nec tristabiliter operari inclinatur cum huiusmodi passiones nō ipsius intellectus sed voluntatis sint: imo crediderim oēs habitum de se esse neutrum nisi aliquem ponas ex passiōibus prout aliū ex actib⁹ generari.

¶ Documentum quintum.

Nō est meritoria habitualis virt⁹: quīnymo nec formaliter bona moraliter: s3

duntaxat extrinsece: quia scilicet habitus ille natus est ad talem actum bonum vel malū inclinare. ¶ Stat enim cū gratia habitus malus: immo quātum est ex se est beatitudini composibilis: in inferno pariter habit⁹ boni remanere possunt in anima: verum est tamen eos non protunc inclinare. ¶ Patet igitur qualiter penitentiae sacramentum sit intelligendum animam ab omni sorde mundare: non enim credas ab omni sorde habituali: manent enim habitus ipsi: nichilominus non sunt in se peccata. ¶ Dices manet aliqd actu transeunte quo quis nuncupatur peccator & nō nisi habitus: igitur ipse est vere peccatum. Respondent doctores: transeunte actu malo remanet ad penā obligatio ex actu cōtracta quā reatū pleriq; vocāt: & a tali denominatur peccator & reus: non autem ab ipso habitu: talis itaq; obligatio per penitentiae sacramentum tollitur: non autē ipse habitus

¶ Documentum sextum.

De virtute habituali.

arduarū & administrationum
cupidus / alijs preferri cupi-
ens / facilis ad iram facili-
ter placatus / prodigus/vltra
mensuram & frequenter co-
medēs/vigil & i suis negocijs
solicit⁹ Flegmaticus vero na-
turaliter somnolentus / pi-
ger/dormitiōi deditus/in suis
agendis tardus/paruiloquus/
negligens honores/tardus ad
irā/parue mēorie/comestib⁹/
modice Melēcolicus autē natu-
raliter est tristis tristemoq; ge-
rens vultum timidus cōmuni-
ter male de alijs suspicās/ aua-
rus/In propria opinione perti-
nax/ad iram tard⁹/implacabi-
lis cum iratus fuerit. Quare pa-
tet humanarum inclinationū
diuersitas quam ipsa virtus ha-
bet refrenare atq; moderare.

¶ Documentum octauum.

Ipsa habitualis
virtus quantuncq; intensa:
quatuncq; pariter sit vehe-
mens passio nequaq; volūtate

necessitat ad actus elicitionē:
¶ Patet ipsa est sui proprii a-
ctus principalis causa sine cui⁹
efficientia non produceretur:
manet autē semp libera causis
secundis suam prebere efficiē-
tiam vel nō p̄bere: quare licet
facilitari aut difficultari a cau-
sa secunda valeat: non tamen
ad actus sui elicitionem sim-
pliciter necessitari / cogi / aut
violentari.

¶ Pro quo occur-
rit notandum differre necessi-
tari/cogi violentari & difficul-
tari. Volūtatem necessitari est
aliquem recipere actum/a quo
nequit libere desistere: ipsa em̄
faltē a deo necessitari potest:
damnati voluntas ad nolitiō-
nem detentionis in hoc loco
pro tali peccato ex qua tristi-
cia eius afflictiva causatur ne-
cessitatur nec ab illa nolitione
(& hoc ex diuina ordinatiōe)
libere desistere valet: Alioquin
ab afflictione immunē se red-
deret videlicet talem abijcien-
do nolitionem. Idem de bea-

Caput septimum. Fol. xviii.

to quoad beatificos actus: viator autem communi lege non necessitatur: sed libertate executionis boni vel mali relinquitur fateor adeo nonnulla motiva spiritualesque ad bene agendum impulsus viatoribus immitti. sed non necessitant. Et ita etiam temptationes quantumcunque vehementes sunt allicientes atque suadentes: non autem necessitates: An autem aliis modis necessitari valeat: alibi dixi: ¶ Voluntatem cogi est recipere actum nolendo. Dico igitur ipsam simpliciter cogi posse. potest enim demōnolle sibi inesse nolitionem illam tristitie afflictive causatiuam quo facto cogitur: quoniam hunc actum recipit nolens: nec sequitur simul illic esse actus contrarios: non enim sunt eiusdem obiecti. ¶ Voluntatem violentari est actum aliquem contra eius inclinationem recipere: & solet dici id non posse: quia ad omnem suum actum inclinationem habet. si tamen inquiratur que sit illa voluntatis ad suum actum in-

clinatio: videbitur concedendum violētari posse: immittat enim deus voluntati actum: ipsa autem in contrarium conetur: sic contra eius inclinatio nem est illa actus immissio & ita cogi videtur. Fateor multiphariam inclinationem accipi posse videlicet pro nitentia seu conatu ad eliciendum actum. Alio modo protendentia in obiectum: Alio modo pro quadam naturalitate seu aptitudine secundum naturam de quibus non pro nunc plura. ¶ Voluntatem facilitari est causam habere coadiuuantem ad producendum actum: quanto enim concurrat causa fortior tanto promptius & intensius voluntas suum elicit actum. Per contrarium autem voluntatem difficultari est causam coadiuuantem ad actum deesse. vel causam adesse coadiuuantem ad actum oppositum. Non est igitur aliquomodo ipsam voluntatis vim diminui. Et de hoc sequens habeatur regula.

De virtute actuali & cir.

¶ Documentū nonum.

Non habitus cognitiuus habitū virtutis regulat vt actus actum: pater: ille formaliter & immediate ille autem solum efficienter & mediate regulat. ¶ Sint hic ^{habetur} ~~āno~~ ^{regula} ~~tande~~ regule. Prima. Potiorū causarum volūtatem ad actū coadiuuantiū est rationis iudiciū in obiectum sub ratiōe boni vel mali ostendens voluntati: & eam quidem magis allicit secundum q̄ sub sub maioris boni ratione dicitur. ¶ Secunda regula vt actus actui/sic habitus habitui respōdet. Actui quidem virtutis liberi arbitrii respōdet ī intellectu actus prudentialis sic etiam habitui appetitiuo habitus cognitiu⁹ iudicatiuus. ¶ Hinc hominibus habituatis frequentius occurrunt iudicia suis habitibus cōformia: quibus voluntas allec̄ta: suorum habituum inclinatioēs crebro insequitur. ¶ Ex eadem radice sepius anime insequuntur corpora: nam secundum diuersas complexionum naturalium inclinatioēs se of-

ferunt agendorum aut fugiēdorum iudicia illis cōformia quibus volūtās allec̄ta a frequentius inclinationis complectio nalis sequitur impetū: modo nō aliud assit retrahens quale est rationis dictamen superiori legi conforme precipienti vel prohibēti hoc vel illud cū maioris commodi vel incommodi premii vel pene promissioē. Et ista est causarum vna propter quā pronior ad malū quā ad bonum est humana natura videlicet quoniā propter presentiam eorum in quibus continue versatur/ frequentius distorta atq; erronea terrenorum & supernorum se offerūt iudicia. ¶ Idem de temptationibus quod de sensualitate dixi: vbi diligenter notes demonis temptationem non esse uolitionem aut nolitionem ab ipso productam immo nec iudicium ab eo causatū: sed est apprehensio surrepticia non quidē ab ipso effectiue sed a speciebus ab eo applicatis surrepēs: non enim illorum ē effectiue imissor sed minister per specierum applicationem. patz

Igitur posse temperationem per considerationis conuersionē ad aliud nonnūq̄ impediri & prudentis est passionem in surgentem preuenire ne adeo crescat q̄ absorbeat ratio & rectis cessantibus iudicijs prumpat voluntas in actus secundum passionum impetum more brutorum ipsis inuoluta: talis ei negligentia voluntati torpenti imputaretur.

¶ Et notes uehementi aliorum cōsideratione aut affectu vel passione absorberi ratioē; nam anima pluribus intenta fit ad singula minor. **¶** Absorbetur enim quādoq; forti doloris vel delectationis sensualis passione ratione cuius anima existente illis adeo intenta etiā fixa cessat aliorum cōsideratio recte agēdorum. **¶** Aliqñ a uoluntatis passione gaudii vel tristitie absorbetur animam rapiētis & prorsus ipsam ad considerationem eius. vel obiecti cuius est passio conuertentis: sic q̄ agendorum & uitandorum cesset aduertentia. **¶** Nō

nunq̄ pariter absorbetur ratio ex potentie cognitiue conuersione ad certi obiecti considerationem etiam non astante passione. **¶** Quandoq; a uoluntatis imperio intellectum retrahentis ab agendorum consideratione & conuertentis ipsum ad fixam illicitorum meditationem: cuiusmodi est uoluntas deprauata q̄ sue iniquitatis explende media contemplatur & querit.

¶ Documentum decimum.

Facilitat habitualis uirtus q̄d̄ p̄sone uel obiecti cōditio difficultarat: nec meritum minuit hec facilitatio: ipsum aute; adauget difficultas tā ex parte obiecti q̄ persone proueniens & maliciam attenuat: ex parte quidē obiecti ut in mortis tollerantia & aliorum arduorum executiōe. ex parte persone ad ieiunium ceteris aliis paribus vni insit fortitudo uel cōplexiōis aut habitus cōtraria inclinatio & nō alteri certum est q̄ primus magis secundo meretur: & ubi ā bo contra diuinum mandatū

rie illud dicitur irremissibile quod di-
recte est contra principium re-
missionis in remittente quod est mise-
ricordiam contra dispositionem remis-
sionis in peccato quod est displicentia
omni est peccatum finalis impenitentie
siue despatiois. ¶ Aduerte ni-
hilominus dupliciter aliquod pec-
catum appellari finalis impenitentie:
scilicet circumstantialiter & obiective
Primo modo dicitur cum quo decedit homo
sine penitentia prehabita & istud
nec hic neque in alio seculo remitti-
tur: saltim moleste eiceperunt multi
irremissibile nec oportet ipsum esse
grauissimum: imo contingeret ali-
quod finalis impenitentie pec-
catum esse veniale: Secundo au-
tem modo videlicet obiective
dicitur actus hominis pro ob-
iecto finalem habens impeni-
tentiam: cuiusmodi esset pro-
positum quo quis nunquam peni-
tere proponit nolens deum si-
bi fore misericordem: & istud
est de grauissimis peccatorum
& modo supradicto in spi-
ritum sanctum: quoniam di-
recte opponitur principis re-
missionis que sunt misericor-
dia dei & displicentia: ipsum
tamen remitti potest in hoc se-

culo perdebitam penitentiam
¶ Documentum vndecimum.
Uitium habitua-
le difficultas ad bonum adau-
get ipsum & attenuat malum non
solum enim difficultas inculpa-
ta sed etiam ex peccato contra-
cta bonitatem adauget & minuit
maliciam. dixerunt quidam op-
positum quod non censeo vere-
nam peccati originalis fomes illud
facit nihilominus ex peccato con-
tractus est: sic ignorantia crassa
maliciam minuit quam culpabilis est

¶ **De consuetudine**
igitur in homine quantum ad difficul-
tatem presentem dicendum est ut de
eius naturali complexione: & ad eam
analogice se habet in humana po-
licia consuetudo: nam ut illic
est altera natura atque alteras na-
tura: sic hic est altera lex: & posi-
tiuam legem alterat atque abrogat
distinc. j. ca. Consuetudo. Consue-
tudo est ius quoddam moribus institu-
tum quod per legem suscipitur dum defi-
cit lex: dicitur enim rationabilis quam utilis
exans nec iuri naturali neque di-
uino obuiat hec enim est optima le-
gis interpretatio: Abrogatur ius pu-
re posituum per expressam vel

De virtute habituali.

interpretatiuam superioris reuocationem vel per positionē circūstantie opposite alicui cōditiōi legis: cuiusquidem sunt iste conditiones. sit iusta/honestā: possibilis/secundum cōsuetudinem/patrie/loco & tēpori cōueniens/necessaria/vtilis manifesta pro communi ciuium vtilitate conscripta.

¶ Documentum diuini.

Difficultas diligendi inimicum: bonitati dilectionis incrementum prebet: & malicie odii decrementum:

¶ Pro quo nonnulla occurrunt premittenda. Primo diligere inimicum difficultatur quis ob iudiciorū defectum scilicet quia difficulter insunt iudicia voluntati ostendentia illum esse diligendum.

¶ Secūdo p̄mitto quoad inimici dilectionem ex charitate subtiliter dicit doctor subtilis: videlicet aliā ē nō odire & aliā actu positiuo diligere.

¶ Quoad primū duplex est bonum: quoddam spirituale: quoddam indif-

ferens. Primum quidem dicitur quo quis deum attingit vel disponitur ad illum cuiusmodi beatitudo correctio instructio & prudētia aut alia virtus. Et illud bonū nō pōt quis nolle ipsi proximo/amico vel inimico: Aliud est bonum salutis indifferens: cuiusmodi diuitie & huiusmodi temporalia Et tale potest qui licite: tam amico q̄ inimico nolle: nec sequitur nolo inesse proximo ergo euz odio. ¶ Huic adiicio Proprie odium est velle male inesse proximo vt male sit: aut nolle equalens. Inuidia est velle non bene esse & vt non bene sit. Multiphariam enim multisq; modis potest quis aliquod bonū nolle proximo. Primo quia illo bono est indignus. Secundo quia illo bono male vteretur. Tertio quia illud bonum malet sibi ipsi inesse. Quarto quia timet ille ne proximus p̄ illud bonum adeptum ei nocent. Et quolibet illorum modorū cōtingit licite aliquod bonū nolle proximo. Quinto modo potest q̄s velle male inesse proximo vt male sit ei aut velle

nō bene esse vt non bene sit ei
Ita q̄ in isto p̄stituatur finis:
videlicet nō aliud q̄ male eē p̄
ximo vel non bene esse sibi in
tendendo Et in hoc consistit
peccatū: sc; odiū: vel inuidia.

¶ Quoad secūdū
scilicet actu positiuo diligere
proximum non est parua dif-
ficultas scilicet pro quo tempo-
re obliget illud preceptū: ē em̄
affirmatiuum quare non pro
semper obligans: dicit doctor
subtilis: videtur nullū esse t̄ps
dabile: pro quo quis de proxi-
mo cogitare obligetur igr̄ nec
actu positiuo diligere Et eadē
foret de aliis preceptis affirma-
tiuis difficultas: quorū adim-
pletionē tempus nō determīa-
uit lex positiuā. **¶** Respondeo
igitur duplex esse preceptum
affirmatiuū diuinum Quod-
dā cui⁹ tempus iure positiuo
prescribitur: cuiusmodi precep-
tum de cōfessione aut de dei
dilectione: pro primo ordina-
tum ē paschale tempus: & pro
secūdo dies dominica Aliud
est cuius tēpus non sic ē iure
positiuo prefixū sed per aliquā

circunstātiā alterius iuris na-
turalis vel diuini. determinas-
tur cuiusmodi eēt extreme ne-
cessitatis circunstātia & huius
generis est p̄ceptū de proxī di-
lectione: nā extrēe necessitatis
pxi cōditio t̄ps determinat p̄
quo quis proximum diligere
tenetur. exempli gratia si pro-
ximus errare in fide agnosca-
tur & nemo appareat eum re-
uocaturus nec verisimiliter ex
se reuocabitur sum protunc ob-
ligatus instructionis subuen-
tionem ei impendere: & ita in
aliis indigentiarum generib⁹:
q̄ si nunq̄ hec indigētie occur-
reret circunstātia sic pro nul-
lo tempore diligere proximū
actu positiuo obligaret: extra
igitur talē proximi necessitatē
non obligatur quis suo inimi-
co exteriora cuiusdam bene-
uolētie signa exhibere: immo
neq; amico. vbi enim audaci⁹
peccandi atq; amplius super-
biendi fomentum preberet illa
signorum exhibitio esset re-
trahenda aut parce agenda
non animi rancore sed proxi-
mi vtilitate: ex charitate igr̄ p̄-
cedat signorū retractio.

Istis igitur premissis dico: existeret inimici diligendi difficultate augetur dilectionis bonitas super amicitiam etiam aliorum paritate seruata: secus circumscribitur difficultate prout in casu in quo alta sola adesset iudicia ipsa esse diligendum plene ostendunt. **S**equitur itaque non est vniuersaliter peccatum esse grauius quod maiori bono opponitur: odire enim inimicum peccatum minus graue quam odire amicum & tamen maiori opponitur bono scilicet diligere inimicum.

Documentum decimum tertium ex prioribus corollarium.

Status nature integre dono originalis iusticie adiutus fuisset ad virtutem & ad meritum tutior: iste autem propter fomitis difficultatem impugnatius comparando actum ad actum est potior.

Pro quo aliqua veniunt permittenda. **P**rimo anime ipsius ad infuse fuerunt omnium scientiarum practicarum & speculatiuarum habitus ad humane politie gubernationem & ad consecutionem beatitudinis eterne requisitas.

Secundo premitto: eo non peccante adhuc fuisset filiorum disparitas: non enim habuissent scientias & virtutes infusas prout Adam: sed eas studio atque exercitio acquisuissent: non igitur fuissent omnes in scientiis & virtutibus equales: nam eis poterat vnus amplius quam alter incumbere: fuisset penes quatuor qualitates primas naturalium complexionum diuersitas ex quibus humorum & spirituum varietas in diuersis hominibus: secundum quorum dispositionem fuisset aliqui aliis intellectu viuaciores aptioresque ad vnam scientiam quam ad aliam: aliqui alius vegetiores. Fuisset pariter aliqua dominorum inaequalitas: aliqui alijs dominati fuissent non quidem dominio seruitutis sed doctrine: quo scilicet prudentiores alios in agibilibus instruxissent pro regimine policie & fine eterne beatitudinis consequende: quare patet non omnes equaliter beatos fuisse: potuissent enim aliqui potentias suas exercitio virtutum plus quam alii applicari quo facto magis meruissent

Tertio premit-
to cuilibet infusa fuisset ori-
ginalis iusticia in instanti crea-
tionis anime: & hec erat in a-
nima quedam nobilis qualitas
a solo deo producibilis: que p-
fectam omni virium hominis ad rationem
rectam tenebat tranquillitatem: per eam
enim quod diu mansisset rationis
ad ipsum deum obedientiam tam
diu omnes vires inferiores p-
stitissent rationi obedientes:
ita quod nulla passio/ nulla com-
plexionalis inclinatio surrexisset
contra rationem neque ad actum
malum instigasset. Per iusticie
autem originalis absentiam ex
peccato ad eum fuit regnum ho-
minis in se divisum. facte sunt
vires sensitive rationi contu-
maces quod primum ratio facta
est deo inobediens: ymmo &
bruta animalia facta sunt ho-
mini rebellia que ei parebant

Quarto premit-
to de peccati originalis quidi-
tate doctores esse contrarios
aliquibus dicentibus ipsum es-
se iusticie originalis debite inef-
fecte puram carentiam. Alijs tenentibus
ipsum esse qualitatem quadam

morbidam per actum propa-
gationis patris & matris contra-
ctam: que pronitates has ad ma-
lum facit. Prima opinio est per babi-
liorem ymmo talis fomes siue qua-
litas morbida siue tyrannus est po-
tius originalis peccati effectus.

Quinto premit-
to discordiam pariter de morbida
illa qualitate fuisse: an scilicet in
heliue sit in ipso corpore an in
anima. Dicunt aliqui primum: alij scilicet:
alij quod sunt due qualitates vna
corpore per actum propagationis impres-
sa: & alia anime contracta ex illa pri-
ma. Non videtur sufficiens ratio
auctoritas vel experientia cogens
hominem potere qualitatem talis corpore
vel anime impressam: ipse enim pronita-
tes siue inclinationes possunt per iu-
sticie originalis absentiam saluari
cum quatuor qualitatibus prius atque
humorum & spirituum & membro-
rum disproportionem puti in brutis
animalibus in quibus absque hominis quali-
tate tales videmus pronitates siue
inclinationes que non inordinabiliter
diceretur in inmetaliqua qualitate
per actum propagationis corpore vel anime
impressam: fomes igitur peccati es-
set quedam qualitas: scilicet humorum/
spirituum & membrorum dis-

Conueniunt tamē in hoc q̄ nul-
 lus de facto mortem obiisset
 sed post certi temporis spaciū
 ad merendum deputati quisq̄
 translatus uiuus fuisset in pa-
 radisum. ¶ Octauo premitto.
 Eue scelus scelere a de fuit gra-
 uius. Eua enim uoluit equalita-
 tem diuinitatis usurpare per li-
 gni esum. Adam autē tali esu
 uoluit vxori sue complacere.
 Non igitur Adam habuit for-
 malem equalitatis dei uolito-
 nē prout ipsa Eua quare Eue
 culpa fuit immediate in ipsum
 deum: a de autem in proximū.
 Dices fuit aliunde circumstan-
 tia aggrauās peccatū a de: uide-
 licet futurum detrimentum po-
 steris illatum: propter enim cō-
 ditionem uiri nobiliorem & in-
 resistendo fortiorem fuerat da-
 ta a de iusticia originalis alio
 iure q̄ ipsi Eue: quoniam a de
 data erat cum iure potestatis
 alienandi sibi & posteris & nō
 ipsi Eue: hinc si Adā post Eue
 peccatum perstitisset fuisset po-
 steris iusticia originalis conti-
 nuata non obstante ipsius Eue
 culpa: futurum igitur poste-
 ritatis detrimentum secutum

est immediate ex a de delicto
 que est conditio valde aggrau-
 uans. ¶ Respondendum est:
 ista circumstantia quāuis aggrau-
 uet non mutat speciem: quare
 & quantuncunq̄ crescens non
 aggrauaret ad equalitatē pec-
 cati Eue. Queres ambobus pa-
 parentibus persistentibus & fi-
 liorum vno peccante: an a tota
 a de posteritate ablata fuisset
 originalis iusticia? Respondet
 doctor subtilis in secūdo q̄ nō
 sed ille pro se & pro omnibus
 suis proprijs posteris eam per-
 didisset. ¶ His igitur omnib⁹
 ad dogma premissis dico inno-
 centie statum fuisse tutiorem:
 istum autem (comparato actu
 ad actum) potiorē. prima pars
 est nota: & secunda ostenditur
 ex maiori ad bonum difficulta-
 te: duobus enim datis eius-
 dem speciei actibus eque intē-
 sis vno quidem pro illo statu
 & altero isto. Act⁹ pro isto sta-
 tu propter adiacentem diffi-
 cultatis & retrahentium mul-
 titudinem est magis merito-
 rius. Alio tamen modo totus
 status ad totum statum com-
 parari potest & dico illū fuisse

De virtute meritoria.

ad mereudū potlorem. Ita q̄
fuisset simpliciter eligibilis ī
illo innocētie statu permanere
ad merendum q̄ in hoc statu
cōstitui: quoniā in illo statu fu
isset fere continue mens deo
absq; retrahentibus attenda q̄
nunc aliis preoccupatur: eam
valde retardantibus & faciē
tibus raro deo & virtutibus
attentam: pro illo igitur statu
maior fuisset meritorū copia
ppter maiore actuū freqntiā

Capitulum octa uum de virtute me ritoria.

¶ Primum documentum.

Erūt
atq; de
meriti
ratio ī
accep
tatiōe
vel de
accep
tatione ad mercedem cōsistit.
¶ Tot igitur sunt meritorum
aut demeritorū species quot

retributionum: quarum que
dā est eterna: quedam non/ q̄
dam a deo: quedā a creatura.
¶ Dico igitur in diuina accep
tatiōe consistere beatitudinis
meritum. Quare licet actus e
terne mercedis meritorius sit
in libera homis potestate: non
tamen immediate in libera es
tus facultate est q̄ sit merito
rius.

¶ Secundum documentum.

Nullus actus est
de lege ordīata beatitudinis e
terne meritorius nisi in gratia
factus: de absoluta autem dei
potentia secus: nā ipse homi
nem ad eternam beatitudinē
sine aliqua qualitate ipsi aīe
infusa acceptare posset: & ita a
ctus nostros remunerare po
tuisset: atq; gratos habere abs
q; gratia que sit accidens ani
me superadditum: cū hoc nul
lam pugnantiam inuoluat.

¶ Et si obijcias vnum quodq;
esse tale per suum abstractum:
iste autem est deo gratus: igi
tur per gratiam. ¶ Respōdeo
id non probat eam esse quali
tatem anime herētem: potest

enim diuina acceptatio gratia nuncupari: actiue enim gratia est deus: passiuue autem ipsa anima deo accepta: formaliter vero de lege ordinata est accidens supernaturale voluntati infusum.

Tertium documentum.

Probabili opinio ne ad actum esse meritorium non requiritur gratie efficientia: sed sufficit eius assistentia. Premittatur in baptismo sine obice suscepto infunduntur deo tres habitus qui sunt qualitates anime inherentes: scilicet fides / spes / charitas / tres virtutes theologice: & secundum comunem doctrinam illi habitus infusi non inclinant per se ad alios actus vt experientia de puero docet qui post baptismum rite susceptum nutritur a brutis in silua: nullo modo ad actus fidei spei & charitatis reperiretur inclinatio. Non igitur per se ad aliquos actus inclinant. Dicitur per se quoniam ipsi cum habitibus acquisitis (vt creditur) concurrunt effectiue ad ipsos habituum

acquisite actus. Dico vt creditur quoniam nulla est ad illud experientia oppositumque probabiliter teneri posset. Sed loquamur vt plures. His adiungo notandum differunt actum bonum fieri cum gratia: & ex gratia fieri. nam hec prepositio cum assistentiam & ex efficientiam dicit: fieri igitur cum gratia dicitur quod gratia assistente fit quis effectiue ad eius productionem non concurrat. Ex gratia autem ad cuius productionem effectiue ipsa concurrat. Et quod teneant aliqui ad actum esse meritorium oportere eum ex gratia infusa fieri: tamen nulla ratio experientia vel autoritas id dicere cogit quare probabile est oppositum puta sufficit fieri in gratia.

Quartum documentum.

Ad plenam meritum eterni rationem requiritur esse moraliter bonum & per consequens esse liberum. patet. requiritur ex parte merentis aliqua laudabilitas que non absque libertate est.

De virtute meritoria.

Et ad obiectionem de innocentibus atque eorum mortis tollerantia dicunt aliqui quod deus ipse specialiter privilegio eis rationis sui acceleravit secundum quem volitionem elicuerunt formaliter passionis mortis pro fide christi imperatiuam per quam martyres meruerunt coronam: sed accelerationem hanc non concedens consequenter diceret deum secundum sue voluntatis beneplacitum posse aliquod non moraliter bonum acceptare: omne autem tale vocando meritorium sic non omnis actus meritorius esset moraliter bonus: hoc modo enim meritum non nisi diuinam acceptionem alicui ad eternam mercedem connotaret: Istud non videtur quadrare. Possit enim talis fieri ordinatio de lapidis descensu aut alio naturali. videlicet quod lapide descendente dabitur illi super quem cadet eterna gloria quo facto ille lapidis motus non dicendus esset meritorius ergo ad hoc quod aliquid nuncupari debeat meritorium non sufficit ipsius ad beatitudinem a deo acceptari. Item per nullam eius

potentiam posset deus alicui absque suo merito eternam dare beatitudinem seu nisi eam mereretur. Patet. acceptet deus sortem sine actu bono: immo sine gratia collata: sic acceptatur a deo ad eternam beatitudinem ergo meretur eam nam per mereri non nisi diuinam dicit acceptionem. **Q**uare aliter dico Nullus actus dicitur est proprie & plene premii eterni meritorius nisi sit moraliter bonus, certum est enim quod si alicui non pro actu bono eternam beatitudinem conferat deus: ille non dicendus est eam mereri sed potius deus mere gratis eam conferre: prout in humanis donationibus contingeret. veruntamen in vocabulo vim facere nolo: quare in proprie extenso meriti vocabulo ad omne deo acceptum transeat loquendi modus.

Quintum documentum.

Nemo alteri eternum meretur premium, alia autem bona sic: de potentia pariter absoluta secus: potuisset igitur liberalissimus deus ordinare

se vnū alteri beatitudinē mereri posse: nō sic autē instituit: quare q̄tum ad hoc qui fecit te sine te non saluabit te sine te: excipiēdus est Christus: qui reconciliationem / peccati originalis deletionem / gratie sacramentalis infusionem pro genere humano meruit.

¶ Huc adiungo duplex esse beatitudinis premium: quoddam essentialē videlicet obiectiue in deo consistens: prout est clara eius visio atq; fruitio & gaudium ex illis consurgēs. Alia autem bona dicuntur accidētalia premia / prout aureola / corporis dotes / & huiusmodi. aureola quidam fulgor est nobilis & perexcellens in signum victorie contra mūdi / carnis / vel demonis pugnam in corporis parte in qua beatus victoriam talem exercuit diuinitus datus. ¶ Est igitur secundum triplicem pugnam aureola triplex. Vna martyribus pro victoria contra mūdi atq; tyrannorum fidem reprobantium pugnam. Secunda virginibus pro victoria contra carnis impugnationem.

Tertia predicatoribus pro victoria cōtra insidiosam demonis seducentis infestationem.

Sequitur: preter martyrii aureolam eternum premium innocentibus qui suo sanguine baptisati sunt collatū Christus meruit: prout originalis peccati remissionem: nec enim illa mortis tollerantia prout nec passiuā baptismatis paruulorū susceptio est proprie appellanda eterne beatitudinis meritoria: cum non sit moraliter bona deficiēte interiore ei⁹ actu libero. Non igitur ministrorū merito sed Christi res sacramenti prout est gratia vel character confertur suscipiēti: quidam sacramentum sciipiunt & non rem sacramenti propter obicē. ¶ Et hic incidentaliter nota ante christi mortē merito passionis eius preuise remittebatur originale & infundebatur gratia sed minor q̄ nūc per baptismum: quoniam efficacior est exhibitā passio q̄ preuisa. Nunc autem omnibus baptisatis equaliter applicatur Christi passio: quare omnibus equalis gratia baptismalis de

De virtute meritoria.

communi lege in funditur. hoc addiderim: quia non est dei potentia sacramentis alligata: sed quin posset isti vel illi maiorem dare gratiam pariter in adulto si cum baptisate meritum interueniat personale accrescet gratia ipsi de actualibus penitentibus: quis enim adultus de actuali peccato non tamen de originali penitere tenetur: & hoc ideo quoniam per istud non fit actualis auersio quare nec requiritur personalis reconciliatio. ¶ Est preterea communis doctorum sententia quod adulto cum baptisate de actualibus penitentibus remittitur omnis pena purgatorij. non autem sic de aliis penis in humano atque exteriori foro debitis: cuiusmodi sunt pene homicidij / irregularitatibus & huiusmodi institute.

¶ Sextum documentum.

Meritum adueniente peccato mortificatum reuiuiscet peccati curatio: mortuum autem peccati assistentia non uiuet. ¶ Opus enim cum gratia meritorium dicitur adueniente mortali mortificari:

opus autem bonum cum mortali elicitum dicitur nasci mortuum. i. sine vita que est gratia: per penitentiam enim redit priorum meritorum peccato mortificatorum vita: non autem operum mortuorum seu cum mortali factorum. ¶ Correlarie sequitur quemlibet a peccato resurgentem / ad gloriam resurgere maiorem: secus de gratia. prima pars patet resurgit ad gloriam meritis ante ista peccata debitam pariter ad gloriam actuali bono per quem resurgit correspondente. Secunda pars ostenditur probabili sententia Non recuperatur gratia per peccatum perditam: quare resurgenti non nisi gratia actuali bono per quem resurgit debita tribuitur. ¶ Obijcies: actuali per quem quis resurgit non correspondet gloria: cum ille peccato maculetur. Respondetur actus ille pro duplici mensura considerari potest. Primo ante peccatorum deletionem & pro illa mensura non est premij eterni meritorium. Alio modo pro remissionis & infusionis gratie mensura & pro illo instanti ille actus incipit esse me

ritori⁹ premii eterni: q̄ diu em̄
 absq; gratia erat actus ille di-
 cebatur attritio & ipse idem
 cum gratia continuatus cōtri-
 tio appellatur: frequenter ta-
 men nomen pro nomine capi-
 tur Fateor attritionem prout
 alia opera extra gratiam facta
 esse aliorum bonorū citra bea-
 titudinem meritoria: cuius mo-
 di inspirationis bone/relaxa-
 tionis pene/sanctitatis/diuitia-
 rum & huiusmodi. ¶ Nō igitur
 infructuosa est penitentia
 in peccato mortali facta: est
 enim pene purgatorii attenua-
 tiua: neq; tenetur hō iūctā pe-
 nitentiā i grā perficere quīs ex-
 pediēs & utili⁹ foret: Esset ei p̄-
 mii eterni meritoria Neq; etiā
 min⁹ meritoria p hoc q̄ ē satif-
 factoria iuxta communem do-
 ctorum regulā. Nullus actus
 efficitur minus meritorius per
 hoc q̄ est satisfactorius: exem-
 pli gratia. Vno p peccatis ele-
 mosynam porrigente & alio p
 beatitudinis augmento: prim⁹
 non minus eterni premii seu
 beatitudinis meretur per hoc
 q̄ ad satisfaciēdum operatur:
 prudentis igitur esset opera sic

utiliter regulare.

Caput nonū de exteriori virtute.

Primum documentum.

Xterio-
 ris opa-
 tionis
 mora-
 lis exa-
 ctu inte-
 riore ē
 natura

lis pductio atq; seq̄la: nō qdē
 p naturā i ipedibil⁹ put nec alio-
 rū naturaliter agētiū ¶ Dupli-
 ces sūt exteriores act⁹. qdā nō
 Morales videlicet non impera-
 tiue effectiue ab interioribus
 liberi a bitrij actib⁹: prout nu-
 tritio &c. Alij autem sic. Et de
 his discordant doctores an ex-
 terior bonitatem vel maliciā
 interiori superaddat: motiuū
 difficultatis est quoniā vt dixi
 naturali sequela act⁹ exterior
 ex iteriore pducitur: nō ei sub-
 iacet libertati v olūtatis posi-
 to efficaci ei⁹ actu ipedire act⁹
 exterioris productionē: nō igitur
 rationabiliter preciperetur

De exteriori virtute.

interior efficax prohibito exteriori nec est de actu efficaci intelligendum dubium: actus enim interior efficax cum exteriori est actu inefficace absque exteriori melior.

¶ Secundum documentum.

Operatio exterior

& si nonnunc ipsius interioris graduale faciat augmentum non tamen seruata intensiois equalitate addit bonitatis aut malicie crementum. ¶ Prima pars est communis doctorum sententia dogmatizantium in operationis exterioris executione intendi voluntatem seu voluntatis feruorem: secundam partem ostendo mere naturalis est operationis exterioris sequela igitur ipsa non ultra eam habet bonitatem propriam aut maliciam in sensu qui dicitur.

¶ Huic dogmati conformiter est trita auctorum distinctio dicentium dupliciter posse intelligi augmentum: vno modo actuum interiorum efficacium in equalis intensiois: & sic ceteris aliis partibus eorum intensior est melior aut deterior: in quo sensu

ab utraque opinionum concedi solet affirmatiua dubij pars .i. datis duobus actibus ad quorum vnum sequitur exterior & non ad alterum ille propter operis exterioris executionem redditur intensior quam alter & per consequens peior si malus vel melior si bonus: solet enim voluntas (inquiunt) in operis executione intendi: dico autem non vniuersaliter id esse accipiendum: quoniam in operibus exterioribus penalis ipsa voluntas remitti solet: quare in priori sensu operatio exterior non bonitatem vel maliciam adderet sed subtraheret: secundo igitur modo intelligi potest dubium cum actu efficaci equalitate intensiois & communior est responsio negatiua.

¶ Cui superaddo

hoc itaque biphariam posse intelligi hoc est datis duobus actibus interioribus eiusdem speciei eque intensis differentibus solum penes hoc quod ad vnum sequitur operatio exterior & non ad alterum propter certum impedimentum non subiacens libero voluntatis arbitrio: dico duplicem pos-

se fieri cōparationē vnam a-
ctū interiorū an scilicet vn⁹
sit altero melior bōitate sūpta
ex actu exteriori. Aliā autē com-
parationē ipsorū opantiū an
videlicet opans sit melior per
duos act⁹ interiorē & exteriorē
q̄ alter p interiorē tm̄ eque
intensum. ¶ Et vtroq; mō p-
babilior est pars negatiua de
imputabilitate: quam suadeo
primo ratione: si fuerit volitio
eq̄lr̄ efficax & formalr̄ execu-
tiōis ipatiua ad quā ipa opa-
tio exterior nō fuerit secuta &
istud contigerit solū propter i-
pedimetū nō subiactēs libero
volūtatis arbitrio ille fecit qd̄
in se fuit q̄tū alter ad hoc vt fie-
ret opatio exterior nec p eum
stetit qn̄ secuta fuerit exterior
opatio: igr̄ dēt eq̄lr̄ reputari ac
si facta fuisset. Scdō auctitatib⁹
tū Au. de li. ar. c. iij. q̄ hētur de
pe. di. j. Si cui n̄ cōtigat factas
cōcubēdi cū cōiuge aliena pla-
nū sit tm̄ aliquo modo cupere
& si ptās desit esse facturum
nō min⁹ tm̄ reus est q̄ si in ipō
facto dephēderetur ca. Si cui
Pro isto ē et̄ auctitas. hugonis
de sancto Victore li. de sacra.

Si cōtingat tātā eē voluntatē
in illo qui nō opatur q̄ta ē in
illo qui op⁹ exercet vbi eadē ē
volūtās meritū dissimile inue-
niri nō pōt: reliqs rationib⁹ &
auctoritib⁹ pnūc supsedeo
Correlarie infero duobus acti-
bus fortē nō eē simpliciter me-
liorē nec laudabiliorē q̄ eorū
vnico: appellari eum extēsiue
meliolem nō curo: extēsiue
qdē, i. plurib⁹ actib⁹: nā conti-
git aliquē plurib⁹ actibus bo-
num vel malū non eē simpli-
citer meliorē aut peiorē: patet
contingit certum actum alios
plures exuperare aut eis eq̄ri.

¶ Cum igitur in
oppositum adducitur Augu-
stini auctoritas voluntate so-
la quilibet miser efficitur: mise-
rior tamen quando potestas
peccandi in opere completur.
¶ Respondendum id esse ve-
rum cum inequalitate intēsiō-
nis actuum interiorum: videli-
cet: quoniam communiter in
opis exterioris executiōe intē-
ditur interior volūtatis actus.

¶ Replicatur po-
sicio ista est heresis ipsius Pe-

De exteriori virtute.

tri abaylandi dicentis nos dici-
mus q̄ sola voluntas adeo es-
ternaliter remuneratur siue ad
bonū siue ad malū neq̄ per o-
pera peior vel melior efficitur
homo nisi fortassis q̄n opera-
tur in aliquo voluntas augmē-
tatur ¶ Respondet boquiquā
q̄ non multū erronea est illa
positio ymo tota illa positio ē
vna auctoritas Hug. li. de. fac.
ca. vj. Sed qualiter ille petrus
intellexit (dixit ille doc) ignoro
& forte intellexit q̄ quantitas
obiecti non aggrauat actum
Ita q̄ volens occidere duos
homines nō grauius peccat q̄
volēs occidere vnū Et in hoc
sensu fuit erronea opinio sua
¶ Dices velle occidere duos
homines est act⁹ interior gra-
uior q̄ velle occidere vnum: &
non nisi quia actus exterior
puta occidere duos addit sibi
maiorē maliciā: ¶ Respon-
detur q̄ non in ratione execu-
tionis dat ei maliciam: sed in
rōe obiecti: ymo datis duob⁹
eque efficaciter volentib⁹ occi-
dere duos hoies quorū prim⁹
occidat duos & non secundus
p̄pter impedimētū nō subiācēs

arbitrio volūtatis eius: nō gra-
ui⁹ peccat prim⁹ q̄ secund⁹: tñ
primus exequitur homicidiū
duorū hominū & nō secund⁹.

¶ Tertium documentum.

Commoniter no-
mine operis exterioris prohi-
betur simul actus interior effi-
cax: nomine autē actus interio-
ris prohibetur inefficax.

¶ Per hoc soluit
sequens obiectio: diuersis pre-
ceptis phibetur actus exterior
& ipse actus interior Actus q̄
dem exterior / nō furtū facies
Actus interior / non concupis-
ces &c. quod non fieret nisi a
ctus exterior bonitatē vel ma-
liciā actui interiori adderet ē
in sensu difficultatis scilicet
cū intēliōis equalitate. ¶ Res-
pondeo iuxta documentū: &
huic addi potest responsio ip-
sius okam in iij. sic prohiben-
tur ne simplicibus detur occasio
errādī: credēdo nō esse pecca-
tū nisi seq̄tur exterior opatio

¶ Quartum documentum

Iuxta maioris
pene tēporalis irrogatio nō sē-
p̄ arguit maiorē act⁹ maliciā:

sed quādoq; punitōnis cau-
sā: iuxta regulam iuris sine cul-
pa nisi subsit causa nō ē aliq̄s
puniēd⁹: iuste igr̄ ex causa abs-
q; malicie augm̄to augetur pēa

¶ Per hoc soluit
quorundā obiectio graui⁹ pu-
nitur quis communiter pro ex-
teriori & interiori q̄ pro inte-
riori; tantū igitur exterior ma-
liciam addit. ¶ Respōdendū
penis temporalibus sepe gra-
uiora minus puniuntur tā per
leges diuinas q̄ humanas: fur-
tū magis punitur q̄ verbū pro-
ximi diffamatiuū illud tamen
est min⁹ graue q̄to p̄ istud mi-
nus bonū aufertur. ¶ Qui ei
subuersionis reipublice p̄bent
occasiones maiores acrius ex
causa puniūtur etiā p̄ leges di-
uinas pena temporalis: id addi-
tur: q̄a eterna; pena in foro dei
magis puniūtur q̄ grauiora sūt

¶ Quintum documentum.

Non vniuersalit
maior d̄bita satisfactio arguit
maiorē delicti maliciā moralē

¶ Per id ad sequē
tem obiectiōnem habetur res-
ponso: tenetur quis de exte-

rioribus confiteri & penitentiā
agere q̄d nō esset nisi actus ex-
terior bonitatē vel maliciā in-
teriori actui adiceret. ¶ Res-
pōdendū negando secundūm
assūpti partem: Actus em̄ ex-
teriores sunt peccata etiā ma-
litias distinctas a maliciis ac-
tū interiorū habentia: mali-
cie tamen ipsorū a maliciis ac-
tū interiorum dependent.
Quia igitur sūt peccata sūt e-
tiā cōfitenda licet nō ad eter-
nā penā distinctā a pena cor-
respōdente actui interiori im-
putētur: imo eadē pena eterna
actui interiori & actui exte-
ri imperato r̄ndet: Tū etiā p̄
actus exteriores deprehendi-
tur interiorū grauitas maior
vel minor quare confitendi.

¶ Ex eodē illo do-
cumento ad sequētē obiectio-
nem responde: dato hoc casu
videlicet cū equali volitiōe oc-
cidat vnus & non alter prim⁹
tenetur satisfacere & non se-
cūdus ¶ Dic cōtingit etiā sine
culpa cōtrahi obligatiōē: im-
mo (vt dixi) p̄ min⁹ graui gra-
uis punimur iuste saltem pe-
na tēporali; & licet sine culpa

De exteriori virtute.

non tamen sine causa: quare non sequitur primus tenetur ad satisfactionem & non secundus ergo inequaliter peccant. Item iudex non nisi de sibi notis iudicat videlicet de exterioribus iudex humanus quare non sequitur maior contrahitur obligatio ergo ex maiori culpa subiunge vel ex maiori causa Opera enim exteriora sunt magis publice tranquillitatis turbatiua ex qua quidem causa quedam in se minus graua magis puniuntur pena temporali: de qua quidem intelligitur illud de Pe. dist. j. quatuor genera puniuntur facta/dicta/scripta/consilia. Consideratis tamen illic positis que sunt causa/persona/locus/tempus qualitas/euentus/ca. ob facta/certe ista est propositio valde pulchra & summa consideratione habenda.

¶ Secundum documentum.

Non vniuersaliter in eodem peccati genere qui cumque maius infert nocumentum grauius peccat.

¶ Per hoc soluitur

argumētum sequens: duorum equaliter occidere volentium quorum vnus occidit non alter (vento sagittam ad latus pellente) primus maius incommodum proximo infert: igitur grauius peccat. ¶ Respondendum contingit grauius peccare non maius incommodum exterius inferendo/ Odiens deum grauius quam occidens proximum peccat. tamen minus detrimentum exterius infert: Ille enim secundus fecit quod in se fuit ad inferendum tale nocumentum nec per eum stetit quin intulerit ideo imputandum est ei ac si illatum fuisset.

¶ Ex eodem patet ad sequentem rationem solutio Predicans errorem (populo credente) grauius peccat quam populo non credente ergo tale exterius addit maliciam: consequentia patet: & antecedens probatur: plus ledit: nam primo modo seducit populum & non secundo modo. ¶ Respondetur quantum est ex hoc non grauius peccat populo credente quam non credente. Et ad probationem

neganda est consequētia quoniam q̄ non seducatur populus non est ex se / fecit enim quod in se fultvt seduceretur: Dixi notāter q̄tum est ex hoc quoniam predicans errorem sciens populum crediturū grauius peccat / q̄ predicans errorem sciens populum non crediturum Sed nihil contra positionem quoniā illi actus interiores specie differūt: & hic habetur analogia inebriās se sciens in ebrietate facturum proximo iacturā grauius peccat q̄ se inebrians opinās probabilitet nō facturum aliquā proximo iacturam: illi enim act⁹ interiores specie differūt nam obiecta habent diuerſa.

¶ Septimū documentum.

Preceptam de exteriori opere datum ad actum interiorem efficacem obligat.

¶ **P**er id patet ad sequens argumentū responsio. Cōtingeret. omnia dei mā data impleri sine actibus exterioribus: patet: posito actu interiore eque intenso quis non magis meretur aut demeretur

per exteriorē actum & interiorē q̄ per interiorē tantum. ¶ Respōdetur aliquo casu contingeret omnia dei mā data protunc obligātia impleri sine actibus exteriorib⁹: nō est tamen ista solutio: nec obiectionē plene euacuat. ¶ Vtilis notes distinctionem scilicet q̄ duplex est volitio quaedam est inefficax atq; cuiusdā complacentie a nonnullis appellata veletas: talis non est executiua operis Alia est efficacax formaliter executionis imperatiua & ad talem sequitur operatio exterior nisi occurrat impedimentum non subiacens protunc voluntatis arbitrio: & talis ad mandata dei implēda requiritur: per ipsam pariter impletur mandatum siue fiat operis executio siue nō: quoniam tali volitione habita nō per eum itat quin fiat: ipsa enim nomine operis exterioris cum dicitur non furtū facies non occides prohibetur & altera nomine actus interioris cum dicitur Non concupisces rem proximi. ¶ Volitio formaliter imperatiua execu-

De exteriori virtute.

tionis si bona est melior q̄ si
miliis volitio complacentie si
mala peior. Sunt enim volitio
nes specie differentes & non
solum penes iurisdictionem & re
missionem. ¶ Quando ergo
obicitur contingeret omnia
dei mādata sine exterioribus
actibus impleri: nego intelli
gendo pro semper: quoniam
requiruntur volitiones forma
liter imperatiue executionum
exteriorum & ad eas semper
sequuntur operationes exte
riores nisi concurrant impedi
menta non subiacentia volun
tati quibus positis excusare
tur non impletio.

¶ Octauum documentū.

Refert dicere a
ctum exteriori addere inte
riori moralem bonitatem aut
maliciam & addere aliquam
mercedem: hoc autem secun
dum est verū. ¶ Vnde in mul
tis citra eternum premium es
sentiale voluntas nō pro facto
reputatur: prout in p̄mio acci
dentali eterno/in actibus pre
uilegiatis/in exercitijs sacra

mentorum/in actibus satisfi
ctorijs/in premijs legum hu
manarum que puniunt & pre
miant ea que pacifice conuer
sationi humane p̄sunt vel ob
sunt. ¶ Exemplū primi: duobus
eque efficaciter mortē vo
lentibus pati pro christiana fi
de quorum vnus moritur &
non alius equalis dabitur bea
tudo essentialis que consistit
oblectiue in deo siue: in clara
visione dei & dilectione: tamē
vni dabitur aureola martyrij
& non alteri: videlicet quidam
corporis ornatus in signum
excellētis victorie: & secun
dum ymaginationem quorun
dam etiam quidā ornatus ipsi
anime correspondet: erit pari
ter aliquod gaudiū illi quod
non alteri: gaudebit enim q̄
mortem pro fide Christi susti
nuit & alter non sic gaudebit:
gaudebit tamen quia efficaci
ter voluit mori & tale gaudiū
etiam iste habebit. ¶ Exem
plum secundi: duobus eque ef
ficaciter ecclesiam pro haben
dis indulgētis petētibus quo
rum vnus vadit & non alter/
impossibilitat̄: Dico eis equa

lis correspondebit beatitudo: tamen vnus indulgentias consequitur. & non alter: ita q̄ fit pene purgatorij relaxatio vni & non alteri indulgentiarum vi Quod addo quoniam merito talis volitionis remittitur aliqua pene purgatorij portio: & tanta alteri ratione volitionis bone. ¶ Exemplum terciū duobus eque efficaciter sacramentum suscipere volentibus quorum vnus suscipit & non alter correspondebit equalis gratia personalis: sacramentalis autem vni & non alteri.

¶ Exemplū quartū / sint duo obligati ad elemosinam aut ieiunium aliqua die eque efficaciter volentes illud quorum vnus operatur & non alter / equaliter merentur: tamen manet vnus acquitatus & non alter: ¶ Exemplum quintū videlicet humanis legibus est manifestum.

¶ Ubi dubitari solet an iura humana habeant punire pro affectu sine effectu exteriori. ¶ Ad vtramq; partē sonant auctoritates aliquę: p̄

sic enim codice titulo de episcopis & clericis leges in q̄s non dicam rapere sed attēptare tantum iungendi matrimonii causa sacratissimas virgines ausus fuerit capitali pena feriatur: vbi dicit glosator punitur affectus sine effectu Itē libro nono titulo ad legem Iulianā maiestatis lege quinta. Eadem seueritate voluntatem sicut & effectū pūiri iura voluerunt: vbi dicit. conspirans in principem vel in eos qui ad latum eius sunt incidit ad crimē lese maiestatis etiam si nō sequatur euentus. ¶ Sed in oppositum sonant alia iura ti. de pe. cogitationis Penam nemo patiatur Et de pe. di. j. Incerta cogitatio pena ciuili nō est punienda quando suis terminis contenta est.

¶ Respondendum

est: duplex potest esse affectus seu volitio effectu carens exteriori principaliter intento.

¶ Quidam potest esse omnino sopitus sc̄ ad nullum actū exteriorē procedēs: & de isto

De exteriori virtute.

affectu intelliguntur iura ad partem negatiuam sonantia: nã talis non sub foro iudiciali humano cadit vbi secundum allegata & probata proceditur q̄ de tali affectu non humanitus habentur. ¶ Alius vero est affectus carens effectu principaliter intento/procedens tamẽ ad aliquem actum exteriorẽ imperfectum id est nõ exequẽdo principaliter intentum: & iste punitur in tali foro: de eo enim intelliguntur iura ad partem affirmatiuam sonantia potius tamen diceretur iste effectus exterior imperfectus in tali foro puniri: vt in muliere que marito insidias parat/pariter super nece principis suscipere vel dare sacramentũ. &c.

¶ Nonum documentum.

Nõ proprie ipse euentus sed eius verisimilitudo aggrauat aut attenuat maliciã ¶ Ostendo plerumq; euentus non coassistit actui: ymo accidente euentu transit actus: igitur non tunc euentus actum aggrauat aut attenuat. ¶ Dicit enĩ beatus Tho. q. xx. ar. v.

si talis euentus fuerit precogitatus hoc dupliciter: qm̄ vel ẽ vt plurimum sequens factum & sic addit bonitatem vel maliciam si vero de peraccidens sequatur sic non addit: hec ille que modo predicto sunt intelligenda: dico enim in ipsius actus elicitione fit aggrauatio propter euentum verisimilitudinem qui probabiliter nati sunt sequi seu existimantur secuturi & hanc aggrauationem retinet siue sequentur siue non: sic intellige quod in iure dicitur: humana opera que puniuntur vel premiãtur debent considerari causa: persona/loco/& tempore qualitate quantitate & euentu.

¶ **U**bi incidentaliter sunt aliquæ adiciende communes regule. ¶ Prima. cum quid prohibetur prohibentur: omnia que sequuntur ex illo exempli gratia. prohibito esu carniũ in quadragesima intelligitur probiberi esus eorũ que ex illis seminatiuã originem trahunt videlicet ouorũ butyri/casei/lacticiniorũ. Sic

prohibita concupiscentia intelliguntur prohiberi que sequuntur ex ea. Cum prohibetur res alienari intelligitur prohiberi venditio / emptio / manumissio / contractus cuncti alienaturi. ¶ Prohibito furto intelligitur Omnis illicita rei usurpatio prohiberi. Prohibita mechia censetur prohiberi omnis illicitus concubitus. Interdicto officio intelligitur beneficium officij interdicti: nam propter officium datur beneficium Item prohibita comunione ecclesie prohibentur & stipendia & ita de multis. ¶ Alia regula euentus aliquod legitime factum non dissoluit: qui tamen precedens impediret faciendum: & hoc intelligo de euentu sequenti: Sub alijs verbis dicitur extrade re. i. in. vj. factum legitime non retractari: licet casus postea eueniat a quo non potuit inchoari. Talis casus precedens impediuisset vinculum contrahi sed sequens non dirimit contractum. Exempli gratia impotentia irremediabilis ad copulam carnalem pre-

cedens impedit matrimonium contrahendum & tamen euentus talis impotentie post matrimonium consummatum non dirimit ipsum. Idem de affinitate: Multas nichilominus instantias patitur iuris regula in quibus euentus sequens dirimit aliquid legitime contractum. gratia exempli in sponsalibus Sunt enim sponsalia futuri matrimonij promissa. Matrimonium autem est vinculum consensu de presenti firmatum: euentus enim sequens multiplex sponsalia legitime contracta dissoluere potest. Primo ingressus religionis etiam altera parte inuita. Secundo nimia mora vnius partium ad aliam regionem se conferentis per tres annos morantis. Tertio lapsus temporis in contractu prefixi. Quarto lepra vel paralytis / auris nasi vel oculi perditio vel cursus. Quinto fornicatio vnius partium. Sexto mutuus consensus separationis. Septimo affinitas vel cognatio carnalis superueniens. Octavo contractus per verba de pre-

De exteriori virtute.

sentī cum aliquo vel aliqua. hec enim dissolunt sponsalia legitime contracta vt possit altera partium alteri nubere An igitur euētus addat bonitatem vel maliciā facto precedenti patet ex dictis.

¶ Decimum documētum:

Omnimoda rationis vsus ablatio omnē prout operum exteriorum bonitatem atq; maliciam moralem tollit: & minutio minuit: Patet deest pro tunc aut minuitur libertas.

¶ Per id soluitur obiectio de ebriorum atq; de mentium & dormientium operibus que absq; liberi arbitrij actibus maliciam habere aliquibus forte videbuntur atq; imputabilitatem. ¶ Premittitur: duplex potest esse ebrius: quidam imperfecte: videlicet aliquem rationis vsum retinens hoc est cuius intellectus adhuc suos actus exercet. Et non est dubium quin opera durante illa ebrietate sint

imputabilia: nam libera sunt atq; ab actibus voluntatis libere imperata Alius est perfecte ebrius videlicet nullū retinēs rōis vsum. I. cuius intellectus & per consequens voluntas nullos actus exercet: in eo enim talia opera exteriora ab actibus appetitus sensitius interioris producuntur: puta a fantasia sic q; in opera more bruti prorumpit. ¶ Kursus ebrietas duplex / quedam ante alienationem est per condignam displicentiam emendata & opera durāte tali ebrietate prius emendata non sunt illi imputabilia propter imputabilitatis seu culpabilitatis cause ablationem. Alia potest esse ebrietas non sic emendata ante alienationem & de ista habet questio difficultatem. ¶ Tenet vna opinio ea imputabilia esse: quam improbo: primo auctoritate Pupillo & furioso subuenitur vt illa non imputentur ad penam si ex deliberatione non processerunt. ff. ti. de iniu. Item ad propositum habetur illud Augustini quod recitatur. xv. q.

ſ. ca. inebriarunt. Inebriaue-
runt Loth filie eius & ſe ne-
ſcienti miſcuerunt quare cul-
pandus eſt non tamen inq̄tum
inceſtus ſed ebrietas: vbi pa-
tet expreſſe q̄ non in tali ope-
re inceſtuoſo fuit culpabilitas
ſed tota fuit in actu inebriati-
uo: vbi dicit glo. q̄ nimia faci-
litate permisit ſe ab illis ineb-
riari. Secunda ratione. Non imputatur opera exteriora (vt iam fuit oſtenſum) niſi dependenter ab actibus liberis interioribus: ſed non eſt illic aliquis actus interior imperatiuus imputabilis: quoniam protunc illa opera exteriora ſunt ab ipſius ſenſus interioris actibus ergo dicendum eſt nō eē imputabilia: quod teneo verum: patet igitur q̄ tota culpabilitas fuit in prima inebriationis volitione: a qua tamen nec effectiue ſunt ſed duntaxat occasionaliter: producutur enim ab ipſius ſenſus interioris ſeu fātaſie actibus qualiter in brutis.

Eſt tamen dubium de illius prime volitio-

nis grauitate An ſit grauis ſe-
cundum numerum diſpendio-
rum que ſequi poſſunt. an ſe-
cūdem numerum eorum que
ſequentur. Non videtur pri-
mum quoniam foret infinite
malicie cū infinita ſequi poſ-
ſint. Nec videtur ſecundum:
nam priuſq̄ talia fiant ſuam
propriam maliciam habuit vo-
litio illa. Item q̄ de facto ſe-
quentur vel non ſequētur poſt
ebrietatem perfectam nō erit
in libera illius poteſtate ergo
q̄ talia ſequētur vel nō ſequē-
tur nō auget vel minuit illi^o vo-
litionis precedētis maliciam.

¶ Quare iuxta penultimum
documentum dico illius prime
volitionis grauitatem ex
preſenti rerum circumſtantia
meſurari: videlicet ex pre-
ſenti probabilitate aut veri-
ſimilitudine futurorum diſ-
pendiorum. Quidam ſunt
enim talis conditionis homi-
nes qui vino ſepulti ſunt ſom-
no dediti/ nulli nocentes/ dor-
mientes. Alij autem furi-
bundi multa exequuntur incō-
moda/ vt hōicidia/ furta/ adul-
teria/ incendia & huiusmodi

De exteriore virtute.

qui enim fetalem agnoscit tenetur magis inebriationem vitare. Ex ista maiori obligatione surgente ex circumstantiaper sone oritur culpa maior: Ita quod suam propriam retinet gravitatem siue talia sequantur dispendia: siue non propter forte impedimentum: omnis enim gravitas gravitati obligationis innititur. Vbi notes triplicem esse peccati gravitatem/compositiōis/deordinatiōis/obligationis. Gravitas compositionis est que ex maiori intentione ipsius actus oritur: certum est enim quod duorum actuum eiusdem speciei intensior qualitativa est gravior ceteris paribus. Gravitas vero deordinatiōis est difformitas actus ad rectam rationem: secundum eam quod est recte rationi magis difformis vel difformis pluribus distaminibus rectis est gravior ceteris aliis paribus. Gravitas obligationis est que oritur ex maiori obligatione diuine voluntatis volentis nos obligari ad hoc magis quam ad aliud: hec principaliter est consideranda que secundum preceptorum

charitatis ordinem graduatur: quo tenetur quod diligere deum/ deinde se ipsum/ deinde proximum/ deinde corpus proprium: quare grauissimum peccatum est odium dei/ deinde odium sui ipsius/ deinde odium proximi/ deinde odium corporis proprii. Est enim grauius odium dei quam idolatria: nam grauius est velle non esse deum quam deorum pluralitatem asserere.

Queritur hic incidentaliter An omnis potus inebriatiuus/ scitus esse talis sit peccatum. **Respondendum** est quod non: ymo ex causa rationabili vt concilio medicorum precuparanda valitudine quod inebriari licite posset: ymmo deberet: potest enim absque culpa ex causa procurari mentis alienatio aut ligatio rationis vt sono. **Est igitur aliquis potus inebriatiuus culpabilis non quia alienatiuus mentis sed quia sine rationabili causa est alienatiuus ex cuius alienatione nata sunt probabiliter sequi dispendia atque incommoda sub precepto vitanda/**

Ita q̄ in hac vltima particula principaliter consistit culpabilitas.

Capitulum decimū specialiter de exteriori virtute intellectiua.

Primum documentum.

Peribile est in intellectu moralis bonitas aut malicia nō priaria s̄ sc̄daria videlicet ab ea q̄ est ilibero arbitrio pendens: Patet: non nulli actuum intellectus sunt secundo liberi: videlicet effectiue ab ipsius voluntatis actibus imperati absq̄ cui⁹ imperio non fierent: quales sunt propositionum ineuidētium pleriq̄ assensus: quarum motiua debilia intellectum credere

non necessitant: quibus voluntatis imperium adueniens assentire facit.

Fuit nihilominus quorūdam opinio negās liberi arbitrij dominium intellectū attingere: atq̄ asserens nullum credendi actum esse liberum sed mere naturalem eumq̄ a solis causis intellectū necessitantibus produci.

Contra quam obiicit contraria opinio: non nisi quod libero voluntatis arbitrio subiacet precipitur a domino: credere autem precipitur ab eo: igitur credere libero voluntatis subiacet arbitrio. Itē si qui libet credendi actus foret naturalis non liber atq̄ a solis causis intellectum sic necessitantibus genitus: null⁹ infidelitatis actus dicendus esset viciosus aut demeritorius cum ei deficiat libertas que est precipua boni vel mali conditio: si enim non sit voluntarium (teste Aug.) nō est peccatum.

Respodeo q̄ dupliciter ad aliquem actum concurrere potest voluntas Applicatiue esse

De exteriori virtute intellectiva.

Actiue. Primo quidem modo agentia passiva ad producendum talem vel talem effectum applicando: & sic homo ignem applicans aque diceretur calefactionis causa: non quidem effectiua sed applicatiua. Concurrere autem effectiue dicitur quando ipsum effectum attingit producendo: Illo enim primo modo voluntas potest dici ipsius actus credendi causa: quoniam motiua intellectu libere applicare potest que sunt naturaliter ipsius actus credendi productiua: potest pariter illis motiuis intellectum applicare ipsum ad illorum considerationem conuertendo: sic & impendere posset videlicet ipsum ab eorundem consideratione retrahendo: Illa autem libertas applicatiua est sufficiens ad hoc quod super actu (quia a causis sic applicatis produci tur) posset dari preceptum.

¶ Insuper obiicitur Nulla causa debilis causam vincit fortio rem nisi adiuta sed motiuum ineuidens quandoque motiuum euidens vincit & est eo debilius ergo ab alio causa iuuatur

ad producendum propositio nis assensum: nec ibi reperitur causa iuuans alia quam voluntas cum eius imperio: igitur ipsa ad talem assensum effectiue concurrat. ¶ Responderi posset negando omnem motiuum euidens quolibet motiuo ineuidenti esse fortius: ymo propter certam dicentis conditionem existimatam stat eius auctoritatem ineudentem in aliquo vincere motiuum euidens: Id suadetur: & gratia exempli motiuum euidens sit virtutis atque actiuitatis duple ad motiuum ineuidens: tripletur igitur aut quadrupletur motiuum ineuidens: sic exuperabit alterum.

¶ Ex his patet qualis sit prime opinionis probabilitas Quia tamen contra eam videtur esse experientia eorum facilius credentium ijs quibus affectati sunt: pariter auctoritates multiplices asserentes credere articulis fidei esse liberum ut quod nemo credit nisi volens non crediderunt quia credere noluerunt Tenenda est contraria illi opinio: videlicet nonnunquam actum credendi esse liberum:

contingit enim motium esse a deo debile ut non sit per se potes talis propositio in euidetis assensum producere: ipsum tamen imperio voluntatis intellectui credere imperantis adiutum sufficit huiusmodi assensum causare: sic miraculorum tempore quidam crediderunt quia voluerunt: quidam non quia noluerunt. In illis quidem ad credendum coopabatur volitio: & in istis deprauata volitio id impediēbat.

¶ Secundum documentum.

¶ Voluntas pie affectata facit intellectum credere plus quam ratio probat: deprauata autem impedit credere quam probat ratio: hoc est illa credere facit id ad cui assentiendum non sufficeret per se hoc vel illud motium: altera autem impedit assentire cui motium per se non impeditum assentire faceret.

¶ Emergit hic problema an contra rationem na-

turalem sint articuli fidei.

¶ Ad cuius intelligentiam notes. ratio naturalis siue lumen naturale est cognitio possibilis viatori. Ex his que seclusa reuelatione vel auctoritate experimur Certum est enim reuelatione vel auctoritate seclusa videlicet inuestigando atque concludendo ex his que experimēto & humana indagine cognoscere possumus iudicaret humanus intellectus nullam rem simplicem esse plures res & qualitates earum: pariter mulierem non posse parere manentem virginem: Quare tales articuli sunt contra rationem naturalem dicendi, id est contra assensum qui naturaliter ex his que experimur haberetur seclusa reuelatione vel auctoritate: non dico idem cum de singulis articulis quare patet responsio.

¶ Tertium documentum.

¶ Maius ad assensum ineuidentes quam euidentes est voluntatis dominium

De exteriori virtute intellectiva.

& ad evidentiores minus secundum suarum evidentiarum mensuras atque motiuorum efficaciam: Patet: causa debilior maiori eget suffragatio & fortior minori. ¶ Assensus evidens est assensus sufficienter a noticijs apprehensivis terminorum non concurrente alio assensu causatus Assensus vero inevidens est assensus non sufficienter a noticijs apprehensivis terminorum causatus sed requiritur alius assensus.

¶ Non requiritur igitur voluntatis concursus ad assensum evidenter. Ne hoc obest qui possit coagere & causabitur assensus evidens interior quam absque voluntatis coefficientia.

¶ Quartum documentum.

Non modo assensum: sed eius firmitatem prestat vel auget voluntatis imperium: nonnunquam enim motiuum ob eius debilitatem assensum coefficientens non eum reddit firmum: cui adveniens voluntatis imperium seu credendi affectio formidinem tollit: pre-

betque firmitatem. ¶ Vbi igitur est motiuum tenue supplebit fortitudo imperii: & ubi foret imperii remissio supplebit imperii fortitudo. ¶ Obijcies sic posset voluntas facere cuilibet propositioni quatenus assentire & cuicumque dissentire evidenti saltem cum aliquo motiuo. Nam posset adeo crescere voluntatis imperium quod cuilibet motiuo virtutem suppleret: Illud autem experientie obuiat saltem quoad secundam assumpti partem videlicet de evidente ad quam descendit bonus ille de alliaco affectus (cuiusque propositioni quatenus evidenti potest voluntas cum aliquo in contrarium motiuo facere intellectum dissentire: Id de plerisque verum credo: De summo nichilominus evidentie gradu maius esset dubium. Et tenet ille doctor universalsaliter: Ita quod voluntas vehementer affectata potest facere cum aliquo motiuo intellectum primo dissentire principio: videlicet assentire copulatiue composite ex duabus

contradictorijs & per consequens cuicumq; alteri euidēti propositioni. Et ita stare firmiter toti antecedenti & bonitati consequentie assentire & non consequenti voluntate cum aliquo motiuo impediēte causalitatem illorum assensuum antecedentis & bonitatis consequentie: q̄ si obiciatur assensus premissarum & bonitatis consequentie esse causas pure naturales ipsius assensus conclusionis ergo non est in libera voluntatis potestate qui illis positus causetur conclusionis assensus: negaretur consequentia concessio antecedente: certum est enim q̄ cause naturales impediri possunt a suo effectu ymo sepe impediuntur etiam manentes: ignis enim a frigore impeditur extra calefacere. Dixi manentes. Sequitur falsitas dicentium voluntatem non posse assensus conclusionis productionem impedire nisi ab assensibus premissarum & bonitatis consequentie diuertendo in intellectum potest enim agentis naturalis impediri effectus illo manente Per hoc alia fortis

atq; difficilis obiectio solueretur de primi principij siue de toti⁹ copulatiue ex contradictorijs compositae assensu: & suppono eam naturaliter impossibiles contrarios assensus videlicet contradictoriarum vel contrariarum propositionum Tunc sic non est possibilis causa virtualiter continens effectus in compossibiles: sed ille assensus totius copule virtualiter effectus impossibiles contineret scilicet assensus duarum partium illi⁹ copulatiue ergo non est possibilis saltem naturaliter talis assensus totius copulatiue ex contradictorijs compositae Negaretur illa maior quonia illa causa potest ab vno illorum effectuum impediri/ ymo ab ambobus & hinc ad talis cause positionem non sequitur talium effectuum productio: hec pronunc de hac opinione sufficiat quam amplius alibi examinaui.

Quintum documentum.

Non est liberi arbitrii super intellectum domini tale quo propositioni ineuidenti absq; motiuo valeat fa

De exteriori virtute intellectiva.

cere intellectum assentire non enim quis experitur ad nutum posse absque villo motivo huic propositioni Rex sedet assentire.

Obiicies. non contingeret propositioni inevidenti assentire quin infiniti assensus subordinati in anima essent: patet: illius propositionis inevidentis assensus partialiter ab assensu alicuius motivi causaritur: huius motivi assensus pariter ab assensu alterius motivi & sic procederetur absque fine vel erit devenire ad aliquod motivum cui voluntas facit intellectum absque assensu alterius motivi assentire **Argumentum dicere cogit in tali processu credendi esse deveniendum ad aliquod motivum evidens: scilicet cui absque assensu motivi assentit intellectus: exempli gratia in vetula predicatorem audiente est hoc evidens motivum Iste hoc dicit: nec eum inveni mendacem: huius enim assensus non ab alterius motivi assensu producitur: ab ipso autem cum voluntatis impe-**

rio causatur propositionis predicata assensus.

Corollarium notandum: Nusquam absque aliquo evidente motivo causaritur fides saltem quoad primum actum aliter oporteret infinitos assensus subordinatos ponere ut ratio probavit. **Secundum corollarium:** Non omnis assensus ab assensu evidente productus est evidens. **An autem assensus inevidens ab evidente sine imperio voluntatis causari valeat?** **Respondendum affirmative.**

Sed an a motivo inevidente possit causari firmus assensus inevidens sine voluntatis coefficientia.

Respondent communiter loquentes quod licet possit causari assensus formidolosus non tamen firmus assensus. **Vide tur mihi aliter dicendum videlicet motivum posse esse adeo efficacax ut sit sufficiens sine voluntatis concursu firmum causare propositionis inevidens**

tis assensum modo non impediatur ostēdo primo: a deo augmentari poterit ut voluntatis efficientiam suppleat: secūdo in brutis animalibus ac in dormientibus sunt firma inuidentia iudicia ubi non coarctat liberum arbitrium.

¶ Sextum documentum.

Ipsi⁹ crediti euidētia nō tollit meritum modo non immutat credulitatis affectum: secus eo per hoc variato Ostēdo: a voluntatis affectu sumitur exteriorum bonitas vel malicia: ubi igitur alicui propositioni fidei nunc facte euidenti quis assentit non quia est euidēs sed ratiōe qua prius assentiebat: videlicet quia est a deo reuelata precipienti credi sic nō minus quā prius mereretur: aliter enim esset theologie studium vitandū per quod acquiritur articulorū claritas.

¶ Dico igitur euidētia vel inuidentia quantum est de se nō cōfert vel aufert meritū: videlicet eūli manente affectu atq; fine seruato eodem sc; prop;

ter deum reuelantem esse credendum & tali affectu quā ubi foret inuidentis non minus quā nūc crederetur. Vbi autem solum quia euidēs crederetur taliter quā nisi inuidentis foret non crederetur sic tolleretur vel diminueretur meritum: & ita intellige fides non habet meritum ubi ratio p̄bet expimētū.

¶ Septimum documentum.

Non veritas aut falsitas assensus sed rectitudo vel difformitas affectus assensum moraliter bonum vel malum / meritorium vel demeritorium efficit: Patet: ab affectu nascitur actuum exteriorum moralis cōditio. ¶ Fuit circa hoc opinio vna asserens neminē falso assentientem per illud mereri. ¶ Sed cōtra: quilibet actus prius indifferēs / sine debito absq; alia circūstantia mala circūstantionatus efficitur moraliter bonus: sed aliquis actus credendi falsus est indifferens: & stat eum debito sine sine circūstantia mala vestiri ergo p̄ hoc efficietur bon⁹

De exteriori virtute intellectiva.

Illam igitur opinionem tanquam falsam relinquo & teneo aliter quod credere falso scilicet actui voluntatis bono subordinatum esse moraliter bonum & cum gratia meritorium.

¶ Documentum octauum.

Rationabilitas motui credendi affectum metitur & denominat: videlicet conditionis persone & credendorum habita ratione: temerarius enim censeretur quod absque rationabili credendi motiuo aut permissa indagine fieri debita assentiret alicui etiam vero in solito: potissime in morum aut fidei materia ubi periculosius erratur. astante autem motiuo quod prudentes secundum rectam rationem dicerent ad credendum sufficere sic non temerarium sed meritorium foret propositioni etiam false heretice assentire: quidam enim sunt nimium ad credendum leues: quidam tardissimi scilicet. ¶ Interiecti conditionis persone habita ratione pariter credendorum: in via enim morum & fidei periculosius quam extra erratur: pari-

ter culpabilius in iis que ad personam officium vel statum spectant

¶ **I**n ipsis enim sacris eloquiis variis sunt tam credibilium quam credentium gradus

¶ **Q**uedam explicite quodque tenentur credere cuiusmodi sunt fidei articuli de quibus in ecclesia festis solemnibus celebrantur: Explicite quidem id est cuiuslibet illorum habendo specialem assensum ¶ **Q**uedam implicite credere simplicibus sufficit. Implicitum id est alicui assentiendo pro illa generice continenti: cuiusmodi in proposito est hec propositio omnia in sacro canone contenta sunt vera: sunt omnia vera quod approbat ecclesia: huic enim assentiens omnia que fidei sunt implicite credit.

¶ **H**is adiungo circa fidei articulos a simplicibus explicite credendos: non tenentur ipsi explicite credere atque scire incidentales quoscunque casus siue quecunque specialia dubia doctoribus circa dictos articulos quotidie emergentia. Ut enim predixi in officio aut beneficio tenentur Aliqui que

dam explicite scire ad que nō obligantur simplices quibus docēdi atq; instruendi aut huiusmodi prouincie nō incūbit.

¶ Ad dubium igitur an contingat propositioni heretice assentientem per hoc mereri. **¶ Respondendum:** si propositio sit talis cuius oppositum quis explicite scire non tenetur: actus talis credēdi est illi indifferēs q̄a nō tenebatur ad ipsum vel ad oppositū: stat enim eum sine debito absq; alia mala circūstantia circūstantionari ergo per hoc efficietur moraliter bonus: & per consequēs in gratia meritori⁹. Sed si propositio fuerit quam persona illa explicite ex se vel ex circūstantia sui status pro tūc credere teneatur sic est culpabilis erronea credulitas.

¶ Nonum documentum:

Non modo error oppositi ei⁹ quod quis pro tūc scire tenetur culpabilis est verum & ipsius credēdi ignorantia: patet ex ypothesi ipse est obligationis protunc astringēris transgressor: huiusmodi ei

est crassa aut affectata ignorantia. **¶ Ignorantia enim inuincibilis** dicitur que ī aliquo manet facto quod debuit: sic tollit protunc obligationē. **¶ Crassa** seu supina: que ex torpore manet alicuius penam aut laborem adhibere recusantis.

¶ Affectata autem est alicui⁹ ignorare affectantis seu illud cuius est ignorantia scire nolētis: vt forte voluptati liberius indulgeat: aut alio huiusmodi fine prestituto. **¶ Inuincibilis** excusat a toto / Crassa a tanto. **¶ Affectata** autem communiter dicitur nō excusare: s; accusare

¶ Hic dogmatizāt pleriq; ignorantiam inuincibilem in ea que sunt de necessitate salutis scilicet que sunt diuini iuris nō cadere: suadent nā si talis secundum sui status cōditionem & qualitatem materie faciat quod in se est eum illuminabit domin⁹: etq; dabit agendorum cognitionem: & sic circa propositionem illam quam explicite credere tenebatur nō cadet inuincibilis ignorantia: si igitur in eo maneat

De exteriori virtute intellectiva.

ignorantia id accidit quia non fecit quod in se fuit & sic erit crassa aut affectata non autem inuincibilis: quare non a tota culpabilitate excusaretur oppositi erroneus assensus. ¶ Contra istam opinionem primo beati aug. auctoritate in li. q. veteris & no. testa. de puero baptisato in carcere inter infideles detento dicentis. si non sit a quo instruat neque ad ipsum peruenit rumor fidei nostre immunis est. Cadit igitur in tales propositiones etiam explicitate credibiles ignorantia inuincibilis: patet: talis manet immunis a scientia illarum propositionum. Item nemo articulis fidei credere tenetur priusquam ad discretiōis annos peruenerit: ymo neque tenetur cum primum rationis usum attigit: habitus enim vsu rationis unicuique datur induciarum tempus pro informatiōe atque instructione eorum que sunt credenda: quare ignorantia pro illo tempore est illi inuincibilis: & per consequens in tales propositiones in multa que opera sub diuino precepto cadentia cadit inuincibilis ignorantia. Et id teneo

verum: quod enim cognoscere aliena sit diuino precepto prohibita: in illud tamen ipsa cadere potest: ut in iacob fuit cognoscere lyam non sua: que excusauit a toto ignorantia inuincibilis: ymo non solum excusat verum etiam propter eius inuincibilitatem actus contra diuinum mandatum redditur bonus. Credendum est enim quod concubitus ille iacob fuit ei meritorius quam imperatiue actui interiori meritorio subordinabatur scilicet volo cognoscere istam.

¶ Sequitur non modo ignorantia: verum error inuincibilis potest in ea que iuris diuini sunt cadere: fateor adhibendam esse diligentiam/ quandoque maiorem quamque minorem secundum materie qualitatem: quam adeo arduam esse contingeret ut ad eam plene cognoscendam nequaquam humana sufficeret inuestigatio: quare diuinum implorandum esset auxilium & credendum (potissime in materia ipsa fidei communitatem contingente ex qua scilicet pederet fidei ruina aut necessaria eius instauratio)

ferret opem dominus qui non
bis cum erit usque ad consummationem
seculi nec omnino fidem
deficere sinet: nichilominus non
singule fidei materie sub pre-
cepto cadentes sunt in tali gra-
du constitute. ¶ Obiicies omnes
errans in fide peccat ergo pro hoc
non meretur Nego antecedens:
assumere deberes errans in fi-
de quam prout habere tenetur:
inuincibilitas enim obligatio-
nem pro tunc dirimit: dico pa-
riter hanc causalem falsam. Iste
meretur quia errat: potius enim
quia vult predicatori propter
deum credere: pro istam pariter
volitionem / volo assentire isti
propositioni predicate mere-
tur: non tamen per hanc volo
isti propositioni heretice assen-
tire: illic tamen ratio credendi voli-
tio que actus erroneus est mora-
liter bonus sed differenter / quo-
nia est ille primario talis / iste se-
cundario / idemque eternum pre-
mium ambobus respondet.

¶ Decimum documentum.

Propositionem pra-
cticam alias falsam nonnunquam
verificat inuincibilitas cuiusmo-

di hec est a me cognoscenda /
huic propositioni est assentiens
dum: quoniam hec vera est.
Propositioni heretice est cre-
dendum: patet expositorie huic
propositioni est credendum: &
hec propositio est heretica er-
go propositio heretice est cre-
dendum. ¶ Habenda est regu-
la. Dictamina practica contin-
genti variantur in veritate &
falsitate secundum moralium
circumstantiarum (scilicet loci/
temporis persone & sic de
aliis) mutationem.

¶ Undecimum documentum.

Propositionis he-
retice assensus aut assentiens
non semper hereticus efficitur:
requiritur enim pertinacia: qua-
re hoc modo diffiniatur here-
ticus errans in fide cum perti-
nacia: due igitur requiruntur
conditiones videlicet error
in intellectu & pertinacia in vo-
luntate,

¶ Sequuntur co-
rollaria. Primum iuxta primam condi-
tionem nullum extra intellectum opus
contra quodcumque preceptum fuerit est

De exteriori virtute intellectiva

formaliter heresis: nec per aliquid quod tale est aliquis formaliter hereticus censendus: patet heresis est ipsius intellectus videlicet actus credendi: quare adorare demones: thurificare: quasdam baptizare ymagines non est heresis nec per tale factum aliquis est formaliter hereticus, si tamen contra ecclesie determinationem falsus interueniret assensus credendi illud esse licitum: ille actus heresis foret & credens hereticus: quare contingit absque formali heresi aliquem ab ecclesia licite declarari hereticum & ut talem puniri. non enim nisi de exterioribus iudicat: pariter per huiusmodi exteriora quis hereticorum penas meretur: non igitur sequitur iste non est vere hereticus ergo non est tanquam hereticus puniendus. ¶ Secundum corollarium non quilibet error sed solus in fide est heresis: circa enim aliam materiam non est heresis prout in propositionibus mathematicis aut alterius scientie speculatiue dissentiendo: Pariter nec quilibet error in fide sed requiritur pertina-

cia iuxta Augustini sententiam que recitatur. xxiii. q. iij. ca. dicit apostolus & ca. qui in ecclesie. Si quis sententiam erroneam in fide ibutus bona doctrina sustineat sine pertinacia sed paratus obedire ecclesie si requiratur non est hereticus. ¶ Tertium corollarium ecclesie doctores plerique & si propositas hereticas asseruerint: non tamen per hoc erant heretici dicendi: eas enim priusquam fuissent ab ecclesia deteriate asseruerunt: vel obedire ecclesie & reuocare eas secundum eius institutionem parati manserunt: dicit beatus Thomas. antequam per ecclesiam determinata fuerit propositio ad quam doctorum opinioniones sunt diuersae. Cuiusque parti placuerit licet assentire: postquam tamen determinata fuerit & sufficienter alicui constet de terminatio non ei dissentire licet. Dicit tamen ille Dorbellus: si opinioniones ille ad eandem partem sint contrarie. ita quod dicat vna partem illam esse peccatum & alia eam asserat non esse peccatum: sic propter periculum non licet partem illam exequi: nisi aliunde haberetur certifi-

catio. Si autem opinionum altera partem illā dicat esse peccatum & alia partem contradictoriam asserit esse peccatū / nec aliūde constat: licitum est cuiuscūq; partiū placuerit assentire. ¶ Quartum corrolarium: Nō quilibet infidelis est hereticus. ¶ Ad cuius intelligētiam notetur Tripliciter accipitur infidelitas. videlicet cōtradictorie / priuatue / & contrarie: primo modo purā dicit negationem actus credēdi nec habet ex se peccati rationē: hoc modo stat esse christianum atq; catholicum & infidelē vt patet de puero baptisato. Secūdo dicit negationem actus cū aptitudine ad eum. Tertio modo actū cōnotat actui fidelitatis contrarium & sic peccati rationē habet. ¶ Huic superaddo heresis nomē proprie diuisionem seu separationem importare: quare qui non in ecclesie gremio constituti fuerunt non solēt heretici appellari: triplex enim contrarie est infidelitas / iudeorū / paganorū / christianorum. Paganineutrum testamētum receperūt / iudei vetus se-

cundum littere corticē peruerseq; expositum / heretici aute; vtrumq; sed circa particulare aliquem articulum aberrant. Et dicit beatus Tho. ij. ij. q. x. Illorum grauius peccatum est hereticorum christianorū dei de iudeorum & minus paganorum Causam assignat quā qui denegat quod p̄misit turpius delinquit: q̄ qui quod nō promisit de negat. sed christianus hereticus ē huiusmodi circa fidei articulos / deinde iudei quoad vnam sacri eloqui partem / Paganī autem neutrum professi sunt: quare sequitur p̄positū. ¶ Vbi emergit incidētaliter dubitatio. An singuli infidelium actus sint mali. Videtur nonnullis affirmatiue p̄ illud. Omne quod non est ex fide peccatū est. Item per Augustini dictum Omnis vita infidelium est peccatum: sed cōtra: actum sub precepto cadentem absq; aliqua circūstātia mala elicere potest infidelis: cui nō deerit circūstātia quā protūc actui prestituere teneatur: ergo ille actus nō erit malus. Item actum indifferētem

De exteriori virtute intellectiva.

cuiusmodi leuare festucā aut
barbam fricare elicere potest.
Concludo igitur oppositū pro
babilius Ad auctoritatē Om-
ne quod nō est ex fide peccatū
est. debet intelligi contrarie. i.
quicumq; infidelitatis actus vi-
delicet in sue legis obseruan-
de finem relatus est peccatū.

¶ Undecimū documentū.

Nulla lex sup fir-
miorē Petram: solidioribusq;
columnis fundata est atq; effi-
caciōribus credendi causis tu-
tata q̄ christiana: taliter (inqt
Richardus de sancto victore)
vt deo dicere valeamus domi-
ne si error est a te decepti su-
mus: quoniam ista tantum est
factis atq; miraculis cōfirma-
ta q̄ nisi per te fieri possunt: &
summe sanctitatis virorū au-
toritate probata: & cum autē-
tica approbatiōe recepta te ap-
probante & sermonem confir-
mante sequētibus signis: Mo-
tius octo in prologo primi ad-
ducit doctor subtilis: quibus
hanc legem pre cunctis osten-
dit esse rationabilem atq; cre-
ditu dignā. Dicit enim Okam

Quodlibeto q̄rto. q. x. Si due
cōcurrerent leges cōtrarie ne-
mo obligaretur tenere istā po-
tius q̄ illam/ nisi ad eam moti-
ua essent potiora/ aliter ei non
esset diuina obligatio ad ipsā
potius q̄ alteram.

Obiicies obliga-
tur credere q̄a de⁹ eā reuelauit:
contra. non tenemur nunc cre-
dere eum aliquando reuelasse:
patet id esse quia reuelauit se
reuelasse & iterum queram de
hoc: sic in infinitum. ¶ Tangi-
tur hic bōa difficultas: pro qua
notes hāc dictionem quia. pos-
se causam immediatā atq; ef-
ficiētem dicere: & sic ista cau-
salis est falsa: teneor credere
deum esse trinum & vnū quia
deus reuelauit: sed teneor cre-
dere deū esse trinū & vnū quia
vult me ad hoc teneri: Illa autē
dei voluntas per reuelationem
vel per auctoritatem cui nō li-
cet rationabiliter dissentire via-
toribus ignotescit. Alio mo-
do dicere potest causam sine
qua non: & sic concedenda
est hec causalis sum obligatus
credere deum esse trinū & vnū

quia deus talem veritatem cre-
 dēdam reuelauit: talis enim re-
 uelatio est sine qua nō est cre-
 dendi obligatio: patet quia nō
 nascitur obligatio nisi ignote-
 scat obligantis voluntas. Lex
 enim proprie instituitur quan-
 do promulgatur post cuius p-
 mulgationem vim obligato-
 riam accipit.

¶ Duodecimum do-
 cumentum.

¶ Ex communi do-
 ctorum sententia interior re-
 uelatio percipitur a suscipien-
 te esse reuelatio ex infundēdi
 modo. **¶** Huius verisimilitu-
 do nobis est: quoniā alioquin
 de quacunq; tali reuelatione
 liceret dubitare an sit reuela-
 tio: & sic per eam non astrin-
 geretur viator reuelatis crede-
 re. **¶** Premittēdum duplicem
 esse reuelationem: interiorem
 videlicet & exteriorem: prima
 est Assensus diuinit⁹ infusus
 alicuius veritatis manifesta-
 tiuus. Secūda autem est signū
 aliquod extrinsecum diuinit⁹
 emissum vel applicatum alicu-
 ius veritatis notificatiuum: ha-

rum enim reuelationū potior
 est interior. **¶** Assensus enim
 qui est reuelatio taliter adeo in-
 tellectui immittitur q̄ ex infu-
 sionis modo reuelationem et
 se percipit ipse recipiens: de hoc
 q̄ a deo certificatur dicunt do-
 ctiores: Dico nihilominus pos-
 se deum absq; huiusmodi spe-
 ciali irradiatione interiores
 transfundere illuminationes
 inspiratiōesq; salutare quas
 esse supernaturales dubitabit
 viator: eas autem reuelatiōes
 appellari non vim in nomine
 facio dic pro arbitrio: & mihi
 placet pars affirmatiua: nō of-
 ficat varios esse reuelationum
 modos.

¶ Emergit dubita-
 tio an deus omnem veritatē
 cuiuslibet capaci reuelare valeat.
¶ Dicendum q̄ sic potentia
 absoluta, ordinata autē a ple-
 risq; negatur pro quolibet sta-
 tu interiori reuelatione. sua-
 dent: hic viator assensu illo se
 crederet esse damnandum cu-
 ius tamen oppositum secun-
 dum legem ordinatam cre-
 dere tenetur: videlicet spe-
 rando.

De exteriori virtute intellectiva.

Facta nihilominus absoluta dei potentia revelatione dubitari solet an obligaretur viator ille se esse damnandum credere: liceatque illud vel le: longe enim differunt illa duo

Pro quibus premissendum venit admissio contra ordinatam dei legem casu aliquo est ad se quetia aut repugnantia pariter supra illam dei legem respondendum. **D**ico igitur si danari connotet culpam sic nequit vel licite velle danari sicut neque peccare: nec id precipere potest dominus: alio autem modo accipi potest danatio ut penam solum dicit: sic non intrinsece habet difformitatem potestque deus precipere velle danari: hoc est afflictionem huiusmodi velle tollerare: utroque autem modo potest esse licitum credere se damnandum: idque precipere potest dominus.

Documentum decimum tertium.

Pro ut omniscia dei veritas eum decipi non admittit: sic nec eius infinita impermixtaque bonitas eum permittit decipere quem. **A**lter ei nihil roboris haberet scripture sa-

cre auctoritas foretque lex tota suspecta: cui si allegetur revelatio dubitaretur an ob delicta dominus humanum genus in penam decipere voluerit.

Obiicies contingit errorem esse actum moraliter bonum: igitur eum deus specialiter immittere potest. **N**egari solet consequentia. **N**on enim tenuis dubitationis inter doctores reputatum est An fallere aliquem valeat deus.

Pro quo premitto: accipiunt nonnulli decipere atque fallere vno modo ut deordinationem connotat: & in hac significatione non est difficultas: quoniam deus inordinate agere nequit cum nulla astringatur lege. **A**lio modo capitur fallere ut solum dicit facere credere aliter esse quod est intendendo illud: & in hoc solo presens consistit dubium.

Ad quod est duplex opinio vna tenens quod deus de potentia absoluta decipere potest: ad quam hibernicus & adam estiam de alliaco condescendunt. **E**t cum obiicitur dei legem fore de falsitate suspectam nihilque

roboris remanere (vt inquit Hiero.) & recitatur. d. nona ca. si ad scripturas: q̄ si dicas deum non posse de potentia ordinata decipere. Contra nō mihi cōstabit: patet hoc fieret per reuelationem qua se non posse de potentia sua ordinata decipere reuelaret. Quero autem qualiter de huiusmodi reuelationis veritate cōstabit: non enim constabit an per eā etiam de potentia eius ordinata aliquē decipere voluerit id credendo: Ista ratio est difficilis: posset tamē aliquā qualiter responderi: videlicet ex summa eius bonitate & rei cōgrua rationabiliq; equitate nō esse verisimile: ymo longissime a probabilitate distās equissimum deum velle sic totum gen⁹ humanū decipere. Et inde nō habetur dubitandi aut oppositū credendi occasio: nō enim omne possibile est verisimile.

Replicatur. i Deū cadere posset mendacium cū diffiniatur false vocis significatio cum intentione fallendi cōtra p̄ Augustinū & recitatur.

xxij. q. ij. ca. primū est capitale. Quisq; aliqđ genus mēdaciū qđ peccatū nō sit esse putauerit seipsum turpiter decipiet. Tum etiam extollenda est dei excellentia atq; perfectio vbi non n̄ insufficienter est manifestū oppositum: excellentissime autem perfectionis esset nō posse in deum cadere mendaciū igitur &c. Concludo igitur magis plam opinionem hāc: difficilibus tamē obiectionibus non carentem.

(Decimum quartum)

Et si moralis bonus esse valeat error quo quis fallitur irrectificabilis tamen censetur cōmuniter fallēdi intentio: ex qua & irrectificabile ponitur esse mendaciū: Formalis enim mendaciū ratio in intentione fallēdi consistit: hinc falsum asserens credens esse verum non n̄ entitur Ex illo enim solet a sanctis doctoribus dogmatizari mendaciū necessario iuolūtā habere maliciam: sicq; irrectificabile vt nullo fine bene fieri possit: non quidem causa humilitas

De virtutis continuatione.

eis / aut vrginitatis saluande:
non causa vite seruande: non
gratia peccati in proximo vi-
tandi. vt eadem. q. ca. Cum hu-
militatis causa, ca. nequis ar-
bitretur ca faciat homo & ple-
risq; alijs. ¶ Correlariū: que-
dam falsa / gratia recreationis
non quidem intendēdo q; au-
dientes assentiāt: sed gaudeāt
non sunt mendacia ibidē ca.
quod autē. Mendacium enim
iocosum intentionem fallen-
di habet: hinc differūt falsum
iocosū / & mēdaciū iocosum.

Obiicies deū pos-
se id intendere cum possit se
solo assensum moraliter bo-
num erroneū producere. Dico
primo ista est clara Assensum
erroneum potest producere
se solo: expositorie. Hanc qua-
litatē potest producere se so-
lo / & hec qualitas est assensus
erroneus: ergo &c. Sed an ta-
lis qualitas a solo deo produ-
cta in intellectu diceretur as-
sensus. Est vna opinio nega-
tiuā Itaq; non potest aliqua
qualitas potentiam vitaliter
immutare nisi partialiter pro-
ducta fuerit ab ea & per hoc

euacuare difficultatē arbitra-
tur: quam profecto non euas-
ciant: quoniam huiusmodi er-
roneū assensum infūdat deus
saltem faciendo potentiam in-
tellectiuam coagere seu com-
producere actū: sic enim ani-
mā illā falleret: esset igitur con-
sequenter dicendum eum nō
posse id specialiter se solo cū
potētia: videlicet specialī eius
actione intendendo animam
credere aliter esse q; sit: & ita es-
set negandum q; omnē actū
moraliter bonum valeat deus
se solo creature infundere in
sensu cōposito & qualitercūq;
scdm omnimodā sui rationē.

¶ Capitulum. vi.

De virtutis continuatione.

¶ Primum documentum.

Onti-
nuatio
act⁹ li-
bera
boni-
tatem
habet
aut ma-

liciam vt elicitiō: patet est ibi
cum libertate cōformitas aut
difformitas ad rationē rectā.

¶ Sequuntur corollaria primum: cōtingit per vnū opus exterius cum cōtinuatione diuturna: aut cum frequēti repetitione actus interioris aliquē eque vel plus mereri q̄ alium per opera multa: exempli gratia. cōtingit aliquem per vnū ieiunium / aut per vnā elemosynam cum diuturna cōtinuatione volitionis / aut cum frequēti repetitione eiusdē plus mereri q̄ aliū per tria ieiunia / aut per quatuor equales elemosynas: non sic cōtinuatis nec repetitis volitionibus.

¶ Secundum corollarium: cōtingit occidentem vnum cum cōtinuatione vel frequēti repetitione volitionis peccare grauius altero occidente decem non cum tanta cōtinuatione aut repetitione actus interioris: quare patet q̄ grauius peccat: qui malum agendi propositū diu differt exequi cōtinuans aut repetēs illud.

¶ Secundum documentū.

Ad vitādam meriti aut demeriti infinitatē varie fuerunt de cōtinuatione

actus opiniones: vna q̄ p̄ nulum tempus actus libere cōnuatur: tuadetur. in tempore illo sunt infinita instantia / in quorū quolibet actus est equalis meriti aut demeriti cū instantanea elicitioe igitur meritum omnium illorum instantium esset infinitum: & idem de partibus illius temporis p̄portionalibus in quarum quolibet actus esset equalis aut maioris meriti q̄ instantanea elicitio. ¶ Iuxta enim Aristotelis dictum / nihil fit vt raptim transeat. dicunt actum instantanee libere elicitum naturaliter per aliquod tempus cōtinuari / vsq; ad certum instans in quo libere voluntas ab illo actu desistere potest: que protunc si non desistat: iterū per tantum temporis naturaliter cōtinuabit vsq; ad certum instans: in quo libere desistere poterit: que si protunc non desistat fiet vt prius: sic enim actus solū p̄ certa instantia nouā induet bonitatē aut maliciā. Pro tpe aut naturalis cōtinuationis dicūt nōnulli actū eē bonū vel malū nō qdē noua bonitate aut

De virtutis continuatione.

malicia sed ipsi⁹ libere elicitio-
nis: alijs dicentibus non eum
protunc esse moraliter bonum
aut malum: nam ei deficit pro-
tunc libertas que est circumstā-
tiarum precipua: & hec opinio
est probabilior.

¶ Ex illa enim ra-
dice naturalis continuationis
concedenda essent hec corollaria
satis extranea. **¶** Aliq^s
odit deum: nō per hoc peccās:
Aliquis in gratia existens dili-
git deum super omnia / qui per
hoc non meretur: id patet de
actu naturali hoc est pro tem-
pore naturalis cōtinuationis.
¶ Secundum corollarium. Ali-
quis diligit deum nolens dili-
gere deum: patet tempore na-
turalis continuationis fortes
nolit dilectionem dei cōtinua-
ri: & idē de odio: videlicet odit
nolens odire. **¶** Dices pro tē-
pore naturalis continuationis
odii dei / peccatori nullum es-
set salutis remedium: patet: p-
tunc non posset penitere pro-
pter deum dilectū: patet: odio
dei est impossibilis eius di-
lectio. **¶** Respondebis forte

odio naturali esse compossi-
lem dilectionē liberā: hāc ma-
teriā amplius alibi examinaui.

¶ Obiicō nō pos-
se inconueniēs vitari de omis-
sione: Fuerit forti datum pre-
ceptum vno actu diligere deū
per totam horam continue &
non diligat: Tunc sic: pro quo-
libet instāti illi⁹ hore ipse etiā
speciali omisiōe omittit & sū-
infinita instātia igitur infiniti
mali erit tota omisiō horaria:
& ei infinite equales debētur
pene. **¶** Respondetur conse-
quēter q^d correspondebunt pe-
ne pro transgressione qualiter
premia pro obseruātia: corres-
pondissent enim premia inter-
scalariter pro cōtinuatōe act⁹
per totam illam horā scilicet
pro instantibus assignatis: qui-
bus fuit libera cōseruatio act⁹
quare taliter correspondebūt
pene pro transgressione: gratia
exempli tempus naturalis con-
tinuatōis act⁹ sit quarta pars
hore / sic actus horarius esset p-
quinq³ instātib⁹ liber: scilicet
pro duobus extremis & tribus
intermedijs: quare omisiō etiā

pro quinque instantibus impu-
tabitur videlicet ad quinque pe-
nas. Sequitur non pro quolibet
instanti illius temporis omit-
tit speciali omissione impu-
tabili.

¶ Tertium documentum.

Voluntas & si ad
actus proprii elicitationem cogi
nequeat a causa secunda ad
eius tamen continuationem sic:
patet. contingit actum continua-
ri ea nolente. ¶ Veruntamen
ut tollatur equivoici labor no-
retur tripliciter accipi coactio-
nem. Vno modo pro necessita-
ri & ita illo tempore cogeretur
Alio modo pro iuste velle vel
nolle: refert tamen dicere vult
nollens velle aut vult aliquid
nollens illud: quoniam non for-
maliter repugnant volitio ob-
iecti & nolitio talis volitionis:
sed formaliter repugnant vo-
litio obiecti & eiusdem nolitio:
formaliter quidem repugnant
saltem inesse libertatis: opinio-
ne autem quorundam volitio
& nolitio eiusdem possunt sta-
re/vna libera & alia naturalis:
aut ambe naturali sate: sed non

ambe libere Tertio modo ca-
pitur cogi pro violentari: cum
aliquid alicui inest contra eius
inclinationem naturalem: & sic
solet negari eam posse cogi: obij-
citur ipsa naturalem habet in-
clinationem ad beatitudinem:
potest autem velle priuari ea:
igitur potest velle aliquid con-
tra naturalem eius inclinatio-
nem: Ultra ergo potest violentari.
Respondendum illic inclu-
di sophisma: videlicet voluntas
vult aliquid contra naturalem
eius inclinationem: quoniam
ista determinatio contra incli-
nationem eius naturalem po-
test determinare: Hanc dictio-
nem aliquid: & etiam vult Pri-
mo modo sensus est/ vult ali-
quid quod quidem est contra
naturalem eius inclinationem/
& hoc est verum: sed non sequi-
tur ergo violentatur. Secundo
modo autem denotatur quod ta-
lis volitio est contra inclinatio-
nem & hoc est falsum & con-
sequentia bona. illud enim vo-
litum est contra naturalem eius
inclinationem sed non ipsa vo-
litio: Voluntas igitur illo mo-
do cogi nequit ad actum suum:

De virtutis continuatione.

dicitur notanter ad actū: quoniam ad aliud videbitur forte quod sic: inclinationem enim habet naturalem ad beatitudinē & priuatur ea ergo protūc violentatur. Responderi solet duplicem esse naturalem inclinationem alicuius rei: quedam est a principio intrinseco productiuo ipsius finis ad quem est inclinatio: vt grauis ad centrum mundi. est enim a grauitate naturaliter id intendente. Et de hac est verum quod priuatio illius finis est illi violenta. Alia est inclinatio perfectionis non sic a principio intrinseco naturaliter productiuo: & priuatio illius finis non est illi violenta: cuiusmodi est inclinatio voluntatis ad eternā beatitudinem: hanc responsionem non pronunc examino.

¶ Quartum documentum.

Actus non est dicendus perseverantia virtus nisi pro mēsurā libere continuationis aut cōseruationis: secus

extenso nomine ad omnē continuationem. **¶** Vbi est anz notandum, Perseuerantia est actus continuatus quōdiu recta ratio dicitur esse continuandū: Quare hec ppositio iste actus est perseverantia sic explicatur iste actus est & continuabitur quōdiu recta ratio dicitur ipsū esse continuandum.

¶ Sequuntur corollaria primum signato actu vsq; nunc continuato quem recta ratio dicitur ultra continuandum & sic continuabitur: ista propositio de pterito hic actus fuit perseverantia est dependens ab vna de futuro contingenti: videlicet ab illa. Continuabitur actus iste quōdiu recta ratio dicitur eum esse continuandum: quare sicut illud futurum a quo dependet subiacet libero volūtatis create arbitrio sic illa ppositio que ab illo futuro pendet: Iste enim propositiones stant: hic actus fuit perseverantia & in mea potestate est ipsum nunquā fuisse perseverantiam. Ostendo se

eundam partem: est in mea potestate non ultra continuare actum illum recta ratione tamen dictante ipsum ultra continuandum: quo posito in esse: actus ille non fuit perseverantia. Hoc dictum ad preteritum non est: potentia est de potentia naturali intelligendum & de preterito independente: ad preteritum enim independens non est potentia naturalis: ad preteritum dependens sic: potentia vero supernaturalis est ad utrumque. ¶ Secundum corollarium Signato tempore per quod recta ratio dictat talem actum esse continuandum & sic continuabitur non est verum illum actum non denominari perseverantiam ante illius temporis terminum: ymo in quolibet instanti intrinseco illius temporis actus ille perseverantia appellandus est: verum est quod propositio de presenti pro quolibet instanti intrinseco illius temporis a futuro contingenti dependet.

¶ Quintum documentum.

Ad perseverantiam non requiritur ipsius actus continuatio sine interruptione: secus enim si taliter ipsum continuari dictauerit recta ratio: Dico igitur actum esse dicendum perseverantiam: interruptis temporibus: exempli gratia: recta ratione dictante totius ebdomade omni die semel per unam horam diligendum esse proximum & taliter fiat sic ille est dicendus perseverans.

¶ Maneret tamen difficultas satis bona gratia exempli elicientur septem actus: quis eorum diceretur perseverantia: videtur quod nullus per diffinitionem perseverantie / De facto moderanda est illa perseverantie diffinitio cum hac particula secundum se vel simile: hoc modo perseverantia est actus continuatus quod diu recta ratio dictat secundum se vel simile in specie: & ita quilibet illorum septem actuum diceretur perseverantia.

¶ Sextum documentum.

Ad actum moza-

I iiij

De virtutis continuatione.

liter bonum non requiritur finalis perseverantia que sit virtutis continuatione quod diu recta ratio dicat usque ad vite terminum: sed an ad meritorium id requiratur videntur aliquae auctoritates sonare quod sic: ut illa Aug. que habetur de peni. dist. liij. ca. Inanis. inanis est penitentia quam sequens culpa coinquinat Item eadem dist. ca. Incassum. Incassum bonum agitur / si ante vite terminum deferatur. Item ratione: bene sequitur talis actus est meritorium vite eterne: ergo acceptatur a deo siue ordinatur ad vitam eternam: Et ultra ergo deus vult eum habiturum eam / & ultra ergo eam habebit: quoniam non frustatur diuina voluntas ultra / ergo morietur in gratia. & per consequens erit ei finalis perseverantia: Ista ratio probare videtur quod nullus reprobis mereatur: cuius tamen oppositum est verum: quia eum contingit aliquem actum moraliter bonum in gratia elicere: quare ad auctoritates & rationem illam restat. respondendum. Primo quidem ad au-

toritates dicas. capitur inanis siue incassum aut dictio similis pro actu non fructuoso fructu finali / videlicet fructu qui est eterna beatitudo: sic enim aliquis actus est eterne beatitudinis meritorius cui non dabitur beatitudo eterna. ut in reprobis qui suo premio finalem ponet obicem Ad rationem autem adductam concessa prima consequentia / neganda est secunda: scilicet talis actus acceptatur siue ordinatur a deo ad eternam beatitudinem ergo deus vult ei fore eternam beatitudinem: quemadmodum enim nullus producit effectus absque dei concursu efficientie sic nec sine eius voluntate ymo suum producere est velle illud fieri & conuertibiliter se habent non enim potest aliquis produci effectus deo nolente ipsum produci.

Correlaria sequuntur. primum: deum ordinare siue acceptare actum ad eternam beatitudinem non est velle in fore illi beatitudinem: sed est velle si non poneret obicem

finalem dare beatitudinem: Ita q̄ illa ordinatio diuina est volitio illius conditionalis promissive. Quare non sequitur: ab eterno preuisus est sortis damnand⁹ ex peccato in quo morietur: ergo non ordinatur siue non acceptatur adeo ad eternam beatitudinem propositiones iste videntur stare/ ab eterno ordinatus est ad penam eternam & ordinatus est ad eternam beatitudinem: vnū quidem fit ordinatione absoluta & alterum ordinatione conditionalī.

Secundum correlarium Reprobis in gratia est deo charus siue amicus: An autem sit in libro vite scriptus/ est notanda pro hoc & similib⁹ communis distinctio: que habetur de pe. dist. iiii. ca. benedictus & ca. nobis. & ca. in domo patris/ Dupliciter quis dicitur charus deo siue scriptus in libro vite. Vno modo secundum presentem iusticiam videlicet q̄ est in statu in quo si decederet/ vitam haberet eternam Et sic reprobis

in gratia existēs diceretur deo charus & in libro vite scriptus. Alio modo secundum eternam prescientiam videlicet qua de⁹ presciuit illum de facto habiturum beatitudinē eternam. Et iuxta hoc dupliciter quis diceretur inimic⁹ dei siue scriptus in libro pene: & dupliciter deleri de libro vite sic itaq; distinguēdo possūt auctoritates multe exponi que contrarie videntur.

Tertium correlarium. Auctoritates ille adducte & similes taliter sonantes non probant sufficienter peccata iam remissa postea reuiuiscere per culpam superuenientem: prout ymaginatus est ille grati. eadem dist. ca. diuina clementia concludēs: q̄ sicut bona reuiuiscunt per penitētiā ad premium. sic etiam mala reuiuiscūt per nouam culpam ad supplicium. Magister autem Sen. in. iiii. xxij. dist. ad vtrāq; partem arguens dubium iudicio lectoris relinquit: Oppositum autem teneas indubitatum: videlicet opera bona prius

De virtutis continuatione.

in gratia facta reuiuiscunt per penitentiam peccata tamen remissa nunquam per culpam superuenientem reuiuiscunt ad idem supplicium: in hoc relucet dei misericordia. ¶ Et quando arguitur per illud rabani in eadem dist. peccata etiam originalia in baptisate remissa reputantur damnata. Similiter: ad similes auctoritates sonantes quod peccata remissa imputantur damnato. Respondendum: peccata remissa dicuntur redire aggravatiue. non formaliter imputatiue: Aggravatiue quidem: quoniam ratione ingratiudinis ipsius cui a deo erant condonata scelera peccatum reciduationis post penitentiam aggravatur. ¶ Sed queres delicti rationem Respondendum: per penitentiam remittitur ad penam eternam obligatio quo fit ut penitens non plus ad eam obligatus maneat: non autem sic de bonis operibus in gratia factis quibus superuenit mortalis culpa: quoniam ipsa minime tollit ius illius ad beatitudinem: sed precise impedimentum prestat quo sta-

te impeditur illius iuris executione ad eternam beatitudinem obtinendam: quare ipso remoto tale ius remanens uiuificabitur. ¶ Stat igitur ipsum damnatum habere ius ad gloriam maius quam iste vel iste beatus habet: ius tamen eius manet sopitum propter obicem impedientem talis iuris executionem.

¶ Septimum documentum.

Continuatio sola nequit de veniali mortale efficere: patet non variatur ex hoc solo genus difformitatis ad rationem rectam. ¶ Dices habetur. 2. Sententiarum dist. 24. & ita dicit beatus Augustinus de igne purgatorij. Peccata quidem venialia diu retenta efficiuntur mortalia. ¶ Respondet Bonaventura & bene quantum est ex se nunquam de veniali fit mortale: quia continuatio non mutat speciem peccati: tamen occasionaliter ratione periculi eminentis cadendi immortale per continuationem venialis disponentis & conducentis ad aliud mortale po-

test talis continuatio de venia
li facere mortale: cuiusmodi es
set venialis cogitatio alicuius
delectabilis illiciti sine consen
su: que quidem cogitatio conti
nuata alicui appetitum sensi
tiuum faciens impulsum & tra
hens alliciendo ad aliud que
nisi relinquatur execabit ratio
ne & sequetur opus mortale.
¶ Idem dicas de venialiū mul
titudine: nam ex eis non resul
tat peccatum mortale etiam
si infinita forent: de per acci
dens tamē fieri posset morta
lis aggravatio: hinc supra ad
debam ratione solius conti
nuationis aut multitudinis:
idem enim actus numero per
aliquod tempus continuatus
est successiue bonus & malus
ratione noue circumstantie su
peruenientis in vna tempor
ris parte: cuiusmodi esset cir
cunstancia finis / vel scandali /
vel precepti / vel conscientie
oppositum dictantis / aut hui
usmodi: conringit enim pro
prima illius tēporis medieta
te non inesse illam circumstan
tiam & pro altera occurret:
quare actus qui tunc erat bo

nus nunc efficitur malus ex
circunstancia idem numero
manens. ¶ Dicere autem
necessario alium esse actum
futilis est atque friuola respō
sio: tum primo: non necessi
tatur illic voluntas ab actu
priori desistere: tum etiam cer
tum est actum eundem per
certum tempus posse conti
nuari: ponatur igitur inesse &
applicetur ratio sequetur op
positum / quinymo quod fors
te extraneum tibi videbitur cō
tingit actum eundem esse si
mul bonum & malum: videli
cet imperatum a duobus volū
tatis actibus quorum vnus sit
moraliter bonus & alius ma
lus: ¶ Et dictis patet fer
uens dei amor extra tempus
precepti preuisus ex nimia cō
tinuatione morbum incurā
bilem aut aliud huiusmodi vi
tandū inducturus: sic libere cō
tinuatus viciaretur: pariter &
diuinorum contemplatio ob
cerebri debilitatem alienatio
nem allatura.

¶ Octauum documētum:

Prout continua

De virtutis continuatione.

tio sic & frequentia potest per accidens actum viciare: gratia exempli licitum est iuramentum: quoniam per ipsum honor deo debitus ei exhibetur scilicet veritatis confessio eum in illius testem vocando/ qui mentiri non potest nec decipi: quia tamen iurandi frequentia pronitatem induceret qua homo facile laberetur in periurium ideo ipsa est imputabilis: non quod est ex se: sed occasionaliter. ¶ Huic iura consonant: dicitur enim. xxij. q. j. ca. Non est. & ca. Ita ergo iuramentum non est appetendum tanquam bonum neque fugiendum tanquam malum: hoc est non est tale quin possit bene fieri/ & quin possit male fieri: & ut habetur. iij. Sen. dist. 39. & extra de iure iurando. ca. Si Christus. Si videatur prohiberi hoc ideo est. ne per frequentiam atque assiduitatem iurandi acquiratur pronitas labendi in periurium. ¶ Huic conformiter loquens Bona. ait precipiebatur in veteri testamento iurare per deum ut tolleretur occasio iurandi per idolum:

sed in nouo testamento videtur quandoque prohiberi ne per frequentiam atque assiduitatem inducatur talis pronitas labendi in periurium. ¶ Cui incidentaliter adicio in nouo testamento non esse simpliciter prohibitum iuramentum/ sit sermo vester / est est / non non: non omnino iurabitis: prohibetur enim inuicem iurare atque periurium ut habetur eadem di. ca. non est / & ca. si peccatum & ca. quis.

¶ Nonum documentum.

Non requiritur absolute ad salutem perseverantia virtus: patet ut supra ostendi: id non requiritur ad actum moraliter bonum vel meritorium. ¶ Sint propositiones: Prima. aliquis sine finali perseverantia saluabitur: patet de puero paulo post baptismum decedente. ¶ Secunda propositio: Saluatur aliquis adultus absque finali perseverantia: patet de illo qui paulo post usum rationis habitum moreretur.

Tertia propositio: saluatur aliquis diu adultus absq; perseuerantia: patet: Stat talem in gratia existētem p̄ueniri morbo vsum rationis tollente: & sic moriatur: certum est q̄ saluabitur. **Q**uarta propositio: Quispiā vsus rationis habens continuatum vsq; ad vite terminum saluabitur absq; actu perseuerantie in instanti terminatio vite: patet: Elicere actum est preceptū affirmatiuum/quare non pro semper obligat: capiatur igitur tēpus aliquod pro quo sortes adultus nō tenetur elicere actū existens in gratia moriatur cum vsu rationis in instanti terminante non eliciendo actū: certum est q̄ saluabitur: & sic sequitur propositū. **Q**uinta propositio in auctoritatibus communibus non debet capi perseuerantia pro ipso virtutis actu vsq; terminum vite continuato: sed pro finali immunitate culpe mortalis: Et ita vnicuiq; necessaria est ad salutem finalis perseuerantia: alias videlicet cum mortali culpa recedens damnaretur. Aliter expo-

ni possent auctoritates sed pronunc super sedeo.

Hic incidentaliter adiungo notandum: multuocum esse hunc terminum perseuerantia propter cuius equocationem multiplicem fere tot eius diffinitiones diuersae fuerunt quod auctores morales. **C**apitur enim quandoq; pro vno graduum virtutis: qui quatuor a nonnullis assignantur continentia/ perseuerantia/ tēperantia/ virtus heroica. Continentia enim est virtus inclinans contra vehementes delectationes natas ab opere virtutis retrahere habentem. Perseuerantia est virtus contra vehementes tristitias inclinans natas retrahere habentem a virtutis opere. Temperantia autē est virtus in aliquo cui sunt sedate passiones atq; refrenate per virtutis exercitium. Sed virtus heroica est virtus inclinans ad opus existens supra communem hominum facultatem ex difficultate proueniente ex materia vel ex circumstantia aliqua. Alij autem non nisi

De virtutis continuatione.

tres gradus assignātes q̄ sunt continentia/temperantia/virtus heroica extendunt nomen continentie ad perseverantiam illo modo captā: scilicet pro virtute inclinante/ contra vehementes passiones natas retrahere habentem a virtutis opere: siue sint delectationes siue tristicie: s; hec diuersitas ex equoco nascitur: patet igitur q̄ in quolibet virtutis genere reperiuntur illi quatuor gradus/ scilicet continentia/ perseverantia / temperantia/ virtus heroica.

¶ Decimū documentum.

Nonnulla virtutum nomina quodammodo perseverantiā connotant: prout sunt hec stabilitas/longanimitas/constantia que persistentiā important in virtutis opere contra aliquod natū retrahere. ¶ Stabilitas est perseverantia in opere virtutis non obstante alio bono presentato recta ratione dicente non esse desistendum ab illo vt incubatur isti Et ita dicitur ille instabilis qui vix inchoato vno bono

alterum inchoat desistens a primo incepto. ¶ Longanimitas est persistētia in opere virtutis contra molestias diurnitatis. ¶ Perseuerantia enim nomine stricto est persistētia in ope virtutis contra delectationes vel tristicias aut molestias natas retrahere habentem. ¶ Constantia est persistētia in opere virtutis contra delectationes vel tristicias aut molestias diurnitatis aut persuasiones aut alias similes causas natas ab opere virtutis retrahere contra rectā rationem Et ita constantia est nomen ad ista tria commune: in quolibet enim virtutū genere hec quatuor inveniuntur/ stabilitas/longanimitas/ perseverantia/constantia: crebro tamen ab aliquibus vnū illorum nominum pro alio sumitur: sed pro concordia distingatur nomē. ¶ Et illic capitur persistētia pro ipsa virtute qua quis contra causam sic retrahentē persistit in opere:

¶ Undecimū documentū.

Operatio exte-

rior libera effectiue imperata & cessante voluntatis imperio aliunde naturaliter continuata desinit esse moraliter bona vel mala: patet: a voluntatis actu libero suam habebat bonitatem vel maliciam: superesset tamen dubium scilicet A quo effectiue continuatur talis operatio cessante libero voluntatis actu. ¶ Vbi opiniones fuerunt cōtrarie Vna tenens id esse a potentijs sic ordinatis. ¶ Sed cōtra: si trāseunte actu volūtatis nihil relinquatur in ipsis potētis motiuis / nec etiā aliter se habeāt q̄ prius nō est ratio quare fieret motus potius q̄ ante act⁹ voluntatis elicitionē. ¶ Quare est alia opinio scilicet q̄ a volitione formaliter imperatiua motus producitur qualitas quedā motiua que membris impressa manet aliquo tempore transeunte illo volūtatis imperio: que sic remanens cōtinuat motum: Ita q̄ effectiue mouet totū corpus Talis enim qualitas dicitur impetus: id experimento vides in celeriter currente qui

nequit libere mox sistere gradū quin vltra ex impetu progrediatur etiam inuitus: Nulla autem est illic causa compellens nisi talis impetus aliquo tempore remanens impressus. ¶ Dico pariter motū a libero volūtatis ip̄io ichoatū nō modo ab impetu continuari posse sed etiā ab appetitu sensitiuo cum fantastica apprehensione imperio illo cessante.

¶ Ca. xii. de omissione.

¶ Primum documentum.

Omissio dicitur positius actus: omissio autem est act⁹ carentia.

¶ Non igitur impossibile est omissio: sicut nec carētia: nec pariter est solum illorum ad que quis obligatur: operū enim consiliorum potest dici omissio: quare non quecunq; boni omissio peccatum est.

De omissione.

¶ Secundū documētum.

Contingit per puram omissionem scilicet nullū eliciendo volūtatē actum peccare: patet: si sortes pro hoc instanti obligatus deum diligere & protunc nullum voluntatis actum eliciat sciēs pronūc se obligari. ipse peccat cum sit precepti transgressor: & nō nisi pure omittendo ergo propositum.

¶ **N**otemus cum Okam sic eas esse separabiles vt peccare contingat omittendo sine commissione. Pariter committēdo absq; omissione. Aut vtroq; modo simul. Exēplū primi iā datum est. Exemplum secundi. Quando sortes deū diligere nō tenetur tūc eū odiat ipse committendo sine omissione peccat. Exemplum tertij pro instanti pro quo diligere obligatur odiat ipsum: cōmittendo peccat simul & omittendo. Peccat quidem odiū cōmittendo & peccat dilectionis dei actum omittendo.

¶ Tertium documentum.

Omissio omissionis est ipse peccati actus positivus: quare ommissio vitandi peccatum aliquod non est speciale peccatum illi peccato quod non vitatur condistinctum.

¶ Per hoc soluitur obiectio hec: si pura ommissio esset culpabilis: sic quilibet omittens infinitis peccaret omissionibus subordinatis: patet: capio illam omissionem quam dicis peccatum: tunc sic: illud peccatum sortes tenetur vitare / & non vitat: ergo secunda omissione peccat: Item istam secundam omissionem sortes tenetur vitare & non vitat ergo tertia omissione delinquit: & ita de quarta / & sic in infinitum procedit ratio / infinitas ostendēs ibi esse subordinatas omissiones. ¶ Respondendum est nō esse datum preceptum speciale de vitando peccato distinctum ab ipso precepto ipsum peccatum prohibente: quapropter talis diuinum transgrediens mandatum minime peccat noua imputabilitate nō vitando illud peccatum: sed so-

la illiusmet peccati imputabili-
tate: non vitare ipsum peccatū
est posterius necessario conco-
mitans illud peccatū ergo nec
imputabilitate alia ab illo pecca-
to imputabitur.

¶ Quartum documētum.

Non penes actus
omissi bonitatē sed penes pre-
cepti obligationē sumitur om-
missionis malicia. ¶ Per hoc
soluitur sequens argumētum:
si imputabilis esset pura omis-
sio: daretur peccatum nullius
malicie aut infinite: suadetur:
omittat sortes deum diligere
pro illo instanti pro quo eum
diligere tenebatur Tunc sic hu-
ius omissionis malicia penes
bonitatem dilectionis omisse
mensuraretur: sed infinita om-
mittitur dilectio suppono vo-
luntatem in infinitum actum
posse cum adiutorio ergo infi-
nite malicie esset illa omis-
sio. Si dicas q̄ nullā omittit: quo-
niam ad nullam dilectionem
obligatur. cōtra illa pura omis-
sio nullius erit malicie quod
est alterum inconuenientium.
¶ Multum difficile multis vi-

sum est hoc argumentum: fal-
se tamē innitur ymaginationi:
scilicet q̄ pure omissionis ma-
licia penes ipsius actus omissi
bonitatem mensuretur. ¶ Di-
co enim mensuratur principa-
liter penes diuinam mandati
obligationem q̄d ipse omittēs
infringit & transgreditur.

¶ Documētum quintum.

Communitozi do-
ctoꝝ sentētia nemo per omis-
sionem purā meretur: sed ad
merendum requiritur volun-
tatis actus recte rationi cōfor-
mis: sic igitur plus ad meren-
dum q̄ ad demerendum requi-
ritur Ad igitur meritorie im-
plēdū preceptū negatiuū non
sufficeret pure negative se ha-
bere: gratia exēpli non occidē-
do: sed requiritur voluntatis
act⁹ quo ipse nō occidere velit.

¶ Sed quereres
an illud mandatum negatiuū
non occides aut aliud huius-
modi viatorem arctet actum
circa ipsum elicere scilicet talē
volo non occidere. ¶ Respon-
dendum non directe & perse:
secus de per accidens requisit⁹

De omissione.

to tali actu ad impediendum aliquid sub prohibitionē cadēs. ¶ Sequitur. non quicumq; in gratia preceptum implet meretur sed requiritur ad merendum actus Quinimo nec qui libet actus precepti acquitatie impletius est bonus: contingit enim per actum ex circumstantia malum adimpleri acquitatie mandatum Et ita dicit bonus ille doctor Gerson q; obligatus dicere horas eas cum peruersissima intentione dicens ipse per talē actū ex circumstantia malum se acquitat: sic q; nec ipsas iterare tenetur: obligatus pariter proximo in extrema necessitate subuenire qui propter vanam gloriam vel alium finem malū subueniat ipse per huiusmodi actum ex circumstantia malum adimplet acquitatie illud de subuentione preceptum: erit nihilominus confitenda mala illa circumstantia: diuina enim mandata non obligant implere ea meritorie nisi in ipsis expresse de circumstantia gratie caueatur. prout in sacramenti Eucharistie susceptione.

¶ Documentum
sextum.

Non semper & in deficienter pro mensura pro qua sonat preceptum contrahitur omissionis culpa: sed nō nunq̄ prius per liberam alicuius impossibilitatiui electionē: prout in omittente horas vel matutinas per liberum somni vel ebrietatis incursum nō ei illa omisso imputabitur sed libera ipsius impossibilitatiui electio.

¶ **Dubium tamen** reitatur pro quo obiicitur ex hoc sequi aliquem peccare manentem in gratia: hortetur deum diligere teneatur in aliq̄ parte proportionali & non dilexit: tali omissione per te peccauit mortaliter: sed q; cōtinue manserit in grā. pbo. in oībus istis partibus proportionalibus erat in gratia & omnes iste partes proportionales fuerunt illa tota hora ergo in illa tota hora erat in gratia: consequentia patet cū minore & maior probatur:

non perdidit gratiam in parte proportionali prima: quia nō erat protunc obligatus: patet: poterat in partibus sequentibus diligere: & ita pbes de secunda & de qualibet alia: quoniam post quamlibet sunt infinite: magna est hec difficultas ad quam soluēdam insudarūt multi quorum solutio communior fuit irrationabile fore preceptū pro aliqua parte proportionali obligans excludendo instans illius temporis terminatiuū: quare huiusmodi mandatum dare non posset equissimus deus: incluso autem illo instanti contrahetur protunc imputabilis omissio: ita q̄ gratia in illo instanti perditur: istam ymaginationem ad vitādum inconueniens supraadductum adinuenerūt. Contra quam arguo: Illud supra illatum non est inconueniens: probo: detur sorti preceptū non elicere actū vt quatuor: eum tamen per totam horam successiue eliciatq̄ in instanti terminante erit totus elicitus. Certum est gratiam in illo instanti perdi: qm̄ in nullo instāti precedente fuit

in eo actus intensus vt .4. continue igitur ante illud instans manebat in gratia & mortaliter peccabat: primum est notū & secundum probo: ipse diuinum transgrediebatur mandatum, patet: erat mandatum non elicere actum intēlum vt .4. & per totam illam horam eliciebat actū intensum vt quatuor. Ex hac ratione patet potius fugam q̄ solutionem fuisse responsionem illam.

Est igitur respōdendum in casu argumenti. Transgreditur diuinum mādatum per illam horam successiue omissionibus partium proportionaliū: & est primo transgressum in instanti terminante: quare in illo instanti perditur gratia per primum instans non esse: & contrahitur culpa per primū iustans esse. Sortes igitur ante hoc instans peccabat tamen non fuit ante hoc instans in peccato: & sic q̄q̄ staret peccare cum gratia: non tamen stabat peccatum cum gratia.

De omissione.

¶ Documentū septimum.

Minus mala est omissio q̄ actus contrarij commissio. exempli gratia / Deterrius est deum vel proximum odire q̄ eius dilectionem pure omittere. ¶ Obijcies per illud commune. Tam mala est priuatio q̄ bonus est habitus: igitur tam malum est non diligere deum q̄ bonum est diligere ipsum: sed diligere ipsum tā bonū est q̄ malū est odire ip̄m ergo nō diligere ip̄m eēt tā malū q̄ malū ē odire. ¶ R̄ndēdū negādo maiorem: neq; est vniuersaliter verum ymmo ferenūq; tam mala est priuatio q̄ bonus est habitus: Dici enim solet equantur diligere & odire: Odire autem excedit nō diligere ergo diligere in bonitate excedit non diligere in malicia: Ita igitur nō diligere deū nō est tā malum q̄ bonū est diligere deum. ¶ Sequitur falsitas ipsius Holkot dicentis q̄ liberari a pena est tam bonum q̄ malum est ad penā ordinari. ¶ Contra equalia ponitur ordinari ad gloriā & ordina-

ri ad penā eternā: sed liberari a pena est inequale secūdo ergo est inequale primo. Dico igitur in istis debet habitus habitui & priuatio priuationi comparari: q̄ si priuatio vnius habitui alterius cōparetur nō erit equalitas: comparentur ex vna parte diligere deū & odire: ex alia parte non diligere & non odire: & ita ex vna parte ordinari ad gloriā eternam & ordinari ad penam eternam & ex alia parte priuationes illorum. ¶ Esset tamē dubium an dei odium sit omissione dilectionis grauius solū propter hoc q̄ ipsum est duorum preceptorum transgressiūm. ¶ Respondendum negatiue: Probo sit instans pro quo sortes deum diligere teneatur & non plato: sortes pure omitat / Plato odiat: certum est in platone odium est omissione grauius & nō est duorum preceptorum transgressiūm scilicet precepti dilectiōis & precepti non odij. Est igitur deterrius propter maiorem ipsius difformitatem ad rectam rationem. ¶ Ad illud autem di-

Etum vulgatum tammala est
 priuatio q̄ bonus est habitus:
 Dico intelligēdum esse in Phi-
 sicis Secundo dico illud con-
 tractum moralibus debet mo-
 dificari cum ista particula pro-
 portionaliter: hoc est duorum
 habituum q̄to vnus melior est
 vel peior altero tanto priuatio
 altera priuatione est melior
 vel peior.

¶ Documentum octauum

Non quecūq; bo-
 ni omīssio: sed libera & obli-
 gationis transgressiua est cul-
 pabilis: patet de peccati ratio-
 ne esse voluntarium id est
 liberum. commissio enim libera
 est ad cuius actum libere po-
 tens est protunc voluntas: in
 Augustini igitur auctorita-
 te capitur voluntarium non
 p̄cise positue pro voluto: sed
 pro omī libero Obicitur Nul-
 lius impossibilis omīssio est li-
 bera: sed omīssio alicuius im-
 possibilis est peccatum ergo.
 aliqua omīssio non libera est
 peccatum: consequentia patet
 cū maiore: & probatur mior.
 Contingit aliquē obligari ad i

possibile: vel saltem obligari
 ad aliqd pro aliquo tēpore p̄
 quo non est ei possibile ex cir-
 cūstantia: patet de dormiēte
 quando ad matutinas ire tene-
 tur. ¶ Tangitur hic difficultas
 an quisq; possit ad impossibile
 obligari: non dico ad volēdū
 impossibile: Dixerunt aliqui
 q̄ contingit aliquem obligari
 ad aliquod factum impossibi-
 le ex culpa: alia est rationabi-
 lior opinio contraria: que pro-
 batur ex legis institutione cū
 suis conditionibus: quarū pri-
 ma est q̄ sit possibilis: Item a
 legillatore fertur lex vt im-
 pleatur ergo non obligatorie
 fertur nisi eam exequi poten-
 tibus: & per consequēs nullos
 obligat impossibilitatos pro il-
 lo tempore. Quando autem
 dormiens ille peccauerit. Res-
 pondeo vt supra pro isto & si-
 milibus: lex aliquid precipiēs
 prohibet eadem obligatione
 ipsum executiōis precepti im-
 peditium: quare qui libere ali-
 quod impossibilitatum eliz-
 git ipse protunc peccare cense-
 tur: atq; totius obligatiōis mā-
 dati culpa contrahitur: vt in p̄

De actuū & conformitate ad rationē rectā

posito culpa contrahitur i ipsa dormitiōis libera electiōe. Si aut naturali quodā accidēte at aīr absq; culpa iteruēiret sōn⁹ sic sōni icurs⁹ nō eēt cōpabilis

Ca. xiii. de actuū cōformitate ad rationē rectā.

Documentum primum

peris ad re et am ratio nem. pra cticā seu prudentiā cōformitas appellatur moralis bonitas siue rectitudo: difformitas aut malicia siue obliqtas Dicitur eī actus recte rationi conformis qui fit qualiter ipsa dicitat: & per oppositum ei difformis: patet igitur nō debere maliciam diffiniri per rectitudinis debite inesse carentiam: nam actus irrectificabilis cuiusmodi solet poni dei odium non est debita in eē rectitudo cū iēē neque at Forte dices esse debitā voluntati deum odienti; contra

odiat pro tēpore pro quo nō tenetur deū diligere nec aliū actū bonū hēre: sic p̄tūc nō tenetur ad alicui⁹ act⁹ rectitudinē.

Quādoq; ratio

accipitur pro ipsa potentia: nonnunq; pro eius actu: Primo quidem modo ratio dicitur intellectus hinc vsus rationis. i. vsus intellectus: brutum igitur non caret rationis vsu: patet non est natū eū habere: carentia autē siue priuatio dicit aptitudinem Secūdo ratio est ipsius intellectus iudicium: sic igitur est duplex videlicet erronea & recta: illa falsum ista verum intellectus iudiciū: & duplex scz practicum & speculatiuum.

Documentum secundum.

Moralis bonitas

vt supra dixi ex integra causa cōsurgit malicia autem ex defectu: id patet cōformitas ad rōem rectā est p̄oim requisito rū obseruatiā: difformitas aut ex defectu alicui⁹ requisitorū.

Nōte pigeat hic dubiū audire & silophilimatis redoleat naturā: pro quo obicio iste actus

est morali bono volo nulli iudicio me conformare in casu quo nullum est iudicium nisi erroneum est ei tunc licitum nulli iudicio se conformare igitur potest esse licite volitum: sed quod nequeat ille actus esse recte rationi conformis, probatur: maxime est in casu illo quo ostensum est bonum. Contra nulla est ex hypothesis ratio reata tunc iudicium istud se fallit nisi iudicium esse conformandum: propter ad ita esse ut dicitur sequitur se esse falsum: ostendo est dictam esse practicum & non est ei se conformandum igitur est erroneum: Ratione autem ille passus assignat potest alteri dictam conformari videlicet volendum est nulli iudicio se conformare: istud autem potest esse verum.

¶ Documentum tertium

Voluntatem alicui iudicio se conformare est dupliciter videlicet volendo & exequendo: primo quod est motus est velle ita esse ut dicitur iudicium. Secundo est exequi ita esse: potest igitur voluntas dictam impossibilem conformare se volendo: non autem exequendo: potest enim velle se equari deo: sed id exequi non valet. Pono talem conclusionem: Cuius iudicio rationis potest se conformare voluntas. Contra quam arguitur ille Robertus holkot tenens

opponit videlicet varia esse iudicia quibus se conformare nequeat voluntas: primo quod est: iudicio dictanti nihil esse volitum neque se conformare: propter detur oppositum: scilicet quod velit nihil esse volitum: Tunc sic vult ergo vult aliquid ergo aliquid est volitum ergo non se conformat illi iudicio: nego istam consequentiam. Dico enim duplici illo modo potest illi iudicio se conformare: primo in volendo: videlicet velit nihil esse volitum. Secundo in exequendo scilicet libere omnem suum suscipiat actum: sic se conformat dictanti dictanti nihil esse volendum aut volitum: Insuper arguitur: Non potest voluntas se conformare iudicio dictanti non se conformare alicui iudicio: propter detur oppositum: & proponitur in esse: tunc sic: se conformat illi iudicio & illud dictabat nulli iudicio se conformare ergo non se conformat illi iudicio. Ratione est se conformare potest in volendo: videlicet velit nulli iudicio se conformare. Sequitur quemadmodum in casu prime obiectiois volendo nihil esse volitum aliquid est volitum sic volendo nisi iudicio se conformare alicui iudicio se conformat voluntas.

De actu & conformitate ad rationem rectam

¶ Quintum documentum

Tam libera est voluntas iudicio rationis se conformare aut difformare ut vel le possit obiectum in quo nulla apparet bonitatis ratio sed sola malicia: & nolle pariter id in quo nulla malicia sed solus bonitatis ratio apparet. In huius contrarium fuit quorundam opinio asserentium voluntatis obiectum esse bonum vel malum apparens: bonum quidem obiectum prosecutionis id est volitionis & malum obiectum fuge, id est nolitionis. Ita quod non potest velle nisi appareat bonum neque nolle nisi appareat malum. Id supra impugnaui: voluntas actum nullum elicere posset absque noticia boni vel mali connotatiua: quam taliter apparens est noticiam sic connotatiuam habere: illius autem clara est falsitas: nam voluntas absque alia noticia velle potest forte esse hominem aut aliud huiusmodi: tum etiam cognitio ad volitionem sufficiens sufficit ad nolitionem noticia autem boni sufficit ad velle bonum igitur suf-

ficit ad nolle bonum: vbi pariter contingit mereri volendo contingit demereri nolendo: contingit autem mereri volendo bonum igitur contingit demereri nolendo bonum. Pro omnibus auctoritatibus debet dari glo. scilicet regulariter. Et ita intelligatur quod ex augustino habetur 15. q. ca. merito. Si diligenter inspicatur forte ipsius peccare nemo velit sed propter aliud quod vult peccat: omnes quippe homines qui scienter aliquid faciunt quod non licet vellent licere facere pulchra est ista prepositio & intelligenda regulariter.

¶ Sextum documentum

Omne obiectum est tam amoris quam odij capax teriatue: an enim iudicio dictum deum esse odium valeat voluntas se conformare vide licet an possibile sit dei odium opiniones fuerunt contrarie.

¶ **Una negatiua:** quam sequitur doctor subtilis ymaginans tantam esse dei perfectionem atque excellentiam ut ei repugnat odium terminas

re. ¶ Et pro soluendis obiectionibus diceretur id esse ex sua natura Ita q̄ quemadmodum sonus est obiectum non potens visionem terminare & hoc ex sui natura ita nec deus odium Contra istam opinionem aliqui insolubiliter argue- re credunt primo vel talis impossibilitas proueniret creature ex parte potentie intellectiue aut volitiue Respondendum: ex parte alterius sc̄z ex natura ipsius obiecti Insuper arguitur: subquacunq; ratione siue apparentia odibilitatis potest apprehendi creatura ab intellectu etiā deus sed ratiōes seu apparētie odibilitatis creature sufficiūt ad eliciēdū odiū creature ergo ille applicate deo sufficiēt ad eliciendū dei odiū: cōsequentia patet cū maiore & probatur minor: potest intellectus errans apprehēdere deum tanq̄ iniuste vltorem atq; tyrāno deteriorē: quia sc̄z p̄ momentaneo peccato sempiternam infligit p̄enam Respondendum est negando illā consequentiam concessis premissis: nō p̄bat ratio illa aliud

q̄ impossibilitatem talis odii nō ex parte intellectus vel voluntatis prouenire: ex natura autem obiecti icreati puenit Preterea arguitur ponitur odium dei esse sub specie peccati ergo odium dei est possibile. ¶ Respondendum est consequēter ad illam opinionē q̄ per odiū dei sanctorum auctoritatibus intelligitur ommissio dilectionis pro tēpore pro quo quis tenetur diligere vel exercitiū: alicuius facti ac si esset odium: cuiusmodi est dei siue diuini nominis detestatio / aut diuinum cultū spernere. nec oportet necessario illa ex odio dei procedere: patet igitur huius opinionis probabilitas qualis sit.

¶ **Alia est opinio** probabilior concedens possibile esse dei odium. ¶ Suadeo nihil est asserendum nisi experientia / auctoritas / vel ratio mōstret: sed odium dei esse impossibile primo non monstrat experientia ymo in oppositū maior apparentia ex voluntatis libertate. Secundo non auctoritas: ymo multe sunt in contra-

De actu & conformitate ad rationem rectam

rum. Tertio non ratio ymo: fortiores sunt in oppositum. Item in intellectu errante apprehendente illud obiectum tanquam sibi discoueniens & odibile per hoc quod infligit penam eternam a qua liberaretur si non esset deus: voluntas posset deum velle non esse ut liberaretur a pena: hinc pariter posset vindictam appetere scilicet volendo male esse ipsi deo infligenti tantam penam: tale autem velle est odium dei ergo est possibile. ¶ Et cum arguis nulla ratio est imperfectionis vel odibilitatis in deo ergo non potest voluntas odium dei elicere: negatur consequentia: cuius malicia est valde clara: quam voluntas non fertur in obiectum secundum quod est tale ex natura sua sed potius secundum quod est tale vel tale apparet: potest autem deus sub rationibus odibilitatis apparere: quare potest ipsum odire sicut ei apparem.

¶ Restaret nichilominus dubium an possit stare dei odium cum clara eius visione intelligo de creatura sue

mere libertati relicta in qua quidem cum tali visione clara est compossibilis error / nullus in beato tamen est error ex dei privilegio.

¶ Sint igitur propositiones respoude, ¶ Prima: possibilis est cum clara dei visione dilectionis libere omisio: patet: stat intellectum protunc dictare nullum actum esse elicendum circa tale obiectum visum Et manet voluntas libera se conformare illi dictamini ergo stat tunc eam nullum liberum actum elicere. ¶ Secunda propositio: tante libertatis est voluntas ut cum clara dei visione valeat odium eius elicere patet: stat cum clara illa visione iudicium dictans illud esse ei nocivum atque iniuste penam inferre sempiternam: ut esset idamnatum quod (clare ostenso illo obiecto) velle posset ipsum non esse & perire ut a pena liberaretur ergo posset cum clara visione odium elicere.

¶ Obiicies aliquid potest esse in finite demeritorium patet: quod tunc cumque odij gradus

esset grauiore q̄ odiū pximi: cui debeat pena intensa vt vnū: tunc sic prima pars pportionalis odij dei est grauior q̄ odiū illud proximi ergo maior pena q̄ vt vnū ei debetur & ita de secunda pte pportionalis & qualibet seq̄nte: & sunt infinite tales ptes pportionalis illius odij dei: ergo infinite pene correspōdent eis quarū q̄libet est maior q̄ vnū: ergo penā constituent infinitā: & p consequens illud odiū dei est infinite pene demeritoriū quod erat probandum

¶ Pro huius solutiōe

hec hēatur reḡla notāda.

¶ Quoruncūq; pētōrum spē differētū vnū est in infinitum altero graui⁹: p̄: dato opposito posset a deo crescere odij pximi q̄ odio dei eq̄retur in grauitate qd̄ nō est cōcedēdū: quū illd̄ sit cōtra maioris obligatōis p̄ceptum. ¶ Alia reḡla Penarū corr̄dētū pētis spē d̄ntib⁹ vna i infinitū est peior alia etiā q̄uis nō sit intensior: exempli gr̄a Datis dei odio & odio pximi eq̄ itensis q̄litate

esto q̄ pene corr̄derent q̄litate eq̄ itense: vna tñ est ip̄iaie peior i infinitum q̄ alia. Ita q̄ afflictioe quadā iterna & spiritali in infinitū pei⁹ est illi p penā odio dei correspōdētē q̄ p aliā eq̄ q̄litate itensam. Nec mireris: vides duos laporum eque intēsōz differentū spē d̄l cōueniētū gustui p vnū sit peius ipsi gustui q̄ p altero. ¶ Sequitur corr̄z pulchrū. Nō cui libet peccato grauiori correspondet pena intensiue maior: ymo stat penā remissi odij dei esse qualitatiue lōge remissiorē q̄ sit pena intensi odij pximi: per illā tamē in infinitū peius erit illi aīe q̄ per istam. Et ita p̄ r̄nsio ad obiectiōē que false initebatur ymaginatiōi.

¶ Documētum septimum.

¶ Et si ad rationem

rectā actualē potior sit actualis cōformitas: n̄ tñ ip̄a ad moraliter bonū necessario requiritur.

¶ Versatur em̄ pene p̄blema: an ad actū moraliter bonū requiratur prudētia actualis. ¶ Partē negatiuā sequūtur pleriq; vt doctor subtilis & alij quoz n̄ oīz ē

De actu & conformitate ad rationem rectam

eadem sententia dicentibus ali-
quibus sufficere prudentiam ha-
bitualem id est habitum pruden-
tie: alijs asserentibus sufficere
habitudinalem id est operis con-
formitatem qualem recta ra-
tio diceret si inesset: Neutrū
horū mihi videtur verum: Con-
tra primum quidem insto: quo-
niam prudentie suffragium ad
virtutem est directio: habitus
autem non dirigit absq; actu
igitur nil ad virtutem confert:
Contra secundum pariter: nam
in bruto aut in homine vsu ra-
tionis carere esset virtutis opus:
patet quandoq; in eis fit opus
qualiter diceret ratio recta si
adesset. ¶ Alia est opinio ipsi-
us Okam credentis requiri actua-
lem prudentiam etiam pro ob-
iecto actus: suadetur: aliter ali-
quis actus contra conscientiam
esset moraliter bonus: nam est
conformis recte rationi si ades-
set. Item teste Aristotele Ad
hoc q; aliquis bene agat mora-
liter requiritur q; opetur sciens:
sciens autem dicit actum ergo
requiritur prudentia actualis
qua cognoscat taliter esse agē-
dum. Præterea non cognoscat

esse taliter agendum nec con-
sideret illud esse bonum vel ma-
lum: agit a casu quo ad bonita-
tem vel maliciam. Quare nota-
tes secundum istum doctorem
nullum esse actum intrinsece
bonum nisi voluntatis. Et non
quidem omnem sed illum q; omnes
habet circumstantias & pruden-
tiam pro obiecto totali: cuius-
modi est iste actus volo dare
elemosynam pauperi ubi / qua-
liter / quando propter deum
quia recta ratio dicitur. Ille enim
actus volo dare elemosynam /
existens sine prudentia actua-
li non est moraliter bonus: et
ille volo dare elemosynam ubi
quando qualiter / propter deum /
existens cum prudentia non pro
obiecto non est complete mo-
raliter bonus. Dicitur complete
quia existens cum actu comple-
te bono diceretur extrinsece
bonus ab illo. ¶ Alia est opi-
nio probabilior asserens suffi-
cere prudentiam actualem vel
virtualem: id est fiat opus in vir-
tute directionis prudentie exi-
stentis aut precedentis.

¶ Documentum octauum.

Inuincibilitas

ignorantie quādoq; verificat dictamen practicū alias falsuz id posui ca. x. āpli^o probo: grā ei^o ē aliqd agēdū qđ alias nō liceret: Aliquo enī inuincibili ter credito paupere qui diues est hoc dictamen est verū: isti est elemosyna dāda. ¶ In hoc non mediocriter aberrāt multi: Dicit enī Okam iudicium illud esse falsum: actus autem ille bon^o est: & isti iudicio vniuersalivero cuiuslibet paupⁱ extrema necessitate cōstituto est danda elemosyna conformatur. ¶ Contra pono nō esse iudicium illud vniuersale: tum etiam cum falsitate illius iudicij vniuersalis stat bonitas illius actus interioris: scilicet in casu quo sit aliquis pauper cui propter causam rationabilem non sit danda elemosyna: ergo respōsio nulla. Item actus debet esse conformis recte rationi sibi proprie illud autem iudiciū vniuersale non est propria prudentia directiua illius actus. ¶ Dico igitur vt supra iudiciū illud particulare esse

verum: probo si sit practice erroneum non est agendum vt dictat: ergo agere vt dictat nō erit bonum: assumptū probo detur oppositū. Est agendum vt dictat vt puta in illo casu est illi danda elemosyna ergo verum est esse dandam ei elemosynam: ergo tale iudicium est verum.

¶ **Sit regula.** Iudicia particularia practica contingentia variantur in veritate vel falsitate secundum varietatem circumstantiarum loci temporis / persone &c. vt in illo casu apparētes circumstantie illius petentis que inuincibiliter creduntur esse tales verificant hoc iudicium morale isti dāda est elemosyna: Et in alio casu qui adduci solet de vetula credente propositioni heretice predicate a doctore quem credit inuincibiliter veracē protunc enim circumstantie predicantis & credentis verificant hanc propositionem Isti propositioni heretice est firmiter credēdum. pariter de aliqua inuincibiliter credita es

De actu & conformitate ad rationem rectam

se tua/verificatur hec propositio hec est a me cognoscenda.

¶ Documentum nonum.

Ad moraliter malum non requiritur conformitas ad dictamē erroneū iternū qualis ad dictamē rectū requiritur ad bonum: patet: contingit esse actū moraliter malum quā nō precessit dictamē erroneū: vt in angelo malo & primis parētibus: alioquin pena precessisset culpā: potest enim voluntas cōponere aut diuidere intellectu non cōponēte aut diuidēte: hoc est potest velle aut nolle cōplexē sine iudicio intellectus taliter dictate: ad illud enim sufficiūt noticie simplices extremorū: & ita fuit in primi angeli & parētis peccato: nullū iudiciū erroneū talē actū malū precedebat: sed cū noticijs apprehēsiuis extremorum voluntas cōponēdo aut diuidēdo elicit eū. Angelus enim malus voluit equari deo in potentia & ceteri sequaces eius cōsenserūt volēdo lucifere equari deo: iste autē fuit ordo parentū. nā eua voluit esu pomi equari

ri deo in sciētia boni & mali: Adam vero ei voluit cōplacere comedēdo de ligno: quare patet peccatū luciferi fuit peccatis angelorū grauius & peccatum Eue peccato ade.

¶ Documentū decimum.

Communior fideiū sententia est sic naturā humanā ob delictū sauciatam fuisse in duabus supremis anime potentijs atq; depressam vt absq; dei auxilio speciali nequeat intellectus de agēdis recte iudicare: nec voluntas recto iudicio per actū se cōformare: hoc est nequeat intellectus suis puris naturalibus iudiciū rectū habere: eo pariter habito impotens est libere hominis arbitriū actū moraliter bonū illi iudicio conformem elicere: sic igitur vtraq; illarū potentiarū a sua dignitate cecidit vt absq; spāli dei ope resurgere neqat.

Premittēdum est primo pura naturalia dici ea quibus cum gñali dei cōcursu potens est creatura in effectū. ¶ Lumē nāle ē cognitio vera possibilis viatori p hoc statu

Caput decimūtertium. Fol. lvi.

sine reuelatione a deo facta: cūmōi ē cognitio ī viatore ex expientijs vel aliquibus prīncipijs vel ratiōibus probabilib⁹ acq̄sita n̄ cōcurrēte reuelatiōe medietate v̄l immedietate: hāc addo disiūctiōnē: qm̄ assens⁹ quo nūc deūeē trinū & vnū cognoscis q̄uis absq; dei reuelatione tibi facta insit: tamē per reuelationem sanctis patribus factam peruenit ad te.

¶ Secūdo: premititur auxiliū speciale diffiniunt speciale dei impulsū seu efficiētā q̄aie ad verū aut bonū coagit deus. Istis premis̄is dico duarū opinionum pugnatiū vnā experientie aut rationi: alteram autē auctoritatib⁹ inniti quas illa glosat atq; exponit de bono meritorio ad quod requiritur auxiliū speciale scilicet gratia a solo deo īfusibilis: cōmuni⁹ tamē tenetur altera iuxta auctoritatū sonatiā vt est illa pauli. Non possumus ex nobis tāq; ex bonis aliquod bonū cogitare: alie sunt hmōi innumerari. Ad idē adduci solet. ecclesie determinatio. de cōsecra. di. iij. c. si quis: Si quis gra

tiā dei dixerit valere ad habēdā cognitionē agēdorū & nō ad bene operādū anathēa sit & idē ca. placuit. Placuit vt q̄ quis dei gratiā solū valere ad facilius bene operādū sic q; liberū arbitriū sufficit diuina m̄adata adimplere anathema sit: de his alibi decisio.

Incidentaliter

quero an ad actū plene moraliter bonū requiratur dei cognitio sub trinitatis cōceptū. ¶ Respōdeo negatiue: sufficit cōceptus cui subordinatur de⁹. vel summū bonum aut huiusmodi Est igitur falsum q; ad actum moraliter bonū requiratur fieri propter patrem vel filium vel propter spiritū sanctum illa dictione appellante propriū cōceptū. ¶ An enī possit q; frui essētia n̄ fruēdo p̄sōa vel cōtra imediate. ¶ Dicēdū ē q; sic: p3. Quorū sūt distincti cōcept⁹ sūt dilectōes illi cōceptib⁹ p̄portionate. s; sūt cōcept⁹ distincti qb⁹ subordinatur hec noīa: essētia p̄/fili⁹/īpūssāct⁹: ergo dilectōes illi cōceptib⁹ p̄portionate sūt distincte ymmo

De virtutam cremento.

spē differētes put illi cōcept⁹.

¶ An alitē viator magis teneatur vnā psonā q̄ aliā diligere. Quorūdā rñsio q̄nōtñ tenetur propter aliquā causam diligere filiū propter quam nō tenetur diligere sp̄ritū sanctū videlicet propter redemptionem. Itaq; ista causalis verificatur teneor diligere filium quia est redēptor. & nō verificatur ista/ teneo diligere sp̄m̄ sanctū qa est redēptor. **¶** Hec rñsio est friuola licet apparēs: Ostēdo illius effectus redēptiōis q̄libet psona ē causa efficiēs ergo propter eā dē causā quelibet persona est diligenda: tū etiam motiuū eorum est sophis̄ma purum propter equiuocationem ratiois: cuius retēta vniuocatione ambe causales verificantur: videlicet teneor diligere filiū quia ipse est redēptor & teneor diligere sp̄ritū sanctum quia ipse fili⁹ ē redēptor. **¶** Sed occurrit parua difficultas an sit viator obligat⁹ implere in gratia **¶** Respōdēdū est absolute q̄ nō: pōt ei existēs in peccato salis facere & se acqtare: nisi spe

cialiter p̄ceptū sōaret obseruari in statu gatie cuiusmodi est de celebratiōe aut receptione corporis Xpi aut huiusmodi.

¶ De virtutū cremento. Ca. xiiii.

¶ Primum documentum.

Tū ma
gnitu =
do co-
nat⁹ fa-
ciat bo-
ni aut
m̄pi cre-
mentū

non tamen est indeficiens eorū regula proportiōata. **¶** Prima pars est nota: nā qui pl⁹ ad opus bonum vel malum conatur pōit plus de suo: facitq; am plusq; in se est ad bonum vel malū. **¶** Secundam partē ostēdo. Primo in malis contingit absq; conatu peccare videlicet omissione pura: In actibus pariter posituiis cōtingit aliquē plus ad veniale conar /q̄ ad mortale & minus peccare: immo in eodē actu cōtingit adesse circumstantiam plus aggraz

Caput decimūquartum. Fol. lvi.

uātem actū vnius q̄ aggrauet eūdem vel similem actum conat⁹ maior alterius. ¶ Et idē in bonis videlicet in actibus specie diuersis aut in actibus eiusdem speciei cum circūstantiarum diuersitate contingit actum cū minori conatu esse moraliter altero meliorem.

¶ Quīmo ēt ex sola suppositorū disparitate, gratia exēpli: concesso (quorūdam sentētia) plus posse conari naturam angelicam / q̄ humanam: pariter q̄ angelo & anima cū equali conatu elicientibus actus alios quos erit angeli intērior act⁹: non improbable est anime cū equali conatu actum esse moraliter meliorē: nam plus proportionabiliter ponit de suo: an autē plus mereatur / secus: nam istud in arbitrio acceptatis consistit: id pronunc non ultra ex animo. Sufficit ostendisse in bonitatis aut malicie mensura sumenda penes conatū debeat eē aliorū paritas.

¶ Secundum documentū
Magnitudo diffi-
cultatis (ex peccato etiam con-

tracta auget) bonū & attenuat malum: Facilitas autem exercitio virtutis acquisita non minuit bonum. ¶ Prima pars est omnibus indubitata de difficultate non contracta ex peccato: id idē aut de altera probat: fomes originalis contrahitur ex peccato & attenuat malum ad quod est pronitas. Pariter equanimis morborum ex peccato contractoꝝ tollerātia red dicitur melior atq̄ plus meritoria propter difficultatis grauitatē. Item nonnunq̄ huiusmodi difficultas actum in gradu heroico cōstituit. ¶ Secundam partem ostendo. Laudabilitas exercitij virtutis non debet laudabilitatē operis cui⁹ est exercitium minuere. ¶ Non igitur incōuenit vilissimum crapulosum plus naturali temperato mereri per simile ieiunium propter difficultatem ex culpa vel ex natura contractam. Cum ergo dicitur gaudeāt bene nati: dicēdi isti sunt prestāiores securitate status / sed non excellentia actus ad actum comparati cum aliorum paritate.

¶ Tertium documentum.

De virtutum cremento.

Moralem bonitatem atque malitiam attenuat confusio actus voluntatis: pars est pro hoc ab executione remotior cum actiones dicantur esse singularium. Tamen etiam minus distincte habet boni vel mali rationem: iste igitur actus volo isti pauperi hanc dare elemosinam est melior isto volo alicui elemosinam dare: & iste actus volo istum occidere isto deterior volo alique occidere. ¶ Differunt igitur in bonitate amor sortis amor hominis/amoralis/substantie/entis secundum hos conceptus communes ascendendo. ¶ Corollarium: totius distinctiue cuius utraque pars est licita voluntio partis laudabilioris est melior voluntio totius distinctiue. gratia exempli: Iste actus volo dare duo/est prestantior isto volo dare unum aut duo: patet iste est confusior idem dicas in malo: ad hoc enim quod distinctiua sit recte volenda sufficit alteram partem esse licitam.

¶ Quartum documentum.
Moralē bonitatem atque malitiam auget pluralitas copulata obiectiua ceteris partibus. pars: Illic est maior diffor-

mitatum cumulatim: gratia exempli/gratius peccat una voluntio volens tres occidere quam duos &c. Sic etiam magnitudo superioritatis obiecti offensa/aut beneficii ab eo suscepti/aggrauat culpam. ¶ Sequitur corollarium. Deterior est voluntio copulatiue ex ambabus partibus illicitis: quam siue distinctiue: Et peior est quam pars per duas partium voluntiones quam per unicam totius copulatiue voluntionem. Idem de copulato & suis partibus dico duabus voluntionibus volens istum & illum occidere grauius peccat quam una voluntio volens hos duos occidere quia iste confusius vult quam ille

¶ Quintum documentum.

Moralem bonitatem atque malitiam auget gradualis intensio actus ex libertate proveniens ceteris alijs paribus non alio paccidens obstare. ¶ Ostendo: augmentum graduale actus est actus eiusdem speciei cum priori igitur est consimilis ad rationem rectam conformitatem aut difformitatem: & per consequens ipsa priorum adauget. Sic enim contingit unum homicidam equum grauius peccare cum occidete duos aut

Caput decimūquartū. Fol. lviij.

plures primo equales. patet cōtingit illi⁹ feruore; seu gradua lez volitiōis intensiōez auge ri ad duplū aut triplū &c. & ita gratia intensiōis vnā volitiō nē multas remissas exuperare. Eadē opatur eiusdē act⁹ libera cōtinuatio aut ei⁹ libera repetitio. ¶ Supra addidi non alio p accidēs obstāte: qm̄ gratia nocumēti / aut cōsciētīe dictātis / aut obligatiōis special^{is} superioris cōtingeret intensiōis gradualis augmētū nō adau gere actus alias bōi bonitatē. ymmo nōnūq̄ minuerē Con tingit em̄ naturā posse absq̄ nocumēto certū feruorē actus bōi ferre & nō notabiliter intensiorem ob cerebri debilitatem. Pariter cōtingit cōsciētiā dictare nō esse eliciēdū no tabiliter intensum hinc remis sus nō viciabitur & intensior sic q̄a cōtra cōsciētiā Similiter cōtingit haberi superioris p̄ ceptū speciale de resecādo hu iusmodi excessiuo feruore ad mittens remissum. ¶ Sequū tur correlaria. Pri mū duo act⁹ coexistentes sese viciāt quorū vterq̄ seorsū esset bonus: qua

re nō incōuenit duo sese vicia re mortaliter quorum vtrūq̄ seorsū esset veniale. ¶ Secū dū correlariū. cōtingit a duo bus actibus eq̄ meritorijs. eq̄ les auferri latitudies & nō ma nere inter se eq̄ meritorios: p̄ cōtingit actū absq̄ habitu in tensum vt duo & actū cū habi tu aut alio auxilio intensum vt sex esse eq̄ bonos & eq̄ me ritorios a quibus si equalia auferātur videlicet ab vtroq̄ vnus gradus / nō manebūt eq̄ liter boni. si autēz ieq̄lia aufe rātur / sc̄z ab vtroq̄ sua medie tas / manebunt inter se eq̄liter bōi & eq̄ meritorij: hoc igitur p̄icipiūz si ab eq̄libus deman tur &c. Debet intelligi quādo demuntur ea rōe q̄ erāt talia.

¶ Sextum documentum.

Aucta aut multi plicata obligatiōe augetur bōi tas atq̄ malicia: augetur qdē bōitas i bōis potissimū qm̄ ino tescēte obligatiōe fit opus sc̄z q̄ hmōi: vcz fit ex circūstātia hmōi obligatiōis atq̄ obediētie q̄ em̄iorq̄ viciā: i mal^{is} at obligatiōe cognita at cognosci de

De virtutum gradibus.

bita augetur malicia ¶ Sequitur corollariū. Primum: legis veteris in euāgelio repetite: deinde in iure civili atq; canonico est impletio melior: & transgressio deterior: nam augetur obligatio. ¶ Secundū corollariū: Ordinatus & beneficiatus obmittēs horas: grauius non beneficiato peccat: & plus meretur eas dicēs ex maiori obligatione: sic in quadagesima ieiunium profestialicuius apostolorū obseruās plus meretur: & graui⁹ delinqt infrīgēs.

De virtutū gradibus. Ca. xv.

¶ Primum documentum.

Ora-
lis vir-
tutis
(q̄ cir-
ca dif-
ficile
est)
tres

assignātur gradus penes diffi-
cultatum mensuras distincti:
videlicet tēperātia/cōtinētia/

& heroica virt⁹. ¶ Virtus qui
dē sedatis passionibus deno-
minatur tēperātia. ¶ Cōtinen-
tia autē existētibus passionib⁹
vehemētibus retrahentibus.
¶ Virtus autem heroica dici-
tur virtus supra cōmunē ho-
minum facultatem ex ardua
operis aut circumstantie perso-
ne difficultate. ¶ Opus enim
dicitur trāscendere cōmunē
hominū facultatem: quia pre
difficultate communiter ho-
mines sic dispositi id non fer-
rent: Ita q̄ rarus esset sic di-
spositus/qui illud operaretur
¶ Cui adicio dupliciter eē o-
pādi difficultatē quādoq; ex p-
te circūstātie p̄sone: vt in vo-
luptuoso p̄ naturā aut per ha-
bitū: quādoq; ex cōditiōe ob-
iecti vt est mortis tollerātia &
huiusmodi ¶ Illis opponūtur
intēperātia/incōtinētia/& be-
stialitas: Intēperantia sedatis
passiōibus. vehemētibus: In-
cōtinētia eis existētib⁹: bestia-
litas supra cōmunē hominum
vsū/siue in cibo/siue coitu/
siue alio huiusmodi. ¶ Predi-
cta quippe nomina sunt multi-
uoca p̄ter has significationes.

Temperantia est specialis virtutis nomen passionum gustus & tactus moderatiue: cōtinentia moderationi passionum venerearum appropriatur: bestialitas autem ad quamcūq; brutalem conditionem quandoq; extenditur.

¶ Secundum documētum.

Non ideo dicitur virtutū gradus quia eorū actus non in determinatis virtutum speciebus cōstituātur: sed quia in diuersis virtutū generibus reperiūtur illorum modorum actus: gratia exēpli in genere fortitudinis reperiuntur actus sedatis passionibus: aut eis vehementer contrapugnantibus: aut cum difficultate supra communem hominum facultatem existēte. Pariter in genere temperantie circa passiones gustus & tactus: aut in genere iusticie: quiny mo & in illorum generū speciebus tres illi gradus sunt reperibiles. ¶ Taliū igitur graduum actus sunt illorum generum aut ipsarum specierum virtutū: in quibus eorum materie cōstituuntur.

¶ Tertium documētum.

Dupliciter actus constituitur in alicuius virtutis gradu videlicet intrinsece & extrinsece. ¶ Intrinsece qui graduatatas illas passiones aut difficultates aut earum decremēta habent pro obiectis: & huiusmodi actus specie differūt. gratia exempli volitio ieiunandi: aut caste viuēdi sedatis passionibus: & volitio eiusdē nō obstātib⁹ vehementib⁹ passionib⁹: aut volitio nō obstātib⁹ difficultatibus supra cōem hoīm facultatem existentibus: hijs actus sunt specie distincti huiusmodi graduatatas difficultates pro obiectis habentes. ¶ Actus autem extrinsece tales sunt actus eliciti coassistētib⁹ illis difficultatum mensuris quas tamē pro obiecto non habeāt huiusmodi actus. Non enim necessitatur voluntas in omnia circūstātia etiam per intellectum ei ostensa ferri obiectiue: sic dico actum varijs temporibus continuatum posse eūdem numero per tres illos gradus transire: patet. Sedationi passionum

rioribus non producantur virtutum aut viciorum habitus ex operatiōibus localiter motiuis ymo nec illic habitus vlli. Tum ille motiones sunt ipsa organa mota: aut realium opinione sunt non qualitates sed de genere q̄ritatis continue successive cuius nō est habitū produce re q̄ ē qualitatis species. Tū ē motus mēbris est eiusdē speciei cū similis motus lapidis: sed nō p̄ducitur in lapide sic motus habitus: igitur nec in mēbro sic motus: Itē vbi talis motus (te prorsus dormiēte) quis mēbra tua moueret nō nasceretur in mēbris tuis habitus: nihilominus motus ille est eiusdē speciei cum motu eorum ab anima tua: igitur &c. Correlatiū infero esse actualē virtutē ī potētia aliqua in qua neq̄t eē virt⁹ habitualis: p̄ de opatiōibus motiuis ex quibus non nascitur illic habitus.

¶ Septimum documētum.

Comparari possunt dupliciter virtutū gradus videlicet penes actū bonitatē & statū pulchritudinem. Penes qdē primū sup̄eminet virt⁹ he

roica: post quā cōtinētia/deinde temperātia, Penes autē status pulchritudinē atq̄ securitatē/gradus tēperātie gradū cōtinētie p̄cellit. ¶ Primū patet. Vbi maior pugna: ibi glorioſior victoria augetq̄ bonitatē difficultas. ¶ Secūdu autē oīte do tēperātie stat⁹ est aureo innocētie statui atq̄ statui beatifico p̄pinquior & a periculo labēdi remotior p̄pter hostiū videlicet passiōnū tūc sedatā absentia qua quietior atq̄ tranquillior redditur tēperātie stat⁹ & diuioſe cōtēplatiōi aptior. ¶ Documētū illud itelligo ceteris parib⁹ p̄ter graduū differentia. Nā aliūde disparitas posset illa graduū ḡna in suis actib⁹ reddere vt excedēs & excessū: aut eqlia p̄: q̄tū vni actui addit difficultas t̄m vel pl⁹ vel eqli ter alteri actui absq̄ difficultate addere pōt gradualis intēſio/obediētia/finis/aut alia circūstāt. a. In diuersis pariter speciebus nō ē dubiū: ḡra exēplidē dilectio absq̄ passiōe retrahēte ē dilectōe p̄xi passiōata melior. Nō igr̄ q̄cūq̄ act⁹ heroic⁹ quocūq̄ actu nō heroico ē melior.

De virtutum connexione.

De virtutum cōnexionē. Capitulū decimum sextum.

Primum documentum.

Otest q̄ =
dripha =
riam vir
tutū in =
telligicō
nexio:
sc̄z for =
maliter/

principiativē/inclinativē/& de
nominativē. ¶ Formaliter qui
dem idest dependēter sic q̄ ne
q̄at vna sine alia h̄ri seu neces
sario vna habita h̄atur alia.
¶ Principiativē connecti est in
aliquo communi principio vir
tualiter contineri: prout in ali
quo genere continētur sue spe
cies atq̄ individua. ¶ Inclinat
ivē autem connecti: est vnam
ad alteram esse inclinativam.
¶ Denominativē autem: q̄ ha
bens vnam non perfecte sine
alia denominatur.

Secundum documētum.

Morales virtutes

sunt non formaliter: sed prici
piativē: inclinativē: & denom
nativē connexe: hoc dogma
quattuor propositionibus elu
cescet. ¶ Prima p̄positio: mo
rales virtutes non sunt forma
liter cōnexe: patet: potest vnius
virtutis materia menti occurre
re non occurrente alterius ma
teria: ymo vtriusq̄ materia oc
currente potens est liberum ar
bitrium circa vnius actum eli
cere: suspendens circa alterius
materiam actum Igitur pote
rit vnius actus sine alteri⁹ actu
esse & ita habitus sine habitu.

¶ Secūda p̄positio virtutes
morales sunt principiativē cō
nexe probo: sunt quedam prin
cipia omnibus particularibus
virtutibus cōmunia: in quibus
omnes morales virtutes quali
ter in genere sue species conti
nentur: quiny mo ad cuiuslibet
particularis virtutis actum oc
currēte materia per intellectū
ostēsa inclinare possunt: cuius
modi sūt hec principia aut ha
bitus eis conformes: est recte
agendū: est cōformiter agēdū:
rationi recte &c. ¶ Tertia pro
positio: virtutes morales sunt

Inclinatiue cōnexe: ostēdo: ad cuiuscūq; virtutis moralis actū potest quecumq; alia moralis virtutis in aliquo casu suffragari. Exempli gratia: efficaciter volens seruare castitatem/ cui proponitur mors nisi fornicetur: ipse ex castitatis habitu mortem tollerare equanimiter elicit potiusq; fornicationi cōsentire: sic castitas ad actū fortitudinis inclinatur: nā volens efficaciter esse fortis vel magnanimus iudicans nō posse absq; castitate/ elicit ex fortitudinis habitu ipsam castitatis volitionē: & ita in alijs accidere potest. ¶ Quartapropositio: virtutes morales sunt denominatiue cōnexe: quoniā in communibus anime accidentibus ad perfectam denominationem genericam in cōcreto requiruntur illius generis omnes species potiores. Exempli gratia. quāuis quis sit perfecte videns sine auditu/ aut perfecte geometer absq; medicina/ aut perfecte temperatus sine fortitudine: non tamen plene & perfecte sentiens/ aut sciens/ aut studiosus nominandus est.

¶ Tertium documentum
Virtutes morales sunt connexe ipsi prudentie: non sice conuerso morales autem & theologice infuse nō sunt cōnexe. ¶ Prima pars patet: cōtingit absq; alijs virtutibus moralibus esse in intellectu prudentiam non autem virtutem in voluntate absq; prudentia actualiter aut virtualiter. ¶ Secūda pars ostēditur: sūt in paruulo baptisato theologales infuse absq; moralib⁹: possunt pariter in gētili absq; theologis infusis eē morales: ymo & absq; acquisitis / saltem nō cōsummate: qđ addo/ qm̄ ad perfectam consummatamq; virtutem morale requiritur acquisita charitas pariter fides de fine vltimo.

¶ Quartum documētum:
Ex principiatiua aut inclinatiua connexione dicitur quis virtutem aut viciū habere in animi p̄paratione. ¶ Quare huiusmodi preparatio est dupliciter. Vnō modo principiatiue, id est aliquod cōmune habeat p̄cipium sub

De virtutum conuexione.

quo illa virtus aut viciū cō-
tinetur: cuiusmodi agendum
est conformiter recte rationi/
temperate viuendum est: non
est agendum conformiter ra-
tioni recte: non est viuendum
temperate. ¶ Alio modo in-
clinatur: & sic efficaciter vnā
habens virtutem habet in ani-
mi preparatione alias: nam oc-
currente casu quo operatio il-
lius aliam requireret ipsa ad
actum eius inclinaret: pariter
vnum habens viciū ipse in
animi preparatione vicia alia
habet: occurrente enim casu
quo fur furtum efficaciter vo-
litum non posset sine homici-
dio explere: inclinaretur ad ho-
miciū: sic igitur ipse in pre-
paratione animi homiciū
haberet.

¶ Quintum docu-
mentum.

Contingit virtu-
tem virtuti esse repugnantem
& viciū vicio: ostendo. con-
tingit duos actus omnino cō-
trarios diuersis tēporibus esse

actus virtutum: pariter duos
esse successiue viciosos/prout
volo comedere carnes: nolo
eas comedere: erunt diuersis
diebus ex circūstantiis extrin-
secis boni: erunt pariter succes-
siue mali: gratia exempli die-
bus in quorum vno sit prohibi-
bitum comedere carnes & in
alio sit preceptum eas come-
dere.

¶ Ad cuius maio-
rem intelligētiam. Dico circa
vnamquāq; virtutis materiā
posse esse duplicē actum. Quē-
dam aliquomodo conditiona-
tū: & in hoc genere/ circa ma-
terias suo modo contrarias &
repugnantes (prout comedere
carnes/non comedere carnes:
actū exercere venereū/nō exer-
cere eum &c. possunt esse virtu-
tum actus non repugnantes:
gratia exempli. volo si deus iu-
beat comedere aut actum car-
nis exercere. Volo si deus iu-
beat non comedere/ aut non
actum carnis exercere. ¶ Alij
sunt virtutum actus absoluti:
quis enim tante dementie est:

credens quemcunq; virtutis actum esse conditionatum? Circumstantia enim finis non est circumstantia reddens actum voluntatis conditionatum. Et in hoc virtutum gradu concedo (vt supra ostendi) quandoq; virtutem formaliter virtuti repugnare.

¶ De vicio autem est communis responsio vicia quedam esse contraria: habens tamen vnum habet in cordis preparatione vicium illi contrarium: quia habet dispositionem malam ad aliud inclinantem. Exempli gratia crapule deditus inclinatur vsq; ad insensibilitatem certis diebus viuere vt vno die crapulosi⁹ edat: pariter tenax qui considerans posse per prodigalitatē actum multa acquirere ipse ex tenacitatis atq; acquirendi desiderio eliciet prodigalitatē actum. Hoc modo etiam viciosus virtutem habet secundum cordis preparationem: prout mendax vt sibi credatur loquitur quandoq; veritatem: & ambiciosus honores quosdam quā

doq; spernit/vt maiores consequatur.

¶ De virtutis medio. Capitulum Decimumseptimum.

¶ Primum documentum.

Comparatione duorum extremorum/ vni⁹ excedentis & alterius excessi dicitur medium videlicet quod est vno maius & altero minus. ¶ Hinc dupliciter contingit a mensura aliam esse discordantiam seu inequalitatem. Vno modo penes excessum Alio modo penes recessum: cum igitur appetitibilem mensura atq; regula sit recta ratio: hinc ab ea & per excessum & per defectum

De virtutis medio.

poterit discordari atq; difformari: & inde conformitas rationi recte merito appellata est medietas: superabundantia autē vel defectus dicuntur extrēa.

¶ Secundum documentū.
Duplex ē mediū
scilicet rationis & rei: primum confurgit inter superabundantiam & defectum comparatione ad rectam rationē dictatē nō pl^o debito nec min^o debito: Medium autem rei proportionale est quod eque proportionaliter se habet ad extrema: prout. 2. inter. 1. & 4. in proportionalitate geometrica: aut. 2. inter. 1. & 3. in proportionalitate arithmetica. ¶ Dogmatizari enim solet ipsius iusticie esse medium rei, aliarū autē virtutum esse medium rationis, quod declarans beatus Tho. prima secunde. q. lxxiij. Dicit: iusticia est circa operationes quę consistunt in rebus exterioribus in quibus rectum institui debet simpliciter & secundum se/quare illic est mediū rei in quantum scilicet iusticia dat vni cuiq; quod suum est. Alie au-

tē virtutes morales consistunt circa passiones interiores in quibus non potest rectum constitui eodem modo: propter hoc quod homines diuersimode se habent ad passiones: quare oportet rationem rectam in passionibus institui comparatione ad nos qui afficimur secundum passiones: hec ille. Quis igitur inter pl^o videri & minus sit precium iustum idē apud omnes non autem sic in ipsa temperantia est aliqua cibus vel potus aut venereorū mensura eadem apud omnes: ymo alia atq; alia: maior vel minor secundum varias hominum passiones & conditiones: Quisitas enim que vni est superabundantia est alteri defectus & alteri medium: & contra.

¶ Tertium documentum.
Dupliciter acci-
dere possunt superabundantia & defectus: videlicet secundum quantum: & secundum quale.
¶ Penes quidem quantum. i. penes materie mensuram secundum plus vel minus quam recta ratio dicitur: prout plus vel minus cibi sumere quam congruat. ¶ Pe-

nes autem quale. i. penes aliquam circumstantiam superfluentem indebitam aut deficientem debitam. Exempli gratia: contingit cibum sumi & non plus vel minus quā deceat: sumitur tamen loco vel tempore vel modo vel fine indebito aut deficiente fine debito: aut pluries quā debeat comprehendendo quotum sub quali.

¶ Quartum documentum.

Medii virtutis est diuisibilis latitudo: & in vna quā de virtute latior in altera strictior: pariter vni persone latior quā alteri: ymmo eidem persone diuersis temporibus aut modis diuersa: Prā pars p̄: contingit infra limites rationis recte fiet augmentū atque decrementū: gratia exempli: cibum aut potū aut alterius huiusmodi vsū crescere aut decrescere conformiter ad rationem rectam: sic quā vtētī liberum sit certa rationabili mensura maiorem vel minorem sumere. Est igitur mensura diuisibilis per quam discurrens non deficientes ab ea nec superabundans est continē

nue in virtutis latitudine, Et vt dixi est apud varios variabilis: certa enim cibi vel potus portio est ratione quantitatis/aut qualitatis/aut facultatū temperati vni & alteri immoderata: nā vni est contra bonam corporis aut anime habitudinem: aut supra facultatē. aut contra honestatem: & nō alteri: quā ymmo vni eidē vno tempore & non alio ex varijs eius circumstantijs & dispositionibus.

¶ Quintum documentum.

Dogmatizari solet omnem moralem virtutē in medio consistere non autem theologiam: vt sunt fides/ spes/ & charitas: cuius causam assignās beatus Tho. prima secunde, q. lxxiiij. ar. iij. Dicit nunquā potest homo tantum diligere deum/ quā tū diligere debet: nec tantum credere aut sperare in ipsum/ quā tū debet. Vnde multo minus potest ibi esse excessus: ymmo bonū talis virtutis tanto est melius: quāto magis accedit ad summum.

¶ **Quid autem sit** dicendum sint propositiones

De virtutis medio.

¶ Prima. potest viator dilige-
re deum / aut sperare: aut cre-
dere / quoniam debet obligatio-
nis debito: ymmo plus quam debet
Prima pars probatur. Non ad
impossibile obligatur: igitur le-
gis obligationem implere po-
test. Secundam partem osten-
do per modum supereroga-
tionis contingit ultra quam obli-
getur aut pro tempore pro quo
non obligatur diligere: spera-
re: atque credere. ¶ Secunda pro-
positio: contingit per accidens
diligere sperare vel credere plus
intensiue / quam debet debito liciti:
Pariter contingit huiusmo-
di actum speciali prohibitio-
ne aut alia circumstantia viciari.
prima parte ostendo: vbi ob corporis
facile discrasibilis debilitate
mens vel sanitas per notabile
alicuius illorum actuum seruo

rem vehementem notabiliter
lederetur: aut mens turbaretur
cui inconuenienti plus obliga-
tur quis obuiare quam tanto feruo-
ri incumbere: actus viciaren-
tur Secunda pars est nota viciari tur ei
actus contra conscientiam aut cum alia
mala circumstantia elicitus.

¶ Tertia propositio Non est virtus
theologica inter duo extrema
in quanto quo ad eius materiam si-
ue obiectum principale quod est
deus: potest tamen in quali extre-
ma habere: prima pars est nota.
quoniam non est huiusmodi obiectum
diuisibile quare non cremen-
tum vel decrementum recipit
Secunda pars ex dictis patet:
videlicet aliquando gradua-
lis intensiouis occasione / qua
doque alterius circumstantie causa.

Primi libri Finis

**Liber secundus
de virtutibus mor-
talibus in speciali
Capitulū primū.**

Primum documentum.

Prudencia ē re-
ctaratio
rerū agi-
bilium:
hoc ē iu-
diciū ve-
rum vo-

lūtati ostēdens moraliter agē-
da aut vitanda pro fine aliquo
consequendo: habitus autem
ex hmōi iudicio genit⁹, prudē-
tia habitualis appellatur.

nota **M**oralium enim virtutum/
pariter & theologaliū vna ad
intellectum: relique autem ad
voluntatem spectant Vtpote
moralium prudentia in intelle-
ctu est: fortitudo/temperātia/
& iusticia in volūtate. Theolo-
garum autem fides in intelle-
ctu: spes & charitas in volun-
te. **¶** Due sunt enim supreme

potentie quarum id discrimi-
nis est: videlicet intellectus est
voluntatis cōsul atq; director:
voluntas autem est rei ostēse
imperatrix. Ipsius itaq; intel-
lectus est dirigere siue consu-
lere: Voluntatis autem exequi
consilium. Ad id enim sufficit
ipsius intellectus iudiciū/ aut
apprehensio: perfectius tamē
iudiciū q̄ apprehēsiō: & per-
fectius firmū q̄ formidolosū:

Appropriatis
enim quinq; habituum intelle-
ctiuorum nominibus: Intelle-
ctus est premissarum demon-
strationis: Scientia est conclu-
sionis eiusdem: Sapientia po-
nitur tertius vtrarumq; assen-
sus aut habitus: videlicet quo
premissis atq; conclusioni as-
sentitur. & conclusioni propter
premissas, nonnunq̄ accipitur
sapientia pro rerum altissima-
rum cognitione vt pote dei/ in-
telligentiarum/ & celorum.
Prudētia vero & ars sunt am-
be practice: sed differenter: nā
illa dīctat de morali perfectio-
ne: altera autem de perfe-
ctione artificiali. Circa enim

Libri secundi. De prudentia

eandem rem versari possunt:
diuersis tamē rationibus: grā
exēpli: Prudētia dicitur de pa
ne agēdo sub morali pfectiōe
videlicet loco & tempore licit
tis/a persona cōgrua/fine sub
uentionis: Ars autem de pane
dicitur sub artificiali perfectio
ne videlicet bona fermētatio
ne/temperata coctione &c.
Contingit enim tēpore vel lo
co prohibito aut malo fine pa
nem recte fieri artificialiter: q
non fiet recte moraliter.

¶ Ut em̄ alibi dixi
propositio practica gerūdi est
multiuoca: nam connotare po
test conditionem artis: aut cō
ditionem prudentie. secundo.
quidem modo tripliciter: nam
aut dicit cōditionem liciti/aut
congruentie moralis/aut obli
gationis: Primo modo ex
tenditur ad opera idifferētia:
quo fit hec propositio vera le
nāda est festuca. id est licitum
seu non recte rationi obuiat.
secundo modo in pure mora
libus propositiōibus sumitur:
tertio autē modo. in legibus
diuinis aut humanis.

¶ Secundum documentū.

Prudētie species
multipliciter assignari possunt
vnomodo secundum iurium
numerum que sunt diuinum/
naturale/humanum/quod du
plex est canonicū & civile Ali
ter secundum virtutum gene
ra atq; species: vt pote prudē
tia Fortitudinis/aut temperā
tie /āt iusticie: communiter au
tē numerari solent quinq; spe
cies monostica /economica/
iurisconsultiua /politica /& mi
litaris. ¶ Prudentia monosti
ca est noticia vni⁹ hominis ad
suum bonum particulare dire
ctiuavt pote secundum statū/
facultatem/etatem & finem:
cuius non minima pars futu
ris prouidet iuxta Aristotelis
consilium in libro de secretis
secretorum ad Alexandrum
regem dicentis Cogita de fut
uris & accidentalibus casibus
quoniam nescis quid futura
dies paritura sit. ¶ Prudētia
economica est noticia homi
nis ad regimen alicuius dom⁹
& familie directiua pro tran
quilla cohabitantium conuer

satione: vbi requiritur ca pitis
 diligentia Nan teste Aristote
 le primo Economicorum im-
 possibile est domini non dili-
 gentis vicarios fore diligētes.
 ¶ Prudentia iuriscōsultiua est
 noticia principis directiua ad
 populi regimen: vt pote coer-
 cendo: vel premiando/ hostes
 propellendo: cum legum debi-
 ta institutione vel institutarū
 administratione pro pacifica
 subditorū conuersatione: qua
 mediante suū proprium finē
 vnusquisq; attingere valeat: ip-
 sa igitur ad monasticam ordi-
 natur prudentiā Principis em̄
 sunt deum timere/ populo sa-
 tisfacere/ reipu. puidere & vni-
 cuiq; quod suum est tribuere.
 De primo quidem dicit Arist.
 lib. de Regimine principū So-
 lent homines regem reuereri.
 & timere quando ipsum vidēt
 deū reuereri & timere. ¶ Pru-
 dentia politica est noticia dire-
 ctiua vnus hominis ad conui-
 uendum hominibus secundū
 humanas conditiones in cibo
 potu recreationibus & huius-
 modi. Est enim homo teste
 Aristo. animal politicum atq;

ciuile quare qui ab humana cō-
 uersatione se ipsos sequestrāt
 vt vult Arist. Poli. j. Tales sūt
 vt dij aut bestie vel bonis for-
 tune priuati. ¶ Prudentia mi-
 litaris est noticia hominis ad
 bellicum regimen directiua p
 communis boni tuitione in re-
 petendo iure vel propulsanda
 iniuria. huius generis erat illa.
 Ari. ad Alexādrum institutio
 circa regimē belli de principis
 vnitates: sub quo denarij coor-
 dinati sunt: scilicet sub princi-
 cipe vno decem preceptores:
 sub quolibet preceptore decē
 vicarij: sub quolibet vicario de-
 cē ductores: sub quolibet du-
 ctore decem decani: sub quoli-
 bet decano decem pugnatores
 & sic habentur centum decem
 milicia pugnatorum: si autem
 querantur decem milia pugna-
 torū vocetur preceptor vnus
 quem sequentur vicarij decē:
 & quemlibet vicarium decem
 ductores: & quemlibet ducto-
 rē decē decani: & quemlibet de-
 canū decē pugnatores: & ha-
 betur numerus pugnatorū que-
 situs Si autem querantur pu-
 gnatores mille: vocetur vica-

Libri secundi. De prudentia.

rius vnus quem sequuntur decem
ductores: & quolibet ductore
decem decani: & quolibet de-
canum decem pugnatore: &
sic erit numerus quesitus. Si
centum pugnatore queratur:
vocetur ductor vnus: quem decem
decani sequentur: & quolibet
decanum decem pugnatore:
& habetur numerus quesitus:
Si autem querantur pugna-
tores decem: vnus vocetur deca-
nus. quem sequentur decem pu-
gnatore quesiti. ¶ Patet ex
dictis vnamquamque prudentie
speciem reduci ad prudentiam
monasticam. ¶ Et notes quod a
Tullio secundo Rhetoricorum
assignantur tres ipsius prudentie
partes: memoria/intelligentia/
& prouidentia: hoc est illa
tria ad prudenter iudicandum
conferunt iuxta Seneca sententiam
libro de quattuor virtutibus
cogita preterita/ordina presentia/
& futura prouide. Est enim memoria
preteritorum: intelligentia presentium,
& prouidentia futurorum.

¶ Tertium documentum.

Et si extenso nomi-
ne sit tam vniuersalium quam par-
ticularium prudentia: in istis ta-
men relucet eius utilitas: in il-
lis autem maior certitudo: iux-
ta Aristotelis sententiam. Ser-
mones vniuersales valde cer-
ti sunt: sed inutiles: certum est
enim valde vnicuique ius suum
esse tribuendum sed vbi quan-
do quo medio/in quo foro &
quibus alijs modis non est vs-
quequaque certum. ¶ Hinc ma-
ior iudici quam legislatori requiritur
consideratio: quoniam in
lege condenda nequeunt om-
nes circumstantie exprimi: quas
iudex casibus occurrentibus con-
siderare habet: iuxta quarum
variationem moderanda ple-
rumque veniunt patrum statuta
iuxta illud distin. xxix. ca. scien-
dum. Sciendum est quod pleraque
capitula ex causa/ persona/ lo-
co & tempore tradita sunt quo-
rum modi quia medullitus non
indagantur nonnulli in erroris
Labyrinthum intrucando impin-
guntur: qui prius damnant quam
intelligant: ante inculcant quam

lecta iterando perquirant & ca. rfe] Regule sanctorum patrum pro loco/tempore & negotio / instante necessitate tradite sunt. Quare vt ca. sequenti habetur Tales regule pro diuersitate locorum / tēporum / & personarum sunt intelligende. ¶ Prudens igitur agenda considerat pro causa / persona / loco / tempore / qualitate / q̄titate / & euentu.

¶ Quartum docu-
mentum.

Prudētia est tam contingentium q̄ necessariorum. ¶ Sunt enim agibilibus quedam necessaria p̄cipia: prout non est male agendum: non est intemperate viuendum & huiusmodi.

¶ Quedam autem sunt contingentia atq; falsificabilia: prout illa que de actibus permutabilibus de bono in malum aut de eorum circumstantijs variabilibus dictant.

¶ An igitur prudētia aut alia virtute contingat male vti posses ex his perpēdere: in sen-

su quidem ampliacionis hoc est actu qui fuit aut esse potest virtutis aut prudentie contingit mali vti non est dubitandum qm̄ iudiciū qd̄ nūc ē prudētia falsificari p̄t & actus nunc virtutis p̄t viciari ¶ Aliter dici solet virtute cōtingit occasionaliter male vti occasione vtz accepta superbiendi ex virtutis claritate: non autem formaliter scilicet per ipsum virtutis actum male agendo: sic enim non esset virtutis actus. ¶ Dico itaq; non formaliter sed obiectiue contingit virtute male vti: cuiuscūq; enim virtutis actus dupliciter considerari potest: vno modo vt immediate elicitus non imperatus: & sic non est malus eius vsus: alias contra ypothesim non esset virtus.

Aliomodo considerari potest vt imperatus ab alio actu reflexo: & sic voluntatis actum cōtingit viciari imperatum: qui fuisset bonus ex solo virtutis habitu elicito nō imperato: p̄ cōtingit actū p̄ reflexū imperatē cōtationari malo fine aut alia

turpi circumstantia gratia cuius ipse vicietur ac etiam actus ab eo imperatus: qui elicitus non imperatus fuisset virtus.

¶ Quintum documentum.

Prudētia non est formaliter virtus: sed virtutis regula: prudentia enim nō est voluntatis actus sed ipsius intellectus. ¶ Est autē virtutis origo: vnicuique enim actui bono sua correspondet propria prudētia: quare non omnium virtutum est eadē: sed tot sunt partiales prudentie quot virtutes. Multiples igitur sunt quę ille assignate: sunt ille communes.

¶ Dico ergo ipsam virtutis premium non prudentie: sed operi per eam regulato directe deberi: fateor posse aliquem prudentie actum libere imperari a voluntate actu reflexo & ita posse secundario bonitatem induere atque premium. Id tamen non de ratione pru-

dentie est: sic enim contingere posset prudentie actum esse moraliter malum: pariter fidei actum: videlicet ab actu voluntatis malo libere imperatum.

¶ Documentum sextum.

Prudētia predicatur medijs atque extremorum virtutis inuentrix. Sicque circa vnamquamque virtutum triplex versatur prudentia: due negative circa extrema & vna affirmatiua de medio dictas. ¶ Virtutē eī consistere in medio ē eā inter superabundantiam & defectum conformitatem tenere ad rectam rationē: sic quod huiusmodi medietas non aliud est nisi conformitas actus ad rectam rationē dictantem inter superabundantiam & defectum in tali materia cum talibus circumstantiis esse agendum: quare vt supra dixi circa eandem virtutis materiam non est idem medium apud omnes: ymo mensura que vni est superabundantia aliter ē defectus: alteri autem medium. Quare vnicuique homi-

ni propria inesse debet virtutis regula. inueniens medium inter superabundantiam & defectum secundum circumstantias persone/ Ideo recte dicit philosoph⁹ scdo Ethicor⁹: Virtus consistit in medio quo ad nos ratione proportiōdata: que restant vide supra.

¶ Septimum documentum.

Quorundam actuum moralium prudentia est obiectum: & quorundam non: patet aliquibus virtutum actibus volita est prudentia cum reliquis circumstantiis: aliquibus autem actibus nō: etiā assistens. ¶ Et id dupliciter vnomodo quando non reflexe consideratur: contingit enim prudentiam regulare humanum opus & non reflexe considerari ipsam: secundo modo consideretur prudentia & in eam non feratur voluntas, nō enim cogitui aut necessitatur voluntas omnia ei ostensa vel le aut nolle. ¶ Item contingit multipliciter prudentiā esse

se obiecti partē: videlicet casualiter: & nō casualiter. Exemplum primi volo operari cum hijs circumstantiis quia recta ratio dicitur: Exemplum secūdi volo cum hijs circumstantiis hoc opus taliter dictatum a recta ratione.

¶ Octauum documentum.

Non requiritur ad virtutem prudentia pro eius obiecto: quis sic virtutem reddat consummatiore. ¶ Primum ostendo: moralis bonitas est conformitas ad rationem rectam: sed contingit alicuius operis & non nū eius circumstantiarum esse plenam cōformitatem adiacente ipsa prudentia ac ea non ingrediēte ipsius actus voluntatis obiectum: igitur ad esse virtutem ipsa non requiritur pro actus interioris obiecto. ¶ Secundum probō: virtutis regula est prudentia igitur est abundantior virtutis ratio quando reflexe adest ipsius regule cognitio: atq; operis acceptatio quia sic regulati.

Capitulum secundum. De Fortitudine.

Primum documentum.

Fortitudo generaliter capta / virtus est circa res graves laboriosas & periculosas. Cuius interior actus est in eis velle agere in conformiter rationi recte aut equiualens actus. Solent homines in talibus difficilibus pigrescere: Fortitudo autem animum concitat atque erigit ne torpescat deserendo virtutum opera propter eorum molestias aut pericula que retrahunt. Huius species sunt fortitudo specialiter capta / magnanimitas / magnificentia / patientia / humilitas / fiducia / martyrium. Magnanimitatis tres sunt species inordinate quarum extrema superabundantie sunt presumptio / ambitio / vana gloria.

Secundum documentum.

Fortitudo specialiter capta est virtus circa pericula mortis in bello. Cuius actus est velle illa subire conformiter ad rectam rationem aggrediendo / vel fugiendo / aut cunctando / vel inferendo ictus / vel eos sustinendo ad propulsandam iniuriam vel ius recuperandum. Et eius quod est extrema circa terribilia sunt intimiditas & timor Circa vero ausibilia audacia & coardia.

Illorum enim sex actuum excellentior est sustinere: nam difficilior: minus autem excellentius est fugere: est tamen non nunquam virtutis actus: contingit persone insignis fugam esse utilem reipublice atque eligendam: & hoc modo potens per fugam ab acie se saluare debet: contingit autem eam esse se perniciosam & causam periculationis belli & sic in bello mori est ei pulchrum: nec est sui homicida: non enim dicitur de sui mortem intedit aut desyderat: sed equitatis tuitionem: qui enim gratia seruitutis vitande aut alterius se pro

pria auctoritate occidit ad euadendas manus inimicorum non est fortis: in quo dandis sunt plerique gentiles: publica vero auctoritate occidere licet: ut per bellum & iudicium.

¶ Tertium documentum.

Magnanimitas est virtus circa magnum & arduum etiam in cuiuscumque virtutis materia secundum quod tale. ¶ Cuius actus est velle operari magnum & arduum in materia alicuius virtutis secundum quod tale: hoc est habens magnitudinis & arduitatis connotationes pro obiecto. ¶ Eius autem extrema sunt cymotes & pusillanimitas. Circa igitur cuiuscumque virtutis materiam reperibilis est magnanimitas. ¶ Ex dictis perspicuum est aliquem minus moraliter fortem esse in bello vtiliorem: patet contingit veteranum factum debilem aliquo robusto habere fortitudinis virtutem in anima acquisitam excellentiorem.

¶ Quartum documentum.

Magnificētia est virtus circa magnos sumptus gratis factos secundum quod tales. ¶ Cuius actus est velle eos gratis exercere conformiter ad rectam rationem.

¶ Cuius extrema sunt banosia & paruificentia.

¶ Quintum documentum.

Patientia est virtus circa res aduersas. ¶ Cuius actus est velle equanimiter tollerare eas: id est voluntate tenere equanimem in operibus virtutum non obstantibus rebus aduersis: seu in operibus virtutum non deijci animo propter molestias rerum aduersarum scilicet non relinquere vel dimittere illustres atque preclaras affectiones quibus homo incumbere intendebat. ¶ Et eius quidem extrema sunt. Impatientia & pusillanimitas siue insensibilitas. Impatiens deijcitur in virtutum operibus: pusillanimitas

nitnis siue insensibilis oppres-
siones non repellit sibi factas
recta ratione dictante eas pro-
pellendas & ita malis occasio-
nem ruine prebet atq; bonos
opprimendi.

¶ Sextum do-
cumentum.

Humilitas est vic-
tus circa res prosperas. ¶ Cu-
ius actus est velle dignificare
at idignificari se vel aliū aliq̄ ex-
cellentia utpote se alteri p̄ferē-
do aut alterū sibi honoribus/
sciētis / virtutib⁹ / & s̄ibus:
conformiter ad rectam ratio-
nem. ¶ Et eius quidem ex-
trema sunt superbia & pusilla-
nimitas siue insensibilitas.
¶ Superbia enim est appetit⁹
inordinatus excellentie digni-
ficatiuus sui ipsius vel deie-
ctiuus alterius: pusillanimitas
siue insensibilitas opposita est
appetitus inordinatus dignifi-
catiuus alterius vel deiectiuus
sui ipsius.

¶ Septimum do-
cumentum.

Specierū magna-
nimitatis simplicibus nomi-
bus inominatarum quarum
nominata sunt extrema in su-
perabundando sunt presump-
tio / ambitio & vana gloria.

¶ Presumptio circa admini-
strationes graues, Ambitio cir-
ca honores magnos. Et vana
gloria circa gloriā magnā seu
circa opinionem bonam de il-
lo habendam. Honor est exhi-
bitio reuerentie in signum vir-
tutis / Gloria est clara cum lau-
de noticia. ¶ Prima igitur spe-
cies inominata est virtus circa
graues administrationes gerēdas

¶ Cuius actus est velle ge-
rere eas conformiter ad rectā
rationem. Et illius extrema
sunt presumpcio & pusillani-
mitas. ¶ Presumptio est inor-
dinat⁹ appetitus grauium ad-
ministrationum gerendarum
Pusillanimitas autem ei op-
posita est earum recte rationi
difformis cōtemptus. ¶ Secū-
da species inominata est virt⁹
circa magnos honores: cuius
actus est in velle illos sibi ex-
hiberi conformiter ad rectam

rationem. Eius quidem extrema sunt ambitio & pusillanimitas. Ambitio est immoderatus magnorum honorum appetitus Pusillanimitas vero ei opposita est contemptus eorum recte rationi difformis. ¶ Tertia species inominata est virtus circa gloriam magnam Cuius actus est appetere eam secundum rectam rationem Et eius quidem species sunt vana gloria & pusillanimitas. Vana gloria est immoderatus appetitus glorie magne scilicet gloriam appetendo ex opere debito vel a persona non conveniente / aut indebito fine / aut maiorem debita. Pusillanimitas ei opposita est glorie contemptus recte rationi difformis.

¶ Octauum documentum.

Fiducia est virtus circa futurum arduum possibile adipisci secundum quod tale: videlicet pro obiecto illas tres connotationes habens. ¶ Cuius actus est desiderare aliquod futurum arduum possibile adipisci a se ipso. ¶ Et eius quidem extrema sunt temeritas & diffidentia

¶ Nonum documentum.

Martyrium dupliciter capitur: primo generaliter & sic est violente mortis propeffio ne virtutis opus deseratur vel turpe perpetretur recta ratione dictante hoc non esse deserendum vel istud perpetrandum pro vitanda morte.

¶ Martyrium vero specialiter captum est violente mortis propeffio profide Christi: ne virtutis opus deseratur vel turpe perpetretur recta ratione dictante hoc non esse deserendum vel istud perpetrandum pro vitanda morte. ¶ Martyrium itaque est heroica virtus Patet: actus eius propter difficultatem est supra communem hominum facultatem Dupliciter enim aliquis actus virtutis est supra communem hominum facultatem Vno modo ex difficultate materie secundo circumstantie persone Sint hic propositiones. Prima multorum opinione volitio formaliter propeffionis mortis imperatiua etiam ad quam non sequatur mors est primi martiris meritoria non tamen venerabitur

Libri secūdi: De temperantia

ab ecclesia tāq̄ martyr nisi realiter mors secuta fuerit. ¶ Secūda Pro qualibet veritate catholica certitudinaliter scita proposita assentire ei tanq̄ non catholice: & econuerso pro qualibet non catholica proposita assentire ei tanq̄ catholice: pariter pro quolibet opere virtutis quo pretermisso catholicus protunc dei incurreret inimicitiam licet martyrīum subire. Exemplum terciū: opus cadēs protunc sub precepto vel etiā sub consilio tante bonitatis quā ipso pretermisso immineret future transgressionis diuini mandati periculū prout ingressus religionis seruatio castitatis &c. ¶ Tertia propositio: Vbi propositio non esset certitudinaliter determinata sed quibusdam coniecturis: similiter si esset opus virtutis non notabilis bonitatis cuiusmodi affabilitas vel eutrapelia aut similis non licet catholico martyrīum pro illo subire. ¶ An enim liceat nisi pro aliquo ex se vel ex circumstantia cadenti sub precepto non hic decludo: hoc tamen vnum est non

est consilium tam parue bonitatis quin aliquo casu ex circumstantia possit cadere sub precepto videlicet vbi emerret impossibilitas implendi diuini preceptum nisi eo medio. ¶ Sequitur contingit martyrīum subire tam pro fide quā pro lege. Pro fide quidem. i. pro defensione alicuius veritatis. Pro lege autem. i. pro aliquo opere precepti: seu alicuius virtutis.

Capitulum tertium. De Temperantia.

Primum documentum.

Emperantia a: ple accepta ponitur virtus circa delectationes & tristitias mediocres multis communes inclinans conformiter ad ra-

tionem rectā eas moderare.

¶ Passionum autem moderatio est earum vsus cōformiter ratioi recte cohibēdo aut prouocādo: cohibēdo qdē ne cōtra rationē rectā insurgāt. i. ad cōsēsum perducāt: prouocando autem cum expedit pro operum exercitio: licitum esset enim genituro prolem passiones uereas cibus / medicinis / aut huiusmodi concessis q̄tum expedit excitare: passiones pariter gustus famem uidelicet & sitim pro indiuidui commodo. ¶ Perpicuū est igitur passionum moderatio nō est eas omnino abijcere atq; extingere sic q̄ non insurgant: non enim id subiacet libero voluntatis arbitrio: Nō est in hominis potestate quin uisis tangerentur: uidelicet sensuali motu: libero autem consensu sic.

¶ Temperantie extrema sunt intemperantia & insensibilitas. ¶ Actus autem eius sunt circa illas passiones uel earum obiecta aut earum vsum uolūtitio aut nolūtitio. Ampla est huius nominis temperantia equi uocatio cuius discordie non

censo innitendum sed distinguendum.

¶ Secundum documētum.

Temperantie species vno modo assignantur temperantia stricte accepta / clementia / mansuetudo / modestia / liberalitas / ueritas / eutrapelia / honestas & studiositas.

¶ Temperantie stricte accepte species sunt temperantia gustus & temperantia tactus.

¶ Illius species sunt temperantia regularis / abstinentia / & sobrietas. ¶ Alterius autem species sunt triplex castitas: uirgialis / cōiugalis / uidualis.

¶ Tertium documentum.

Temperantia stricte accepta ponitur uirtus circa passiones gustus & tactus.

¶ Cuius actus est eas conformiter rationi recte moderare.

¶ Extrema autem sunt circa illas passiones / intemperantia & insensibilitas. ¶ Vbi non pretereunda venit communis modi loquendi declaratio: cū dī uirt⁹ circa passiōes intellige noīe passionū piter obiecta atq; materias circa q̄s uersatur:

Libri secundi. De temperantia.

nulla enim existente passione famis aut sitis aut venereorum contingeret in debito usu ciborum & venereorum esse temperantiam virtutem.

Quartum documentum.

Temperantia stabilium virtus est circa eorum usum. **C**uius actus interior est eorum volitio vel nolitio recte rationi conformis. **E**xrema autem sunt illorum intemperantia atque insensibilitas.

Ad habendum enim medium inuentum quidem difficile habeatur maxima hec egregia. **T**emperantie regula est bona habitudo corporis & anime non impedita: honestas non violata: & facultas non excessiva: Ita igitur quod nullus gustabilium usus est intemperantia dicendus nisi bonam habitudinem corporis vel anime impediat: vel sit contra honestatem: vel supra facultatem persone **Q**uo ad primum qui

de tripliciter impediri potest bona habitudo corporis vel anime: ratione quantitatis: ratione qualitatis: ratione modi sumere: ut pote nimia quantitate: aut fortitudine siue alia mala qualitate: aut indebito modo sumendi prout voraciter & huiusmodi ledatur bona corporis aut anime habitudo: corporis quidem quoad sanitatem vel huiusmodi: anime autem quoad convenientes operationes aut determinatas inclinationes. **Q**uo ad secundum videlicet contra honestatem est dupliciter: ratione prohibitionis: aut cuiusdam naturalis horroris: quia scilicet est prohibitum: aut communiter horri sunt talia ciborum aut potuum genera. **Q**uo ad tertium: supra facultatem est aut ratione diuitiarum: aut status persone: quandoque enim non sufficiunt diuitie cibi sic delicatis vesci: Nonnunquam autem & si sufficiant: statui tamen talis persone videlicet in nobilibus aut similis conditionis non decet tali genere cibi sic aut sic parati vel ministrati vesci.

¶ Quintum documētum.

Temperantia regularis est virtus circa latitudinem mediꝝ temperantie discurrens non egrediendo.

¶ Cuius actus est velle absqꝫ egressu stare in tali latitudine.

¶ Eius quidem extrema sunt gula atqꝫ ebrietas: & insensibilitas Gula est cibi immoderatus vsus Ebrietas autem immoderatus vsus potus mentē alienans: immoderatus enim vsus ipsius potus non inebriatū non habet nomen speciale nisi extēderetur ad eum gula.

¶ Sequuntur corollaria: primum Temperantia regularis siue actus eius habet pro obiecto gustabile sub ratione totalitatis latitudinis temperantie. Abstinentia vero atqꝫ sobrietas strictius habet obiectum: nam abstinentia portionem aliquā cibi a tota latitudine temperantie subtrahit: sobrietas portionem potus.

¶ Secundū corollarium vtraqꝫ illarum a latitudine temperantie subtrahit aliquod quod secundum rectam rationē sumi poterat:

vtraqꝫ igitur formaliter p obiecto subtractionē habet alius a latitudine mediꝝ temperantie. ¶ Tripliciter enim contingit aliquid subtrahere a tali latitudine: scilicet ratione quantitatis / ratione qualitatis & ratione frequentie: Et quolibet illorum modorum fieri et abstinentia vel sobrietas.

¶ Sextum documentum.

Ieiunium est parcimonia victus abstinentiaqꝫ ciborum secundum ecclesie institutionem & loci consuetudinem propter mentis puritatē facienda. ¶ Tangūtur hic multa: primum: Parsimonia victus: Quare omnimoda abstinentia a cibo vel potu vno toto die nō dicitur ieiunium vt est hic sermo: licet in bonitate aut equaleat aut longe sit pretātius propter eius difficultatem. ¶ Dicitur est abstinentiaqꝫ ciborum Triplex enim requiritur abstinentia ad ieiunium scilicet abstinentia secundum vnam totam speciem: abstinentia secundum dum tempus prefixum: & abstinentia secundum nume

Libri secūdi. De temperantia.

rum refectionum: hinc vsus cibi prohibitus pro die ieiunabili soluit ieiunium etiam vnica refectione seruata. Item preuenire notabiliter tēpus ad hoc determinatum scilicet duodecimam horā sine rationabili causa soluit ieiunium. Item refectio secunda ieiunium soluit. ¶ Dicebatur preterea secundum ecclesie institutionē & loci consuetudinem: per id enim altercationes fere innuere soluūtur: in quib⁹ doctores rationibus nituntur certe que ad rem nihil conferūt: quoniam omnino vertibilis est regula ieiunij secundum institutionis ecclesie & consuetudinis loci variabilitatem cōformiter ad cōsiliū Ambrosij/ad Augu. dist. 21. ca. Illa: dicentis Quando venio Romā ieiuno sabbatum cum sum mediolani nō ieiuno: sic & tu ad quancumq; Forte ecclesiam veneris morem eius serua. si vis cuiq; non esse scandalum nec quemq; tibi. ¶ Hinc perspicuum est potum siue ante meridianum siue post non sol

uit ieiunium: siue nutriat: siue nō: cum non cadat sub prohibitione: fateor posse quandoq; esse intemperantiam. ¶ Patet insuper q; esus alicuius cibi vel serotina collatio in certa q̄titate soluit ieiunium in vna regione & non in alia ex alia & alia consuetudine a superioribus non reprobata complexionibus habitantium conformi atq; expediente: multa enim ieiuniorum statuta fuerunt ex hoc abrogata prout habetur dist. 4. ca. In istis legibus temporalibus vbi dicitur leges instituuntur. cum promulgantur firmantur cum moribus vtentium approbantur. ¶ Dicebatur propter mentis puritatem obseruanda. Est enim puritas mentis expurgatio a vicijs aut ab illis que ad vicia inclinant.

¶ Septimum documentum.

Castitas est virtus appetitum moderans venereorum: vtendo vel continē

do conformiter ad rectam rationem. ¶ Cuius actus est velle eis vti aut continere.

¶ Extrema sunt luxuria & insensibilitas: Luxuria est eorū immoderatus vsus: & potest quidem esse immoderatus ratione materie indebite / vel modi indebiti / vel alterius indebite circumstantie: insensibilitas vero est immoderata eorum abiectio recte rationi difformis. Dicit beatus Tho. q̄ pudicitia differt quodammodo a castitate quia non est immediate circa venerea sed circa venereorum signa: pariter impudicitia: cuiusmodi sūt aspectus / oscula / amplexus verba & huiusmodi in quorum moderamine consistit pudicitia: impudicitia aut in eorum vsu immoderato.

¶ Octauum documentum.

Virginitas est immunitas carnis ab opere libidinoso notabiliter sensibili.

Opus autem lebidinosum dicitur notabiliter sensibile quod in viro non patiente impedimentum sufficeret seminis resolutione facere, & in virgine claustra virginalla dissoluere.

¶ Corollarium. sequitur notandum: ad virginatatem non requiritur signaculorum integritas neq̄ immunitas delectationis per resolutionem seminis: non requiritur pariter votum aut propositum perpetue immunitatis seruande.

¶ Secundum corollarium Per solum opus libidinosum notabiliter sensibile perditur virginitas. Et perditur quidē per illud etiā inuite: Ita q̄ mulier inuite violata perdidit virginatatis nomen licet nō castitatis meritum: habitus anime non p̄ hoc deletur s; quo ad propriū actum redditur coiter sopitante corruptionis opinione

¶ Tertium corollarium. Ipsa immunitas carnis dicitur virginitas corporis & volitio seruandē eam virginitas mentis appellatur: talis virginitas

Libri secundi. De temperantia.

carens non est proprie virtus nam virtus est voluntatis actus aut operatio ab eo effectiue imperata posset tamē extrinsece virtus nuncupari p̄ quanto conseruatio īperatur a virtutis actu: ante igitur ratiōis vs̄um talis integritas in puero non est virtus dicenda: quoniam non ei correspōdet proprius voluntatis actus.

¶ Quartum corollarium: Cōtingit perdere virginitatē mētis non perdita carnis virginitate: & contra. Exemplum primi volendo fornicari: cuius tamen volitio non sortitur effectum. Exemplum secundi: in habitu nō est dubium: in actu autem idem ostendo cum voluntas sit impossibile: aut si volueris alicui sit corruptionis obliuio: aut per naturā vel saltem miraculose fuerit insensata corruptio. ¶ Quintum corollarium Per penitentiam recuperatur virginitas mentalis cum qua non fuerat perdita carnis virginitas: nō pōt autez virginitas carnis naturaliter recuperari: nec communiter recuperatur quo ad actū

virginitas mentis / perdita virginitate carnis. ¶ Sextū corollarium Post virginis corruptionem reintegratis adeo claustris nō efficeretur per hoc virgo Ostendo: non p̄ hoc fieret immunitas ab opere libidinoso. i. quin fuerit opis libidinosi coinquinatio Possset tamen deus simpliciter facere nunq̄ fuisse operis libidinosi coinquinationem: eamq; esse virginē.

¶ Nonum documentum.

Castitas vidualis est persone non ligate pre corrupte: non requiritur fuisse nuptā neq; etiam filijs carere. ¶ Actus est volitio post corruptionem continendi. Extrema autē sunt luxurie & insensibilitatis species aut modi.

¶ Decimum documētum,

Castitas coniugalis est vsus moderatio cōtinēdo aut vtēdo conformiter ad rectam rationem. ¶ Luxurie species sunt fornicatio / adultarium / stupr̄ / incestus / raptus / peccatum contranaturam. ¶ Fornicatio est concubitus p̄ sonarum pre corruptarum con

fentiētū nulla cognatione aut affinitate coniunctarum & ex parte materie illicitus Materiam quidem licita vsus veneri est vir & mulier matrimonio coniuncti. ¶ Adulterium est thori alterius violatio ex parte materie illicita. sufficit enim alteram partium esse ligatam ad hoc quvtraq; adulteretur: ligata tamen cum ligata gravius: quoniam duplicē violat thorum scilicet sue partis/ & partis persone quā cognoscit. ¶ Stuprum est virginis consentientis defloratio ex parte materie illicita. ¶ Incestus est concubitus personarum quā propter cognationis vel affinitatis necessitudinem coniūgi prohibentur. ¶ Raptus est concubitus cum violentia persone contra eius consensum vel illorum quorum potestati subest. ¶ Peccatum contra naturā est actus libidinosus ex parte sexus indebiti/ aut vasis indebiti/ aut modi innaturalis illicitus.

¶ Decimum documentū.

Clementia & mā

suetudo sūt virtutes circa iras & punitiones. ¶ Clementia est circa iras & punitiones pene debite remissiva a superiore potestatem habente secundum quod est legum auctor vel equi cōservator conformiter ad rectam rationē. Signata igitur tota pena que iuste secundum legem infligi posset Dico aliquid quā illius pene diminutionē conformiter recte rationi factam esse clemētiam. ¶ Mansuetudo est virtus circa iras & punitiōes pene debite remissiva a persona particulari nō secundum quod ille offensus est legum auctor vel equi cōservator. ¶ Et sunt duo extrema illarum virtutum scilicet in iras scibilitas & iracūdia. Primum in deficiendo & secundum in superabūdādo. In deficiendo quidem scilicet iras non assumēdo malorum coercivas dictante recta ratione esse assumendas eas Per hoc enim malis datur malignandī occasio & opprimendi bonos. In superabundo autem scilicet in illis excedendo rectam rationem: Et sub iracundia conti-

Libri secundi. De temperantia.

nentur /vindicta/crudelitas/
seuitia/& feritas. Vindicta
enim atq; crudelitas dicitur
cruciatus sine sanguine. Cru-
delitas tamen transcendens
modum humanum: vindicta
autē non transcendens ipsum
Sed seuitia & feritas dicitur
cruciatus cum sanguine. Fe-
ritas transcendēs modum hu-
manum Et seuitia non tran-
scēdēs ipsum. Inuidia & odiū
sunt circa bonum & malum.
Odiū enim est velle male inef-
se alicui vt ei male sit. Inui-
dia autem est velle non bene
sibi inesse vt non bene sit ei
Multis enim modis contingit
velle aliquod bonum alicui nō
inesse vel aliquod malum inef-
se. Primo cum vindicta scilicet
propter offensam illi factā
& sic pertinet ad iram. Secun-
do quia ille est indignus illo
bono vel tandem male vtere-
tur eo. Tertio quia ille mauult
illud bonum sibi ipsi inesse q̄
illi. ¶ Quarto quia timet ne sibi
ipsi ille noceat per illud bonū
Et nullū istorum proprie dici-
tur odium vel inuidia. Sed vt
diximus odium et inuidia si-

bi non alium finem prestituūt
q̄ male esse & non bene esse.
noie volitionis intellige nolle
equalens id addo ppter odiū
qd a plerisq; ponitur nolitio.

¶ Undecimum do-
cumentum.

Modestia est vic-
tus circa honores mediocres
inclinans se habere circa illos
conformiter ad rectam ratio-
nē. ¶ Cuius extrema sunt phr-
lotimia & aphilotimia. Pri-
mum in superabundando &
secundum in deficiendo: dixi
honores mediocres nam per
hoc differt a magnanimitate.

¶ Duodecimum
preceptum.

Eutrapelia est vic-
tus circa ludos inclinans se ha-
bere circa illos in dictis aut fa-
ctis recreatiuis presentiu; cō-
formiter ad rectam rationē.
¶ Cuius extrema sunt agri-
kia & omolokia: primum in
superabundando secundum in
deficiendo. Sunt enim quidā
aggresses adeo vt nullis re-
creationibus in humana con-
uersatione aptentur conuiuis

molesti sunt inter quos cōuer-
santur.

¶ Decimum tertium
documentum.

Affabilitas est

virtus circa sermones incli-
nans se habere circa illos cum
decentia conformiter ad re-
ctam rationem. ¶ Cuius ex-
trema sunt adulatio & litigiū
Primum in superabundando
& secundum in deficiendo.
In superabundando, quidem
extollendo nimis alterius per-
fectiones vel nimis imperfe-
ctiones tacendo. Sed in de-
ficiendo scilicet perfectio-
nes alterius occultando vel imper-
fectiones ampliādo vel alios
sermones tristes enunciādo.

¶ Decimum quartum
documentum.

Veritas est virtus
circa sermones perfectionis
vel imperfectionis expressi-
uos cōformiter ad rectam ra-
tionē. ¶ Cuius extrema sunt
ironia & iactantia Primum in
deficiendo & secundum in su-
perabundando. In deficiendo

quidem scilicet proprias im-
perfectiones tacendas dicen-
do: vel dicendas perfectiones
tacendo: aut false imperfectio-
nes alijs sibi ipsi attribuēdo
Sed in superabundando: per-
fectiones proprias tacendas
dicendo: vel imperfectiones
sibi ipsi attribuendo.

¶ Decimum quintum
documentum.

Studiositas est

virtus circa appetitum cogno-
scendi vel applicandi potē-
tias cognitivas suis obiectis
¶ Et eius extrema sunt curio-
sitas & torpedō. Curiositas
quidem in superabundando
scilicet qua quis appetit artes
scire illicitas & prohibitas: vel
scire alioquin etiā licitas sed
ab illo a quo non licet doceri:
aut scientias cupere ingenij ca-
pacitatez transcendentē: aut
propter indebitum finem ap-
petere eas Torpedō vero ex-
tremum indeficiendo scilicet
negligere scire ea quibus ra-
tio dicitur esse incumbēdum;

¶ Decimum sextum
documentum.

Honestas est vir-
tus circa ornatum atq; compo-
sitionem debitam indumen-
torum & exteriorum motuū
secundum q̄ status requirit
& incumbunt negocia: cuius
sūt duo extrēas sed inominata.

¶ Decimumseptimum
documentum.

Liberalitas est
virtus circa vsum pecunie gra-
tis factum: scilicet dando /
accipiendo / consumendo / aut
conseruando conformiter ad
rectam rationē Et capitur hic
large pecunia scilicet pro om-
ni illo quod nummis matemē
surari potest in valore. ¶ Pa-
tet igitur q̄ liberalitatis qua-
tuor sunt actus quorum tamē
principales sunt dare & cōsu-
mere: Alij autem scilicet acci-
pere & custodire sunt minus
principales. ¶ Item duo sunt
extrema eius scilicet prodiga-
litas & illiberalitas. primum
in superabundādo dare plus q̄
oporteat / aut vbi / aut quādo /
aut cui non oportet. Secundū
vero in deficiendo per opposi-
tum: patet igitur q̄ ad libera-

litatem pertinet donatio. Vn-
de donatio proprie est mera
liberalitas qua nullo interue-
niente iure aliquid cōceditur.
Dicitur notāter nullo interue-
niente: quoniā si curreret obli-
gatio tunc vsus talis non gra-
tis fieret & per consequēs nō
diceretur donatio siue libera-
litas sed esset iusticie virtus.
gratia exempli elemosyna p̄
peccatis iniūsta aut alio obli-
gationis debito est non libera-
litas sed iusticie actus.

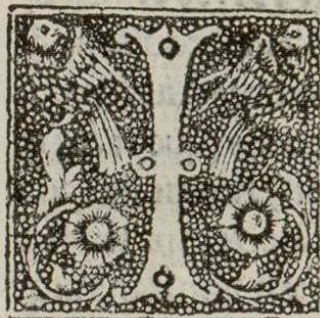
Sciendum est q̄
meum & tuum ex iure pēdent
etiam positiuo quare donatio-
nes aliquas ius inualidare po-
test sic q̄ attentans dominiū
sue rei in alierum transferre
non transferret Gratia exem-
pli. Vsurā aut ludo sortis. Obij-
cies id foret quia ille actus est
illicitus. Contra actus meretri-
cij vel lenocini est illicitus &
tamē per ipsum vere acquiritur
dominium rei habite. Respō-
deo negando illam causalem
assumptā: sed id accedit quia
iure inualidatur acquisitio tali
modo siue medio facta: In me

retricio enim duo sunt scilicet actus meretricandi & talis est iure prohibitus: deinde est pecunie susceptio & hoc non est iure prohibitum: nec q̄tum est ex hoc inuadatur datio tali modo facta quare pecunia/ni aliud obstat efficitur ipsius meretricis. ¶ Pater igitur respōsio An omnis pecunia per actum illicitum habita sit restituenda. Respondeo q̄ non: & hoc quando per talem actum illicitum acquisitio non inuadatur: si autem inuadatur: certum est res nō efficitur sua: & per consequens est restituēda: non quidem semper illi cuius erat sed ei vel in pios vsus distribuenda: In furto vel rapina/res est restituēda illi cuius erat. In ludo autem sortis aut i. symonia/restituenda est nō illi cuius erat sed in eius detestationem illo medio alienantis res in vsus pios instituitur eroganda.

¶ Quartū capitulum erūt tres articuli: Primus in genera

li de Iusticia & ei⁹ membris. Secundus de Iusticia di-
stributiua. Tertius
de commutatiua.

¶ Primum documentum.
Articuli primi.

Iusticia est virtus alteri q̄ suuz est tribuens. Ita igitur q̄ ei⁹ duo sunt: Primo est ad alterum: fortitudo enim & temperantia hominē ad se ipsum dirigūt videlicet proprias moderando passiones. Iusticia autem hominem dirigit ad alterū aut saltem ad se tanq̄ ad alterū: Secundo est ad alterum sub ratione debiti videlicet ei quod suum est tribuens: quare qui alteri gratis donum tribuit non per hoc iustus sed liberalis dicendus est nomine sic appropriato: quod addo quoniam nonnunq̄ extenditur iusticie nomē ad om-

nem actus conformitatem rationi recte: & hoc modo conuertibiliter se habent iustus & bonus / iusticia & bonitas: potest enim iusticie debitum esse triphariā: vt pote p̄sone publice ad priuatā: & ecōtrario: pariter p̄sone priuate ad priuatā.

¶ Secundum documentum.

Hec iuristarū definitio: iusticia est constans & perpetua voluntas ius suum vnicuiq; tribuens (que recte ipsi deo cōuenit) hominib; adaptari valet. Dico enim tripliciter accipi potest constans atq; perpetua vno modo ex parte potētie / secūdo ex parte act⁹ / tertio ex parte obiecti. Primo quidem modo constans atq; perpetua per indefectibilitatē ipsius volūtatis & id soli deo competi: secundo modo per impermutabilitatem volitionis ad volendum contrarium, i. tali volitione sic vult alteri quod suum est reddere q̄ nequeat illa volitione aliter velle. i. non alteri quod suum est reddere. Tertio mō velit alteri constanter & perpetuo reddere quod suum est: saltem in

pposito formaliter aut interpretatiue in hoc sensu nollet ab eo desistere p̄ quocūq; qđ ē cōtra rōem rectā: & his duob; modis viatorib; cōpetere pōt.

¶ A beatis enim inest constans & perpetua voluntas &c. constantia et perpetuitate continuationis actus iusticie absq; interruptione: viatori autem duplex accidere potest interruptio vna pure negationis p̄secutōez act⁹. alia prauē dispositōis per act⁹ iniusticie pōem.

¶ Tertium documentum.

Duplex est iusticia videlicet legalis & particularis: prima bonum commune intendit Altera bonum priuatū. Illa igr̄ bonū cōe h; p̄ obiecto. Ista aut̄ bonū p̄ticulare loquēdo de actu intrinseca tali Circa igitur easdem materias versari possunt sed rationibus diuersis: iusticiam enim legalem dicit philosophus eandem omni virtuti seu totā virtutem videlicet materialiter: quoniam aliarum virtutū materias et operatiōes prout expedit ordinat in commune bonum et inde appellata est

virtus generalis: quam principaliter et quasi architectonice in principe esse dixerunt: in subditis autem secundario et fere administratiue. ¶ Aliter accipi posset pro omni operatione ex debito legis facta: aut strictius pro ipsius legis institutione aut eius obseruande coercionem & hoc modo est in principe siue superiore Quinymo eum expedit leges suas obseruare etiam quibus solutus est: Nam regis ad exemplum totus componitur orbis: principem enim philosophus legem animatam vocat: ad quam subditi tanquam ad quodam exemplar respiciunt: quare eum iusticia pollere opere precium est qui eam alteri ministrat: mobile mutatur semper cum principe vulgus: Dico nihilominus quaruamdam legum viliu obseruantiã dignitas principis non admittit.

¶ Quartum documentum.

Iusticia particularis est duplex scilicet distributiua & commutatiua. Prima est / qua quis ut persona publica distribuit communitatis bo-

na secundum personarum merita & dignitates: cuius actus consistit in debita officiorum & beneficiorum collatione: in distributione atque administratione sacrarum atque terrenarum: sicut in debita exhibitione reuerentie & honoru / & debita executione iudiciorum: in quibus omnibus personarum acceptionem esse contingit: quod est contra iusticie debitum: quod post erga idoneitate profertur persona persone propter idebitam causam: sed nihil faciente ad idoneitatem. Non igitur in deum cadere potest: quod licet quibus personam persone anteponat: pro nulli esse potest debitor. non enim est in his que mere liberalitatis sunt. ¶ Iusticia vero commutatiua in commutacionibus consistit que persona particularis persone particulari quod suum est tribuit. Commutacionis quodam voluntarie quodam involuntarie appellatur: Ille quod ubi que re sua sponte in alterum transfert: puta in contractibus / que sunt emptio / venditio / permutatio / mutuum / accommodatio / depositum / pignoratitio / locatio / conductio / fideiussio & huiusmodi: Involuntarie vero dicitur ubi quis re alterius / aut persona / aut opera eo inuito vitur: In his enim consistit iniusticia:

Libri secundi. De Justicia.

cuius species sunt furtum/raspina/homicidiū/veneficiū/falsa accusatio/detractio/detractio/contumelia/sufurratio/maledictio/adulterium/& huiusmodi in quorum oppositis consistere potest iusticia.

¶ Documentum quiutum

¶ **P**reter supererogatas iusticie partes quas subiectiuas seu specificas appellant/solent partes potentiales superaddi que a Tullio in theori. assignantur sex: Religio/pietas/gratia/vindicta/obseruantia/veritas: ¶ Religio em̄ ceremoniam atq; cultum deo impendit. Pietas parentibus atq; patrie debitum reddit. Obseruantia est qua quis virtuosis personis in dignitate supra eū cōstitutis exhibet debitū. Veritas qua se proximo ostendit in dictis aut factis talem qualis ipse ē. Gratia bñficia alicui recompenſat scđm q̄ ab eo accepit. Vindicatio qua defendendo vel vlciscēdo propulsatur moderate violentia & iniuria: Huius enim actus sub iusticie spe

ciebus preassignatis continentur vt per amplius patebit.

¶ Aliqui liberalitatē & amicitiam superaddunt: nō q̄ sint iusticie species aut specierum actus: sed aliquam habēt cum ea similitudinē per hoc q̄ sunt ad alterum cum aliqua honestatis congruentia. ¶ Obedientiam pariter adiiciūt que sub obseruantia intelligi poterat. eius enim actus est vere iusticie que ceteris virtutum actibus non modicum prebet clementum: cum ipsa melior gratioq; sic q̄ victima: Hinc qui suo arbitrio absq; subiectione operibus virtutū vacare volūt suū attenuāt meritū q̄tū ē ex hoc: id addo qm̄ non est facile multiplicanda obligatio: qua quod consilij erat fiat precepti: cuius transgressio prius inculpanda culpetur & ad reatum imputetur: sic esset animabus tēdacula parare easq; nouis illa queare laqueis: prudenter enim habita fragilitatis ratiōe tutius esset nonnullis penitentibus penitentias iniūctas relinquere sub consilio q̄ sub precepto eas impos

nere aut sic ablatas recipere: homini autem constanti foret vtilius cum huiusmodi obligatione eas acceptare: probet igitur seipsum homo: ac pariter superior inferiorem cui ad auctius merendum daturus est preceptum.

¶ Documentum sextum.

Ponit Aristoteles

Ethi. v. esse iusticie adiunctam Epykeia in: qua p̄termisso verborum legis rigore preferitur q̄d recta ratio poscit: & quod legislator in tali casu p̄elegegitie debuisset. ¶ De his enim que vt plurimum accidunt feruntur leges pro communi bono: quarum obseruātia in quibusdam casibus & circumstantijs manifeste bono communi vel equitati pernicioſa foret. Quod enim pro certo fine introductum est: non debet contra illum finem militare: quare ipsum salubriori consilio est protunc relinquendum: alias potius legis preuaricator q̄ obseruator esset censendus: iuxta regulam iuris. Is committit in legem qui verba legis ample-

ctens contra legis nititur voluntatem: huiusmodi enim virtus Epykeia appellatur: seu iuris equitas: De qua intelligitur. Cupiunt leges vt iure regantur. Exempli gratia: si lege vel iudicis sententia cautum esset: gladium depositū restitui hoc vel illo tempore: & quis aut in furia aut ad patrie impugnationem repeteret: tunc locum habet Epykeia: estq; ea in legis vel sententie executione vtendum: ¶ Ad quemlibet ei in manifestis & notorijs id spectat: secus autem in dubijs.

¶ **S**ecundi articuli De iusticia distributua et speciebus quatuor erūt puncta.

¶ Primum documētum.

Primi puncti.

IN beneficiorū aut officiorum distributione est persone idoneitas principaliter attendenda

Libri secundi. De Iusticia

denda: qua existente oculum ad aliud conuerti conceditur quale esset cōsanguinitas / obsequium impensum / aut huiusmodi: gratia cuius q̄tū est ex hoc ydoneum ydoneo licite preferri contingit non autem idoneo nō idoneum. Dixi q̄tum est ex hoc nam alium de nasci posset iniquitas gratia exēpli vbi idoneo pro obsequio pecunia refundēdo cōferretur ecclesiasticum beneficium tanq̄ illius precium atq̄ retributio symonia eēt. ¶ An autem iniquius sit illius beneficium vel officium symoniacō ydoneo conferre q̄ non ydoneo gratis tribuere: dico duo hec possunt vt excedens & excessum se habere Est tamen secundi iniquitas durabilior: non inconuenit in his iniquitatem aliquam nō symoniacam esse aliqua symoniaca deteriore: sic duarum iniquitatum minor collationem nō nunq̄ inualidat: pernicioſa em̄ valde & admodum detestanda res est in huiusmodi prefici non ydoneum: patet ex grauibus tacturis q̄ in republica

tam ecclesiastica q̄ laica miserabiliter accidunt.

¶ Secundū documentum: **D**ogmatifāt pleriq̄ esse in foro dei & consciētie preferendum duorum ydoneorum magis ydoneum: In foro autem iudiciali sufficit p̄ficere ydoneum videlicet ad hoc q̄ nequeat huiusmodi electio aut collatio impugnari: alioquin omnis electio calumniam pateretur: intuitu igitur cōsanguinitatis / seruicij / vel huiusmodi preferre minus bonum meliori est in foro dei acceptio personarum.

¶ **P**ro hac opinione adducitur illud hiero. Qui prestantior est omni populo q̄ doctior / qui sanctior / qui in oī virtute eminentior / ille eligatur ad sacerdotium 4. d. j. ca. Licet: verum est q̄ si pares fuerit potest cōsanguineus vel obsequiosus aut eiusmodi preferri alteri nī scandalum aut alia pernicioſa sequella obstet. Idē dicendum est in conferendis officiis aut distribuendis elemosynis ex bonis communita

is vel testatoris Dare enim vnicuius aut consanguineis vel aliis amicis minus egentibus est acceptio personarum; Dices facilius dispensatur cum diuitibus quam cum alijs ad contrahendum matrimonium in gradu prohibito Neque propter hoc fit personarum acceptio igitur neque illic propter similia. ¶ Respondeo negando consequentiam quoniam hec conditio pertinet ad negotium & non illa: matrimonij enim dispensatio in gradu prohibito consuevit principaliter fieri propter foedus pacis seruandum quod est magis necessarium communi utilitati circa personas diuites aut potentes: quare hoc impedit acceptio nem fieri personarum.

¶ **Alia est opinio** quod in foro conscientie non tenetur quis preferre meliorem sed sufficit idoneum obseruare: ymo secundum vnam terminum interpretat onem idoneus non suscipit comparisonem: nam omnium integritatem connotat que requirit officium Et ita dicere iste est magis idoneus

quam ille est dicere iste habet aliquid ad officium requisitum quod ille non habet Et si sic tunc sequitur quod ille non est idoneus: si igitur ambo sunt idonei neuter habet aliquid ad officium requisitum quod alter non habeat Et per consequens neuter est altero magis idoneus. ¶ Dico autem duo: primo falsum esse quod idoneus non comparationem suscipiat: quod enim duorum uterque omnia requisita ad esse albi habeat non sequitur neutrum esse altero albiore Secundo dico id nil proposito obesse vel prodesse: quoniam mens querentium est an ille qui in concernentibus officij executionem est perfectior sit alteri idoneo minus perfecto preferendus Tenet ista opinio quod non debito obligationis.

¶ Ad auctoritates autem sonantes meliorem esse preferendum: verum est non idoneo: vel si fiat sermo de ambobus idoneis debet intelligi meliorem esse preferendum debito congruentie & non debito obligationis: congruum est enim atque expediens magis idoneum preferri: non enim agere obligamur meliori modo quam possumus.

Libri secundi De Iusticia distributiva.

CAnimaduerte in hac materia/accipitur bon⁹ pro idoneo & sumitur quidem idoneitas comparatiue ad officij vel beneficij qualitatem. quare ipsa non semper ex persone sciētia/aut particulari bōitate sufficienter concluditur: sed pariter ex alijs ad bonum commune & ad vtilē officij executionem conferentibus: cuiusmodi est potētia/ experiētia/īdustricia: aut ad huiusmodi: nō igitur semper maiori virtute aut sciētia peditus est hic melior siue magis idoneus.

De sacrorum distributione Punctum secundum.

CDocumentum primum.

IN sacrorum distributione attenditur debita ministri & ei⁹ cui ministratur cōditio cum reliquis circumstantijs: vt pote nō sit prohibitus minister ille aut cui ministratur: nec sit loci/aut temporis/aut finis/aut huiusmodi prohibita circumstantia:

& vt nunc de ecclesiasticis sacramentis sit sermo: Dico ministri maliciam nonnunq̄ ministro/quandoq̄ sacramēto/aliquando vtriq̄/ aliquando neutri obesse. **C**Ad sacramēti enim conficiendi integritatem sufficienter & requiruntur hec quatuor materia/forma/potestas ministri/& eius debita intentio vt scilicet intendit ecclesia Ex parte autem ministri culpam euitaturi alia plurima requiruntur pro sollemnitate aut aliter instituta etiam non de sacramenti essentia.

CSecūdum documentum.

Ministri malicia
vnum de illis quatuor omittētis sacramēto obest ī hoc sēsu nō fit sacramētū: scilicet omīssa materia/aut forma/potestate/aut intentione debita Malicia autem in reliquis iure institutis ministro obest non sacramēto: gratia exempli in vase/aut habitu/aut loco/aut tempore/aut statu/& hmoi non debitis mīlter cōsecrat/s; peccat: Malicia vero neutro illorum modog; se habēs neutri obest

cuiusmodi malitia aliqua venialis impertinens rei.

¶ Qualiter vero huic cui ministratur obicit minister malicia aut proicit bonitas est augustinus sententia ut recitatur de consecratione distinc. iiii. ca. cum baptizat malus ubi dicit non datur impar baptismus per impares ministros: & eadem distinc. pluribus ca. idem ostenditur: quod potissimum intellige de sacramentorum effectu essentiali Nam illic deus operatur ut auctor & homo ut minister: interuenit enim ille effectus non ministri sed passionis christi merito cuius virtus operatur in sacramentis, Quare effectus essentialis non datur per ministrum meliorem melior: sed quoad effectum aliquem accidentalem operari potest ministri sanctitas per orationes & bonas eius affectiones quibus a deo talem impetrat effectum Silvester papa constantino imperatori mundationem lepre obtinuit baptizando: iste est accidentalis effectus. Essentialis autem illic est remissio pec-

cati originalis & gratie baptismalis infusio.

¶ Qualiter aut ipsi ministrati sua obicit malicia: an peccato irretitus peccet sacramentum sic ministrans. Respondet indistincte thom. iiii. distinc. v. q. sic Nam irreuerentiam deo facit quare dicit esse peccatum mortale ex genere: nec ex hoc sequitur ab eo suscipiente peccare quod diu scilicet ille ab ecclesia tolleratur, secus eo prohibito scilicet cum degradatur suspenditur vel excommunicatur: peccaret scienter ab eo sacramentum suscipiens nisi necessitas urgeret baptismum suscipere. in quo casu quisque potest esse baptismi minister etiam infidelis modo ipse ut ecclesia conferre intendat.

¶ Documentum tertium,

¶ Quemadmodum deus potentiam suam non allegauit sacramentis scilicet quin absque eis valeat sacramentorum effectus conferre sic nec ministris patet id a sua pendet institutione Possent enim angeli esse vere ministri: et si preter

Libri secūdi. De Iusticia distributiua.

communem legem Et ideo si quod sacramentum ministerialiter ab aliquo angelo bono attentaretur esset habendum raturum: secus de malis: quoniam cum sit mendacij spiritus non cōstaret esse cum eis a deo dispensatum. Si tamen cū eis dispensatum esse cōstaret: esset habendū raturum. ¶ Aduerte nihilo minus latam esse differentiā inter conficere & confectū ministrare: quis sacramentum de lege communi cōficere nequit qui confectum ministrare potest: Pariter cōtingit posse pluries ab eodem confici & non pluries eadē licite ministrari.

¶ Sequuntur correlaria: Primum ex sola dei arbitraria institutione factum est quod ipsorum septem sacramentorum que sunt. Baptismus/Confirmatio/Eucharistia/Penitentia/Extrema unctio. Credo & Matrimonium tria iterari nequeunt nec debent Baptismus/Confirmatio/& Ordo, vt habetur. j. q. j. c. quāquidam & de Consecra. di. v. c. dictum

est &c. de tēpore. Ita quod aliquod illorum iteratum non sortitur effectū & peccat minister scienter iterādo ipsum. Alia autem quatuor iterari possunt. ¶ Secundum: sola pariter dei ordinatione fit quod sacramentorum quoddam effectum habeat indelebilem vt illa tria: quoddā delebilem vt reliqua quatuor: in quolibet enim illorum triū imprimitur anime character indelebilis: cum igitur sacramentum iteretur vt effectus perditus recuperetur: sequitur nō deberi aliquod illorum triū iterari. Ex quo patet quod si quis resurgeret non esset rebaptizandus vel reordinandus vel confirmandus. Non enim solum minister sed suscipiens iterando scienter vnum illorum triū grauitur peccat. Notanter dicitur scienter quoniam vbi probabiliter dubitatur an sit baptizatus confirmatus vel ordinatus potest ei licite sacramentū applicari. ¶ Qualiter autem constet de sacramēti susceptione. Responderur de Baptismo & Confirmatione crediturtes

simonio vnus: secus autem de ordine vt habetur distinct. nōagesima octaua. c. Aphros. Vnde si omnino dubitetur. de viuo tunc habetur tanq̄ nō baptisatus de mortuo enim qui natus ē ex xp̄ianis parētibus & inter xp̄ianos fideliter cōseruatus ē ipse baptisatus eē p̄sumitur. Et talis p̄sumptio secūdū cano. p̄ certitudine est habenda donec euidentibus forsitan argumētis contrarium probaretur.

¶ Tertium corollarium ex sola dei institutiōe nascitur sacramentorum dependentia: qua videlicet baptisimi caracterem presupponit quisq̄ alterius sacramenti caracter vt habetur de presbitero non baptisato. c. veniens. Baptisimus enim est sacramentorum ianua. Quare si quis nō baptisatus etiam credens se esse baptisatum accedit ad ordines & promoueatur ad sacerdotium ipse non est sacerdos nec cōficere potest nec in penitētiāli foro absolueret: Hinc si deprehendatur non esse baptisatus debet baptisari & iterum ordinari: pariter si

aliquos ordinare attentet. hi ordinem ab ipso non suscipiunt: Secus de episcopo excommunicato vel heretico aut degradato: nam licet peccet ordinem conferre attentans: tamē ipsum confert. non autem dat ordinis executionem: quoniā eam non habebat: quare requiritur dispensatio suscipientibus ad hoc q̄ ordinis executionem exercent. Ab illo enim episcopo excommunicato heretico vel degradato nō fit dignitatis ablatio Ita q̄ non aufertur caracter: sed fit executionis dignitatis suspensio vt habetur extra de consecratione ecclesiarum in glo. Vbi dicitur q̄ Vnctio interior (scilicet caracter) p̄petua est & nō pōt admitti Licet quandoq̄ executio suspēdatur obiiciēs habetur q. i. ca. quanquidā vbi dicitur q̄ degradatus episcopus potestē largiendi sacros ordines nō habet Respondetur debet intelligi de ordinis executione. i. nō confert executionem ordinis sic q̄ suscipiens possit in ordine suscepto ministrare.

Libri secundi. De iusticia distributiua.

Tercii puncti de honorum distri- butione.

Documentum primum.

Honorum exhibi-
tio atq; distributio attēdit ho-
norantis & honorati habitudi-
nem, honoratiq; aut alterius p-
eum representati merita cum
reliquis debitis circumstantiis:
secundum enim varios perso-
narum gradus variantur & ho-
norum modi atq; species: alius
deo alius regi alius duci & reli-
quis ordinatim debetur honor:
alius ē inferioris ad superiorem:
alius contra: alius inter perso-
nas non illa habitudine coniū-
ctas Presidentiū eī in ecclesia
gradus sunt papa: deinde lega-
tus in prouincia sibi commissa
nā pape vicē gerit: deinde pri-
mas siue patriacha q̄ ē archie-
piscoporū / ep̄orū / & suffraga-
neorū suorū iudex. deinde ar-
chiepiscopus suorum suffraga-
ganeorū & clericorū sue dioce-
sis: deinde episcopus / qui ē iudex

abbatū / archidiaconorū / priorū
dio. deinde archidiacon⁹ iudex
archiep̄scorū suorū: deīn archi-
ep̄sc̄ p̄sbyterorū parrochialiū.

Ad maiores rei

elucidationē hec premittatur.
descriptio Honor est exhibitio
reuerētie in signū virtutis Vbi
notes exhiberi posse ex quadā
decentia, & sic nō ad iusticiam
sed ad magnanimitatē ptinet.
Aliomō sub ratione debiti: &
sic ad eā spectat Sequitur igitur
q̄ honor cadens sub isto prece-
pto honora patres & matrē ex
odi. i. 2. ptinet ad iusticiā: vbi
p̄ patrem & matrem compre-
hēderetur generaliter omnis ī
aliquo sup̄ior. nec ē subtrahē-
dus honor debitus p̄pter eius
maliciā q̄ diu in sua tolleratur
superioritate: Et licet male pre-
sident habēdus est tamē a sub-
ditis vt bonus p̄sides quoulsq;
ab ecclesia deponatur: nisi for-
te ī notorie perniciosis res mo-
ram non pateretur. Dices filius
patrem hereticum alios falsis
doctrinis corrumpentem accu-
sare non deberet. Respondens

sue manus p̄ceptū de obligat a
 minori: magis enim tenetur ho
 norem deo impendere q̄ patri
 iuxta illud euangelii Qui ho
 norat patrem & matrem plus q̄
 me non est me dignus. Idem
 dic in reliquis.

¶ Secundum documentum.

Dogmatifāt ple
 ricq; potestatē dominandi tem
 poralem esse licite tā apētendā
 q̄ petendam: non autē spiritua
 le curā animarum habentem at
 q; rerum spiritualium admini
 strationem: hanc quidem nec
 licite petendam nec appeten
 dam dicunt iuxta Senten. Au
 gu. ix. de ciui. dei ca. ix. Lo
 cus superior sine quo p̄ opulus
 regi non potest & si vt debet
 administratur: indecēter tñ ap
 peritur Notes tñ tria ih̄ācptāte
 esse considerāda scilicet hono
 ris celsitudinem/abundantiam
 rei tēporalis/operationis spiri
 tuale exercitium: dicunt enim
 propter nullum istorum esse ap
 petendam talem potestatem.
 Nam propter primum appete

re eam est ambiciosum repro
 batuz adeo iuxta illud mathei
 xxiii. querūt primos accubitus i
 cenis & prias cathedras i fina
 gogis & vocari ab hominibus
 rabi Propter autem secundum
 appetere eam ē cupiditatis vi
 cium quia aponit min⁹ bonum
 tanq̄ finem rei melioris: nā p̄
 latio spiritualis est melior re
 temporalis ideo dicitur Iohan
 nis vltimo Pasce oues meas
 non te: Propter tertium autē ap
 petere eam est temerariū: Nā
 emineret tali periculum: si enī
 se esse dignum credat est presū
 ptuosus: si vero se esse indignū
 est peruersus appetitus. Cōclu
 dunt igitur talem potestatem
 iam sibi impositam potest quis
 licite suscipere sed prio appete
 re nō licet.

¶ **D**ura est hec opi
 nio cōtra quam obiicio: Omne
 bonum cuius vsus v̄tenti & rei
 publice bonus est atq; vtilis po
 test quis licite appetere id suffi
 cienter cognoscens: sed talis
 dignitas est quoddam bonum
 huiusmodi ergo &c. consequē

Libri secūdi. De iusticia distributiua.

tia patet & maior est nota: nam ipsius actus interioris multa esset ex parte obiecti aut circūstantie difformitas: minor pariter est clara vsq; ad particulam de cognitione: quam ostēdo namcōtingit eum testimonio bonorum atq; prudentum virorum quibus rationabiliter credendum est informari super rei vtilitate ac persone sue idoneitate: quinymo absq; extrinseco testimonio: nam contingit virum esse consummatum & sufficienter agnoscere alios etiam idoneos esse valde eo inferiores in requisitis ad officij executionem: cur igitur se esse idoneum non licite credere poterit. Item quilibet obligatus ad aliquem finem tenetur ad media sine quibus nō habetur ille finis: s; ille vir doctus tenetur ecclesie & populi icōmoda vitare & ī casu aliquo nequit nisi alium impediāt & se eligi procuret ergo licite id velle potest. gratia exēpli epātum sibi dari: & per consequēs eum appetere atq; petere: nec est verum quemcūq; credente

se esse idoneū esse p̄sūptuosū: Nā idoneitas non impeccabilitatem requirit. Potest pariter quis ad hoc habere testimoniū aut aliam sufficientem credendi rationem.

¶ Documentum tertium.

Recto ac vtili fine quis licite potest honorem appetere & petere prout & exhibere: patet ex supra adductis rationibus. Tum etiam omne bonum ad quod reddēdum quis alium cogere potest/ipse licite potest appetere atq; petere: s; p̄t q; s licite ymo nōnūq; tenetur alterum ad ei honorem tribuendum cogere. ergo potest ipse licite honorem ipsum appetere atq; petere cōseq̄ntia patet cū maiore: & p̄batur minor. Contingit ratiōe suscepte dignitatis aliquem iuramēto astrigi iura libertatis seruare: quorum vnum sit honorum a subditis exhibitio: quid queso

est subditos cogere seu velle eos eis debitum reddere nisi honorem sibi dari procurare: hoc autem ē honor ē petere & si non propter se.

Nichilomin⁹ fa-
teor propter humanā infirmi-
tatem periculosum esse hono-
ris appetitum: quoniā frequen-
ter se ingerit vana gloria que ī
ordinate p̄stituitur finis. **E**st
enim in bonū proximi aut in
obseruantiam legis ordinan-
dus honor: alioquin vanus est
aut perniciosus. **G**loria est
clara cum laude opinio: quam
siquis appetat vt alteri recte p̄
sit ē gloria laudabilis: si vt ob-
sit est perniciosa: si quadam li-
bidine nec vt proffit nec vt ob-
sit est vana: vanum enim dici-
tur inutile sic triplicem vides
esse gloriam.

Dubitat an pre-
stantius est honorare an hono-
rari. **R**espondendum licet

precisum honorari e sit melius:
esse tamen dignum honorari
melius est q̄ honorare. **P**ri-
mam partem p̄bo. Omnis act⁹
soluendi debitum ceteris alijs
paribus est melior q̄ actus sus-
cipiendi debitum: quoniā dif-
ficilior: sed honorare est huius-
modi igitur. Et dixi notanter
precisum: quoniā propter cir-
cūstantiam positam hic & nō
illic contingeret volitionem su-
scipiendi honorem esse melio-
rem: q̄ dandi. gratia exempli:
publicam vtilitatē vt pote po-
puli edificationē/qua eius do-
ctrina sit populo salubrior effi-
caci⁹ & ad beatam vitam ma-
gis conductiua pretendat ille
suscipiens honorem: dans au-
tem duntaxat a debito se ab-
soluere intēdat. **S**ecundam
partem declaro: melius est pro-
meruisse meritum: q̄ distribue-
re tale meritum merenti se eē
dignum honorari est prome-
ruisse bonum: esse autē dignū
honorare/est esse dignum dis-
tribuere tale bonum merenti:
ergo melius illud q̄ istud.

Libri secūdi. De iusticia distributiua.

¶ Documentum quartum.

Precipua honorū differētia est ex parte interiorū actuum attendenda: patet: actu interiore designatur ratio seu cōditio sub q̄ exhibetur reuerētia: ipsa enim genuflexio actu interiori deo exhibita tāq̄ summo bono est latria que creature secundum suā dignitatē data esset dulia: Hinc ipsius latrie atq; dulie que ad iusticiam distributiua spectant diffinitiones sunt sane capiende: Latria enim diffinitur Honor soli deo debitus: Dulia autem honor creature datus & ei debitus. Hinc ellucescit qd sit idolatria. Est enim honor creature datus: soli deo debitus. Querenti igitur quis honor ille sit soli deo debitus an genuflexio vel aliq̄ in terram prostratio vel alia huiusmodi exterior opatio. Respondeo proprie ille honor interiori p̄fessione cōsistit: gratia exēpli fateri hoc vel illud esse deum summum bonum &c. Sint propositiones prima: exterior cultus proprie enō appellāndus

latria nisi scdm qd p̄ actū interiorē assumitur sub aliqua proprietate soli deo competēte: p̄ ut sunt deitas omnipotentia & huiusmodi: hinc eadem operatio exterior p̄ duos actus aut p̄ vnum terciū lata in creaturam propter deum est simul latria dulia: pariter vno actu relata in creaturam esset dulia que alio actu in eandem creaturam relata foret idolatria: Secunda p̄positio actus interior adorationis est conotatiua: est enim ipsius cultus & illius cui exhibetur nōnunq̄ pariter preter cultum est aliquorum duorum vnius representantis & alterius representati: gratia exempli coram ymagine interior adorationis actus preter ipsum cultum est ymaginis representantis & dei per eam representati est dulia eius & latria istius. Tercia p̄positio ymago quā quis sit adoranda eadem specie adorationis qua res representata: est tamen diuersimode vnius & alterius patet ex precedentibus.

¶ Per hoc difficul

tates varie circa adorationis
 materiã euacuari possent qua
 lis est illa trita. An Christi hu
 manitas sit adoratione latrie
 adoranda An etiam Xpi crux
 Solet dici affirmatiue. Cui obij
 citur Sũ t creature. Respõdeo
 dupliciter potest quis se habe
 re in tali adoratione. Vnomo
 do illi creature exteriorẽ exhi
 bendo cultum fatendo ipsam
 esse summum bonum & sic ef
 set idolatria nec aliqua creatu
 ra est adoratione latrie isto mo
 do adorãda/siue sit deo vnita
 siue non. Alio modo potest
 quis talem cultum exteriorẽ
 exhibere illi creature: fatẽdo il
 lud cui⁹ ad eam credit esse ha
 bitudinem esse summum bo
 num Et hoc modo intelligen
 dum est aliquam creaturam ef
 se adoratione latrie adorandã.
 ¶ Dices Latria vt dictũ
 est. ẽ cultus deodatus scz deo
 debitus: sed in illa adoratione
 talis cultus saltem exterior nõ
 datur deo sed illi creature igitur.
 ¶ Respondeo negãdo mi
 norem pro prima parte: nec in
 conuenit cruci dari: & princi
 paliter ipsi deo in quẽ per actũ

interiorem refertur: q̄ autẽ di
 cat doctor subtilis totum ag
 gregatum ex deo & humanita
 tẽ esse latria adorandum non
 caret dubio saltem de inte
 riori adoratione: latria enim cõ
 sistit in interiori professiõẽ ali
 cuius soli deo competentis: nõ
 est autem profitẽdum illud ag
 gregatũ eẽ deũ aut eternũ &c.
 igitur &c. non pariter est eo
 fruendum cum non sit deus.

¶ Documentum quintum.

Per orationem re
 cte deo fusam impenditur la
 trie honor ad iusticiam spectãs
 distributiua. ¶ Diffinitur em̃
 oratio eleuatio mentis in deũ
 cum desyderio: scz obtinendi
 aliquid ab eo: creature pariter
 fũdi potest oratio Quare vt su
 pra dixi ipsa per actum inte
 riorẽ specificatur: eadem em̃
 vocalis oratio per actum inte
 riorẽ deo tanq̃ summo bo
 no fusa est latria: que directã
 ẽtis aut alijs creaturis ẽ dulia:

¶ **M**ulta enim sũt
 in oratione consideranda scilicet
 cet/cui fiat/a quo/ q̃liter/vbi/
 de quo/& pro quo.

Libri secūdi. De Bonoz distributōe.

¶ Quoad primū
fit communiter oratio deo vel
beatis: sed differunt quia prin-
cipaliter deo tanq̄ datori il-
lius quod petitur, Beatis au-
tem tanq̄ intercessoribus qui
a deo nobis illud dari obtinēt.
¶ Et semper exaudiuntur bea-
ti pro nobis orantes: quoniam
non petunt nisi que in verbo vi-
dent deum precibus eorum no-
bis daturum. Cum igitur via-
tores etiā sancti & anime san-
cte in purgatorio existētes nō
cognoscant an deus sit nobis
daturus hoc vel illud: nec etiā
orationes nostras in verbo co-
gnoscut ideo communiter no-
stre orationes illis sanctis pur-
gatorij vel sanctis viatoribus
non funduntur sed his qui ple-
ne sunt beati. **¶** Dices si bea-
tus priusq̄ petat pro nobis deū
cognosceret daturum quod pe-
tit / frustra ipse / peteret illud.
¶ Nego consequentiam: quo-
niam licet deus id nobis dari
proposuerit tñ vult tali modo
dari: scz sanctorū orationibus.
¶ Quoad secundū
soli creature rationali cōuenit

orare: non autem deo: non igitur
Christus dicendus est pro
nobis orare vel orasse nisi per
idiomatum communicationē
id est secundum humanitaz
tem: creaturis autem tam bea-
tis: q̄ existentibus in purgato-
rio atq; etiam viatoribus ora-
re competit. **¶** Dices beati nō
sunt in statu merendi ergo nō
merentur exaudiri a deo: non
igitur exaudiuntur: & per con-
sequens non videntur pro no-
bis orare. **¶** Respondeo licet
non sint in statu merendi sibi:
sunt tamen in statu alij impe-
trandī. Item alias meruerunt
nunc exaudiri: nec solum pro
viatoribus orant beati sed etiā
p animabus in purgatorio de-
tentis. Anime autem purgato-
rij quorūdam opinione pro se
orant atq; exaudiuntur non qui-
dem ad gratie vel glorie aug-
mētū s; ad pene diminutionē.
Nec sequitur q; statim a tota
pena liberarētur quia nō decet:
quare nec illud petūt: aliquam
autē pene diminutionē postu-
lant & exaudiuntur. An semp
exaudiantur orantes pro viuis
videtur q; non sicut neq; lem

per exaudiuntur nostre & hoc ideo quia non vident diuinā voluntatem. ¶ His adiūge: scāctis ex meritorum diuersitate diuersas a domino dari prerogatiuas: Vtile igitur est nonnūq̄ inferiores sanctos orare: primo quia quibusdā sanctis datum est in certis causis p̄cipue patrocinari: secundo quando q̄ est maior orantis ad hos scāctos deuotio. Tertio vt omnib⁹ exhibeatur honor a nobis. q̄rto quia aliquñ orationib⁹ pluriū impetratur q̄ nō oratiōe vni⁹.

¶ De tertio autem scilicet qualiter fieri debeat.

Respondendum quādoq̄ modus cadit sub precepto aut officio: prout orationis que fit per ecclesie ministros in persona totius populi: debet vocaliter fieri vt populo innotescat: vt etiam ad deuotionem moueatur populus. Alia est oratio singularis scilicet q̄ offertur a singulari persona p̄ se vel alia: & talē nō necesse vocaliter ymo fieri potest mentaliter. ¶ Sed de attētiōe que proprie in oratiōe vocali locū h̄z: notetur triplex esse potest: Vna verbis ne

qs in ipsis erret. ¶ Scda sē sui verbos⁹ vt v̄bos⁹ sciam orans plene intelligat. Tertia fini orationis scilicet deo & rei p̄ qua obtinenda oratur: p̄cipue enim requiritur tertia attētiō q̄ etiā ab idiotis haberi potest. Immo cōtingeret primā attentionē impedire secūdā vel tertiā aut scdā ipediū tertiā & tūc eēt minuēda. P̄ia ei attētiō sufficit tāta q̄ta requiritur ad debita verbos⁹ platōez. Scda vero attētiō n̄ ē s̄p̄r̄ requisita. Emergit q̄st̄iūcula q̄re oram⁹ versus oriētē. ¶ Rñderi solet eē ex q̄dā decētia trip̄r̄. p̄rio p̄pter diuine maiestatis iudiciū q̄ nobis māifestatur ī motu celi q̄ ē ab oriēte. Scdo p̄pter p̄adi li locū in oriēte cōstitutū Tercio p̄pter xp̄z q̄ ē lux mūdi & q̄ d̄ oriēs.

¶ De quarto scz de

loco dicēd̄ ceteris alijs p̄ib⁹ ōro vtilior ē ī eccl̄ia q̄ priuata. P̄mo p̄pter loci īstitutōez ad orādū. scdo p̄pter sacramēteria & aīa s̄c̄ta q̄ illic s̄ūt: tertio p̄pter multos oratiū cōcur̄sū fit ōro magis exaudibilis iuxta illd̄. mathei. xviiij. Vbi duov̄ tres erūt cōgregati ī noīe meo ibi s̄c̄

Libri secūdi. De Bonoz distributiōe.

¶ De quinto vide licet de quo fieri debet oratio. Dicendum: Peti possunt tam bona spiritalia q̄ corporalia & etiam mala pene. Sed differenter nam bona salutī necessaria possunt absolute peti vt remissio peccatorum / virtutes / gratia / & huiusmodi. Alia autem bona non sic necessaria salutī ymo aliquib⁹ nocere possunt / sunt sub conditione appetenda scz si cognouerit deus illa non salutī nocitura. Cuiusmodi sanitas / diuitie / honor / sciētia / eloquentia & huiusmodi. Mala autem pene vt infirmitates: vel flagella: non debet quis petere nisi in ordine ad bonum scilicet vt per illa quis ad deum conuertatur.

¶ De sexto autem scilicet p̄ quo facienda est oratio. ¶ Respondendum tā pro defunctis q̄ pro viuis esse orandum. ¶ Pro defunctis nō quidem determinate pro omnib⁹ sed quibus existimandum est profuturam orationem. Quare non est determinate orandum pro illis quos esse in glo-

ria credit ecclesia scilicet pro canonizatis quia non egent: nec etiam pro damnatis in inferno vel limbo est orandum: cum non profit eis oratio: sed pro animabus purgatorij determinate sic: addo determinate. certum est enim: nescimus particulariter qui ad paradisu / infernum / vel purgatorium vadāt quo ad adultos: quare pro omnibus defunctis orari potest. Pro morientibus autem in excōmunicatione vel in aliquo mortali notorio sine signis contritionis non est oratione solemni in ecclesia orandum / sed priuata: qm̄ potuerunt in extremis penitere & ita remissionem peccatorum consequi quare & esse in via salutis. ¶ Pro cunctis autem viuētib⁹ viatoribus orare licet tā bonis q̄ malis & etiā precisis: tñ p̄ precisis videlicet excōicatis et hereticis oratiōe priuata vt deus eos ad vnitatem conuertat: non autem orationibus per publicos ecclesie ministros quorū suffragia ecclesia p̄uat eos.

¶ Documentum sextum.

In iuramento licito latría ad iusticiam distributiua pertinet exhibetur deo: patet inuocatur tanq̄ testis qui nec decipi nec decipere potest: quare summam veritatis scientiam ei attribuimus per hoc qđ non potest decipi: & summam bonitatem per hoc qđ decipere nequit: hac ratione contra non nullos facile probatur iuramentum esse licitum cum debitis circumstantiis Item deuter. Dominum tuum adorabis & illi soli serues ac per nomē illius iurabis & leuitici. x. Reddes domino iuramenta tua: iuxta quod dicit augustinus in sermone de verbis apostoli, Si peccatū eēt iuratio non diceretur i lege Reddes domino iuramēta tua Preterea in pluribus locis scripture inuenitur dominus iurasse Item iuramentum esse licitum approbat determinatio vniuersalis ecclesie vt multis cano. cōstat.

Edicam⁹ igitur iuramentum est affirmatio vel negatio de aliquo sacre rei atte

statione firmata **E**dicitur enī iuramentum tāq̄ iure introductum: videlicet sine veritatis roborande, humana enim fragilitas tam ex defectu cognitionis veri q̄ ex defectu bonitatis frequenter in mendaciū labitur: quare vt in rebus humanis aliqua haberetur certitudo introductum est ad testem qui nec decipere nec decipi potest recurrendum & ille est deus: iurare enim nil aliud est q̄ deum in testem alicuius rei inuocare Dices nullum prebetur inuocantibus rei testimonium igitur frustra inuocatur Respondetur non contingit rite iurare quin in hoc seculo vel in altero fiat ab ipso deo veritatis rei super qua fuit inuocatus manifestatio.

Sequūt correfa
Primum aliquomodo per creaturā iurare Licet aliquo modo non Dupliciter enim potest creatura inuocari in testimonium, Vn modo secundū se scilicet tanq̄ testis qui nec decipere nec decipi pōt & sic

Libri secundi. De iusticia distributiua.

non licet per creaturam iurare. ¶ Alio modo potest inuocari creatura in testem tanq̄ effect⁹ ipsius testis infallibilis: & sic iurare per creaturā est per deum iurare cui subiacet talis creatura. Et ita possum⁹ p̄ crucem sanctam iurare & in manu episcopi. 22. q. 5. c. Qui per iurat. Item & per Euangelium 22. q. 2. c. Si aliqua. Item per salutem principis. Item per ordinem. 19. q. 2. c. Quotiēs. Et intelligitur iurare per deum cui⁹ iudicio salus principis cōsistit. Itē & per altare & reliqua. 22. q. c. Habemus. Item per fidei interpositionem. extra de his que metus causa. c. Ad aures. ¶ Est nihilomin⁹ animaduertendum quāuis liceat per creaturam iurare non tamen ab ecclesia conceditur per quamcūq; qui enim per creaturam nō concessam iurat debet puniri. Vnde qui iurauerit per capillū dei vel aliter blasphemiam dixerit si sit clericus debet deponi. Si autem laycus debet anathematizari. 22. q. 1. Clericum. Censetur enim a doctoribus blasphemia iuratio per mem-

bra domini que ignaris hominibus reputatur inhonesta: iurare autem per membra domini que non censetur turpia inhonesta non est illicitum nisi aliunde mala sit circumstantia.

¶ **Secundum** corollarium. In iuramento promissorio duplex est vinculum: vnū promissionis incluse ex iure naturali consurgens: alterum autem reuerentie in deum pro teste inuocatum. ¶ Per id habetur ad dubium responsio an idolatre iuramentum per idolafactum sit obligatorium an pariter ipsum recipi liceat. ¶ Respondeo ad primum. Sunt illic duo consideranda scilicet ipse iurans & suscipiens iuramentum. Primo ipse iurans peccat si tamen de re licita iurauerit obligatur reddere: Et credo nō consurgere ex vi iuramenti per idolum obligationem sed ex vi promissionis illic contente. ¶ Dices iuramentum illicitū non obligat. ¶ Respondeo verum est illicitum merito rei de qua fit: scilicet factū de re illicita. ¶ Ad secundum dubij

partem: licet iuramentū ab idola suscipere pro alicuius robore & securitate Non autem licet ad hoc inducere ipsum: Istud est demente Augustini in Episto. quadam & habetur 22. q. prima. c. Monet te. & conformiter beatus Thom. 2. 2. Et Bonaventura in 3. satis bene istud declarant.

Tertium consolatorium excellētia rei iurate aut sollempnitas obseruata obligationem auget. ¶ Per id soluitur questio. Quod iuramentorum magis obligat scilicet factum per deum. an factum per Euangelium. ¶ Respondent aliqui primum. Alij secundū: alij autem q̄ ceteris alijs paribus equaliter obligant scilicet retenta equali sollempnitate.

¶ Videtur autem mihi dicendum q̄ quecunq; excellentie atq; nobilitatis conditio superaddita auget iuramentū obligationem redditq; grauius. Exempli gratia vno iurante per deum & altero per deum omnipotentē creatorem celi & terre: secundū periurium esset gra-

uius q̄ primum. Cum igitur Euangelium conditionem dicat excellētie vnionis ipsius humanitatis ad verbum diuinum videtur esse grauius iurare per sancta euangelia. ¶ Pater igitur ex dictis qualiter per creaturā iurare liceat & qualiter nō.

Quartum consolatorium. Iuramentum etiam veri viciari potest communibus circumstantijs quibus alia moralia opera: communiter tamē assignatur ex tribus viciari secundū q̄ tres assignantur eius comites qui habentur Hier. quarto. Iurabitis (inquit dominus) in veritate / iudicio / & iusticia. ¶ Tres itaq; hee conditioes debent iuramento inesse: primo veritas illius quod asseritur / veritas quidem existimata: quod addo quoniam iurans credens esse falsum quod est verum / est periurus / & falsum aliquod credens inuincibiliter esse verum non est periurus. Secunda conditio est iudiciū scilicet discretionis: hoc est nō ex quadam leuitate dei nomē assumatur temerarie sed cum

Libri secūdi. De Iusticia distributiua.

honoris & reuerentie discretio-
ne. Tertia conditio. subsit iusti-
cia. i. q̄ fiat de re iusta & p̄ cau-
sa rationabili vt pote vtilitate
publica vel persone priuate. Et
ad istas tres cōditiones reducū-
tur alie circūstantie q̄ p̄ has di-
ctiones designantur quis/cui/
quid/per quid/ad qd/cur/quo
modo/quando/& sub circūstā-
tia/quando intelligitur circūstā-
tiantia vbi: per quamlibet enim
istarum indebitam redderetur
illicitum iuramentum.

¶ Consideretur igitur quis, i.
persona iurans Secundo cui
i. persona cui datur iuramen-
tum Tertio quid. i. de quo fit
iuratio Quarto per quid scili-
cet per deū at̄ p̄ creaturā. Quī-
to ad quid. i. q̄ sit debitus finis
Sexto cur. i. cum causa rationa-
bili. Septimo quo modo scili-
cet cū discretione honoris &
reuerētie diuini nominis. Cēta-
uo quando. i. obseruato tempo-
re debito & similiter de loco
Et signanter inter illas circūstā-
tiantias venit obseruanda cir-
cūstantia cur/ videlicet causa
rationabilis & talis vt dixi ē no-
tabilis aliqua vtilitas alicuius

persone v̄ p̄ boni communis: ali-
ter temerarium redderetur iura-
mentum.

¶ Quintum corol-
larium. Iurare verum est actus
ex genere bonus: patet: iure di-
uino approbatus & naturali rati-
oni consentaneus. ¶ Obi-
cies est prohibitum iurare ergo
est malū ex genere: antecedēs
patet Mathei. 5. Dico vobis nō
iurare omnino. Et Iacobi. 5. Di-
co vobis fratres mei nolite iura-
re. ¶ Pro ista obiectione sciē-
dum est q̄ in scriptura videtur
quandoq; precipi iuramentum
& quandoq; alibi prohiberi: cō-
siderato tamen fine fiet cōcor-
dia: in veteri testamento pre-
cipiebatur vt retraheretur po-
pulus a iuramento idolorum &
ab idolatria & conuerteretur a
dominū: sed in nouo testamen-
to sub aliquali prohibitiōis for-
ma prohibetur potius periuriū
aut dissuadetur iurandi frequē-
tia: etiam licite: ne acquiratur iu-
randi pronitas & fortis consue-
tudo: cum enim crebro homi-
nes sint mendaces hinc fierent
sepiuscule periuri acq̄ sita iuran-

di pronitate:

C Sextum corollarium: iuramenti promissorii alius est obligandi modus quam assertorii. **C** Pure enim assertorium distinguendo a promissorio est iuramentum alicuius non tanquam agendi Promissorium autem est alicuius iuramentum tanquam agendi siue exequendi a iurante. Et differunt penes modum obligandi: quoniam ipsum iuramentum assertorium precedit obligatio non asserende falsitatis: ipso autem facto non manet obligatio exequendi quod iuramento firmatum est: iuramento promissorio sic.

C Septimum corollarium. Inequalis est gravitas iuramenti dolosi aut incauti aut coacti & vniuscuiusque maior aut minor secundum conditionem iurantis aut aliorum circumstantium. **C** Iuramentum dolosum est iuramentum quo iurans intendit oppositum facere vel intendit non se obligare. **C** Et difficultas est de eo tam inter theologos quam canonicos

istas. Dicit doctor subtilis in. 3. distinct. 39. In obligationibus priuatis nemo obligatur nisi intendens se obligare. Idem tenuerunt Richardus & Bonauentura & alij multi & suadet quoniam in matrimonio aut voto tota obligatio confurgit ex consensu nec videtur sufficiens ratio dissimilitudinis in iuramento ergo &c. Item obligatio talis iuramenti non nisi ex promissione illic annexa confurgit sed in promissione simplici non nisi ex consensu contrahitur obligatio ergo neque in iuramento saltem in foro dei. In foro autem iudiciali ecclesiastico vel civili presumitur contrahi. Cum ergo dicitur obligatur in foro exteriori. id est reputatur obligatus in tali foro siue a iudice cui de interioribus euidenter constare nequit.

C Obijcies nullus esset validus contractus saltem nulli de eius valore constaret: patet: de consensu non constat. **C** Istud argumentum equaliter de matrimonio & voto procederet cuius secundum communem doctrinam obligatio ex consensu interiori

Libri secūdi. De iusticia distributiua.

ri cōsurgit. Est igitur dicendū quamq̄ de valore atq; obligatione non constet argumento euidentie: indicio tamen coniecturali sic/sufficiente secundū viam humanā: qua semper in bonam partem presumēdum est nisi euidenter de opposito constet. ¶ Replicabis fraus & dolus nemini debent patrocinari de rescriptis. ca. Sedes. & extra de dolo: & cōtumelia. ca. Ex literis: iste autē periuramētū suum dolosum reportabit commodum: quoniā p̄te nō manet obligatus exequi quod promisit. ¶ Respondendum. Infinite maius incommodum incurrit: videlicet per mortale peccatum: preterea etiam a iudice iuste cogetur explere qđ iurauit: non habet iudex de cōsensu illo interiori curare: Sufficiunt exteriora ad procedendum secundum humanam viam. ¶ Replicabis p̄ illud Isidori. De summo bono quod habetur. 22. q. 5. Quacūq; verborum arte quis iurat de^o qui est conscientie testis. capit hoc secundum qđ ille cui iuratur intelligit: obligatio igit cōtrahitur

ex illis verbis: ergo non ex consensu iurantis. ¶ Respondeo illud dictū intelligitur de verbo multiplici siue de oratione equiuoca multos sensus habente. ¶ Circa quod est sciendū: si quis malignando violenter iuramentū exigeret potest iste licite ad euitandam illius maliciam verbo duplici vti capiens in alio sensu q̄ intelligat: ab aliis enim bonus dolus appellatur: bonus itaq; dolus est astutia quedam in verbo vel facto citra mendacij intentionē ad refellendā malignantis prauitatem: In verbo quidē scilicet oratione vtendo equiuoca habent e vnum sensum verum in quo interior fiat assertio. In facto autem videlicet operando aliquod ex quo cōcludat alter maliuol⁹ atq; existimet de euen- tu aliter q̄ sit propter quod a sua diuertatur prauitate. ¶ Vbi queri solet an adultera mulier post cōfessionem sacerdoti factam marito exigēte iuramentum: possit ipsa licite de adulterio iurare se non esse in culpa. ¶ Respōdent aliqui negatiue: dicentes tale iuramen-

tum est temerarium cum ipsa certa non sit. An ei remissum fuerit peccatum. Posset tamen aliter procedere videlicet verbo vtens duplici in aliquo sensu vero alio q̄ intelligat maritus. ¶ Prima huius responsionis pars est dura nimis. In istis enim non requiritur euidentiæ certitudo sed sufficit coniecturalis atq; probabilis qualiter in alijs moralibus ad procedendum secū dum humanam viā: tali autem certitudine potest quis esse certus de peccati remissione & gratiæ datione ergo ex rationabili causa licebit iurare. ¶ Queres si quis in iuramento verbo vtatur duplici ex quo sensuum cōsurget obligatio. ¶ Respondendum conformiter ad dicta ex sensu assertionis secundum quem se obligare intendebat; fateor iudex non semper obligationē ex illo sensu reputabit, quem iurans pretendebat sed potius ex sensu quem pretendit communis hominum intelligentia & hoc ad excludendas in iudicij malorum cautelas. Distinguit tamen gratianus. 22, q, 5,

§. Ex his. Debent verba adaptari secundum quod melius possunt intētionī vtriusq; Sed si vterq; habeat dolum debent accipi secundum communem hominum intelligentiā; si autem alter dolum habeat & alius non debent accipi secundum intentionem non habentis dolum; ¶ Hec habenda est regula. Verba que exiguntur in aliquo foro suscipiunt interpretationem secundum qualitatem fori; quare si reus in iudicium vocatus interrogetur a iudice super facto omnino occulto & ab eo iuramentū exigatur est opinio pbabilis valde illū posse licite simpliciter iurare non feci. Neq; est periurus quoniā illud iuramentum interpretationē suscipit scdm qualitatem illius loci scilicet publici; Ita q; illa ppositio simpliciter plata subordinatur isti mentali Non feci hoc in tali foro in quo me interrogas Et secū dum hanc interpretationem suscipit deus illud iuramentum neq; debet iudex vltterius inuestigare, Nā debet interiora relinquere que ad forum eius sufficienter de

Libri secūdi. De iusticia distribūtīua.

ad forū eius sufficienter dedu-
ci nequeūt. ¶ Conformiter di-
ctis ecōis rñsio ex iuramēto in
deliberato obligionē nō cōsur-
gere cum non ad sit cōsensus
¶ An autem periurium indeli-
berare ex cōsuetudine factum
sit peccatum mortale. Respon-
det negatiue doct. subtil. in. 3.
dist. 39. Suadet nō prior est
deus ad condemnandum q̄ ad
parcendum non autem aliquis
actus est absq; plena delibera-
tione meritorius ergo nec de-
meritorius Ponderanda enim
est ista partiuncula sine delibe-
ratione: quam difficile est bene
discernere: quoniam mirum in
modum habitus reddit homi-
nem prouum atq; promptum
ad deliberandum: homo enim
habituatus a deo prompte de-
liberat vt im preceptibilis esse
videatur deliberatio que tamē
ad peccatum sufficit.

¶ **O**ctauum corol-
larium iuxta multiplicem iura-
menti incauti modū est de obli-
gatione cēsendum. ¶ Dicitur
enim incautum quod ex modo
iurandi indebito aut ex mate-

ria iurandi indebita maliciam
contrahit. ¶ Vtrum igitur obli-
get implere quod iuratum est.
¶ Respondeo: Si fuerit incau-
tum ratione alicuius circumstā-
tie obligationi impertinentis
non per hoc impeditur eē obli-
gatoriū. Exempli gratia: iura-
mētū de aliquo licito fiat absq;
debita reuerentia vel propter
indebitum finem: ex eo cōtra-
hitur implendi obligatio: iura-
mentum igitur illicitum obli-
gat iurantem implere & si non
ea ratione qua est illicitum: Si
autem iuramentum fuerit incau-
tum ratione materie ipsi iu-
ramento indebite non obligat
iurantem: ymmo iurando pec-
cat & iterum implendo nouam
incurreret culpā: quare duobus
peccatis peccaret Sic omne
iuramentum de aliquo pre-
cepto v' consilio non implendo
aut de peccato mortali vel ve-
niali committendo est iuramen-
tum incautū: nam charitati de-
rogat: iuxta igitur cōsilium Isi-
dori quod habetur, 22. q. 4. In
malis promissis rescinde fidem
& in turpi voto muta decretū:
& eadem questione est grego-

rius sententia si aliquid forte in
cautius nos iurasse contigerit
quod seruatum vergat in peio-
rem exitum illud salubriori cō-
silio mutandū nouerimus: Nul-
lum igitur iuramētum obligat
factum de aliquo quod melius
est non facere q̄ facere: Exem-
pli gratia, Iuramētum quo mu-
lier fidem seruare adultero in
opere explendo iurauit nō obli-
gat eam: ymmo iurando pecca-
uit & seruando iterum pecca-
ret: Iuramentum quo quis iura-
uit socio iuuanti diuidere inter
eos rapinarum spolia non obli-
gat ipsum communicare alteri
spolia. David qui occidere Na-
bat iurauerat peccasset imple-
ndo ideo salubriori consilio pro-
positū mutauit: Insiptens itaq̄
& Delirus fuit Herodes hero-
diadi filie eius dās caput sancti
Ioannis ex iuramento quo iu-
rauerat se darurum quicquid
peteret: nam incautum fuit tale
iuramentum ratiōe materie iu-
ramento indebite: quare non
obligabat: ueniebatq̄ salubrio-
ri consilio mutandum: contra-
ueniens enim tali iuramēto nō
reputādus est periurus sed pru-

dentis consilio illuminatus,

¶ Nonum corolla-
rium secundum multiplicē coa-
ctionis modum iudicādum est
de iuramenti coacti obligatio-
ne: ipsum enim est iuramētum
metu alicuius extortum quod
aliter nō fuisset prestitū Est igi-
tur difficultas an obliget **¶** Pre-
mittatur dupliciter intelligibile
iuramētum esse coactum. Vno
modo coactione consensus vo-
lūtatis & sic nullum potest esse
iuramētum coactum: patet. nō
potest ad suum proprium actū
voluntas cogi. Alio modo po-
test intelligi iuramentum esse
coactum quadā coactiōe im-
proprie dicta: scilicet forti inductio-
ne qua uolūtatis propter aliquod
malum uitandum inducitur ad
iuramentum Et talis inductio
non est proprie coactio: ymo est
libera electio propter hoc: id est
electio huius ad fugiēdū aliud
¶ Dico igitur si fuerit iuramē-
tum falsi assertorium aut si fue-
rit promissorium cum intentio-
ne non implendi est vere periu-
rium q̄tuscūq̄ sit metus: secus
existente intentione implendi

R j

Libri secundi. De Justicia distributiva.

quod promittitur. ¶ An autē ex huiusmodi iuramento promissorio coacto contrahatur obligatio implēdi est dubium. Dicunt Hostiensis & Raymū dus & canoniste pleriq; cū cogi nequeat voluntas indistincte tale iuramētum obligat scilicet tā in foro ecclesie q̄ in foro dei. Sed contra dicunt ipsi: met matrimoniū tali metu impeditur: idem in voto: promissione dotis: constitutione testamenti: alienatione rei ecclesiastice: in iurisdictione proroganda: & in prolatione sentētie: & tamen certum est q̄ in istis casibus nō maior est metus nec est minus de voluntario q̄ in alijs casibus promissorijs ergo q̄tum est ex parte talis coactionis si impediatur hic obligatio et iam impediretur in alijs.

¶ Alter respondet Bonauentura in. 3. dist. 39. Dicens. Iuramentum obligare in foro dei quoniam deus respicit voluntatem: voluntas autem non potest cogi: non obligat tamen in ecclesie foro: quoniam cū fuerit metu extortum: iudicat ecclesia nō fuisse consensum aut

saltem non sufficientem: Oportitū eēt de iuramento dolo quoniam secundum eum obligat in foro ecclesie & non in foro dei. ¶ Sed contra in tali iuramento stat nullum fuisse consensum se obligandi ergo non cōtrahetur illic in foro dei obligatio & per consequens adhuc erit insufficientis illa distinctio

¶ Dico igitur resolutorie de iuramento coacto has propositiones. ¶ Prima est: existente consensu implendi siue obligandi contrahitur in quibusdam materijs obligatio in foro dei & in quibusdam nō: vnde autem proueniat alienitas nō difficultate caret. ¶ Secunda propositio: preter cōsensum alia concurrat causa ad cōtrahendam obligationē & illā dico eē superioris approbatione: n. aut non reprobationem: certum est enim eius inualidatione aliquas personas sua propria non posse alienare/vel matrimonium ducere/aut votum obligatorium emittere. Ita q̄ quocunq; consensu eorum posito non cōsurgat obligatio &

Ita secundum negotiorum qualitates contingit in iuramento coacto modo contrahi obligationem modo non: ratione inuvalidatiōis a iure vel a superiore facte in hac materia & nō illa prout expediens visum est: cum igitur queritur an iuramentum coactum scilicet metu prestitum obliget in foro dei vñ eclesie distingo (etiā posito consensu se obligandi) quoniam vel talis consensus propter materie pondus non approbatur a superiore illius fori & sic nō cōtrahitur obligatio. Si autē approbetur cōtrahitur obligatio.

¶ Decimum corollarium tanq̄ regula pro iuramentorum modificatione habendum. Omne iuramentum / aut votum / aut promissum etiā absolute factum conditiones habet tacitas & tacite subintelligēdas: eas videlicet quas prudens secundum rectam rationē diceret esse intelligendas: id addo quoniam non erit ipsius iurantis dicere sic vel sic intelligebam: sed erit ipsi⁹ recte rationis conditiones taxare. Va-

rias enim huiusmodi conditiones tacitas suscipit secundum materie varietatem de qua fit iuramentum votum vel promissio. ¶ Secūda regula: Talis iuramenti / voti / vel / promissiōis conditionem habentis non cōtrahitur obligatio nisi exstante conditione inesse: q̄ si quis cōditiones quascumq; abijceret & iuramentum / votum vel promissionem omni conditione seclusa facere attentaret esset illicitum: non igitur est iuramentum votum. vel promissum licitum nisi implicite vel explicitate conditionatum. Et generalis quidem cōditio ē hec nisi occurrat rationabilis causa propter quam secundum rectam rationē iudicaret prudens esse illi cedendum. Conditionum autem particularium precipua est superioris auctoritas reseruata videlicet nisi superior potestatem habens relaxet vel cōtrarium precipiat. Queres cuius superioris auctoritas reseruata intelligatur. Respondeo indifferenter superioris in materia iuramenti facti iurisdictionem atq; potestatem habētis.

Libri secundi. De iusticia distributua.

Igitur perspicuum est si tibi iuravi gladium restituere quando cum peteres & postea existens in furia petas: non sum tunc obligatus vi iuramenti tibi gladium reddere nam illud iuramentum etiam absolute factum tacitam habebat conditionem scilicet nisi causa non dandi occurreret rationalis: nunc autem abest ista conditio quare non consurgit protunc obligatio: Pariter si iuraverim me tibi daturum hoc vel illud & postea me absolvas non ero periurus non dando: quoniam illud iuramentum habuit conditionem tacitam nisi me a promissione absolvas Et ita si propter aliquem euentum efficiar impossibilitatus non ero periurus non implendo: quoniam iuramentum illam tacitam habuit conditionem: facta similiter deo promissione celebrationis misse aut elemosyne aut peregrinationis si fratri restituatur sanitas non consurgit obligatio non adueniente conditio ne Complura exempla in diuersis materijs adduci possent de quibus est consimile ferendum iudicium. ¶ Tertia regula iura

mentum votum vel promissio cum pluribus conditionibus potest ad eas dupliciter se habere scilicet copulativam & disiunctivam: si conditiones ille adiungatur copulativam: se habent ut vna tota conditio quare altera earum non posita non consurgit obligatio: Exempli gratia. Voui me visitare limina apostolorum si deus restituat sanitatem fratri & sorori languidis: contingit autem fratrem mori conualescente sorore. Dico non sum obligatus visitare apostolorum limina: patet non est posita tota voti conditio: si vero ille conditiones adiungerentur disiunctivam ut pote limina visitabo apostolorum si sanetur frater vel soror sufficit poni vnam illarum ad contrahendam obligationem ¶ Quarta regula Circa iuramenti dispensationem: illius est relaxare obligationem iuramenti in cuius fauorem directe factum est & non illius cui iuratur nisi in eius fauorem fiat. Exempli gratia. Iurasti tibi daturum decem dico quod ipsius non tui est hoc iuramentum relaxare Quare sequitur quod si fiat iuramentum

directe in persone particularis fauorem illius persone est dispensare siue relaxare. Si autē factum est in dei fauorē intul-
tu pietatis aut boni communis dico q̄ vice gerentis dei est dispensare siue relaxare: vt iura ui me uisitaturum limina apostolorū: Dico q̄ ipsi⁹ vicegerētis dei est relaxare hoc iuramētum seclusa causa rationabili. Et si contingat circumstantias includi diuersas vnam in fauorē vnius: & alteram in fauorem alterius: illius est relaxare obligationem circumstantie in cuius fauorem posita est: Exēpli gratia. Sortes & Ticius sibi inuicē iurauerint socialiter liminavisitare apostolorū. Dico q̄ vtriusq; ē relaxare obligationē simul uisitandi: sed nō obligationem uisitandi.

¶ Undecimum corollariū de eo qui creditur per-
iuraturus: nō vno modo iuxta omnes tale iuramētū exigētes est iudicādū: id enim licitū est persone publice & secūdū ordinē iuris. si autē persona particularis fuerit aut publica nō procedēs vt publica: vel nō secūdū

iuris ordinem peccat petendo: **¶** Perspicuū est igitur tā iurātē q̄ iuramētū petētē posse absq; periurio nullis modis peccare. **¶** Cōtingit pariter cū falso iurato esse a peccato immunē: prout in eo qui impossibilitatur implere: vbi dico: quādo iurauit si preuidebat impossibilitatē peccauit iurādo: si vero credebatur fore possibilitatē: hoc dupliciter: quoniā credulitate: existēte temeraria & absq; probabilitatis rationabilis apparētia illud iuramētū fuit temerariū atq; illicitū nō tamē pprie fuit periuriū: si autē pbabiliter credit fore possibilitatē nō fuit iuramētū illicitū quātū ad obligationē siue iurādo peccauerit siue nō: nihilominus impossibilitas ipsum deobligabit pro impossibilitatis tēpore: qđ addo quoniā si postea detur sibi facultas reuiuiscet obligatio.

¶ Duodecimū corollariū Extēso nomine nō omne periuriū includit mendaciū: ad cui⁹ rei intelligētia nota periuriū dupliciter capi/ primo secūdū nominis ethymologiā & sic periuriū est peruersū iuramētū

Libri secūdi. De Iusticia distributiua.

tū: hoc est illicitum. Alio modo capitur periuriū striete & sic periuriū est assertio falsa nō cōditiōe tacita excusata & attestatiōe diuī noīs firmata: & hoc mō oē piuriū icludit mēdaciū qm̄ icludit assertionē falsi. Et iuxta hoc triplex notare possum⁹ piuriū in prima significatiōe: qđ dā est falsi iuratiō / quoddā iuramēti transgressio / & quoddā incauti iuratiō. Quādoq; enim iuratiō ē peccatū & nō trāsgressio iuramēti vt si fuerit de re illicita factū iuramētu: quādoq; etiā trāsgressio est peccatum & non iuratiō vt si facta fuerit de re licita cū debitis circūstātiis. Aliquādo iuratiō est illicita & trāsgressio vt si fuerit de re licita cū circūstantia mala. Quādoq; nec iuratiō est peccatū nec eius trāsgressio vt si post iuramētu efficiatur ille ex aliquo euētu impotēs. ¶ Emergit nihilomin⁹ hic difficultas de trāsgressione iuramēti scilicet quādo ille efficiatur periur⁹: an quādo iurauit: an quādo iuramētu transgressus est. ¶ Respondeo secūdu veritatē illa trāsgressio nō est piuriū / patet. nō fuit tū iuramētu / ergo nō tūc periuriū

Fateor ta'em trāsgressionē esse peccatū & facere precedēs iuramētu fuisse periuriū. Ad iūgo preterea quādo iurauit si intendebat explere / & dein ex ei⁹ malicia cōtraueniat ta' assertio falsi nō fuit pprie periuriū / & si sic appelles saltē nō fuit iputabile.

¶ **Decimūtertū** corollariū / periuriū est cōtra primē tabule pceptū: inde orta est vna opinio ipz asserēs esse grauius furto vel adulterio sed nō est homicidio graui⁹: profecto iste ē sermo ad placitū cū equaliter de isto & de illis duobus currat ratio: ratio de illis est ista quanto subuertitur ordo dignior ipsius charitatis peccatū grauius ē, sed per ipsum periuriū subuertitur ordo hominis immediate ad deū & per furtum vel adulteriū subuertitur ordo hominis immediate ad proximū suū: ille ordo autē ē dignior isto igitur: vides istā rationem etiā de homicidio cōcludere qđ ordinē charitatis hominis immediate ad proximū subuertit vt enim dixi periuriū obuiat primē tabule pcepto: illa autem sunt cōtra pcepta secūde tabule

le. Prima enim tabula est preceptorum immediate ipsum hominem ordinatum in deum. Secunda vero tabula est preceptorum ipsum hominem immediate ordinatum ad proximum. Illa quidem continet tria precepta prima. Et ista continet septem: hinc dici solet ceteris aliis paribus grauius esse peccatum contra prime tabule preceptum quam secunde. In periurio fit iniuria atque contumelia immediate ipsi deo scilicet eum in testem vnus falsi vocando cuiusquidem non fieret testis nisi foret mendax sed in furto adulterio vel homicidio fit immediate iniuria proximo, quid igitur sit dicendum amplius alibi examinabo: pronuncius concludatur. Omne deliberatum periurium est peccatum mortale

Decimum quartum cor. 3. Ut periurium sicut mendacium malicia taliter habet annexum ut nullo fine nullaue circumstantia valeat bene fieri: sic igitur omne mendacium est peccatum / quoddam autem mortale & quoddam veniale. Perniciosum enim mendacium est mortale secundum qualitatem eius in quo ille intendit obesse. Sed mendacium officiosum atque

etiam mendacium iocosum est peccatum veniale. Dices aliquofine liceret mentiri mendacio veniali: patet licitum est incurrere peccatum veniale ad vitandum mortale in proximo. Nego istud a sumptum: ymmo implicat contradictionem: id enim esset licitum & non esset licitum. Licitum quoddam ut dicis: & quod non sit licitum: patet est peccatum veniale ergo offensa in deum ergo non licita. ¶ Est tritum dubium an mendacium veniale sit mortale viris perfectis siue in statu perfectionis constitutis. ¶ Respondent multi affirmatiue Dico autem duo. Primo tale non est mortale quantum est de se potius viris perfectis quam imperfectis: secundo ratione scandalum eminentis ex mendacio viri perfecti: potest huiusmodi mendacium esse mortale viro perfecto: certum est enim quod ex contemptu veritatis & facilitate mentiri in personis dignitatum aut virtutum simplices potius prouocantur ad huiusmodi quam ex personis deiectis & vilibus: quare scandalizantur ex illis & non ex istis: obligatur enim vnus ad aliquid ultra alium ratione voti emissi / vel officij suscepti / vel scandalum emi

Libri secundi. De iusticia distributiua

mentis / vel proprie conscientie dictantis. reliqua sunt ad hoc reducibilia.

¶ Est habenda regula Cōtēptus aut etiā scādālū ex speciali sua cōditiōe reddūt op⁹ malū specialeq; peccatū cōstituūt: nedū in operibus alias malis: sed in indifferētib⁹: quīn ymmo crebro in bonis ex genere: est enim cōtra debitum iusticie ad proximū habēde. **¶ Scādālū** est dictū vel factū minus rectū prebēs alteri occasionem ruine / q; si preberet occasionē ruine mortalis esset mortale. Si autē occasionē ruine venialis pberet esset ex hoc veniale. **¶ Tale** opus minus rectū dicitur scādālū actiuum ipsa ruina in proximo ex illo opere occasio- naliter orta dicitur scādālū passiuū. Notabis nihilominus pro ampliori noticia duplex esse scādālū passiuum: scilicet datū & acceptū. Datum dicitur quādo opus scādālizantis est ex sua cōditiōe tale q; natū est pximū inducere ad peccādū cuiusmodi opus de genere mali. Acceptū quādo opus non est ex sua

cōditiōe tale q; natū sit inducere proximū ad peccādū quīn ymo proximus ipse ex malicia aut fragilitate vel ignorātia ex illo opere sumit ruine occasio- nem. Dixi sumens occasionem ex sua malicia: aut fragilitate: vel ignorantia, Pro quo notes insuper duplex esse scādālū acceptū scilicet phariseorū / & pusillorū. Primū dicitur cui⁹ occasio ex sola malicia illi⁹ sumitur vt cōtingebat phariseis ex Xpi doctrina. Scādālū dicitur pusillorū cuius occasio ex fragilitate vel ignorātia oritur. **¶ Ex hoc** potest haberi responsio ad dubiū illud: an p̄mittēdum sit opus bonū ad euitandū in proximo scādālū. **¶ Respon-** dendum est affirmatiue de opere supererogationis ad euitandū scādālū pusillorū: sed nō phariseorum. Dixi supererogationis quoniā opus protunc maioris obligationis & de necessitate salutis / nō esset pretermittēdum pro vitando proximi scādālo: quia nō est incurrēdū peccatū etiā minus: ad euitandū in proximo peccatū maius. **¶ Habeatur** beati Hieronymi regula. Omne opus pretermitt-

tēdum est propter vitādū scan-
dalū proximi quod pretermitti
potest triplici salua veritate/do-
ctrine/vite/& iusticie. Veritas
vite cōsistit in debita precepto-
rū dei impletione, Veritas iusti-
cie cōsistit in debita malorū co-
hibitione etiā innocentū pro-
tectione secūdum iuris ordinē.
Veritas autē doctrine consistit
in debita proximorū instructio-
ne in agendis. Et certū est pro
tempore pro quo aliquodistoz
cādīt sub diuino precepto non
esse postponēdum propter vi-
tādum scādālū. Si tamē nō p-
tunc caderet/sed esset affirma-
tiuū preceptū sic foret in aliud
tempus differendū propter vitā-
dum pusillorū scādālū nec ex
hoc incurrit iste detrimentum
sed potius duplicabitur ei meri-
tū. Obijcies nemo potest esse
peccati alterius causa ergo nul-
lū opus bonū debet pretermit-
ti ad euitādū proximi scādālū:
Antecedēs patet nemo peccat
nisi volēs. Respondeo duplex
est causa scilicet efficiēs & occa-
sionalis:& de secūda est sermo
de qua negatur antecedēs: dici-
tur enim quis esse causa occasio-
nalis peccati cuius opus non est

talesq; possit inducere proximū
ad peccādū:hoc modo. Sortes
famulū suum ad ecclesiam du-
cēs quē eūdo peccare continge-
ret causa esset occasionalis pec-
cati famuli sui: nec imputatur
huiusmodi causalitas. Obijcies
insuper:quod nemo vitari po-
test nō est imputabile:sed neces-
se est vt veniāt scādala. Math.
I. ergo non est imputabile scan-
dalum. Negabis cōsequētiam.
Inferēdum est scādālū nō est
īputabile:& verū est:Ad inten-
tionē autē argumēti notes q; il-
la propositio assumpta intelli-
gēda est necessitate cōditionis
vel vtilitatis:Necessitate quidē
cōditionis. i. si continuētur ho-
minū peccata tādē euenient
scādala. Necessitate vero vtili-
tatis hoc est ex scandalo multa
orta fuerunt reipublice vtilia.
¶ Patet igitur qualiter ex scan-
dalo aggrauetur mortaliter mē-
daciū alias veniale/potissime
scandalo fugibili sub mortali:
quod addo quoniam cōtingit
dari scandalum veniale quod
non nisi venialiter mendaciū
aggrauebit:sic nec credo vni-
uersaliter verum omne menda-
ciū perniciosū esse mortale:

Libri secūdi. De iusticia distribūtiua.

ipsum enim duo cōtinet scilicet licet fallēdi intētione. i. intēdatur. q̄ proxim⁹ false credat. Secundo cōtinet intētione nocēdi in aliquo bono. Ex prima cōditiōe cōtrahitur culpa venialis & ex secunda mortalis si fuerit notabile dānum intentum: id addo quoniā cōtingeret huiusmodi: dānum esse parui momenti ex quo nō sufficiēter cōtraheretur culpa mortalis & sic mēdaciū perniciosum p̄ obiecto tale dānum habens non esset mortale. Similiter dico de mēdacio officioso: stat enim q̄ quis temerarie credēs alicui prodesse obfit valde & sic illud mēdaciū ex intentione officiosum esset mortale: idem de iocoso dicendum censeas.

X **C** Decimūquintū corollarium. Circūstātie que i iuramēto sunt in adiuratione cōsiderāde videlicet quis/cui/cur/per quid &c. **C** Adiuratio enim est preceptio vel deprecatio inuocatione diuini nominis aut sacre rei firmata vt si dicatur. Adiuro te per deum viuū vt dicas vel facias hoc vel illud. **C** Ibi notes q̄ verbum adiurā

di dupliciter capi potest scilicet preceptiue & deprecatiue / siue precipiēdo aut deprecādo. Primo quid ē modo sensus est: sub virtute diuini nominis precipio vt hoc vel illud dicas vel facias. Et secundo modo sensus est sub virtute diuini nominis oro vt dicas vel facias hoc vel illud. **C** Et ita patet qd sit ad cōmūnia dubia dicendum. **C** Primo an possit inferior superiorē adiurare. **C** Dicas q̄ sic verbo capto deprecatiue non preceptiue siue imperatiue. **C** Secundo an liceat homini demonē adiurare. Respondendum est q̄ sic verbo capta preceptiue siue imperatiue: Et ita Petrus demonem adiurauit & eiecit a quadā muliere. Non autem deprecatiue: quoniam ad eum non est habēda oratio aut familiaris sermo. **C** Nec est notatu pretermittendum: q̄ quis demonē adiurare ad opus impediendum liceat: non tamē ad aliqd ab ipso sciēdum aut ipso adiutore operādum nisi diuino instictu aut diuina reuelatiōe alicui a deo cōcederet quēadmodum fecit Petrus per demones ad eum Armogenē apportari. prohibetur enim cū

demone talē haberi familiaritātē quadruplici lege. Primo. Lege diuina vtriusq; testamenti secundo lege canonica. 29. q. 2. etiā. q. 5. per totum & extra de maleficiis. Tertio lege ciuili. c. de maleficiis & mathematicis. Nemo. Quarto lege naturali: quoniā ratio naturalis dicitur repudiendum esse consortium pessimi hostis non nisi hominis interitum petētis quem si vera dicere contingat & certa bona inuocāti cōcedere hoc facit vt sub veritatis & bonitatis vmbra hominē ad se alliciat & allectum finaliter aliquo imbuat errore quo ad morte perducatur eternā. ¶ Tertio dubitatur An creaturā irrationale ad iurare liceat. ¶ Respondēdum est q; sic potest tamē illic esse duplex adiurātis intētio Prima dirigēs immediate in talē creaturā adiuratione & vana est talis adiuratio. Alia illā adiurationē dirigēs in illum qui illi creatura vtitur videlicet in deum vel in demonē: in deū qdē de precādo & in demonē imperādo ne illa creatura in homines nocumētum mittat: & ita apli. Symon & Iudas adiurauerunt

dracōes vt desertū inhabitarēt

¶ Documētum septimum.

In voto exhibet

deo quidē patrie honor. ¶ Votum diffinitur promissio boni supererogationis propter debitum finē deo facta & deliberatiōe firmata. Ex quinq; his particulis habes opis mali / aut malo fine / aut boni sub precepto p tunc cadētis / aut operis indeliberati / aut nō deo facti / nō est votum sic striēte accepto noie: qd addo qm̄ p̄ritiua nois significātia nō hec oīa ip̄portat putne q; p̄missiōis nomē: quo extēio cōtingit votum de ope malo fieri / aut fine malo / aut de ope sub p̄cepto p̄nunc cadēte / aut alteri q; deo. An vero obliget sec⁹

¶ Solet ei de voto

boni malo fine citari questio an obliget gr̄a exēpli voueret q; ieiunare & malo fie. ¶ R̄ndet Richard⁹ i. 4. dist. 12. q; tale votū nō obligat. Probat. magis depēdet votū a fine q; a materia ei⁹: sed factum de opere malo implendo non obligat ergo etiam factum de bono propter malū finem non obligabit: apprens est ista ratio videlicet q; si ma-

Libri secūdi. De iusticia distributiua.

licia materie obligationem impediāt etiam & malicia finis. Dat exemplum dicēs q̄ vouēs se ieiunaturū si occidat Platonē non obligatur ieiunare. ¶ Obijcio. ex multiplici circūstantia & loci/temporis/modi &c. potest reddi votū illicitum moraliter manēte tamē obligatione, Tū etiā capiēs aliquā in vxorem sine auaritie aut glorie perniciose aut huiusmodi: per illū cōsensum vere se obligat estq; sua: nō obstāte enim sine prestituto stat cōsensus simpliciter se obligandi: nec constat quin a superiore approbetur etiam in penā male vouētis: igitur censendū est obligare: saltē tuti⁹ est illud tanq̄ obligās obseruare: nō quidē secūdum totū eius ambitū videlicet circūstantionatū malis circūstantiis: sed denudatū illis secūdū materiā eius cōsideratū & (reuocato priori proposito) i. debitū finē ordinatū. Nec illius doct. exēplum est ad propositū: quoniā aliud est esse finē alicui⁹ promissi & esse eius dē cōditionē: Est enim verū q̄ circūstantia illicita adiūcta vt cōditio tollit obligationem q̄tum est de se. ¶ Alia circa ean

dem vo ti diffinitionē emergit questio: cur soli deo directe & licite fieri potest votum: indirecte enim fit sanctis pro quanto ipsi iam beatitudinis participes suis intercessionibus pro nobis orent deum. ¶ Solet responderi causam esse/ quoniā per votū quis se totum obligat: sed nulli subdit⁹ est tot⁹ homo nisi deo scilicet secūdū corpus & animā Ideo nō pōt se voto astringere quisq̄ nisi deo: non enim quis potest obligari nisi capaci obligationis suscipiēde, Aliā rationem alij assignant videlicet q̄ voti executio finaliter ad beatitudinem ordinatur solus autē deus potest eā cōferre quare soli deo directe fieri pōt votū.

¶ **Alia questio vulgata** q̄ illorū magis obliget an votū an iuramētū Vna est opinio/q̄ votū. Alia ē q̄ iuramētū.

¶ **Dico p cōcordia** q̄ iuramētū pōt fieri ipsi deo & potest fieri ipsi creature. Si fiat deo sic magis obligat q̄ votū ceteris aliis paribus. Probo tale iuramentū totā vim obligatoriam voti continet & cum ipsa inuocationem diuini nominis.

Si autem fiat tale iuramentum creature minus obligat q̄ votū. patet obligatio tanto maior est q̄to superiori fit. ergo magis obligat promissio deo facta q̄ puro homini: promissio autem huiusmodi iuramenti fit homini & illa promissio voti ipsi deo: igitur maior contrahitur obligatio huius q̄ illius.

¶ **Alia questio an** deliberatio requiratur ad voti obligationem. **¶** Responderetur communiter affirmatiue: nam absq; consensu non cōtrahitur personalis obligatio ergo nec sine deliberatione. Quare votum a furioso emissum nō obligat ipsum / vel ab infirmo vsu rationis carente / vel solo dolore morbi surrepticiū vt aliquando in parturiētibus mulieribus contingit quibus nihilominus magna est habenda consideratio. quoniam difficile est satis discernere an plena fuerit deliberatio: si enim sic: votū obligat: & si non: nō: si autē dubitatio maneat: tutius est votū implere iuxta consilium Gregorij. Bonarum mētium est co-

gnoscere culpam vbi culpa nō est: id est timere quādo est ad hoc coniecturalis apparentia.

¶ **Alia questio an** ad voti obligationē sufficiant conditiones in illa diffinitione posite. Responderetur negatiue: certe ei p̄sōe sūt ī aliqb; p̄hibite atq; illegitimate non sui iuris vt religiosus / episcopus / vxor / seruus / filius amīlias / clericus / secularis. **¶** Religiosus enim nullum potest votū emittere absq; sui abbatis consensu 22. q. 4. ca. Monachū / quoniam nullum est tempus: in quo iuste nō possit occupari in operibus regule quare nouum votū foret nullum. Secūdo episcopus non potest aliqua vouere debita executionem officij suscepti impediētia & que ecclesie p̄iudicio essent, extra de iureiurando. ca. Sunt nostris. Cuiusmodi igitur sūt lōginque peregrinationes vel alia etiam pia opera. que tamen non essent ipsi ecclesie p̄iudicio neq; debita sui officij executionem impedirent vouere posset cuiusmodi orationes vel ieiunia

Libri secūdi. De iusticia distributiua.

& similia. ¶ Tertio vxor non potest vouere que impedirent debitam executionem eorum ad que circa maritum obligatur sine mariti consensu. Et si gnanter impedientia reditio- nem debiti coniugalis ymmo vota in istis ante matrimoniū emissa potest marit⁹ irritare cuiusmodi essent ieiunia voluntaria / peregrinationes / omni nocte ire ad matutinas / iacere supra scannum durum. Et ita de marito respectu vxoris q̄tū ad ea in quibus obligatur vxori Neuter enim coniugum potest sine consensu alterius castitatem vouere: Potest tamen cū consensu & perpetuo ipsam iurare. ¶ Quarto seruus non potest vouere que etiam executionem impedirent seruicij domino suo debiti sine consensu domini sui. ¶ Quinto filius familias impubes vouere vel aliter se obligare nequit sine consensu patris vel tutoris. Et voces impuberē scilicet masculū vsq; in decimū quartum annū & feminā vsq; i duodecimū. ¶ Sexto cleric⁹ secularis suscepto beneficio nō potest vota emitte

re propt̄ obligantia que impediant debitā executionē vide licet retento illo beneficio.

¶ **Alia questio. An** circūstātiavoti ceteris alijs pib⁹ opus reddat magis meritoriū. Et ita an opera religiosorū ex obedientia sint operib⁹ seculariū magis meritoria. Dico notāter ex obediētia nā differūt ex obediētia cū obediētia & ppter obediētia. Rñ deo op⁹ cadēs sub p̄cepto pōt q̄s dupl̄ exeq Vnomō nō sub circūstātia obedientie & hmōi opus nō redditur melius aut magis meritoriū ex hoc q̄ cadit sub voto vel precepto etiam factū propter deum. Alio modo potest exequi sub obedientie circūstantia ita q̄ intendatur: & sic redditur opus melius & magis meritoriū cadēs sub voto vel precepto: magis enim placet deo obediētia q̄ victima. Hoc modo opera religiosorū sub voto cadētia sūt magis meritoria q̄ similia seculariū non cadētia sub voto vel precepto: qui igitur in agilibus sub p̄ceptis cadētibus est prudēs huius

modi obediētie finā sibi preſti-
tuat: quā nymmo vſq; a deo ali-
qui obediētiā extollunt vt nul-
lus ſit tam parue bonitatis a-
ctus quin ex obediētia factus
ſit maioris meriti q̄ quicumq;
alius q̄ tecūq; bonitatis nō ex
illa circumſtantia factus.

¶ Puncti Quarti.

De iudicioꝝ administratione.

¶ Documentum primum.

In iudicioꝝ ad-
ministratione duo concurrunt
perſonaꝝ gradus. Primus eſt
eſſentialis: cuius quatuor ſunt
perſone. Iudex actor reus te-
ſtis: Actoris quidē ē accuſare:
rei reſpōdere/teſtis teſtimoniū
ſuper veritate dare: Iudicis ſen-
tētiare. ¶ Secundus vero grad⁹
eſt accidētalis: cuius ſunt aſſeſ-
ſor: aduocatus/procurator/ta-
bellio/executor/ & reliqui con-
grue miniſtrantes. Aſſeſſor ad
cōſulēdū iudici ne deficiēte ei
iuris peritia aut iudicādi expe-
riētia aut alio huiusmodi in-
que ſentētiā ferat. Procurator
& aduocatus ad defendēdū &
dirigēdū reū pariter actorem.

Tabellio ſeu ſcriba ſcriptur⁹ ne
eorū pereat memoria: executor
autē qui re executioni mandat
iuxta ſentētie tenorē: primi enī
gradus quatuor perſone ſuffi-
ciēter inſtructe atq; idonee ad
iudiciū ſufficerēt: hinc reliquarū
ad bene eſſe ſuperadditarū gra-
dus dicitur accidētalis. In pro-
poſito reus dicitur nō a reatu
ſed potius a re q̄ ab eo petitur
hoc mō reū eē inōcētē cōrigit.

¶ Documentum ſecūdum.

Tria hec in bo-
no iudice eſſe debēt/ poteſtas/
veritas, & bonitas. Poteſtas in
iudicandi auctoritate. Veritas
in iudicij diſcretionē. Bonitas
in rectitudine volūtatis. Preci-
pue enim de eſſentia eſt aucto-
ritas. ¶ Cōtingit enim iudicis
ſentētiā malo fine aut alijs cir-
cuſtantijs viciari: eſſe nihilomi-
nus validā & iure equā. ¶ Di-
cit enim beat⁹ Auguſt. Ad ma-
cedoniū iudici nō licet iudiciū
vēdere: aduocato aut iuriſcō-
ſulto patrociniū ſic: Patrociniū
enim ſeu defēſio in iudicio eſt
quid tēporale: & nedū vendi
iudiciū quā nymmo iure tā diuio q̄

Libri secūdi. De iusticia distributiua.

humano interdictū est iudici munera recipere: Hinc eis stipēdia signātur quibus cōtenti uiuāt. deutero. 16. Non accipies personā neq; munera & luce. 3. Estote cōtēti stipēdijs uestris. Itē de Vita & ho. cleri. c. Cū ab omni & de rescriptis cap. Statutū. Vbi dicit iudicē a restitutione faciēda nō excusari: esculenta autē quedā & poculenta atq; sportule iure concedūtur citra tamen abusum.

¶ Sequūtur corollaria. Primum; Iudex ex malicia aut negligētia/aut culpabili ignorantia iniquam ferēs sententiam tenetur parti lese damna resarcire. **¶** Ex malicia quidē: uidelicet/odio/amore/munere/aut huiusmodi sciens iniustam esse sententiam, **¶** Ex negligentia uero uidelicet; qui etiam iuris peritus omittit ea q̄ ad iustam sententiam ferendā requiruntur: ut pote testes rite interrogare. aduocatos aliosq; ministros cū moderamine dirigere. **¶** Ex ignorantia uero quoniam nemo ab ignorantia eorum que suo incūbūt officio

excusatur.

¶ Secundum corollarium non quecūq; iniqui sententia est iniqua: neq; quelibet equi est equa: uocando iniquū uel equum ex parte rei de qua fertur sentētia. Et sententiam appellādo iustam aut iniustam ex parte proferētis eam: patet ex testimonijs fertur sentētia. contingit autē de iniquo quod inuincibiliter creditur eē equū ferri equam sentētia. **¶** Vbi surgit proclamata illa dubitatio an iudex innocentem probatum per testes irrefragabiles nocentem debeat morti adiudicare quē priuate scit innocētē pone esse supremum iudicem. Est enim aliud quere re an liceat & aliud an teneatur. **¶** Est vna opinio affirmatiua quā sequitur beatus Tho. & communiter iuriste qui Ambrosij auctoritati innitūtur dicentis bonus iudex nihil ex arbitrio facit s; secūdū iura & leges pronūciat, Alia est opinio quam sequitur de Lyra tenens q; iudex officio potius cedere debet & quecūq; mala pene tol

lerare. Tertia superaddi posset opinio videlicet: stante illarum duarum opinionum equalitate liberum est iudici ad illam vel alteram declinare. Alium enim requirit locum huius decisio.

¶ Tertium documentum.

¶ **T**ria hec ab actore seu accusatore excludi debent calumniatio / tergiversatio / peruariatio. ¶ Calumniari est falsum imponere crimen: aut etiam aliquid non debitum tanquam debitum perire. Tergiversari est a causa iam inchoata omnino desistere absque debito iuris ordine. Preuaricari est a causa iam mota fingere se vinci veras pro eo tacendo probationes & contra eum falsas admittendo gratia cuiusdam collusionis illis. In tribus modis aberratur. Quarto etiam in causa iusta per iniusti medij usum videlicet mendacium / periurium / falsum instrumentum / aut testimonium. Quinto in causa etiam iusta cum nimia rei oppressione videlicet rem diu prorogando / ut crescant expense quibus reus grauetur: aliisque modis & circumstantiis potest etiam

iuste cause actor siue accusator delinquere. Quis enim stricte accusator dicatur in causa criminali: actor autem in causa civili quandoque tamen confunduntur nomina.

¶ **A**n autem ad accusandum contingat aliquem obligari. ¶ Respondet beatus Tho. crimine vergente in multitudinis corruptionem quod possit quis sufficienter probare tenetur ipse accusare: quoniam bonum commune plusquam particulare amare tenetur: pro cuius conseruatione ordinatur criminis accusatio. Si autem non esset huiusmodi delictum in multitudinis corruptione: aut existens tale quod non posset iuste probari: sic non nasceretur accusandi obligatio: sed fraterna correctio: alias ille esset fratris proditor videlicet in crimine secreto.

¶ Documentum quartum.

¶ **R**eus nec omnino verum confiteri tenetur a iudice interrogatus: nec mendacium / aut alio iniusto medio innocentiam suam tueri licet. Sed ad illius fori & ordine iuris interrogata respon-

Libri secūdi. De Iusticia distributiua.

deat & iustis mediis causam in
stā defendat. ¶ Differūt enī m
mentiri & tacere verum: nam
primum est precepti negatiui
quare pro semper obligātis nec
vllō quidē sine mētiri licet. Di
cere autem verum est affirma
tiui precepti. quare nonnunq̄ li
cet & expedit atq; preceptū est
tacere verū. Licitum est igitur
in iudicio per modos debitos
se tueri etiā veritates decenter
tacendo.

¶ **N**ichilominus
multipliciter in iudicio delique
re potest reus. primo mētendo
secundo veritatem tacendo su
per qua iudex potest & debet se
cundum iuris ordinem interro
gare/ & sic interrogat videlicet
ī notoriis & manifestis: Tertio
per iniustam appellationem: li
cita est enim appellatio cum fi
ducia iuste cause tuende: Alio
autē modo gratia more & sen
tētie cōtra ipsum differende cū
innocētis vexatione est illicitū
& calūniosum. Quarto actorē
etiā iniquum procurando plus
debito vexari aliisq; modis &
circūstantiis quibus solita sunt

opera viciari.

¶ **S**equuntur co
rollaria. Primū de crimine om
nino occulto videlicet tam ex
parte facti q̄ facientis interro
gatus in iudicio non tenetur de
tegere iudici etiam precipienti:
de omnino manifesto autē vel
mixto sic: Prima pars est nota
tale nō illi⁹ fori est. Peccat igi
tur qui vi torture peccatum suū
omnino occultum detegit: nec
proximi peccatum soli tibi no
tum propalare debes: nisi in rei
publice vergeret perniciem, Se
cūda pars est de omnino mani
festo clara: de mixto autē id est
manifesto ex parte facti factore
ignoto suadetur exēplo Gre.
cōtra quēdam qui libellum dif
famatorium in publico posue
rat quē anathematizauit vt cō
pareret & se fecisse fateretur: id
tamen non omnes approbāt vi
delicet q̄ taliter possit ferri ex
cōmunicatio super delicto ma
nifesto cui⁹ prors⁹ ignoratur au
ctor qua sese ppalare cogatur.

¶ **S**ecūdum corol
larium Iudice exorbitante ac su
per crimine prorsus occulto

precipiēte sub iuramēto respō-
deri: alias pro conuictō reū ha-
beri de morte/licitum est reo in-
trepide & vocaliter absolute iu-
rare/non feci. modo mētaliter
habeat fori modificationē: nec
mētatur aut peierat. ¶ Verba eī
accipiēda sunt secūdū fori qua-
litatē. Ita igitur dñs deus illā re-
cipit respōsionē iuxta hāc mo-
dificationē/nō feci iuxta fori
qualitatē in quo me interrogas
videlicet māifeste: nec hāc mo-
dificationē expedit exprimi iu-
dici/nā alter suspectū haberet.

¶ Documentum quintum.

Testis non solū a
iudice requisitus: sed nōnūq̄ ir-
requisitus testimoniū super ve-
ro ferre tenetur: super falso aut
v̄ dubio /aut vero tacēdo testi-
moniū ferēs /aut p̄ testimonio
pecuniā exigēs reliq̄q; cōibus
circūstātijs deliq̄re valet. ¶ Ad
hui⁹ āpliorē itelligētīā dicēdū:
testis a iudice requisitus cui obedi-
re teneatur interrogatus scđ; ordi-
nē iuris obligatur testimoniū p̄-
bere scđ; i manifestis: requisitus autē
a iudice cui nō obedire tenetur/
si interrogetur ad liberādū /tene-

tur etiā irrequisitus ferre testimo-
niū ex charitatis ad pximū p̄ce-
pto: cui idigētisubuenire obliga-
tur. ad cōdēnādū autē nō tene-
tur testimoniū ferre irrequisitus
aut requisitus a iudice cui non
obedire tenetur.

¶ **Sequūtur corol-**
laria. Primū testis i iudicio non
est p̄ hoc dicēd⁹ famā pximi la-
cerare: sed potētiā laceratā app-
bare eē talē videlicet sup mani-
festo dās testimoniū veritati.
¶ Scđm corollim Secretū sigil-
li cōfessiōis nō aliter notū nullo
fine nullo ve superioris p̄cepto ē
i iudicio p̄palādū. Secretū autē
sociale vergēs i reipublice cor-
ruptionē corporaliter aut spiri-
tualiter /aut in grauē alicuius p̄-
sone iacturā cui obuiare plus te-
netur iste q̄ secretū illud serua-
re sic iudici testimoniū dari p̄ci-
piētī obligatur iste obedire: se-
c⁹ si nō tale eēt: qm̄ sic ad secre-
ti obseruatiā tētur naturali iure
a quo iudex eū absoluere neq̄.

¶ Sextum documentum.

¶ **Causā fouendā/**
modū /mediū /finē /pitiā /cū rli-
qs moralib⁹ circūstantiis attē-

Libri secundi. De iusticia distributua

dit aduocatio iusta circa enim primum dicit beatus Thomas. 2.2.q.7. Aduocatū peccare q̄ causam fouet iniustam quam scit esse: ymo si eius auxilio vel astucia vicatur pars tenetur ad uocatus ille ad restitutionē expēlarū partis cui⁹ causā iniustā fouere p̄sumpsit: obseruādus est pariter debitus aduocandi modus tam in vocis aut mot⁹ mēbrorum modestia: q̄ in debito proponēdorū ordine atq̄ decētia. Item per media debita non allegatiōibus falsis/aut falsis instrumētis vtendo/non testes corrupendo Item sine iuris tuēdi pariter cum peritia & diligentia: aliter damnum sua culpa proximo obueniens resarcire teneretur.

¶ Tertii articuli.

De iusticia commutatiua duo erunt partes. Iuxta duplices cōmutationes videlicet inuoluntarias & volūtarias: Prime partis quatuor puncta,

¶ Primum documentum.

Primi puncti.

Commūtatiōes inuolūtariē in quorū oppositis/pariter & in satisfactiōibus atq̄ preparatiōibus consistit iusticia: possunt vt pronunc sufficit ad quatuor genera reduci secundum quatuor bonorū genera in quibus contingit proximum damnificari: que sunt bonū fortune/bonum fame/bonum corporis/bonum anime/sicq̄ huius particule quatuor erūt puncta: primum de bonis fortune.

¶ Secundum documētum.

In bonis fortune non modo proximum ledens: sed lesionē non reparans iniustus est: primum quidē formaliter prohibetur hoc precepto non furtum facies: & secundū equiualenter: nam omnis iniusta lesio in bonis fortune illic prohibetur: per continuam autem rei detentionem leditur proximus ergo ab ea cessandū

est: De qua est Aug. dictum ad Macedonium. Nō dimittitur peccatū nisi restituatur ablatū: supple in effectu aut in voto rationabili. ¶ Sed pone duos de furto vere penitere cum firmo proposito restituendi: vnus statim absq; nouo peccato moriatur: alter superuiuēs mutet inique propositum & sic moriatur: an vterq; damnabitur p furto. ¶ Respōdeo primus saluabitur: secundus autem damnabitur nō quidem pro furto: nam vtriq; ex ypothesi fuit remissum: peccatum autē semel deletum nunq̄ redit: damnabitur itaq; p nouo peccato quo post penitentiam iniq; non satisfacere proposuit.

¶ Tertium documentum.
Non solum sic dā
 nificās sed causam damnificādi prebens: & offendit & reparare damnum tenetur: etiā in quatuor illis bonorum generib; Hinc ad Rōanos prio. morte moriatur non solum qui ea faciunt sed qui cōsentiunt: iuxta quod est iure cautum. Dans causam damni/ dānū dedisse

videtur. ¶ Huiusmodi enim dantes causam damni hoc versu annotari solent. Iussio/consilium/cōsensus/receptio/mutus. participans/non obstans/non manifestans/currere cum furibus. ¶ Vterq; enim videlicet & damnificans & causam prebens tenetur in solidum. i. ad totum damnum reparādū: altero tantum satisfaciente alter absoluitur circa lesum: tenetur tamen pro quota ipsi satisfaciēti contribuere. ¶ Dictū est, Dans causam damni: quoniam si alias erat damnum secuturum non tenetur iste reparare eum: nō fuerit in causā damni: ymo absq; eo secutū fuisset.

¶ Quartum documentum.

Est regularit̄ statim facienda restitutio: patet cadit sub negatiuo p̄cepto de non detinenda iniuste re aliena: preceptum autem negatiuū pro semper obligat: Igitur cōtinua detētio est regulariter peccatū. ¶ Dixi regulariter: quoniam dominus rei quādoq; deberet rationabiliter velle restitutionē pro tempore differri:

Libri secūdi. De iusticia cōmutatiua.

cū nōnūq̄ subsit causa ratiōabilis: & protūc detētio nō est peccatū: cōtingit enim pro certo tēpore restitutionē vergere in boni publici detrimētū/ aut in iacturā ipsius domini rei/ aut ipsius detrimētis/ aut alterius proximorū: quod quidē detrimētū domin⁹ rei poti⁹ vitare deberet q̄ suā rem repetere: sic nō recte vellet rē suā protūc restitui: q̄ si nolit eā protūc detineri nō inducit reo obligationē hec nolitio: quare furti diffinitio ē isto modo modificanda/ detentio rei aliene inuito domino recte nolente rem suā protunc detineri.

¶ Quintum documentum.

Ablatū restituendū est in se/ vel equiualeū/ aut sufficiēti In se quidē si cōgrue possit. In equiualeū vero cōsumpto ablato aut aliter distracto: In sufficiēti autē nō habita possibilitate restitutiōis totius ablati in se aut equiualeū. pbatur. restitutio dicit rē ad pristinū statum reducere videlicet q̄ tū cōgruit iuxta enim bonorū (in quibus fit lesio) multipliciter

multiplex est reparādi modus: gratia exēpli ī bonis anime verbo aut operis exēplo proximū inducēs ad peccādum aut a bono opere retrahēs debet verbis cōtrariis & operibus oppositis niti eū reducere: Qui enim iniūque aliquē ab ingressu religionis retraxit iacturā tā religiōi q̄ ingressuro fecit quare p se/ aut viros idoneos/ ac etiā orationibus procurate debet illius īgressum: quo nolente ingredi/ debet aliū idoneū querere qui ingrediatur quo nō inuēto/ & ipsemet si idoneus iuxta doctorū sentētiā tenetur ingredi etiā siue professus fuerit ille seductus siue nō quorūdā opinione: Dicit tamē doctor subtilis esse verū: sed iā ille erat p̄fessus: talis enim erat ipsius religionis non alter: lōge autē differt ee/ & proprie eē habere & p̄pe habere:

¶ Secūdi Puncti.

¶ Primum documentum:

IEsio fame proximi obuiat eq̄tati iusticie & adrepatōe

obligat: p: vt de bōis fortūe: cū sit eis p̄st̄ itior: p̄. 22. Meli⁹ est bonū nomē q̄ diuitie multe: hic de bono nomine est cura habēda. ¶ Tripliciter enim iniuste laceratur alterius fama, primo falsum imponēdo crimē: secūdo occultū crimē verū propalādo publice nō ordine iuris seruato: tertio tale crimē verū occultū publice propalatum negando: negās enim diffamat ei imponētē/eum de calumnia notādo: nihilominus tamē nō nunq̄ licite proximi fama leditur: gratia exēpli in correctiōe fraterna vbi euāgelico ordine seruato/peccatū denūciatur ecclesie cū circūstātijs debitis. licite p̄ter p̄ eius emēdatiōe detegitur crimen eius viro probō qui prodesse possit & velit.

¶ Secundum documentum:

¶ **Secundū tres illos** varios modos quibus proximi fama leditur ē varijs modis reparāda. ¶ Primo em̄ famā ledēs per falsi criminis impositionē tenetur illud reuocare. ¶ Secūdo ledēs per crimen

verū occultum/publice impositū nō tenetur reuocare: nā mē tiretur: sed aliter modo cōgruo debet opinionē i proximo sua causa genitam extinguere: vt pote dicēdo/nō debito modo locut⁹ sum: aut dicat nō credatis tale dictū meū fuisse verū: nā male locutus sū: aut dicat cū tunc loquebar /credebā esse verum /se male locutus sum: aut alius modus decens absq; per mixto mendacio excogitatus quo restituatur bona opinio.

¶ Tertio ledens famam negādo publice crimen occultum/publice ei impositum non tenetur negationem reuocare: ymo credo nec perditam famā imponētis reparare. ¶ Prima pars patet. iuste negauit/nam ad illius fori qualitatem non spectat huiusmodi occultī cognitio. ¶ De reparatione autem fame solet dici eum teneri: nam occasione negationis eius fuit ipsius imponētis fama perditā: reparationis autem modus: est iste: videlicet dicendo/ ille credebat proponere verum & intendebat probare & non potuit. ¶ Contra.

Libri secūdi. De iusticia cōmutatiua.

non obstante incommodo fame/ipse crimen impositum iuste negauit:& ex sola imponētis culpa secuta est ei⁹ diffamatio:igitur non tenetur alter reparare:aliter in iudicio iuste pcedens/teneretur omnia dāna ex culpa rei sequētia reparare: patet occasione illius cōtra eū procedētis oriātur.videtur igitur rationabilius dicendum illum ad fame huius reparationem non obligari:sed esse dūtaxat consiliij.

¶ Tertium documentum.

Prout in alijs bonis damnificans licite subit in proprijs bonis similibus iacturam vt proximo satisfaciat:sic & in bono fame: fateor enim ordine charitatis aliquem plus ad succurrēdo proprie fame q̄ aliene obligari:verūtamē quicq̄ a proximo famā abstulit obligatur cū sue fame iactura restituere:prout de eo qui furtum consumpsit tenetur de suo proprio reparare damnum:nec solū tenetur quis apud eos/apud quos famā proximi lacerauit eam reparare:sed apud alios

ad quos peruenit rumor:ymo nonnulli hoc ius adeo arctant & asserant eum qui altera falsum crimem publice imposuit obligari illd publice retractare non obstante morte ex hoc in penam delicti ei eminente:etiā non ingruēte morte alteri difamato ex non retractatione. Dico tamē posse multiplicem criminis impositi distigui grauitatem:& secundum hoc grauior aut leuior eēt criminis impositio:in casu enim quo diffamans esset publica persona ex cuius retractatione atq; diffamatione grauis in rempublicā sequeretur ruina ipse a retractatione excusaretur igitur ad maius malum vitandum cadere potest excusatio.

¶ **Sed an qui per auditum intellexit alterius crimē** postea alijs propalās .s. audiui tale crimē:teneatur ad fame restitutionē? ¶ Respondēdum si non a fide dignis audiuerit:non debet verbum illud alijs aperire:potissimū nisi simul auctorum qualita tem explicaret:videlicet hoc audiui a

talibus non fide dignis. Si vero a pluribus fide dignis quorū verbis nihil addat augēs criminis magnitudinem: cum ille per crimen eius publicum ius fame perdidit hinc iste famam restituere nō tenetur: nec etiā peccat q̄tum est ex hoc/secus aliunde detrimēto sequente. ¶ De crimine autem per totā ciuitatem manifesto quod quis alibi propalat: an apud istos reparare teneatur famam. ¶ Responderi solet q̄ non: & causa assignatur quoniā nō lacerat illius famā: cū eēt iā lacerata: nec auferit cū esset perdita. Contra: vestē laceratā qui deterius lacerat tenetur reparare iacturā. sunt em̄ tot particulares fame quot homines bene de isto sentientes: quare p̄ fame perditionem apud aliquos non om̄is fama ē pdita: Ideo ē aliter respōdēdū videlicet: ille ex sua culpa/propter scilicet sui criminis manifesti euidētiam perdidit ius fame: sic q̄ non plus est ei debita fama: quare quācūq; aliam famam super hoc facto auferēs: non restituere tenetur nec peccat q̄tum est ex hoc.

¶ Tercii Puncti

¶ Primum documentum

Qontra ordinem iusticie est corporis dānificatio auctoritate priuata: patet nō ei quod suum est relinquatur: inde ius tam naturale q̄ diuinū & humanum infringitur: ad hoc enim p̄ceptū Exodi. xx. Non occides. Reducuntur cetera corporis damna: vt mutilatio/vulneratio &c.

Non tamen eo prohibetur quecūq; viuētis occisio: vt puta plāte: aut bruti animalis: quia eum proximi bouem vel equum occidere sit peccatū in proximū. non tamen quia occisio est: sed quia aliunde fit proximo iniuria damnosa non contra illud preceptum non occides: sed cōtra istud non furtū facies: estq; sub peccato furti aut rapine.

¶ Sequitur corollaria:

Primū: q̄ publica auctoritate occidere liceat: non est per humanam dispensationem ab illo precepto non occidas: sed per diuinā commissionem. Primam partem ostendo: non ha-

Libri secūdi. De Iusticia cōmutatiua?

bet imperium par imparē/nec inferior in superiorem: diuinū igitur ius non recipit ab homi-
ne dispensationē: declarationē autem atq; interpretationē sic
¶ Secūda corollarij pars ex v-
rijs sacri eloquij locis eluce-
scit: quibus a domino preci-
piūtur publici malefactores oc-
cidi. Ex quibus manauit homi-
nibus huius precepti non occi-
des interpretatio: nā legis diui-
ne passus passum exponit atq;
interpretatur. Publica igitur au-
ctoritate iudex reum morti dā-
nans aut minister sententiā exe-
quens seruato iuris ordine nō
peccat: secus eo pretermisso:
que enim iusta sunt/ sunt iuste
exequenda. ¶ Secūdum corol-
larium. Nemini se interimere
licet pro aliquo malo pene vel
culpe vitando: aut pro satisfac-
tione aliqua agēda. patet: nō
est ad hoc publica auctoritas
cōcessa: Itaq; non licet pro vir-
ginitate seruāda aut pro serui-
tute eminētibus hostibus vitā-
da: aut p crimine in se vel alio
vitādo se iterimere/ teste Aug.
primo de ciuitate Legūtur em̄
in veteri lege quidā se intere-

nisse: aliq; diuino instinctu: alij
feruētī eterne beatitudis desi-
derio absq; diuino spiramine
& isti grauiter peccarūt: quidā
leguntur pro quietiori vita du-
cēda se castrasse qui pariter de-
liquerūt: est enim sufficiens vo-
luntati libertas: qua vtendo va-
leat quisq; peccatum vitare.

¶ Secūdum documentum.

¶ **Quādo nequit**
ablati eiusdē numero fieri resti-
tutio/ nitendum est equiualens
reddere: q; si neutrum fieri va-
leat satisfaciēdum est secundū
legis institutionē si fuerit: & si
nō/ agēdum est secundum bo-
ni viri consiliū: difficile est em̄
in damnis corporis idem aut
equiualens reddere saltem par-
ti lese: non enim equantur sani-
tati diuitie: sic nō potest pro ho-
minis morte aut mutilatiōe eg-
ualens per diuitias ei fieri com-
pensatio: & quāuis lex penā talio-
nis instituerit prout in veteri le-
ge dari animā pro anima/ ocu-
lum pro oculo/ dentem pro dē-
te/ manum pro manu/ pedem
pro pede/ combustionē pro cō-
bustione/ liuorē pro liuore: nō

tamen per hoc fiebat ipsi parti lese equa recompensa: nam ei nō vita aut ocul⁹ restituebatur.

¶ Tertium documentum;

¶ Reus homicidii

satisfacit qui a ministro iusticie penam mortis institutam tollerat: aut pro fidei defensione vel alio iusto bello accidente acceptat pro occiso: q̄ si nō per propriā mortē/ debet alia opera pia & penalia i occisi utilitatem facere. ¶ Prima pars patet: illa est legis tā mosaice q̄ euāgelice pena instituta Tu3 etiam non ultra hominis posse requirit dominus igitur p mortem satisfacit. ¶ Secūda pars ostēditur Qui nec idem numero nec equiualens restituit: debet nisi aliud q̄ tum potest reddere in lesi utilitatem: In proposito enim rei mors medium aliorum exemplo cedit sed in relaxationem pene purgatorij ipsius occisi aut aliorū ei coniuictorum: his adde qui alterum corporaliter ledit/ non soli leso: sed etiam aliis personis cōiunctis damna inde sequentia tenetur reparare: patet ex toto

principio. Dans causam dāni/ damnum dedisse videtur: quare ipsius occisi vxorē filios & alios alere tenebitur homicida: cetera s̄q̄ iacturas reparare inde ortas. ¶ Sequuntur corollaria. Primum medicus qui culpabili artis ignorantia aut negligētia hominē necat tenetur ad reparationem: secus eo secundum artis regulas operante prout moris & communis obseruantie fieri debet: non enim est hic mortalis homo que omnia nature archana videat aut speciatim perscrutari valeat. ¶ Secūdam corollariū Languēti etiam iudicio prudētum breui morituro non est mors accelerāda vt ab illo penali langore liberetur: idem de furiosis dicas: quos suffocare non licet.

¶ Quarti Puncti.

¶ Primum documentum.

In bonis anime ledēs proximū iniuste agit: & eo quidem grauius quo anime bona bonis exterioribus prestant: plus quidem vel minus secūdam boni

Libri secundi. De iusticia cōmutatiua.

spiritualis gradū: hoc nihilominus vnum est: quoniā nemo directe potest proximum efficaciter ledere in spiritualibus virtutum bonis: indirecte autem sic. ¶ Sunt nonnulla premissenda: Primum bonorum quedam sūt pure corporalia extraq; animam: quedam spiritualia quedā mixta vt bona sensuum: pure spiritualiū quedā sunt intellectus vt scientie: quarum: quedam sunt practice/ quedam speculative/ quedam ad salutē necessarie/ quedam nociue/ quedā impertinentes: Alia sunt voluntatis: prout virtutum actus atq; habitus: & dona a deo infusa. Item operum virtutum quedam sunt precepti/ quedā consilii: secundum igitur illorum bonorum varios gradus grauior est aut leuior lesio: grauius peccat proximū impediens a preceptorum operibus q̄ consiliorum: grauius in scientiis practicis salutis necessariis q̄ indifferentibus: in nociuis autem scientiis quis aīe sint perfectōes procurari potest licite in eis lesio vt maius malum vitetur. ¶ Secūdo pretermittendum est bonorū que-

dam directe & efficaciter quis a proximo auferre potest vt corporalia/ quedam non vt virtutū bona spiritualia & hoc quoniam voluntas est essentialiter libera que directe ab alio neq; a consensu bono impediri nec ad malum cogi: potest autē aliquibus motiuis instigari & ita indirecte ab alio ledi. Ex his factis patet documenti veritas.

¶ Secūdam documentum.

Lesiones bonorū anime spiritualiū reparatio est secundum modū lesionis faciēda: patet non potuit quiuis illa bona directe & efficaciter auferre igitur neq; tenetur eorum reparationem directe atq; efficaciter agere: cū nec id possit: qualiter igitur sua occasione aut in directiōe lesus est proximus debet procurare tali modo proximum ad virtutes induci & a viciis retrahi. cui si non coagat proximus ille lesus/ excusatur iste faciēs quod debuit: & quia natura pronior est ad malū q̄ bonum. ¶ Hinc nonnunq; ipse dānicās pl⁹ laboris tenetur assumere ad reducendum q̄ habue-

buerit ad seducendū: vbi enim non sufficit eius suasio/ querēdi sūt alii idonei suasores: qui si nō eum reducant/ debet ille orationibus & aliis bonis operibus p̄ huius reductiōe vacare.

¶ Tertium documentum.

In reparādis bonorū iacturis impossibilitas a toto aut a tanto/ excusat ab eo cuius est impossibilitas: non autem a parte cuius manet possibilitas: patet nemo ad impossibile obligatur: nec vnus partis impossibilitas excusat a parte cuius manet impossibilitas: qui perpetuā vouit virginitatē perdens culpabiliter eam deobligatur ab ea seruāda: obligatur autē ad castitatē: qui pariter virginē deflorauit non obligatur ei virginitatē restituere s̄ alias iacturas ide ortas ei possibles reparare tenetur: secūdm veteri legis in hoc cum noua coincidētis debet eā in vxorem capere: aut sufficiēter secūdm illius qualitātē & sui facultatem dotare: & preter hoc eā ad viam morū salutarem reducere: si autē factō quod debuit/ eam de-

uiare contingat nec ad salutis viā reduci valeat excusabitur iste & libero alterius arbitrio imputabitur iniquitas: secus est de alia iam deflorata: que nihilominus si istius occasione facta sit ad peccata pronior atq; propensior tenetur ipse reductiōem procurare: que si ligata fuerit ex quo secuta est marito infamia tenetur ei damna reparare.

¶ Secunde partis

Huius capi. De iusticia commutatiua.

¶ Documentum primum.

Ommutatioes volūtarie communiōes sunt donatio/ mutuatio/ commodatio/ veditio/ pmutatio/ locatio/ pignoratio/ depositio/ cū suis correlatiuis: quorū cōcreta sunt donās & alter donatarius: mutuans & alter mutuatarius: commodās & alter commodatarius: vēditor

Libri secūdi. De Iusticia cōmutatiua.

& alter emptor / permutatio-
ne vterq; permutator : locans
& alter conducens: pignorans
& alter pignoratarius seu debi-
tor & creditor: deponēs & de-
positari⁹. ¶ In ēptōe & mutua
tiōe trāsferf res quo ad dñiū p-
prietatis: in illa qdē dato p̄cio:
& in ista absq; p̄cio. In loca-
tione autē & cōmodatione trās-
fertur quo ad vsū: in illa pro
p̄cio: & in ista gratis. In dona-
tione fit translatio quādoq; ad
vsū: quādoq; ad proprietatē
secūdam dantis volūtātē In pi-
gnoratione nuda nō fit alicui⁹
horū translatio sed pro tuto tra-
ditur: Emptōis naturā redol; p-
mutatio / & dōatōis cōmodatio

¶ In aureo enim
innocētie statu nō omnium hu-
iusmodi cōmutationū fuisse
vsū: tūc enim erāt om̄ia cōia:
rerū aut appropriatio atq; diui-
sio iure humano facta est / dicē-
te Augustino super Ioannem
iure diuino domini est terra &
plenitudo eius: iure autē huma-
no dicitur hec domus est mea /
hic seruus est me⁹. ¶ Huius cō-
gruitatem assignat doctor sub

tilis: nā rerū vsus ita secūdam
rectā rationē debet hominibus
cōpetere sicut ad pacificā cōuer-
sationē & necessariā sustētatio-
nē congruit: in statu autē inno-
cētie magis ad vtrūq; voluisset
cōmunis rerū vsus absq; domi-
niorū distinctione: quoniā nul-
lus tūc aliquod alteri necessa-
riū occupasset: In statu vero na-
ture lapsē ad vtrūq; magis cō-
gruit rerum appropriatio: vtz
tā pro pacifica hominum con-
uersatione q̄ pro necessaria eo-
rū sustētatione: fortior debilio-
rē oppressisset & necessaria ab
eo abstulisset pro huiusmodi re-
rū cōmuniū occupatione. Diui-
sionis rerū modus esse potuit
aut eis principē eligēdo: aut su-
periorē vel arbitrū q̄ terras eis
diuideret: aut cōdendo inter se
legē qua primo occupāti terra
concederetur ei appropriata.

¶ Huic adiicio illud dictum de
communi rerū dominio etiam
intelligendum de bonis fortu-
ne bona enim anime vt scien-
tia & virtutes pariter corporis
nedum intrinseca / sed iure ma-
trimonii coniuncta vt vxor fi-
lii &c. Erant propria: quiny mo

quā ex illo statu nō ei repugna-
bat rerū appropriatio: sēcus do-
mino deo appropriationē pro
illo statu irritante atq; eorū cō-
sensu inualidāte. ¶ Nemo pa-
riter dubitabit rerum diuisionē
atq; appropriationē potuisse di-
uino iure introduci: ymo eo iu-
re sunt defacto aliq;e introdu-
cte: put filioꝝ Israel dominiū
in terra promissiōis: & leuitarū
i p̄mitiis: p̄iter sacerdotū Euā-
gelicorū i decis & oblatiōibus.

¶ Sequitur corol-
lariū: auctoritate publica potest
quis iuste dominio rei proprie
inuitus destitui instāte causa: pa-
tet: humana auctoritate facta ē
isti rerū appropriatio: igitur ea
dē potest fieri taliū rerū ab eo
destitutio / qualiter i nōn̄lis cri-
minibus: qbus criminosi bona
cōfiscātur: in p̄scriptiōe pariter
& vsucapione in quibus bone-
fidei possessor tēpore a lege ta-
xato rē que aliena erat possidēs
efficitur verus rei dñs auctori-
tate publica / dominiū de illo in
istū trāsfere & ex causa quidē
scilicet ad imponēdū litibus fi-
nē: ne etiam incerta sint rerum

dominia & pariter in penā ne-
gligētū res suas repetere: q si
elapso p̄scriptiōis tēpore elu-
cescat p̄scribēti preteritorum
veritas: scilicet rē fuisse alterius
Dico ipse qui prius fuerat bo-
ne fidei possessor nō eā restitue-
re tenetur: cū sit iure facta sua.

¶ Secūdū corollariū. Iure aut
iudice inualidāte persone priua-
te cōsensum ip̄ediri pōt libera-
dñi trāslatio: p̄: illa auctoritate
facta est appropriatio igitur ea
potest ip̄ediri dominiū abdicā-
tio: p̄sulq; iualidari eiusdē rei
in aliū trāslatio: In nōnullis em̄
p̄fōis sua alienare nō potētibus
id ex causis ē institū: pariter &
in aliqbus opibus p̄ que nō trā-
seūt rerū dñia i p̄fōas i q̄s pos-
sessor intēdit trāsfere: vt i vsu-
ris / i symoniis / i qbus dē ludis /
& aliis huiusmodi iure cautis.

¶ Secūdum documentum.
¶ Donatio diffini-
tur a iuristis est mera liberalitas
qua n̄lo iure cogēte aliqd cōce-
ditur: aliis diffiniētibus est cōse-
sus gratuitus liber potētis rem
suā trāsfere vt illa res efficiat-
tur alterius vel eo mō q nō erat

Libri secundi. De iusticia cōmutatiua.

ei⁹: Egeret iterptatōe hec diffō:
nā cōstat ipaz dēationē nō esse
cōsensū: sed bene p cōsensum
oritur dōatio atq; rei trāslatio.
¶ Non igitur absq; consensu
fit donatio. ad quā piter dicūt
requiri donatarii acceptātis cō
sensum. quod non video semper
necessarium saltem modo
nō assit dissēsus: quinymo pos
set inuito beneficium conferri
publica auctoritate qualiter &
aufferri: q; autem dicūt ad do
nationē prout ad matrimoniū
non sufficere mutuū consen
sum: s; requiritur signis exte
rioribus explicari: esset cōsequē
ter dicēdum id prouenire ex di
spositione humani iuris ad ex
teriora respiciētis: nihilominus
interius votū aut interior pro
missio obligat: qui igitur inte
rius rem alicui donat ipse rem
tenetur tradere nisi iuris repro
batio impediat. ¶ Requiritur
pariter esse gratuitum consen
sum: quoniā aliūde obligatus
aut pacto remunerationis rem
tradēs non donaret. ¶ Requi
ritur insuper consensus liber li
bertate excludēte coactionem
quā iura reprobāt: id addo / qm

nequit absolute cogi volun
tas ad cōsensum: sed forti cau
sa ipelli potest & a iure coactio
nominatur. Et in certis mate
riis propter huiusmodi coactio
nē inuadatur cōsensus. ¶ Itē
requiritur facultas domini trā
slatiua: quādo q; enim ipsa auf
fertur iure cauēte de tali perso
na aut de tali re: videlicet inua
lidante talis rei aut a tali perso
na donationē. ¶ Dictum est cō
sensus quo res efficiatur alteri⁹:
intellige pro presenti aut futu
ro: potest enim esse consensus
presentis abdicationis quo sci
licet res nūc fiat alterius: pōt pa
riter nunc esse consensus quo
res cras incipiet esse alteri⁹: gra
tia exēpli: volo atq; consentio
hanc rem meam fore cras tuā
& non prius. ¶ Dictū est quo
res fiat alterius aut aliquomo
do quo non prius erat eius: que
enim erat ei⁹ quo ad vsum aut
vsu fructū potest per donatio
nē effici eius quo ad pprietatē.

¶ Sequitur corol
laria. Primum assistēte consen
su donādi: q; metus donationē
impediat est robore legis ipsū

consensum inualidantis: patet ex dictis: tum etiā nōnunq̄ idē metus in vna materia inualidat & non in alia: quinymmo in eadē materia metus aliquis impedit & metus aliquis maior nō impedit: gratia exēpli: metus diuinus cadens in virum constantem: vt pote de morte / aut pena inferni / aut purgatorii / aut alia a solo deo inferēda que tamen cadit in virum constantē cum sit maior q̄ mutilatio non inualidat consensum atq; donationem elemosine aut huiusmodi: metus tamen humanus videlicet emīnēs ab hoīe donationem inualidaret: qui enim metu mortis a solo deo emīnētis voueret deliberate ipsum votū obligaretur explere: non autē ea ex minis hominū emīnēte: idē de metu humano in virū constantē cadente dicūt quē incidit homo ex culpa: gratia exēpli: in eo q̄ aliquā iurauit in vxorē accipere. qui excommunicatione que in virū constantem cadit plus q̄ mutilatio / cogitur: cui⁹ metu cōsētūt in eā eāq; accipit est validū matrimoniū: de metu autem humano quem nō ex

culpa incidit homo: gratia exēpli grassatore ad hoc cogēte dicit pleriq; iuristarū q̄ donatio nascitur atq; dominiū trāslatio cōpetit tñ exceptio: cōmuniō autē theologorū opinio est nō esse illic donationē neq; dominiū trāslationē iure cōsētūt in ualidate. ¶ Secūndum corollarū posito consensu formaliter absoluto in hanc vel illā personā: q̄ alicuius cōditionis ignorantia inualidet consensum siue dominiū translationē est: ex iuris ordinatione: patet vt supra: tum etiam in aliquib⁹ materiis impedit & in aliis non: aliquarū pariter conditionū ignorantia impedit & aliarū nō: vt patet materiā matrimoniū & aliorum cōtractuū cōsiderātū. ¶ Iuxta hoc est soluēda questio de eo qui diuiti elemosinā porrigit quē pauperē credit absq; cuius crudelitate nō daret: dicit vna opinio nō trāsferrī dominiū sed manere apud eundē: Alia trāsferrī in illū: Alia apud neutrū eorū eē dominiū sed apud vere pauperē: ¶ Respōdeo si fuerit cōsensus formaliter cōditionatus: vt pote volo huius rei dñiū in hunc

Libri secūdi. De iusticia cōmutatiua.

transferrī non nisi sit pauper: sic apud eundē remanet: si autē fuerit formaliter absolut⁹ cōsensus in istū quī incitat⁹ fuerit ab apparētī paupertate prout si eēt istigatus ab apparētī pulchritudinē at ab apparētī doctrina vel hūmōi quī nō inesset / fit dñi trāslatio nisi aliūde statuta detur lex hūmōi cōsēiū ī tali materia inualidās: nec excusatur diues ille a peccato: hec pro hoc introductorio de donatiōe sufficiāt: & si non ad iusticiā spectet hec cōmutatio: nihilominus ex ea scd̄ quosdā surgit in donatiōe ius gratitudinis benefactori ipēdēde: quā ad debitū iusticie p̄tinere dicunt: de quo alibi.

¶ Tertium documentum.

De mutuo & commutato.

Mutuatio in se bona est: eā tñ sine aliisq; circūstātiis viciari cōtingit. ¶ Prima pars ē ī gñescdm ordinē eq̄tatis ad pximū idq; sacra lex cōsultat. mutuū date. ¶ Scd̄a pars ostēditur: cōtingit mutuāti grauē se q̄ iacturā: ymo & mutuatorio ad id nīmīū p̄no: q̄ ea spe nō ti

met supflue bōa dissipare: cōtingit p̄ter fine lucri p̄ter capitale sp̄ati ip̄az mutuatōe; vsurariā effici: quī eī hec p̄ticula mutuū dare sit consilii / altera tñ nihil īde sperātes ē p̄cepti. ¶ Cuius qdē p̄cepti interpretatiōe p̄ discordatiū cōcordia sūmope nota: potissimū huius dictōis īde: hoc ē vī mutui nō ē p̄ter capitale sperādū lucrū: ipsū em̄ sic vīmetui gratiaq; dilatōis t̄pis speratū eēt vsurariū & restituēdū. secus aliis rōabilib⁹ causis: has causas rōabiles alibi assignauī q̄nq;: vcz occasiōe gratitudinis preestimate: grā vexatiōis redimēde: causa īteresse reparādi: vī alicui⁹ iuste recōpēsādi: grā pene iure interiecte. ¶ Exēplū pri: ipsius mutuatarīi liberalitatis vices repēsuri precognoscitur beniuolētia: nō tñ huius retributiōis vī mutuatur: nec speratur vī mutui refusio suscipiēda: ymo hoc circūscripto mutuetur: dico sic mutuās lucrū q; sperans futurū nō prauitate vsure inficitur: vt ex diffinitiōe & p̄cepto p̄ mutuat eī nihil īde id ē nihil vī mutui sperās: & ita ex mutuo sperat lucrū & nō mu

tuat ppter lucrū. ¶ Exēplū se-
cūdi: mutuati debitor ē mutua-
tari⁹ in decē q̄ soluere recusat:
ei mutuat ille cū spe lucri (noīe
vsure) sūmā alias debitā resar-
ciētis illic nō ē vsura: qm̄ nō ex
vi mutui: sed vi alias debitū re-
cuperādi speratur. Exēplū ter-
cii: pbus mercator iuste & utili-
ter pecuniā mercāciis exponere
patus & malens id q̄ mutua-
re: req̄situs tñ mutuatur p̄xio ī di-
gēti cui interesse qd̄ pati nollet
patefacit: isti licitū est vsq; ad
īp̄sius īteresse refusionē icremē-
tū vltra sortē recipere. ¶ Exēplū
q̄rti: mercator vel oparius hac
spe vel itētiōe mutuatur vt alter
iusto precio suas emat merces:
aut cōducatur operas vnde lucrū
obueniat: etiā nō alios mutua-
turus p̄t apothecarius vel mo-
litor alicui vt ad suā apothecā
aut ad suū molēdinū ille appli-
cet: & sit maior populi cōcurfus
aut oparius vt cōducatur ope
sue (q̄cquid opinētur alii) Dico
licite fieri posse: qm̄ non vi mu-
tui recōpēsādi intēditur lucrū,
sed vi mercū vel oparū iusto
precio traditarū: sic igitur lucrū
est finis mutui alliciens ad mu-

tuādum sed non finis apprez-
cians mutuatiōi lucrum. Dif-
ferūt enim hec propositiōes:
hic sperat ex mutuo lucrū: hic
sperat vi mutui lucrū. ¶ Exē-
plum quinti, a iudice sub pecu-
niaria pena mutuanti applican-
da inducitur mutuatario solu-
tionis mutui terminus: sic in il-
lius promissionem illo termino
soluere negligentis potest mu-
tuans licite clementum hoc pe-
nale preter sortem recipere nul-
lo enim illorum modorum cre-
mentum vi mutui recipitur sed
alicuius iuste cause occasione:
Dico iuste cause / quoniam vbi
occasione indebita clementum
reciperet non vi mutui / & si nō
formalis sit vsura: est tamē ini-
quitas atq; iniusticia: que (cre-
scente dolo aut proximi detri-
mento) certam vsuram in ma-
licia exuperare valeret.

¶ Sequitur corollariū
quod quis illis causis liceat mu-
tuanti preter capitale aliquid ac-
cipere: nihilominus vi mutui
obligatur mutuatarius duntaxat
reddere capitale: non quis

Libri secūdi. De iusticia cōmutatiua.

dē idē numero sed simile & tā
tundē ac eiisdē vtilitatis atq;
p̄cij, sic differt mutuū a como
dato atq; deposito: nā illud ef
ficatur recipiētis & ipsuz cōsu
mere pōt/quare nō tenetur idē
numero reddere: illoꝝ aut neu
trū efficitur recipiētis: nec ex vi
illius ei consumere licet: quare
ipm idē nūero reddere debet
nisi ratiōabilis causa excuset.

Cōmodatio con
ueniētiam habet cū mutuo: so
let ei diffiniri. ē alicuius rei ad
aliquē vsū specialē in gratuitis
facta cōcessio: cōuenit igitur cū
mutuo: quoniam fit gratis: in
terueniēte enim pecunia esset
locatio aut alius contractus:
differt autē: quia commodans
retinet rei dominiū: non mu
tuās: commodatio pariter tam
in rebus immobilibus q̄ mobi
lib⁹ cōsistit: q̄ enim vsu cōsēsu
mūtur cōsistētia ī numero pō
dere & mensura cōmuniter: nō
commodantur sed mutuātur:
dixi cōmuniter: quoniā non
nunq̄ sic: prout pecunia ad pō
pam cōmodari potest. **C**om
modatarius tenetur rem ean

dem numero reddere: etiā nō
deterioratam: nisi subsit excu
sans causa.

¶ Quartum documentū:
De Venditione et
permutatione.

Equitas in vendi
tione aut emptione consistit in
debita equalitate valoris mer
cis & precij: quiquidē valor nō
est secūdum rei perfectionem
essentialem sumendus: sed pe
nes vtilitatē humano vsui cō
paratam. **¶** Et mensuratur hu
iusmodi iusticie equalitas lege
instituta: aut regulari ipsius fo
ri consuetudine: aut rectitudi
ne rationis naturalis apud pe
ritos in tali vel tali negociatio
ne/hijs pensatis: videlicet hu
mana indigentia: paucitate &
multitudine indigentium: pau
citate vel multitudine rerum/
difficultate talium rerum ha
bendarum/laboribus/sollicitu
dibus/periculis/timorib⁹/
expēsis/industria/& huiusmo
di cum quibus res afferuntur:
aut habite conseruantur: hec
enim omnia precio appre
ciari possunt: & ita licite in

vēditione refundi: ymo ex omnibus his pēfatis secūdum plus vel minus concurrentibus conflatur valor rei ad humanū vsū comparatus. ¶ Ut supra igitur tetigi contingit tripliciter huiusmodi valoris equalitatem cum precio illis pensatis mensurari.

¶ Quandoq; ex lege instituta: quam statuendo debet legislator conditiones illas perpendere. sic em̄ tutus vendit vel emit negociator lege tali posita.

¶ Secundo defficiente huiusmodi lege mensuratur ex regulari fori consuetudine que per experientiam ex illis cōditionibus p̄numeratis nascitur. ¶ Tertio vtraq; illarum deficientesumitur ex rationalis naturalis rectitudine illis conditionibus pensatis: sicq; p̄t vnusq; s; suo arbitrio p̄ciū i re sua iustū cōstituere

¶ Ubi nō absq; aduertentia pretereas huiusmodi equalitatis valoris ipsius rei & precii latitudinem non in indivisibili consistere: sed magnā esse per quam discurrens vēdēs atq; emēs manet iustus: gratia exempli: iudicio peritorū a de-

cem ad duodecim sit latitudo. erit binarius per quem discurrens inter decem & duodecim non delinquit: videlicet vendēdo decem cum dimidio/aut vndecim/aut vndecim cum dimidio & sic de reliquis mensuris ifra illos terminos/extra quos nihilominus aliqualis egressus absq; dolo est condonādus: cū sit nimis difficile punctualiter mensuram predictę latitudinis cognoscere: hinc est quedam illis vera vel interpretatiua liberalis donatio talis excessus aut defectus ab equalitate mensure hec enim mutua condonatio legi nature innititur dictātī non exacte petendum ab alio quod a se nollet expeti.

¶ Item ne continuis litibus detur locus & occasio: tolleratur humano iure deceptio in precio: non autem vltra vel citra dimidiū iusti precii: vltra em̄ vel citra cōpetit actio vt pote quādo plus dimidio iusti p̄ciū vēditur: aut minus dimidio iusti p̄ciū emitur: grā exempli: si valēs decē emitur citra quicq; sic decipitur vēditor citra me-

Libri secūdi. De iusticia cōmutatiua.

diū iusti precij: si ematur ultra
quādecī decipit emptor ultra me
diū iusti precij. ¶ Et quāuis hūmōi
deceptiōi neccit a nec ultra di
midū iusti precij ī foro cōtētio
so n̄ detur re patio atq; restitu
tio: sec⁹ tñ ī foro dei & cōscie:
nisi iuicibil' ignorātia excuset.

Emptioni vicī-
na est pmutatio: que a iuristis
diffinitur. est vnius rei pro alte
ra vicaria prestatio: & solet re-
stringi non interueniente pecu
nia tanq̄ precio: vt differat a vē
ditiōe atq; emptiōe: que nō
habēt spiritalibus locū: pmuta
tio ē tā ī illis q̄ ī spiritalib⁹:
non tamen est per aliam cum
spiritalibus: sed spiritalium
eiusdē generis interueniēte su
perioris auctoritate: ¶ Permu
tationis species est causalium:
videlicet pecunie pro pecunia
cōmutatiō: a qua denomiatur
cāpsor atq; ars cāpsoria. ¶ Cu
ius utilitas est: nā in regionib⁹
diuersis magna est nūmis ma
tū diuersitas: p̄ter negociato
rū multitudo/de puicia ī puī
ciā trāleantiū: ac rerum cōmu
tabiliū vite necessariorū varia

precia quibus expedit pecuniā
in pecuniam permutari: quare
condignū lucrū necatur cāpsor
hūc suas p̄bēs operis & indu
strium: nec ibi est sedes vsure
cum non sit mutuū: nec gratia
dilatationis speratur illud lucrū.

¶ Quintum documentum:
De Locatione & Emphiterſi.

Locationis eq̄tas
cōmunes vēditiōis cōditiōes
obseruat/in cōsensu/reb⁹ & p̄
cio. ¶ Locatiō diffiniri solet p
sone vel rei ad vsū facta cō
cessiō mercede in pecunia nu
merata cōuēta. Locator vero q̄
re sua permittit aliū vtī merce
de sibi cōuēta. Recipiēs autē di
citur cōductor: prout enim in
emptiōe & vēditiōe sic hic tol
lerat ius deceptionē: modo nō
sit ultra vel citra mediū iusti p̄
cij: secus ī foro dei & cōscietie.

Inter locatiōē
& vēditiōē tāq̄ mediū est ēpi
theosis: q̄ grece est melioratio
latine dicitur cōtract⁹ meliora
tionis: ¶ Inuētus est em̄ vt ali
cui cōcederet res sterilis/q̄ eā
excolēdo melioraret fructus si
bi interim applicādo. ipse noz

minatur emphiterta: Huc aut
emphiterticantur etiam fertilia:
A quibus de describitur possessio
rei immobilis ad certum tempus al-
teri facta concessio / dno ppre-
tate retenta / sub conditione perso-
nis anime & renouationis finali-
to concessionis tempore facienda.

¶ Sextum documentum.

De pignoratione & depositioe.

Pignorationis equi-
tas nascitur ex prestanda credito-
ri securitate. Diffinitur enim pi-
gnus / res obligata p debito ad
creditoris securitatem: a quo dicitur
obligatio atque actio pignoratitia:
ipso enim debito integre soluto
debet creditor pignus non ex sua
culpa deterioratum reddere pi-
gnorati: Nec fructum aut usum ei
utilem ex pignore retinere debet nisi
in capitalis deductione: verum est
rationabiles impensas creditoris in pi-
gnoris conseruatione factas esse pa-
riter compensandas. ¶ Debitore enim
soluere differente / post debitam
scilicet iura statuta denunciationem
vendi poterit pignus: & ex pretio
summi debiti: quod autem superest erit
pignorati restituendum. Est nihil
ominus in his tribus generibus di-
uersis ex iure denunciationis modus

ut facta conuentione cum creditore
quod pignus vendere posset: aut quod
non venderet. aut de termino facta
mentionem. ¶ Est propter iure prohibi-
tum pactum fieri inter eos quo debi-
tor in termino non soluente pignus sit cre-
ditoris / nam est contra bonos mores:
admittitur tamen pactum quo si pe-
cunia non fuerit soluta credi-
tor pignus possideat iure emptoris
iusto pretio & residuum super capi-
talem teneretur debitori tribuere:

¶ **Depositio de rei**

ad custodiam traditio Depositum
autem quod alicui traditum est custodiendum:
non igitur deponens in depositaria-
rum transfert rei dominium. ¶ Obliga-
tione itaque depositarius rem deponen-
ti reddere: etiam quicquid petat: nisi
aliam rationabilem obstat: puta in furio-
so gladium depositum repetere / aut
in crioso post bonorum confiscationem
depositum repetere / aut in fure rem
furtiuam deponente & eam si cum ve-
ro domino repetere. ¶ Debet propter
restituere res non deteriorata vicio
depositarii / secus vicio rei aut
fortuito casu. ¶ Quodam si licet
die depositarius nostre benivolentiam de-
bet quod potest est de premissis seruare
in die illi: in quo vnicuique red-
det secundum opera sua. Finis.

Ad beneuolos huius Ethologie/eximij philosophi/Hieronymi Hangestensis classici Theologie trophimi Lectores:
Nicolai Michaelis eius affecle Remen.

MPIA Qui vasti reprimat discrimina seclij
Hangestus Morum fertile clausit opus
Socraticas titulis artes compleuit amoenis:
Innouat & clerum/Parrhisiūmq; decus:
Nec modo Cæsareo rutilāt sua gesta triūpho:
At Xenophōtis honos corpus anile beat.
Candida p̄celebris p̄peres ad dogmata cetus:
Dedalus huc rediens:tutius edit iter:
Linea nulla fluat/madido non mista liquori
Eius:adest lepidis sacra thalia uiris.
Hec generosus inuit Ludouicus olympica facta
Borbonius:Pyliis dux subiturus opes:
Prospera qui tenues iuuenum ad primordia mentes
Commouet:vt maior clareat inde liber.
Vnde scatent tanti speculemur & illa/sapores
Fertilitas:claros que fouet vna viros:
Non habuit tanto/populosa lutea cultu
Doctorem:cuius fama perennis erit.
Ima Theophrasti redolens monumenta diferti:
Expetit Elysiis quemq; subire domos.
Nobilis Hangesto rutilans Hieronymus ille
Sanguine:natiuum foedus ubiq; ferit.
Et docet actutum sterilem sub clymate gentem
Pallada:qua lethes dextera vitet aquas.
Quem vocat iccirco Lodoicus ad intima iussa
Cardineus:superas carpat (& ille) vias
Vt proprius nostrę tithonia templa subintret/
Archetypus vite: Lene poposcit opus.
Aethera cum monstret:sancto sub pneumate vitam
Degat:vt eterna deinde fruatur ope.

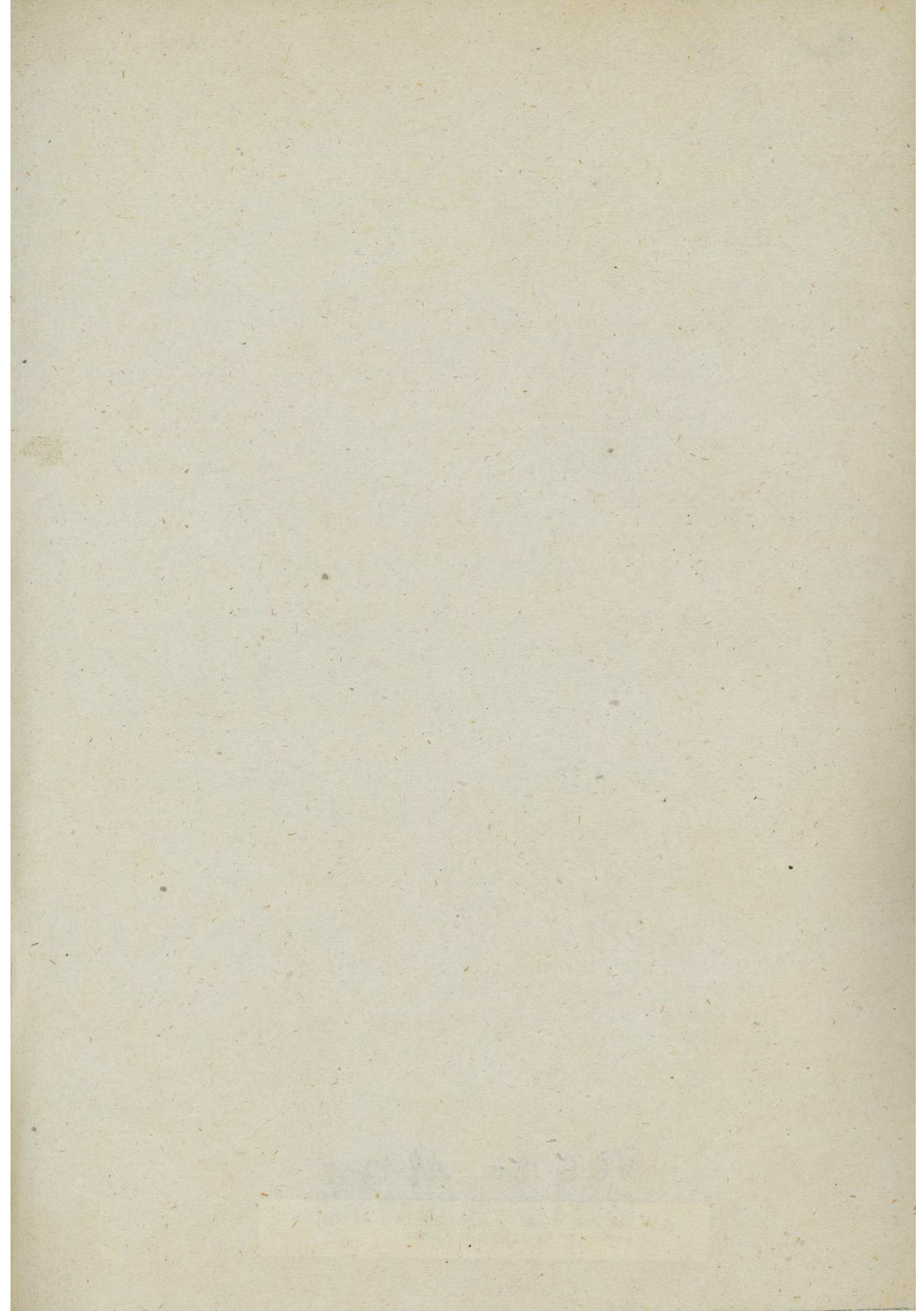
Amen.

Vj

S A

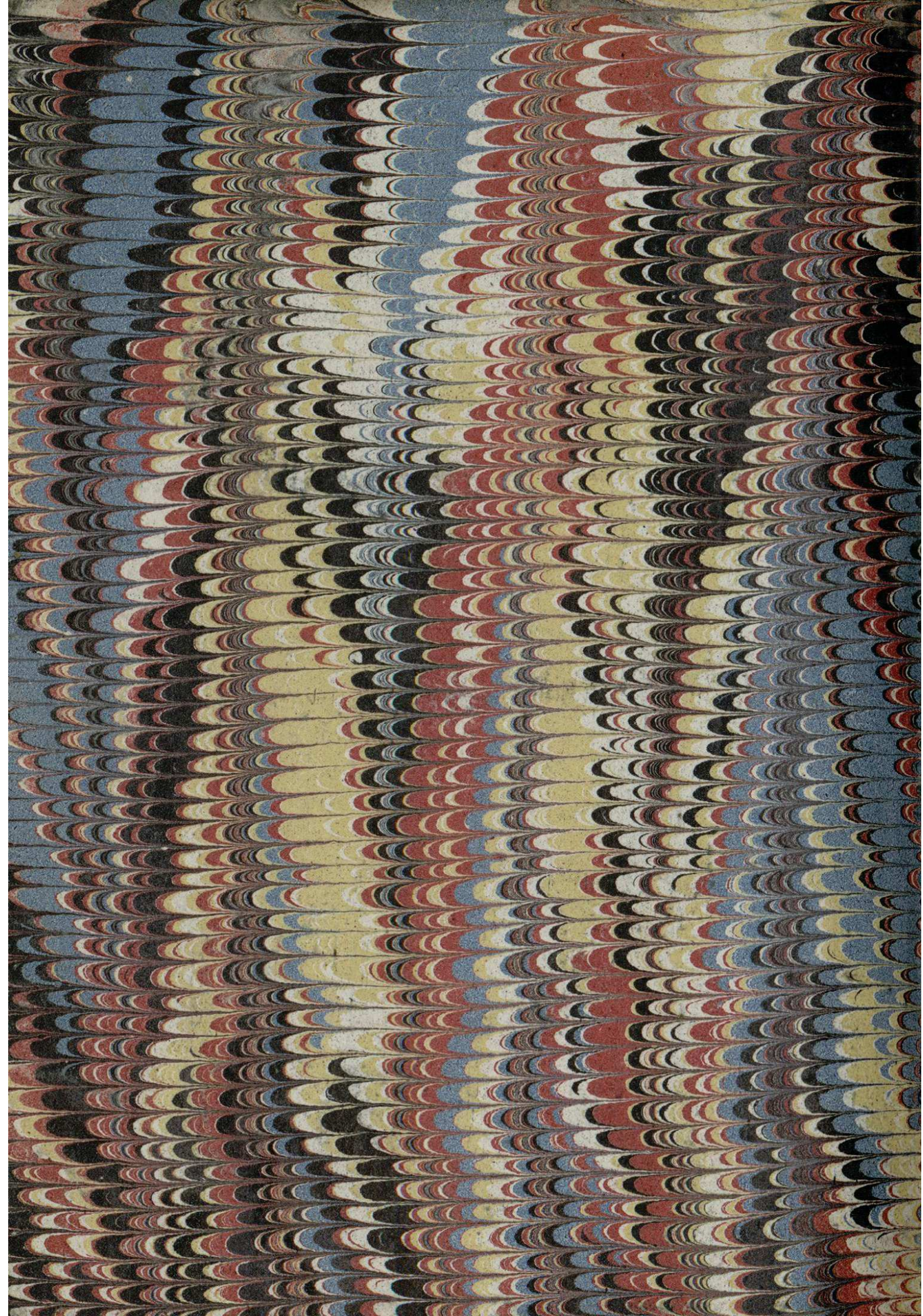
VCS 8 = 18171

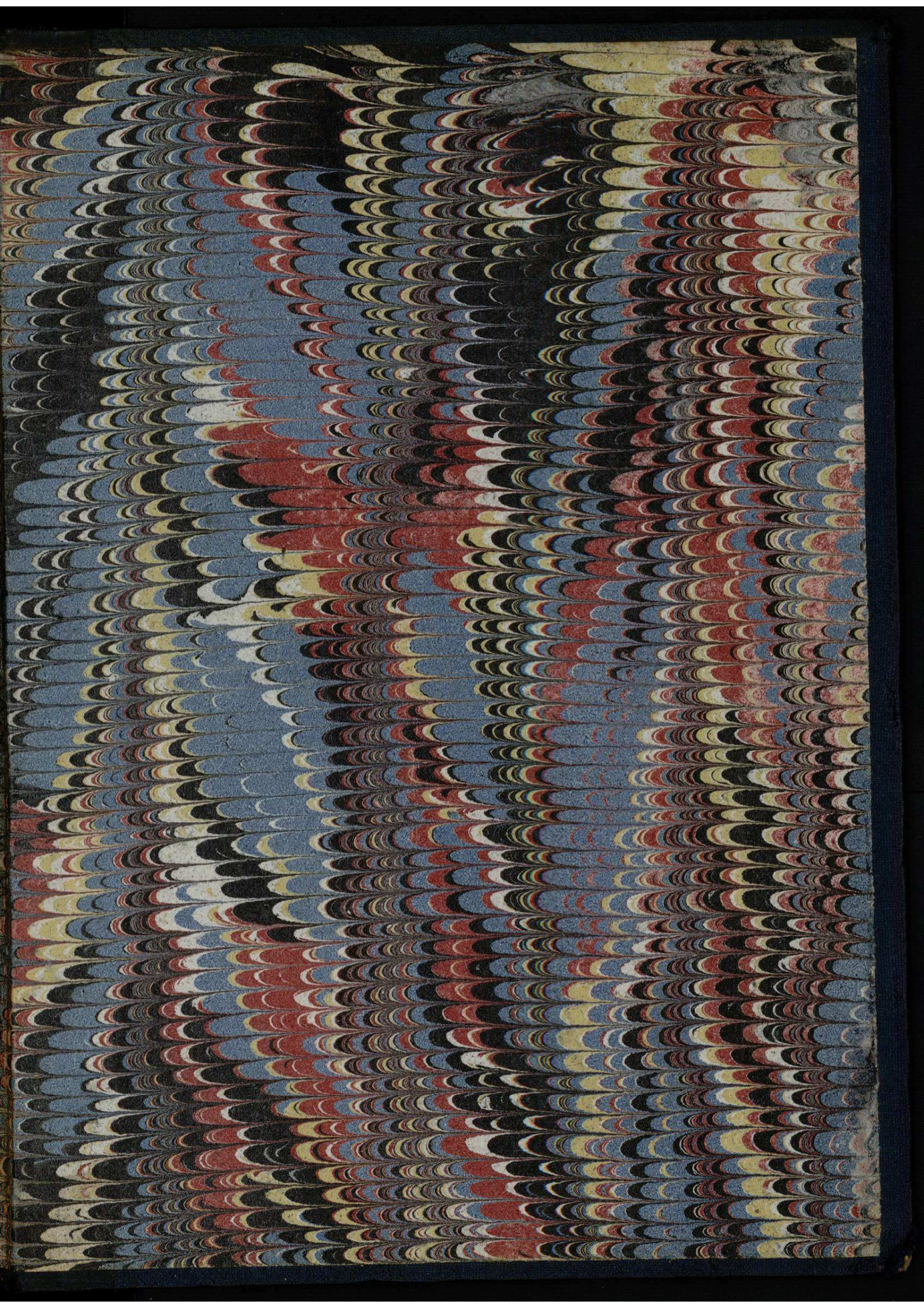

1158093455

S-A

mt

1
SO

HIERONYMUS
HANGESTUS
—
INTRODUCTORI
MORALE

VCS
in-8°
18171
SORBONNE

GORMONTIUS
LUGDUNI.
1515